

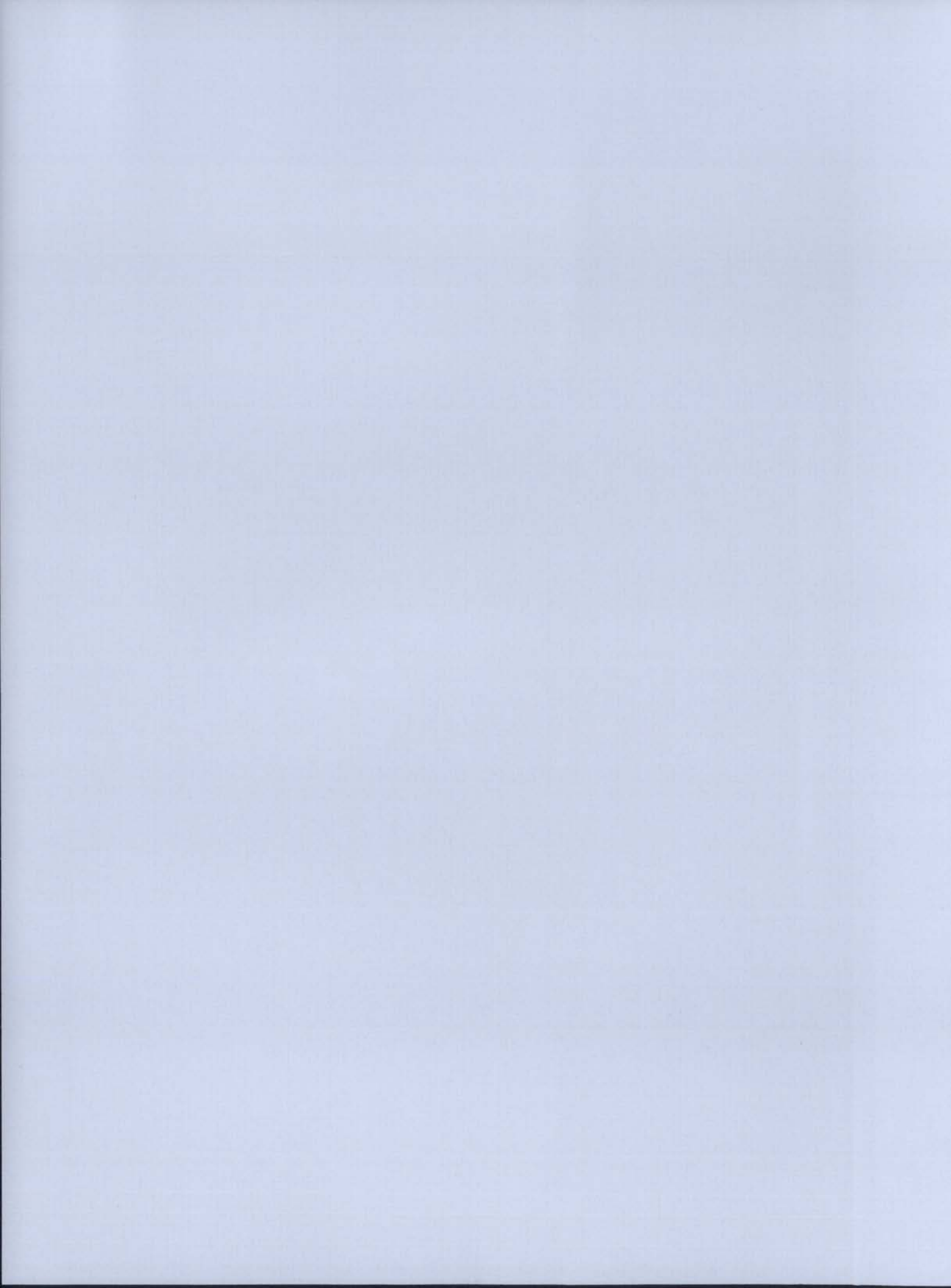
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΗΒΑΙ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ
ΑΘΗΝΑΙ 1993

ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΗΒΑΙ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ISSN 1105-7785
ISBN 960-7036-29-8

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Ἀθήναι 106 72. Fax (01) 3644 996

ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡΙΘ. 126

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΗΒΑΙ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ
ΑΘΗΝΑΙ 1993

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΗΒΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΕΝ Ν. ΑΓΧΙΑΛΩ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ

Σελίς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. ΘΕΣΙΣ, ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΣΚΑΠΤΟΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ	1 - 9
ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΘΗΒΩΝ.	
ΚΕΦ. Α'. ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΑΝΑΣΚΑΠΤΟΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ — ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ	
§ 1. Ἐκτός τοῦ τείχους κτίσματα: προόστεια, ἐπαύλεις, νεκροταφεία	11
§ 2. Τὰ ἐκτός τοῦ τείχους κτίσματα: προόστεια, ἐπαύλεις, νεκροταφεία	14
ΚΕΦ. Β'. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ	
§ 3. Περιγραφή τῆς Βασιλικῆς Α.	19
Α'. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	
α) Γενική κάτοψις, τοιχοδομία	19
β) Μέρη τοῦ ναοῦ.	
1. Ὁ κυρίως ναός μετὰ τοῦ ἱεροῦ βήματος	24
2. Νάρθηξ	33
3. Αἶθριον	36
4. Πρόπυλον	39
γ) Προσκίσματα	40
1. Βαπτιστήριον	41
2. Σκευοφυλάκιον	45
3. Πύργοι	47
4. Οἰκίματα, Λουτρὸν	49
Συμπέρασμα — χρονολογία	51
ΚΕΦ. Γ. Β' ΓΛΥΠΤΙΚΗ — ΑΜΒΩΝ	
§ 4. Διάκοσμος τοῦ ναοῦ διὰ μαρμαρίνου ἀναγλύφου	52
α) Κιονόκρανα — ἐπιθήματα	53
β) Γεῖσα	70
γ) Θωράκια	76
δ) Πλαίσια πυλῶν	83
Ἄμβων	87
Συμπέρασμα — χρονολογία	97
§ 5. Ἐδρήματα (μαρμάρινα, πήλινα, ὑάλινα, νομίσματα). [Προσθήκη]	98
ΚΕΦ. Δ'. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ	
§ 6. Περιγραφή τῆς Βασιλικῆς Β.	111
Α'. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	
α) Γενική κάτοψις - τοιχοδομία	113
β) Μέρη τοῦ ναοῦ.	
1. Τὸ αἶθριον μετὰ τοῦ προπύλου	113
2. Νάρθηξ	117
3. Κυρίως ναός	117
4. Ἱερὸν Βῆμα	119

	Σελίς
α) Ἄψις — Σύνθρονον	119
β) Ἄγία Τράπεζα καὶ Κιβώριον	125
γ) Σολέα	126
δ. Προσκύσματα	128
α) Κατηγούμενα καὶ Βαπτιστήριον	128
β) Σκευοφυλάκιον καὶ Ἑστία	130
γ) Οἰκήματα	132
Β. ΓΛΥΠΤΙΚΗ	
§ 7. Μαρμάρινος διάκοσμος τοῦ ναοῦ	132
α) Κιονόκρανα	133
β) Ἐπιθήματα	134
γ) Θωράκια	136
δ) Γεῖσα	137
<i>Συμπέρασμα — χρονολογία</i>	138
ΚΕΦ. Ε'. ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ	
<i>(Ν. Γιαννοπούλου)</i> Προχριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ Πυράσου—Θηβῶν	139
α) Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικῶν χρόνων	140
β) Ἐπιγραφαὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων	142
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ	150

EIKONEΣ

Εικόν		Σελίς
1	Ἐπιγραφὴ Νέας Ἀγγιᾶλου καὶ τοῦ πρὸ τοῦ τμήματος τῆς δημοσίας οδοῦ Βόλου-Ἀλμυροῦ χώρου, ἔνθα ἐνεργοῦνται αἱ ἀνασκαφαί	1
2	Χάρτης τῶν παρὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον θεσσαλικῶν πόλεων τῆς περιοχῆς Βόλου-Ἀλμυροῦ	2
3	Μία τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Β΄ μ. Χ. αἰῶνος ἔνθα ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῆς πόλεως: Θῆβαι καὶ Δήμητρος πόλις	3
4	Πλίνθιο μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΕΚΚΛ(ησία) ΘΗΒ(ῶν)	4
5	Ἐπιγραφή Παύλου διακόνου Θηβῶν	5
6	Ἡ ἀνευρεθεῖσα ἐπιγραφή τοῦ ἐπισκόπου τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν Ἐλπίδιου (538)	7
7	Τάφος μετὰ σκελετοῦ μεγαλοσώμου ἀνδρὸς ἀνευρεθεὶς κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς Κολυμβήθρας τοῦ βαπτιστηρίου τῆς χριστιανικῆς βασιλικῆς	9
8	Ὁ λόφος τῆς Πυράσου καὶ τὰ μόλις διακρινόμενα θεμέλια τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως	11
9	Ὁρόσημον λιμένος	12
10	Τὸ παρὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον τμήμα τῆς παλαιᾶς πόλεως καὶ ἡ λιμνοθάλασσα	10
11	Θεμέλια τετραγώνου πύργου ρωμαϊκῶν χρόνων	10
12	Ἐξέδρα ἐπαύλεως ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ ψηφιδωτοῦ δαπέδου παρὰ τὴν παραλίαν	14
13	Συστὰς σαρκοφάγων εὑρεθεῖσα εἰς πρόποδας λόφου ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως	15
14	Τμήμα τοιχοδομίας τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς Α.	17
15	Γενικὴ ἀποψὶς τῶν ἐρειπίων τῆς βασιλικῆς Α (ἀπὸ τῆς ἀψίδος πρὸς τὸ αἶθριον).	18
16	Τὰ ἀνευρεθέντα θεμέλια τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς Α (δοκιμαστικαί ἔρευναι τοῦ ἔτους 1923)	19
17	Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Α (ὡς ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὸ μνημεῖον μετὰ τῶν ἐντοιχίσεων μερῶν αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν καταστροφῶν)	21
18	Ἡ ΒΔ γωνία τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α. (δειγμα τοιχοδομίας καὶ ὀρθομαρμαρώσεως)	20
19-20	Τμήματα τόξων εὑρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς	20
21	Μαρμαρίνη πλίνθος μετ' ἐπιγραφῆς	22
22	Ἐπιγραφὴ τοῦ μέσου κλίτους τῆς βασιλικῆς Α.	23
23	Ἐπιγραφὴ τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τῆς βασιλικῆς Α.	23
24	Τμήμα κιονίσκου βαστάζοντος τὴν πλάκα τῆς ἁγίας Τραπέζης	24
25	Εὑρεθέντα τμήματα τῆς ἄνω πλακὸς τῆς ἁγίας Τραπέζης	24
26	Τμήμα στρεπτοῦ κίονος τοῦ κιβωρίου μετὰ τοῦ κιονοκράνου	24
27	Τὸ δεξιὸν τμήμα τῆς ἀνευρεθείσης σολέας τοῦ ναοῦ	25
28	Ἐπιγραφὴ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τῆς βασιλικῆς μετὰ τῶν κατὰ χώραν βάσεων σολέας καὶ ἄμβωνος	25
29	Τμήμα βάθρου τῆς σολέας διασωθὲν κατὰ χώραν ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους αὐτῆς καὶ μέρος τῶν μαρμαροθετημάτων τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ	27
30	Τμήματα τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τοῦ ναοῦ	27
31	Κιονίσκοι καὶ κιονόκρανα παραθύρων τοῦ κάτω ὀρόφου	29
32	Ἀποκατάστασις τῶν παραθύρων τοῦ ἄνω ὀρόφου	30
33	Ἀποκατάστασις τοῦ διλόβου παραθύρου τῆς ἀψίδος	31
34	Μονόγραμμα ἀνευρεθὲν ἐπὶ πλακὸς τοῦ δαπέδου	32

Εικόν	Σελίς
35 Τμήμα τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τοῦ ναοῦ	32
36 Τὸ Τριβήλον τοῦ νάρθηκος (εἴσοδοι διὰ τὸ μέσον κλίτος τοῦ ναοῦ)	33
37 Ἐποψίς τοῦ νάρθηκος (ἀπὸ Ν. πρὸς Β.)	34
38 Τμήμα ἀνευρεθείσης ἐπιγραφῆς ὑπερθύρου	34
39 Γενικὴ ἄποψις τῶν ἐρειπίων τῆς ἀνασκαφείσης βασιλικῆς Α (ἀπὸ τοῦ αἰθρίου πρὸς τὸ βῆμα)	35
40 Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ ναοῦ ὡς ἀνευρίσκοντο κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς	36
41 Ἡ φιάλη τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Α.	38
42 Μαρμαρινὴ δοκὸς στεγάσματος τῆς φιάλης τῆς βασιλικῆς Α.	39
43 Ἐποψίς τοῦ προπύλου τῆς βασιλικῆς Α	40
44 Τὸ βαπτιστήριον ἀριστερὰ τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Α	42
45 Ἡ κολυμβήθρα τοῦ βαπτιστηρίου	42
46 Γενικὴ ἄποψις τῶν διαμερισμάτων τοῦ βαπτιστηρίου (ἡ κολυμβήθρα εἰς τὸ βάθος, ἀποδυτήριον, αὐλεις οἶκος καὶ τὸ ἔμπροσθεν διαμέρισμα ἐξόδου, ἔνθα αἱ βάσεις τῆς κλίμακος τοῦ γυναικωνίτου)	43
47 Ἡ ἀψὶς τοῦ σκευοφυλακίου τῆς βασιλικῆς Α.	45
48 Γενικὴ ἄποψις τῶν διαμερισμάτων τοῦ σκευοφυλακίου (ἔμπροσθεν ὁ προθάλαμος μετὰ τοῦ χωνευτηρίου καὶ εἰς τὸ βάθος τὸ σκευοφυλάκιον)	46
49 Μωσαϊκὸν δάπεδον τοῦ προαυλείου τοῦ σκευοφυλακίου	47
50 Ἐποψίς τῶν προσκτισμάτων τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Α.	48
51 Τὰ ἀνευρεθέντα μέρη χριστιανικοῦ λουτροῦ παρὰ τὴν βασιλικὴν Α.	49
52 Σχέδιον τοῦ ἀνευρεθέντος χριστιανικοῦ λουτροῦ	50
53-54 Κιονόκρανα τῶν στοῶν τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Α.	53
55 Ἀνευρεθέντα τεμάχια τῶν μαρμαρίνων παραστάδων τοῦ αἰθρίου	55
56 Ἀποκατάσεις παραστάδος τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Α.	56
57 Ἀνευρεθὲν κιονόκρανον παραστάδος τοῦ αἰθρίου	57
58-59 Ἀνευρεθέντα θεοδοσιανὰ κιονόκρανα τοῦ κάτω ὀρόφου τῆς βασιλικῆς Α.	58
60 Θεοδοσιανὸν κιονόκρανον τοῦ Μουσείου Κορίνθου	59
61-62 Κιονόκρανα τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος.	60
63 Ἀνευρεθέντα τεμάχια κιονοκράνου τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος	61
64 Ἀποκατάσεις κιονοκράνου τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος	61
65 Ἐπίθημα κιονοκράνου τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος	62
66 Πλάκες ἐπενδύσεως ἐπικράνων τῶν παραστάδων τῆς βασιλικῆς	63
67-68 Ἀνευρεθέντα ἀκέραια κιονόκρανα τῶν ὑπερώων	64
69 Ἀνευρεθέντα τμήματα κιονοκράνων τῶν ὑπερώων τῆς βασιλικῆς	64
70 Ἐκ τῶν κιονοκράνων τοῦ ὑπερώου τοῦ τριβήλου	65
71 Ἐκ τῶν κιονοκράνων τῶν παραθύρων τοῦ κάτω ὀρόφου	66
72-73 Ὀψίς τοῦ κιονοκράνου τῆς ἀψίδος	67
74 Ἀποκατάσεις τοῦ κιονοκράνου τῆς ἀψίδος μετὰ τοῦ κιονίσκου του	68
75 Ἐκ τῶν κιονοκράνων τοῦ προπύλου	68
76-77 Μικρότερα θεοδοσιανὰ κιονόκρανα εὐρεθέντα κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς σολέας καὶ τοῦ βαπτιστηρίου.	69
78 Γλυπτὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ διακοσμητικὰ μέλη τῆς βασιλικῆς περισυλλεγένη καὶ ταξινομηθέντα ἐν τῇ ἀλφῇ τῆς καταρτισθείσης ἐν Ν. Ἀγγιᾷ συλλογῆς	69
79 Τομαὶ τῶν γείσων καὶ τοῦ βάθρου τῆς σολέας ὄψεις κιονίσκων τῆς σολέας καὶ κιονοκράνου τῶν ὑπερώων	70

Εικὼν	Σελίς
80 Τμήμα γείσου μετὰ παρασηματισμοῦ λεσβίου κυματίου	72
81 Τὸ ἄνω τμήμα τῆς δοκοῦ στεγάσματος τῆς φιάλης	72
82 Τμήματα γείσων μετ' ἀνθεμίων καὶ ραβδώσεων	73
83 Τεμάχιον γείσου με δόδοντας καὶ πλατυφύλλους ἀκάνθους	73
84 Τμήματα γείσων μετὰ λεπτοτήτων φύλλων ἀκάνθου	74
85 Γλυπτὰ μέλη περισυλλεγέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἀποκείμενα εἰς τὴν συλλογὴν N. Ἀγγιάλου	75
86 Τμήμα γωνίας γείσου μετὰ συστρεφομένων φύλλων ἀκάνθου	75
87-88 Δεῖγματα ἐκ τῶν περισυλλεγέντων τεμαχίων θωρακίων τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ (μεταφερθέντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως)	76
89 Τμήμα θωρακίου ἐξ ἔγχωρίου μαρμάρου	77
90-91 Τεμάχια ἐκ θωρακίων μετὰ μονογράμματος καὶ φύλλων κισσοῦ ἄνωθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι σταυροὶ	77
92 Τμήμα θωρακίου μετὰ κληματίδος	78
93 Τμήματα διατηρήτων θωρακίων περισυλλεγέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς	78
94 Τμήματα ἐκ διατηρήτων θωρακίων μετὰ πτηνῶν καὶ κλαδίσκων περισυλλεγέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς	79
95-96 Ἄνευρεθέντα μεγαλύτερα τμήματα ἐκ τῶν διατηρήτων θωρακίων	79
97 Ἀποκατάστασις θωρακίου τῆς εἰκόνης 95	80
98 Ἀποκατάστασις θωρακίου τῆς εἰκόνης 96	81
99 Τμήματα ἐκ θωρακίων με γεωμετρικὰς διακοσμήσεις	82
100 Ἀποκατάστασις θωρακίων τῆς εἰκόνης 99	82
101 Ἄνευρεθὲν θωράκιον τοῦ 7 ^{ου} αἰῶνος	83
102 Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων πλαισίων τῶν πυλῶν τῆς βασιλικῆς	83
103-104 Ἀνάγλυφα τμήματα ἐπενδύσεως πύλης	84
105 Ἀναπαράστασις πλαισίων πύλης τοῦ ναοῦ καὶ λεπτομέρειαι αὐτῶν	85
106 Ἄνευρεθέντα μικρὰ τεμάχια ἐκ τοῦ διακόσμου τῶν θωρακίων τοῦ ἄμβωνος	86
107 Ἀποκατάστασις τοῦ ἄμβωνος τῆς βασιλικῆς A	87
108 Ἀνατολικὴ ἄποψις τῆς κατὰ χῶραν ἀνευρεθείσης βάσεως τοῦ ἄμβωνος	88
109 Δυτικὴ ἄποψις τῆς αὐτῆς βάσεως τοῦ ἄμβωνος	88
110 Κατόψεις τῆς βάσεως τοῦ ἄμβωνος	89
111 Τμήματα μαρμαρίνων πλακῶν τῆς κλίμακος τοῦ ἄμβωνος	90
112 Τμήμα θωρακίου τῆς κλίμακος τοῦ ἄμβωνος	90
113 Τὸ κάτω ἥμισυ κόγχης διακοσμοῦσης τὸν ἄμβωνα	91
114-116 Τμήματα κογχῶν τοῦ ἄμβωνος	92
117-118 Τμήματα κυρτῶν θωρακίων τοῦ ἄμβωνος	92
119 Τμήμα κυρτοῦ θωρακίου τοῦ ἄμβωνος	93
120 Τμήματα εὐθέων θωρακίων κοσμοῦντων τὰς δύο εὐθείας πλευρὰς τῆς ἀνατολικῆς προσό- ψεως τοῦ ἄμβωνος	93
121 Τμήμα ἐκ τῶν καμπύλων τόξων τῶν στηριζόντων τὸν οὐρανὸν τοῦ ἄμβωνος	94
122 Τὰ διασωθέντα τεμάχια ἐκ τῶν καμπύλων τόξων τοῦ ἄμβωνος	94
123 Τμήμα τῆς ἀρχῆς τόξου τοῦ ἄμβωνος	95
124 Ἄνευρεθὲν κιονόκρανον τοῦ ἄμβωνος	95
125 Τμήμα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἄμβωνος	95
126 Ὀλόκληρον τὸ διασωθὲν τμήμα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἄμβωνος	96

Εικόν	Σελίς
127 Τμήμα τόξου τοῦ κιβωρίου τῆς ἁγίας Τραπεζῆς	98
128 Τμήματα ἐκ τόξων ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ δεξιοῦ κλίτους	99
129 Τὸ κάτω ἀριστερὸν τμήμα γλυπτικοῦ συμπλέγματος	99
130 Ἀνευρεθεῖσα κεφαλὴ ἀμνοῦ	100
131 Ἐπιπεδόγλυφος κεφαλὴ ἁγίου (;) ἐπὶ τμήματος θωρακίου	100
132 Τμήματα πεσίσκων τῆς σολέας	100
133-135 Βάσεις καὶ τμήματα τραπεζῶν	101
136 Ἀνευρεθέντα τεμάχια ἐκ τραπεζῶν νεκροδείπνων (mensae martyrum) (;)	102
137 Τεμάχια ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων μικροτεχνημάτων	102
138-140 Παλαιοχριστιανικοὶ λύχνοι εὐρεθέντες ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ναοῦ	104
141 Πηλίνη σφραγίς ἀνευρεθεῖσα ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ναοῦ	105
142 Ἀνευρεθέντα πηλίνα ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων	105
143 Σχήματα κεράμων καὶ πλίνθων τῆς βασιλικῆς	105
144 Σταυροὶ ἐξ ὀρειχάλκου καὶ ἕτερα μετὰλλια ἀντικείμενα ἀνευρεθέντα εἰς τὸ σκευοφυλακίον τοῦ ναοῦ	106
145 Χρυσοῦν φυλακτήριον μετὰ τοῦ τρισαγίου ὕμνου	107
146 Νόμισμα Κωνσταντίνου Β' εὐρεθὲν παρὰ τὴν ἀψίδα τοῦ ναοῦ	107
147-152 Νομίσματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν συμβασιλέων αὐτοῦ, εὐρεθέντα ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ναοῦ	108
153 Γενικὴ ἄποψις τῶν ἔρειπίων τῆς βασιλικῆς Β μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς (ἀπὸ τῆς ἀψίδος πρὸς τὸ αἶθριον)	110
154 Ἀποψις τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς Β πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν (δοκιμαστικαὶ ἔρευναι τοῦ ἔτους 1926 πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν θεμελιῶν τῆς ἀψίδος)	111
155 Γενικὴ κάτοψις τῆς βασιλικῆς Β.	112
156 Πύλη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ εὐρεθεῖσα πεφραγμένη διὰ πεσίσκων τῆς σολέας	113
157 Τὸ αἶθριον — ἐπεστρωμένον κατὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ στοᾶν διὰ μεγάλων πλίνθων — καὶ ὁ νάρθηξ τοῦ ναοῦ	114
158 Ἡ φιάλη τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Β.	115
159 Βάσις λυχνίας εὐρεθεῖσα παρὰ τὴν φιάλην καὶ δεξιὰ τῆς πύλης τοῦ αἰθρίου	116
160-162 Τεμάχια θωρακίων ἀνευρεθέντα ἀριστερὰ τῆς φιάλης τοῦ αἰθρίου	116
163 Τὸ νότιον κλίτος τοῦ ναοῦ (ὄψις ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς)	118
164 Λεπτομερὴς κάτοψις τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ.	120
165 Ἡ ἄψις μετὰ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ	121
166 Γενικὴ ἄποψις τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ (πλὴν τῆς σολέας)	121
167-168 Ἡ ἁγία Τράπεζα μετὰ τοῦ κιβωρίου καὶ τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῆς βάρθρα τοῦ συνθρόνου	122
169 Τμήματα χαμηλῶν θωρακίων τοῦ συνθρόνου τῆς βασιλικῆς Α.	123
170 Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων κιονίσκων τῆς ἁγ. Τραπεζῆς	125
171 Τὸ μεγαλύτερον τεμάχιον ἐκ τῆς ἄνω πλακὸς τῆς ἁγ. Τραπεζῆς	125
172 Τὸ ἐγκαίνιον τοῦ ναοῦ (σταυροειδὲς ὄργανον κατῶθεν τοῦ κέντρου τῆς πλακὸς τῆς ἁγίας Τραπεζῆς).	126
173 Ἐπιγραφὴ ἐπὶ πλακιδίου τοῦ μαρμαροθετήματος τῆς σολέας τοῦ ναοῦ	126
174 Γενικὴ ἄποψις τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ μετὰ τῆς σολέας	127
175 Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ δυσμῶν τῆς βασιλικῆς Β (ἔμπροσθεν καὶ δεξιὰ τῆς εἰκόνας διακρίνονται τὰ προσκτίσματα τοῦ ναοῦ)	129
176 Ἀνευρεθέντα λείψανα τοῦ βαπτιστηρίου τοῦ ναοῦ.	129

Εικόν	Σελίς
177 Τὰ προσκτίσματα τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς (ὄψεις ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς) .	131
178 Ἡ ἀνευρεθεῖσα πρὸς τὸ νότιον κλίτος ἐστία	131
179 Ἡ δεξιὰ πυλὶς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ	132
180 Ἡ κάτω ὄψις βάρθρου τῆς σολέας εἰλημμένου ἐκ θωρακίου ναοῦ τοῦ Δ΄ αἰῶνος . . .	133
181 Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων κιονοκράνων τῆς βασιλικῆς Β	133
182 Τεμάχια ἐκ θεοδοσιανῶν καὶ κορινθιαζόντων κιονοκράνων προερχόμενα ἐκ κιονοκρά- νων τοῦ κιβωρίου, τῆς σολέας καὶ τοῦ προπύλου	134
183 Ἐπίθημα κιονοκράνου τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος	134
184 Ἐκ τῶν ἐπιθημάτων τῶν κίωνων τῆς βασιλικῆς	135
185-186 Αἱ δύο ὄψεις ἀνευρεθέντος θωρακίου τῆς βασιλικῆς	135
187 Τμήματα ἐξ ἐπιπεδογλύφων θωρακίων τῆς βασιλικῆς	136
188-189 Τεμάχια ἐκ διατρήτων θωρακίων	137
190 Τεμάχια ἐκ τῶν γείσων τῆς βασιλικῆς Β	137
191 Λειψανοθήκη ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἐν Ρολα μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως προσόψεως τῆς σολέας παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ	138

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

Α'. ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

- 1 Ἐν σελ. 141 Στήλη ἀναθηματικὴ ναοῦ Δήμητρος ἐλληνιστικῶν χρόνων.
- 2 » » 145 Δέλτος μετ' ἐπιγραφῆς ρωμαϊκῶν χρόνων (τμήμα πλακὸς σαρκοφάγου χρησιμοποιηθὲν ὡς γεῖσον).
- 3 » » 146 Πλάξ σαρκοφάγου μετ' ἐπιγραφῆς ρωμαϊκῶν χρόνων χρησιμοποιηθεῖσα εἰς τὸν δεξιὸν στυλοβάτην τῆς βασιλικῆς Α.
- 4 » » 147 Δύο τμήματα ἐκ πλακὸς σαρκοφάγου μετ' ἐπιγραφῆς ρωμαϊκῶν χρόνων.
- 5 » » 148 Τμήμα ἐπιγραφῆς ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας χριστιανικοῦ κιονοκράνου.

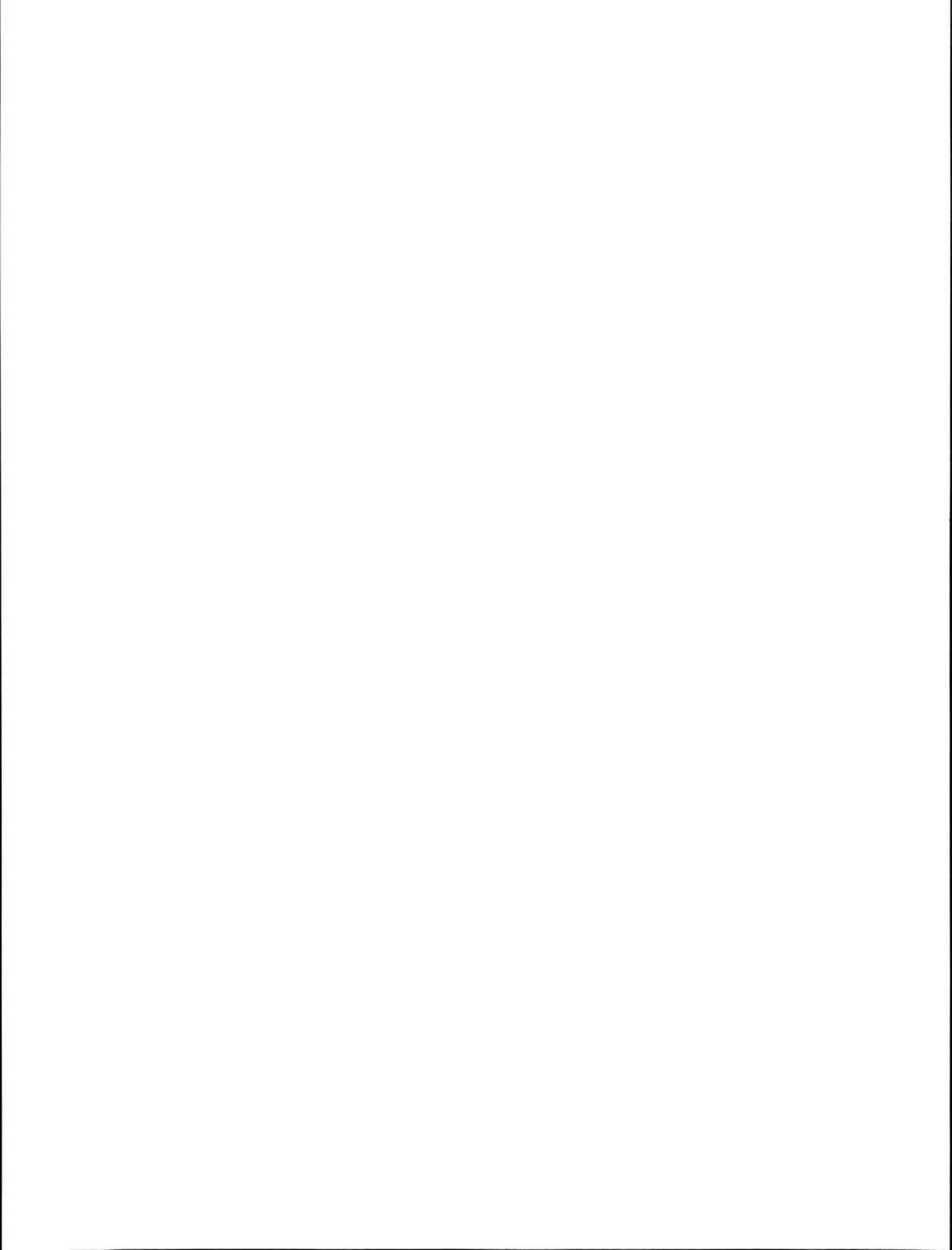
Β'. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

- 6 ἐν σελ. 150 Ἐπιτύμβιον Σεργίου ἀναγνώστου.
- 7 » » 150 » Πέτρου Ἀντιοχέως.
- 8 » » 151 » Χαρτοκράτους.
- 9 » » 151 » Πρεσβυτέρου.
- 10 » » 151 » Δομίνου.
- 11 » » 152 » Πέτρου ἀναγνώστου κραμβιτᾶ.
- 12 » » 152 » ἐπαρχικοῦ.
- 13 » » 153 » Ἰωὴλ (;), Πρόβου, Πέτρου καὶ Συμεῶν τῶν νέων.
- 14 » » 153 » Ἰωάννου καὶ Νικίμπας.
- 15 » » 154 » Κυριδίωνος.
- 16 » » 154 » Μαυρίλλας καὶ Θεοδούλου.
- 17 » » 155 » Εἰρήνης διακόνου.
- 18 » » 158 » ἰουδαϊκόν.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίναξ

- Α'. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας (Νέας Ἀγχιάλου)
- Β'. Κάτοψις συμπληρωμένη τῆς Βασιλικῆς Α.
- Γ'. Ἀποκατάστασις προσόψεως (1) καὶ τομῆ κατὰ μῆκος (2) τῆς Βασιλικῆς Α.
- Δ'. Ἀποκατάστασις τοῦ ἄμβωνος τῆς Βασιλικῆς Α.
- Ε'. Ἀποκατάστασις τοῦ ἱεροῦ Βήματος τῆς Βασιλικῆς Α.

Εικ. 1. "Αποικία Νέας Ἀγχιάλου καὶ τοῦ πρὸ τοῦ τμήματος τῆς δημοσίας ὁδοῦ Βόλου - Ἀλμυροῦ χώρου, ἔνθα ἐνεργοῦνται αἱ ἀνασκαφαὶ (δεξιὰ ἄνω ἐπὶ τῆς λοφοσειρᾶς διακρίνεται τὸ Κάστρον καὶ ἡ Ἀκρόπολις τῶν παρὰ τὸ χωρίον "Ἀκετοὶ Φθιωτῶν Θηβῶν).

ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΗΒΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΘΕΣΙΣ, ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΣΚΑΠΤΟΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ

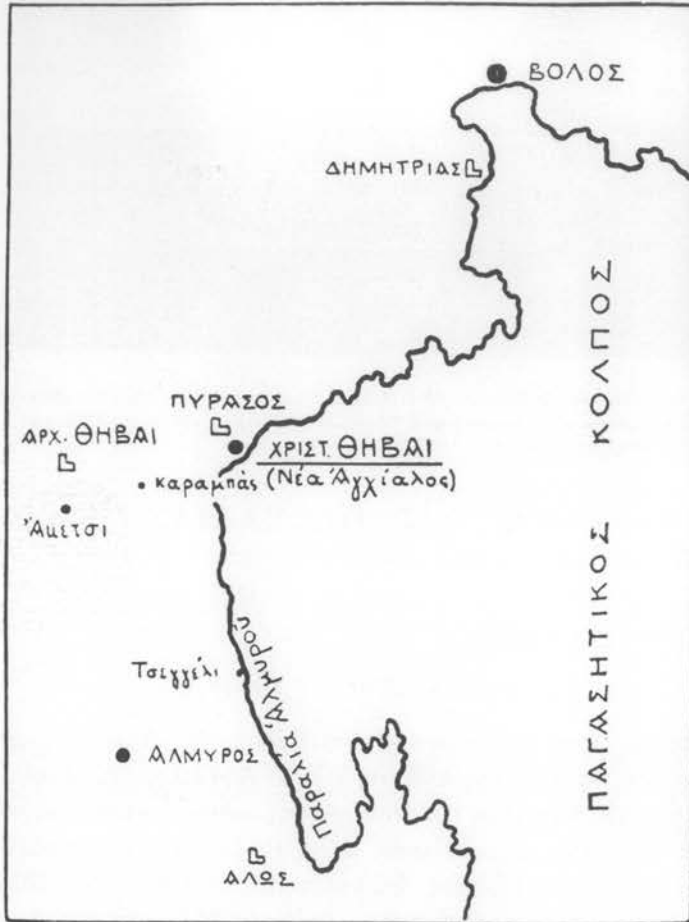
Εἰς τὸ μέσον περιήτου τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Βόλου εἰς Ἀλμυρὸν καὶ εἰς θέσιν «Καινούργιο», ἔνθα συνεπήχθη κατὰ τὰ ἔτη 1907/8 ἡ Νέα Ἀγχιάλος (προσφυγικὸς συνοικισμὸς πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν ἐξ Ἀγχιάλου τῆς Βουλγαρίας ἐκδιωχθέντων ὁμογενῶν) ἐξετείνεται ἀξιολογωτάτη πόλις, ἄγνωστος παραμείνασα μέχρι τοῦδε, ἥτις, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν κατωτέρω περιγραφομένων εὐρημάτων, ἤκμασε κατὰ τοὺς παλαιούς ἰδίᾳ χριστιανικοὺς χρόνους, διαδεχθεῖσα ἐτέραν ἀρχαιοτάτην πόλιν, φαίνεται δ' ὅτι κατεστράφη ὀλοσχερῶς κατὰ τὴν μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἐποχὴν, πιθανώτατα ἔνεκα βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν.

Τυχαῖα εὐρήματα, οἷον ἐπιγραφαὶ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, προσερχόμενα ἐκ παλαιοχριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ἀναφανέντα δὲ κατὰ τὴν κτίσιν τῶν οἰκιῶν Ν. Ἀγχιάλου καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐσκαφὴν διὰ μεταφορὰν χωμάτων πρὸς κατασκευὴν τοῦ πρὸ τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως τμήματος τῆς δημοσίας ὁδοῦ Βόλου - Ἀλμυροῦ, ἔδωκαν ἀφορμὴν πρὸς ἔρευναν τῆς πόλεως ταύτης, τὰ προέχοντα θρησκευτικὰ μνημεῖα τῆς ὁποίας ἀνασκάπτω ἀπὸ τοῦ ἔτους 1924, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας¹.

¹ Πολλὰ τῶν τυχαίων τούτων εὐρημάτων καὶ ἰδίως ἐπιγραφαὶ ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων Θεσσαλίας Ν. Γιαννοπούλου εἰς διάφορα περιοδικὰ (βλ. Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher

τόμ. Α', 1920, σελ. 38 κ. ἑ., ἔνθα ἀναγράφονται καὶ πᾶσαι αἱ προηγούμεναι δημοσιεύσεις του, δι' ὧν ἐζήτησεν οὗτος πρῶτος νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἀρχαιότητας Ν. Ἀγχιάλου).

Κατωτέρω πρὸ τῆς γενικῆς περιγραφῆς τοῦ χώρου τούτου τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μέχρι τοῦδε ἐρεύνης προτάσσω συντόμως τὰ ἀφορῶντα τὴν θέσιν, τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ἐπιφυλάσσομαι δὲ εἰς τὴν μέλλουσαν ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἀνὰ χεῖρας μελέτην μου δευτέραν ἐκθεσιν περὶ τῶν συνεχιζομένων ἀνασκαφῶν Ν. Ἀγχιάλου νὰ διευκρινήσω διὰ τυχόν νεωτέρων εὐρημάτων, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρώσῃ τὴν γνῶσιν ἡμῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀξιολόγου ταύτης παλαιᾶς θεσσαλικῆς πόλεως.

Εἰκ. 2. Χάρτης τῶν παρὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον θεσσαλικῶν πόλεων τῆς περιοχῆς Βόλου - Ἀλμυροῦ.

ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑ

Ὁ χώρος ἔνθα ἐνεργοῦνται αἱ ἀνασκαφαὶ εὐρίσκειται ἐπὶ τῆς προσδιορισθείσης ἤδη θέσεως τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μαρτυρουμένης εὐλίμενου πόλεως τῆς Θεσσαλίας **Πυράσου**, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος (Στράβ. ΙΧ, 435, 12 «τὸ δὲ Δημήτριον Δήμητρος τέμενος εἴρηκε καὶ ἐκάλεσε Πύρασον — ἐνν. ὁ Ὀμηρος ἐν Ἰλιάδ. Β, 695 «καὶ Πύρασον ἀνθεμόεντα Δήμητρος τέμενος» — ἦν δὲ πόλις εὐλίμενος ἢ Πύρασος ἐν δυσὶ σταδίοις ἔχουσα Δήμητρος ἄλσος καὶ ἱερὸν ἅγιον»). Τὴν Πύρασον συναντῶμεν καὶ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὡς σύμμαχον πόλιν τῶν Ἀθηναίων (Θουκ. Β', 22,3).

Κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς καὶ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ Πύρασος συνδέεται πρὸς ἑτέραν, πλησιέστατα αὐτῆς εὐρισκομένην, θεσσαλικὴν πόλιν, τὰς **Φθιώτιδας Θήβας**, διὰ τὰς ὁποίας τοῦ-

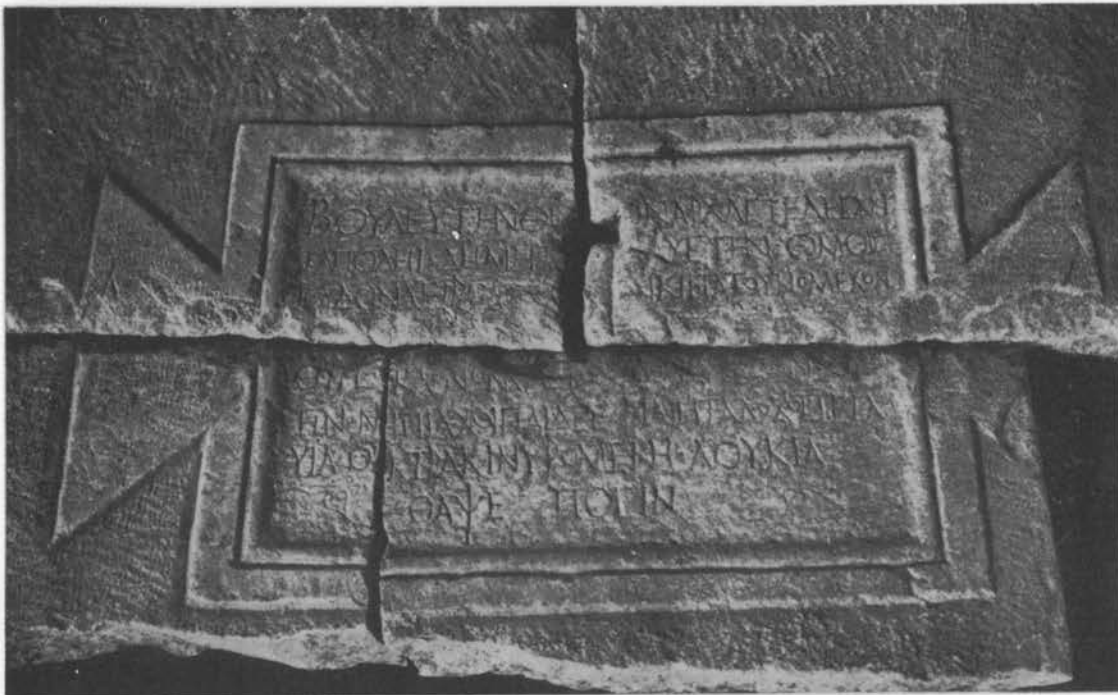
λάχιστον ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος ἐχρησίμευσεν ὡς ἐπίνειον¹. Αἱ Θῆβαι ἀπέχουσι κατὰ τὸν Στράβωνα εἴκοσι σταδίους ἀπὸ τῆς Πυράσου («διέχουσα — ἢ Πύρασος — Θηβῶν στα-

¹ Βλέπε συναγωγὴν τῶν πηγῶν περὶ Θηβῶν καὶ Πυράσου ἐν ταῖς μελέταις τοῦ ἀσχοληθέντος μετὰ τὴν τοπογραφίαν τῶν ἀρχαίων θεσσαλικῶν πόλεων Fr. Stählin, ἐν *Mitteil. des Deutschen Archäol. Instituts* XXX (1906) σ. 5 κ. ἐ. καὶ 10 κ. ἐ. κατὰ πρῶτον, ἐσχάτως δὲ καὶ εἰς τὸ ἔργον του «*Das hellenische Thessalien*», Stuttgart, 1924, σ. 173 κ. ἐ., ἔνθα οἱ μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Πυράσου ὑπὸ τῶν Θη-

βαίων πληροφορία καὶ ὁ ἐκ τῶν νομισμάτων μαρτυρούμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 302 π. Χ. σύνδεσμος τῶν δύο πόλεων (νομίσματα τῶν Θηβῶν μετὰ τῆς Δήμητρος φερούσης στέφανον ἐκ στάσεων) ὡς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου τῶν Θηβῶν - Πυράσου. Περὶ τῆς ἐμπορικῆς σημασίας τῆς πόλεως βλ. καὶ Λίβιον (Liv. 39,25 «*Thebas Phthias unum maritimum emporium fuisse quondam Thessalis quaestuosum ac*

δίους εἴκοσιν», Στράβ. ἔ. άν.), τὰ ἐρείπια δὲ αὐτῶν διακρίνονται εἰσέτι παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον ἼΑκετσι¹ (εἰκ. 1 καὶ 2). Αἱ Θῆβαι, αἱ εὐνοηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἐνισχυθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς συνοικίσεως πλησιοχώρων πόλεων καὶ κωμῶν (Διοδ. Σικελ. Κ', 110), εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὸ 217 π. Χ. κατεστράφησαν ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε', τοῦ εὐνόησαντος τὴν γειτονικὴν Δημητριάδα, ἣτις ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς της (293 π. Χ.) ἦτο ὁ κυριώτερος τῶν Θηβῶν ἀνταγωνιστής². ὁ Πολύβιος ἀναφέρει (Ε', 100,8), ὅτι ὁ Φίλιππος γενόμενος κύριος τῶν Θηβῶν «τοὺς μὲν οἰκήτορας ἐξηδραποδίσατο, Μακεδόνας δ' οἰκήσας **Φιλίππου τὴν πόλιν** ἀντὶ Θηβῶν κατωνόμασε».

Περὶ τῆς τύχης τῆς Πύρασου καὶ τῶν Θηβῶν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Φιλίππου

Εἰκ. 3. Μία τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Β' μ. Χ. α. ἐνθα ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῆς πόλεως: Θῆβαι καὶ Δήμητρος πόλις.

ἐλαχίστας ἔχομεν πληροφορίας. Ὁ Λίβιος τὴν Πύρασον ὀνομάζει **Δημήτριον** (Liv. 28,6 «ad Demetrium Phthiotidis» πρβλ. ἀνωτέρω καὶ Στράβωνα «τὸ δὲ Δημήτριον Δήμητρος τέμενος εἴρηκε...»), τὰς Θῆβας δὲ γνωρίζει ὡς *maritimum emporium* τῆς Θεσσαλίας (βλ. ἀνωτ.). Τὸ ὄνομα ἄρα τῆς ἑλληνιστικῆς πόλεως (Θῆβαι) εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς ὑστέρους

frugiferum» πρβλ. καὶ ἐπιγραφὰς ἐν IG. IX² 135 κ. ἔ., ὡς καὶ τὰς κατωτέρω παρατιθεμένας Ἰουδαϊκὰς ἐπιγραφὰς, τὰς εὐρεθεισὰς ἐν Νέῃ Ἀγχιάλῳ, δι' ὧν ἐνισχύονται αἱ περὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου ἐν Πύρασῳ καὶ Θῆβαις πληροφορίες.

1 Βλ. περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων ὑπὸ τοῦ ἐνεργήσαντος σκαφικὰς ἐρεῦνας ἐν Θῆβαις Α. Ἀρβανιτοπούλου ἐν ΠΑΕ, 1910, σ. 163 - 201, ἐνθα καὶ αἱ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν παρὰ τὸ σημ. χωρίον ἼΑκετσι Φθιωτικῶν Θηβῶν παρατηρήσεις περὶ τῶν διαφό-

ρων ἱστορικῶν περιόδων «τῆς μητροπόλεως τῶν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα Ἀχαιῶν».

2 Βλ. Πολυβ. Ε' 99,2 «ἢ γὰρ δὴ προθεσὶς ἦν αὐτῷ (τῷ Φιλίππῳ) τῆς ἐκστρατείας ἐξελεῖν τὰς Φθιώτιδας καλουμένας Θῆβας· ἢ δὲ πόλις αὕτη κεῖται μὲν οὐ μακρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης . . . ἐπίκειται δ' εὐκαίρως τῇ τε Μαγνησίᾳ καὶ τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ μάλιστα . . . τῇ τῶν Δημητρίων χώρῳ . . . ἐξ ἧς καὶ τότε . . . μεγάλα συνέβαινε βλάπτεσθαι τοὺς τε Δημητρίους κλπ.».

χρόνους καὶ μάλιστα μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι ὁ Στράβων (IX 435,30) πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἦσαν «τὸ τῆς Δήμητρος ἱερόν καὶ ὁ Πύρασος¹ κατεσκαμμένα, ὑπὲρ αὐτὸν δὲ αἱ Θῆβαι». Ἐπομένως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰῶνος ἢ μὲν Πύρασος μαρτυρεῖται κατεσκαμμένη, ἐπικρατοῦν δὲ ὄνομα αὐτῆς τὸ Δημήτριον, αἱ δὲ Θῆβαι ὑπάρχουσαι.

Τὰς πληροφορίας ταύτας συμπληροῦσιν αἱ ἐν Πυράσῳ ἀνευρεθεῖσαι ἐπιγραφαί.

Πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ κατ' αὐτὰς ἀνευρέθη ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐπιταφίων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιγραφῶν διαφόρων χρόνων, ἃς κατωτέρω παραθέτομεν. Ἐκ τούτων τρεῖς — ἐκ σαρκοφάγων τοῦ Β΄ μ.Χ. αἰῶνος προερχόμεναι — ἀναγράφουσι τὸ ὄνομα τῶν Θηβῶν· εἰς

Εἰκ. 4. Πλίνθοι μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΕΚΚΛ(σία) ΘΗΒ(ῶν).

τὴν πρώτην ἢ πόλις ἀναγράφεται ὡς «λαμπροτάτη Θηβαίων πόλις» εἰς τὴν δευτέραν ἀπλῶς «Θηβαίων πόλις» καὶ εἰς τὴν τρίτην «πόλις Δήμητρος» καὶ «Θῆβαι» (βλ. εἰκ. 3). Ὅτι αἱ σαρκοφάγοι αὗται δύσκολον εἶναι νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι μετεφέρθησαν ἐκ τῶν ἑλληνιστικῶν Θηβῶν εἰς Πύρασον², ἀποδεικνύει ἢ ἀνεύρεσις ἐτέρων σαρκοφάγων τῶν αὐτῶν χρόνων, κειμένων εἰς κατὰ χώραν ὑπάρχοντα νεκροταφεῖα τῆς Πυράσου, ὡς καὶ ἐπαύλεων ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ μωσαϊκῶν δαπέδων καὶ ἄλλων (βλ. κατωτέρω). Φυσικὸν ἄρα εἶναι νὰ ὑποτεθῇ· ἢ ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Πυράσου ἢ τοῦ Δημητρίου κατὰ τοὺς ἐσχάτους ρωμαϊκοὺς καὶ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας ἤρχισε νὰ λησμονηθῆται ἀντικατασταθὲν διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν Θηβῶν (μετὰ τὴν ἐπικράτησιν μάλιστα τοῦ χριστιανισμοῦ ὅτε τὸ Δημήτριον εἶχε πλέον ἐκλείψει ὀλοοσχερῶς), ἢ ὅτι εἰς τὸν πρότερον ὑπάρχοντα ἐν Πυράσῳ περὶ τὸ παρακάμασαν

¹ Φέρεται καὶ ὑπὸ τοὺς δύο τύπους: ὁ καὶ ἡ Πύρασος (πρβλ. ἀνωτ. «Πύρασον ἀνθεμόεντα»).

² Οὕτως ἐξελήφθη ἢ κατὰ τύχην ἀνευρεθεῖσα πρώτη ἐπιγραφή παρὰ Stählin ἔ. ἀ. σ. 171 σημ. 1.

Δημήτριον συνοικισμὸν εἶχον κατέλθει πολλοὶ τῶν Θηβαίων εἰς χρόνους ἀσφαλείας, ἣν παρέσχεν ἡ ρωμαϊκὴ κατάκτησις, ἐκταθείσης οὕτω τῆς παλαιᾶς ἐλληνιστικῆς πόλεως *εἰς ἄνω καὶ κάτω Θήβας*¹. Πιθανώτερον καθ' ἡμᾶς φαίνεται τὸ πρῶτον, οὕτω δὲ νομίζομεν ὅτι σαφέστερον ἐρμηνεύονται καὶ αἱ ἀνωτέρω ἐκ φιλολογικῶν πηγῶν παρεχόμενα εἰδήσεις, αἵτινες — εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος ἀναγόμενα — συμπληροῦνται διὰ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἀποδεικνύουσαι ὅτι ἐν αὐταῖς Θήβας πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν κυρίως τὴν παραλιακὴν πόλιν, ἣτις ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰ. ἀπέβαινε «λαμπροτάτη».

Ὅτι τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ (Δ' αἰῶνα καὶ ἐξῆς) ἡ Πύρασος ὀριστικῶς πλέον εἶχε λάβει τὸ ὄνομα τῶν Θηβῶν λησμονηθέντων τῶν ὀνομάτων: Πύρασος καὶ Δημήτριον μαρτυροῦσιν αἱ ἀνευρεθεῖσαι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς χριστιανικαὶ ἐπιγραφαί, αἵτινες παρέχουσι καὶ τὰς ἀπιοτέρας ἀποδείξεις περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς χριστιανικῆς πλέον πόλεως. Οὕτως εἰς τὸν χώρον ἔνθα ἐνεργοῦνται ἀνασκαφαὶ ἀνευρέθη μέγας ἀριθμὸς πλίνθων (βλ. *εἰκ. 4*) μετὰ τῆς ἀναγλύφου ἐπιγραφῆς: ΕΚΚΛ(ησία)ΘΗΒ(ῶν)· αἱ πλίνθοι αὗται (0.34 × 0.26 μ. πᾶχ. 0.06) προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφεισῶν χριστιανικῶν Βασιλικῶν, ἀνευρέθησαν δὲ ὅμοιαι καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα, ἔνθα ἐγένοντο δοκιμαστικαὶ ἔρευναι ἢ σκαφαί. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν ἐπιτάφιοι πλάκες, ἔνθα ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὡς ἡ προσαγομένη ἐν *εἰκ. 5* ἐπιγραφή τοῦ Π(ΑΥΛΟΥ) Δ(ιακό)ΝΟΥ ΘΕΙΒ(ῶν).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἄρα γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ ἀνασκαπτομένη πόλις ἐκαλεῖτο *Θήβαι*, πρὸς διάκρισιν δὲ ταύτης ἀπὸ τῶν ἐλληνιστικῶν Φθιωτικῶν Θηβῶν καλοῦμεν αὐτὴν ἐφεξῆς ἀπλῶς θεσσαλικὰς ἢ χριστιανικὰς Θήβας. Ἡ παραλιακὴ αὕτη πόλις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰ. ν' ἀποβαίνῃ λαμπροτάτη παρέμεινε δὲ τοιαύτη καὶ κατὰ τοὺς παλαιούς χριστιανικούς χρόνους, ὡς δεικνύουσι τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα μνημεῖα²

Εἰκ. 5. Ἐπιγραφή Παύλου, διακόνου Θηβῶν.

1 Περὶ συνέχισεως τῆς ζωῆς τῶν παλαιῶν Φθιωτικῶν Θηβῶν καὶ εἰς μεσαιωνικούς χρόνους βλ. ΠΑΕ ἐ. ἄ. σ. 169 πρβλ. καὶ ΠΑΕ, 1907, σ. 165. Κατὰ τὸν ἀνασκάψαντα ἐνταῦθα παρέμενον κατὰ τοὺς χριστιανικούς χρόνους «ὀλίγοι κάτοικοι καὶ δὴ στρατιωτικὴ φρουρά, τῶν πλείστων μεταναστευσάντων εἰς Πύρασον», προβάλλονται μάλιστα: τμῆμα τείχους τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος καὶ λείψανα δύο ἐκκλησιδίων, δι' ὧν δημιουργεῖται ὑπ' αὐτοῦ ἡ τετάρτη «βυζαντινὴ» περίοδος τῆς ἱστορίας τῶν ἐλληνιστικῶν Θηβῶν. Ἐκ τῆς ἐπιτοπίου μελέτης τῶν Φθιωτικῶν Θηβῶν ἀπεκόμισα τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τὰ ὑπὸ Ἀρβαν. ἀναφερόμενα εἶναι ρωμαϊκῶν χρόνων κτίσματα (τὸ ἀσβεστόκτιστον τείχος ἔχει τὴν αὐτὴν τοιχοδομίαν πρὸς τὰ λείψανα λ. χ. τοῦ ρωμαϊκοῦ τείχους τῆς Νικοπόλεως τῆς Ἠπείρου· ὁμοίως τὰ νομισθέντα ὡς ναῦδρια εἶναι ρωμαϊκὰ ἢ καὶ μεταγενέστερα οἰκήματα, καθόσον οὐδὲν ἔχουσιν λατρείας παρουσιάζουσιν)· ὅτι ὅμως ἐχρησιμοποίηθη ἡ Ἀκρόπολις τῶν ἐλληνιστικῶν Θηβῶν ὡς ὄχυρόν καὶ εἰς χριστιανικούς χρόνους τοῦλάχιστον μέχρις Ἰουστινιανοῦ εἶναι πιθανώτατον.

2 Περὶ τῆς ὑπάρξεως καθόλου τῶν χριστ. τούτων Θηβῶν

τῆς Θεσσαλίας καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινούς χρόνους δὲν ὑπῆρχον σαφεῖς ἐνδείξεις μέχρι τῶν ἀνασκαφῶν, δι' ὅ καὶ διάφοροι γνώμαι ἔχουσιν ἤδη ἐξενεχθῆ. Οὕτως ὁ Γιαννόπουλος (ἐν Ἐπετηρ. Παρνασσῶ, Η', 1904 «Οἱ δύο μεσαιωνικοὶ Ἄλμυροὶ καὶ ὁ νῦν» ἀνατύπ. σ. 4 κε) ἐνόμισεν ὅτι ἀνεῦρεν ἐν τῇ σημερινῇ Ν. Ἀγχιάλῳ τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἄλμυροῦ, ἐκφέρει δὲ τὴν γνώμην ὅτι μέχρι τοῦ Θ' αἰ. διετηρήθη τὸ ὄνομα Θήβαι εἰτα δὲ μετωνομάσθη Ἄλμυρός, συμφώνως καὶ πρὸς ἀπολεσθεῖσαν ἐπιγραφὴν δημοσιευθεῖσαν τὸ πρῶτον ἐν Bull. d. corr. hellénique, XIII - 1889 - σ. 405 N° 23. Ὁ σημερινὸς Ἄλμυρός εἶναι, ὡς γνωστόν, πόλις νεωτέρα, ἐκτισμένη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰ. πιθανῶς καὶ ὑπὸ λειψάνων τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τῶν Τούρκων δύο μεσαιωνικῶν Ἄλμυρῶν, ὡς ἀναφέρεται εἰς μεσαιωνικὰς πηγὰς ἢ ἀξιόλογος ἐμπορικὴ αὕτη πόλις τῆς Θεσσαλίας κατὰ τοὺς βυζαντινούς καὶ φραγκικούς χρόνους, τὰ τμήματα τῆς ὁποίας ὁ Γ. Θέτει εἰς Ν. Ἀγχιάλον καὶ εἰς θέσιν Τσιγκέλι ἀπέχουσιν μίαν ὥραν περίπου βορείως τῆς Ν. Ἀγχιάλου παρὰ τὰ σημερινὰ ἔλη· ἀναπτύσσει μάλιστα τὴν γνώμην ὅτι ἡ μεταξὺ Καταλάνων καὶ Φραγ-

Διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῶν χριστιανικῶν τούτων Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἔχομεν καὶ πάλιν ἐλαχίστας μαρτυρίας.

Τῆς ἐκκλησίας τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν γίνεται κατὰ πρῶτον μνεία εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσαν Ἀ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῷ 325, τὰ Πρακτικὰ τῆς ὁποίας ὑπογράφει καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν **Κλεόνικος**. Ὁ Κλεόνικος παρίσταται ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Νικαίας μετὰ τοῦ Θεσσαλίας Κλαυδιανοῦ, ὃν ὁ Harnack¹ νομίζει, ὡς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλίας (ἤτοι Λαρίσης)². Τὸ γεγονός, ὅτι ἐξ ὅλης τῆς Θεσσαλίας παρίστανται οἱ ἐπίσκοποι Λαρίσης καὶ Θηβῶν, ἀποδεικνύει, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ Λάρισα καὶ αἱ παρὰ τὸν Παγασητικὸν Θῆβαι ἦσαν τὰ σπουδαιότερα ἐν Θεσσαλίᾳ χριστιανικὰ κέντρα (ὁ ἐπίσκοπος Δημητριάδος ἀναφέρεται μόλις εἰς τὴν Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ τῷ 431). Αὐτονόητον ἐπομένως εἶναι, ὅτι ἐν ταῖς θεσσαλικαῖς Θήβαις ὁ χριστιανισμὸς εἶχε πρὸ μακροῦ διαδοθῆ, ὡς πιστοποιοῦσιν ἤδη αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἐπιτάφιοι χριστιανικαὶ ἐπιγραφαί, πολλαὶ τῶν ὁποίων δύναται ν' ἀναχθῶσιν, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ εἰς προγενεστέρους τοῦ Ε' αἰ. χρόνους (πρβλ. κατωτέρω καὶ τὰ προσαγόμενα λείψανα ἐκ χριστιανικῶν τραπεζῶν ἢ μαρτυριῶν)³.

Ἄλλος ἐπίσκοπος κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀναφέρεται ὁ **Μόσχος**, ὅστις ὑπογράφει τὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου ἐπὶ Κωνσταντίου (337—361) (Le Quien, ἔ. ἀ. II σ. 121 «Moschus de Thessalia de Thebis»).

Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἀναφέρεται ὁ **Δίων**, παρευρεθεὶς εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ἐν Ἐφέσῳ (Le Quien, ἔ. ἀ. «Δίων ἐπίσκοπος Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας»).

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀναφέρεται ὁ **Ἐλπίδιος**, ὅστις τῷ 538 ὑπογράφεται μετ' ἄλλων ἐπισκόπων τῆς Ἑλλάδος (τῶν: Διοκαισαρείας καὶ Λαμίας) ἐν ἐπιστολῇ, δι' ἧς οἱ ἀνωτέρω ἐπίσκοποι ὑπερασπίζονται τὸν νεοεκλεγέντα ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης Στέφανον, ὃν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιφάνιος ἐθεώρησεν ὡς ἀντικανονικῶς χειροτονηθέντα, κανονικῶς δὲ ὁ Πάπας Ρώμης (Le Quien, ἔ. ἀ. 124 «Elpidius episcopus sanctae Thebanae ecclesiae»). Μνεία τοῦ Ἐλπίδιου τούτου γίνεται καὶ εἰς ἀνευρεθεῖσαν ἐν Ν. Ἀγγιᾶλῳ ἐπιγραφὴν (**εἰκ. 6**) ἐνθα μάλιστα ἀναγράφεται καὶ τὸ ὄνομα διακόνου τινὸς Στεφάνου⁴.

Τελευταῖος ἐπίσκοπος Θηβῶν ἀναφέρεται ὁ **Ἀδριανὸς** ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος

των τοῦ Μωρέως συγκροτηθεῖσα μάχη τῷ 1311, καθ' ἣν οἱ Καταλάνοι κατέκοψαν τοὺς ἱππῶτας παρασύραντες αὐτοὺς εἰς τὰ ἔλη δὲν ἐγένετο εἰς τὰ ἔξωθεν τῶν Θηβῶν τῆς Βοιωτίας ἔλη τῆς Κοπαίδος ἀλλ' εἰς τὰ ἔλη τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν (περὶ τῆς θέσεως τῆς μάχης τοῦ 1311 ἀντίθετον-ἐπικρατοῦσαν δὲ γνώμην βλ. ἐν Miller - Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας Α', 1910, σ. 327 ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρη περὶ τῆς μάχης ταύτης βιβλιογραφία). Ἄφ' ἐτέρου ὁ Ἀρβανιτόπουλος (ἐν ΠΑΕ. ἔ. ἀ. σ. 170) ὀρίζει ὅτι ἡ Πύρραος ἐκαλεῖτο Θῆβαι μέχρι τοῦ 12^{ου} αἰ. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἀναγραφόμενων ἐνδείξεων ἂν παρέσχον αἱ ἀνασκαφαὶ ἀμφότεραι αἱ ὑποθέσεις αὗται δὲν δύναται νὰ στηριχθῶσι.

1 Ἐν Mission u. Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrh. I, 1906², σ. 385 «Allein bei Thessalien steht neben dem Bischof Claudianus von Thessalien noch

der Bischof Gleonius von Theben; also war jener nicht Provinzbischof sondern Metropolit» πρβλ. αὐτόθι II, σ. 199 καὶ 200. Παρὰ Le Quien, Oriens christ. II, σ. 122 φέρεται ὁ Κλεόνικος ὡς «Cleonus Thebanus vel Claudius».

2 Ἐτεροι μαρτυρία (βλ. Le Quien, ἔ. ἀ. σ. 105) μνημονεύουσιν, ὡς γνωστὸν, ὅτι παρέστη ἐν τῇ Α' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ὁ Ἀχιλλεῖος Λαρίσης.

3 Ἐν Δελτίῳ Χριστ. Ἐταιρείας, I', 1911, σ. 53 κέ. ἡρμηνεύθη ὑπὸ Ν. Γιαννοπούλου ἐπιγραφὴ ἀνευρεθεῖσα ἐν Νέῳ Ἀγγιᾶλῳ ὡς ἀναγομένη εἰς ἀποστολικὸν χρόνον (συσχετίζεται τὸ ὄνομα Θωμᾶ τινος κυρίου τοῦ Λουλιανοῦ πρὸς τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν) ἡ παλαιογραφία ἐν τούτοις τῆς ἐπιγραφῆς δύναται ν' ἀναγάγῃ ταύτην εἰς τὸν Δ' αἰῶνα.

4 Πρβλ. καὶ Γιαννόπουλον ἐν Byzantin. - Neugriech. Jahrb. I, 38.

Μαυρικίου (+ 602) οὗτος ἐξωσθεὶς τοῦ θρόνου κατέλαβεν αὐτὸν καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Α' τοῦ Διαλόγου (+ 604) (Le Quien, ἔ. ἄ. «Hadrianus Thebanae civitatis Thes-saliae episcopus»).

Ἐκ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἥτοι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου αἰῶνος οὐδεμίαν ἔχομεν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐπισκοπῆς τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν. Εἰς τὰς διατάξεις τὰς ἀποδιδόμενας εἰς Λέοντα τὸν Σοφὸν καὶ Ἀλέξιον Κομνηνὸν (9ον αἰ. καὶ ἐξῆς, πρβλ. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν Κανόνων, 5,1855, σ. 455 κ. ἑ.) μόνον αἱ Θῆβαι τῆς Βοιωτίας ἀνα-

Εἰκ. 6. Ἡ ἀνευρεθεῖσα ἐπιγραφή τοῦ ἐπισκόπου τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν Ἐλιδίου (538).

γράφονται (σ. 474), ἐν Θεσσαλίᾳ δὲ ὑπὸ τὸν Λαρίσης ἀναφέρεται ἤδη ὁ ἐπίσκοπος Ἄλμυροῦ (αὐτόθι σ. 482).

Τὴν μέχρι τοῦ Ἀδριανοῦ ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν συμπεραίνομεν ἐκ τῆς λαμπρότητος τῶν ἀνασκαπτομένων χριστιανικῶν μνημείων καὶ ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἀναγράφονται τὰ ἀξιώματα: ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, διακονισσῶν, ἀναγνώστῶν κ. ἄ. (βλ. κατωτέρω).

Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς *πολιτικῆς ἱστορίας* τῶν χριστιανικῶν τούτων Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἔχομεν καὶ πάλιν ἐλαχίστας μαρτυρίας.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦ *Προκοπίου* περὶ κτισμάτων (Δ' Κεφ. 2-3) ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἰου-

στινιανός πλην τῆς γνωστῆς ὀχυρώσεως τῶν Θερμοπυλῶν, ἔκτισεν ἢ ἐπεσκεύασε τὰ τεῖχη τῶν θεσσαλικῶν πόλεων: Γόμφων, Λαρίσης, Φαρσάλων, Τρίκκης, Δημητριάδος, Ἐχίνου καὶ **Θηβῶν**, προφανῶς τῶν διαδεχθεισῶν τὴν Πύρασον θεσσαλικῶν Θηβῶν.

Εἰς τὸν **Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους** (ἔκδ. Parthey, 1866, σ. 6) μνημονεύονται ὁμοίως αἱ Θῆβαι τῆς Θεσσαλίας («ἐπαρχία Θεσσαλίας ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις δέκα ἑπτὰ: Λάρισα, Δημητριάς, **Θῆβαι** κλπ.»). Ἐπίσης ἐνταῦθα Θῆβαι εἶναι ἢ μετὰ τὴν Δημητριάδα ἀναγραφομένη μεγάλη θεσσαλικὴ πόλις, ἢ ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς παλαιᾶς Πυράσου.

Περὶ τῆς τύχης, ἣν ὑπέστη ἡ παλαιὰ αὕτη πόλις κατὰ τοὺς μετὰ τὸν 7^{ον} αἰῶνα χρόνους θὰ ἠδυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὡς ἐνδειξεις τὰς εἰς ἀγιολογικὰ μνημεῖα ἀναγραφόμενας εἰδήσεις. Εἰς τὰς πράξεις τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (Acta mirac. II 158, Migne, P. Gr. 116 col. 1325 πρβλ. καὶ Tugard, De l'histoire profane dans les actes grecques des Bollandistes, Paris, 1874, σ. 166 κ. ἐ.) ἀναφέρεται, ὅτι ἡ πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ ἔτους 626 ἐγένετο ὑπὸ μεγάλου πλήθους Σλαύων, Δραγουβιτῶν, Βελεγεζιτῶν κ. ἄ. οἱ Σλαῦοι οὗτοι ἀποκρουσθέντες ἐπέδραμον μετὰ ταῦτα καὶ πάλιν (τῷ 675, 678 καὶ 681) κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης: εἰς τελευταίαν δὲ πολιορκίαν, ἀφ' οὗ ἀπεκρούσθησαν οἱ βάρβαροι καὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς κατέσχον πολλὰ τῶν πλοίων, «τότε (ἀναγράφουσιν αἱ Πράξεις) βουλὴ τῶν κρατούντων καὶ τῶν πολιτῶν γίνεται, ὥστε τὰ ὑποληφθέντα σκευὴ τε καὶ μονόξυλα μετὰ καὶ τῶν λεχθέντων δέκα καράβων, ὡς λοιπὸν καὶ αὐτῶν τὰς δαπάνας καταπραγματευομένων, **σταλῆναι εἰς τὰ τῶν Θηβῶν καὶ Δημητριάδος μέρη πρὸς τοὺς τοῦ ἔθνους τῶν Βελεγεζιτῶν** ὀφείλοντας ἐξ αὐτῶν ξηροὺς καρποὺς ἐξωνίσασθαι κἂν πρὸς μικρὰν τῆς πόλεως ἀναψυχὴν, ὡς τοὺς λεχθέντας Βελεγεζήτας διὰ τὸ αὐτοὺς τε δοκεῖν τὰ τῆς εἰρήνης ἔχειν μετὰ τῶν τῆς πόλεως». Ὁ διηγούμενος τ' ἀνωτέρω προσθέτει «μετ' ὀλίγας οὖν τινὰς ἡμέρας καὶ οἱ ἐν τοῖς **Βελεγεζήταις** ἀπελθόντες μετὰ σίτου καὶ ὀσπρίων σωθέντες διὰ τῶν τοῦ ἀθλοφόρου πρεσβειῶν κατέλαβον, μαθόντες ἐκεῖσε διὰ τῶν Σκλαβήνων τὴν θεόθεν διὰ τοῦ ἀοιδίμου καὶ προστάτου ἡμῶν Δημητρίου τῇ πόλει γενομένην σωτηρίαν».

Ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης πληροφορούμεθα, ὅτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ 7^{ου} αἰῶνος (ἀπὸ τοῦ 681 κ. ἐ.) τὰ μέρη τῶν Θηβῶν καὶ τὴν Δημητριάδα (τὴν ὑπαιθρον δηλ. παρὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον χώραν) κατῴκει καὶ ἡ σλαβικὴ φυλὴ τῶν Βελεγεζιτῶν, γνωρίζομεν δὲ καὶ ἐκ μεταγενεστέρων βυζαντινῶν πηγῶν, ὅτι περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας ἔφερε μέχρι τῆς ἀκόμης τοῦ 13^{ου} αἰῶνος τὸ ὄνομα: Βελεγεζιτία¹³.

Μὴ προτιθέμενος νὰ εἰσέλθω ἐνταῦθα εἰς τὸ ἐπίμαχον θέμα τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ νὰ συζητήσω τὰς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Fallmeyer ἀντιμαχομένης γνώμας (ἂν ἔχωμεν δηλονότι σλαβικὰς ἐγκαταστάσεις εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἢ παροδικὰς ἐπιδρομάς), προσθέτω μόνον ὅ,τι ἐκ τῶν ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν θὰ ἠδύνατο νὰ συναχθῇ. Ἡ ἀσβεστοποίησις μεγάλου μέρους τῶν μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν ἀνασκαπτομένων ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἐμφάνισις κατὰ τὰς ἀποχωματώσεις, ιδιαίτατα δὲ κατὰ τὸν

13 Βλ. Tafel, Symbolarum criticarum geographiam byzantinam spectantium, pars prior (pacti Veneto - graecum anni 1199 de ordinando commercio) σελ. 30 «... τὸ θέμα Βελεγεζιτίας» τὸ θέμα Βλαχίας, ἢ ἐπίσκεψις Δημητριάδος, οἱ δύο Ἄλμυροὶ κλπ.» καὶ pars posterior (pactum Francorum anni 1204 de partitione regni Graeci) σελ. 74 «... οἱ δύο Ἄλμυροὶ σὺν τῇ Δημητριάδι· τὰ Νεοπατρῶν τὸ θέμα

Βελεγεζιτίας κλπ.» Πρβλ. καὶ Hopf, Griechenland, σ. 174. Περὶ τῶν σλαβικῶν εἰς Θεσσαλίαν ἐπιδρομῶν καὶ περὶ ἀθαιρέτων περὶ αὐτῶν ἰσχυρισμῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν βλ. Δ. Κ. Τσοποτοῦ, ἐν «Ταχυδρόμῳ Βόλου» φύλλ. 11-14 Ἰουλίου καὶ 8 Ἀυγούστου 1926 «Ὁ παγασητικὸς κόλπος καὶ οἱ ἀθαιρέτοι περὶ αὐτοῦ ἰσχυρισμοὶ τῶν σλαβοφίλων», ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

καθαρισμὸν μερῶν τοῦ δαπέδου τῶν μνημείων, στρωμάτων τέφρας καὶ ἄλλων δηλωτικῶν καύσεως τεκμηρίων πείθουσιν, ὅτι κατὰ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, τὰς ἀρχομένας ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7^{ου} αἰῶνος ἡ ἀνασκαπτομένη πόλις ἐπυρπολήθη καταστραφεῖσα ὀλοσχερῶς. Κατὰ τὰς ἐρεῦνας ἀφ' ἐτέρου, ὡς ἐνεργῶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, οὐδαμοῦ συνήντησα μέχρι τοῦδε ἴχνη μεταγενεστέρας — βυζαντινῆς — τέχνης, οἷον βυζαντινὰ πινάκια ἢ γλυπτικὰ βυζαντινὰ ἔργα καὶ μικροτεχνήματα, ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι κατὰ τὴν κυρίως βυζαντινὴν ἐποχὴν, τὸ μέρος τοῦτο δὲν κατωκλήθη. Ὅτι ἐν τούτοις ἐχρησίμευσε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὡς τόπος, ἐξ οὗ ἐλαμβάνετο κατὰ καιροὺς ὑλικὸν — κίονες ἰδίως καὶ γλυπτικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη — ἀποδεικνύει ἡ ἀνεύρεσις εἰς τὰς γειτονικὰς θέσεις *Τσεγγέλι* καὶ *παραλίαν Ἀλμυροῦ* (ὅπου κατ' ἐμὲ ἰδρῦθησαν οἱ ἐν μεσαιωνικαῖς πηγαῖς ἀναφερόμενοι δύο μεσαιωνικοὶ Ἀλμυροὶ) πολλῶν παλαιοχριστιανικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, συλλεγομένων ἐκάστοτε ὑπὸ Γιαννοπούλου, ἀποκειμένων δὲ νῦν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν Μουσεῖον Ἀλμυροῦ.

Τὰ μετὰ τὴν πυρπόλησιν ταύτην ἴχνη, τὰ παρατηρηθέντα ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εἶναι :

α') Καταστροφαι μερῶν τινῶν τῶν μνημείων, ὡς τῆς κολυμβήθρας τοῦ Βαπτιστηρίου τῆς Βασιλικῆς Α (βλ. κατωτέρω), πρὸς ταφὴν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα βαρβάρου τινὸς κατακτητοῦ (ἀνευρέθη πλινθόκτιστος τάφος μετὰ σκελετοῦ μεγαλοσώμου ἀνδρὸς (*εἰκ. 7*).

καὶ β') ἐντοιχίσεις μερῶν τῆς αὐτῆς Βασιλικῆς, μετατραπέντων εἰς μικρὰς κατοικίας (βλ. κατωτ. *εἰκ. 17*). Περὶ μεταγενεστέρας χρησιμοποίησεως τῆς Βασιλικῆς ταύτης διὰ λατρείαν καὶ περιορισμοῦ οἴονει τοῦ ναοῦ εἰς τὸ μέσον κλιτος, τὰς βάσεις τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ὁποίου ἀνεύρομεν ἐντοιχισμένας, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος, ἂν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς εὐρίσκοντο μεταγενέστερα βυζαντινὰ μέλη.

Συνάγεται ὅθεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι καὶ εἰς τὴν θεσσαλικὴν ταύτην περιοχὴν τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου παρέμειναν ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα μὴ δυνάμενον ἐπακριβῶς νὰ προσδιορισθῇ βαρβαρικὰ φύλα (πιθ. Βελεγεζῆται), ἅτινα, φαίνεται, ὑπετάγησαν εἰς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ ἐγένοντο δουλοπάροικοι τοῦτο δύναται νὰ ὑποτεθῇ καὶ ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Θεοφάνους (ἐκδ. Βόννης, σ. 707), ὅστις ἀναφέρει, ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 8^{ου} αἰῶνος ἐπὶ Εἰρήρηνης ὁ Σταυράκιος «κατελθὼν ἐπὶ Θεσσαλονίκην καὶ Ἑλλάδα ὑπέταξε πάντας καὶ ὑποφόρους ἐποίησε τῇ βασιλείᾳ». Περὶ ὑπάρξεως ἐτέρας πόλεως διαδεχθείσης τὰς χριστιανικὰς ταύτας Θήβας εἰς βυζαντινοὺς χρόνους δὲν ἐπιτρέπουσι τὰ μνημεῖα.

Τοιαύτη εἶναι ἐν ὀλίγοις ἡ ἱστορία τῆς παλαιᾶς ταύτης χριστιανικῆς πόλεως, ἣν ἡ σκαφικὴ ἔρευνα ἤρχισεν ὁλονὲν νὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν μνημείων τῆς ὁποίας μεταβαίνομεν.

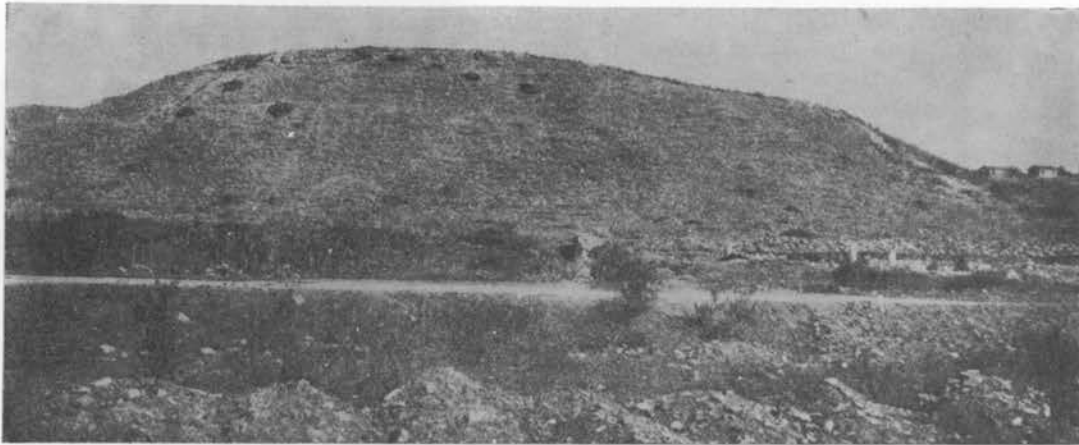
Εἰκ. 7. Τάφος μετὰ σκελετοῦ μεγαλοσώμου ἀνδρὸς ἀνευρέθεις κατὰ τὴν ἐκκαθάριον τῆς Κολυμβήθρας τοῦ Βαπτιστηρίου τῆς χριστ. Βασιλικῆς.

Εικ. 10. Τὸ παρὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον τμήμα τῆς παλαιᾶς πόλεως καὶ ἡ λιμνοθάλασσα.

Εικ. 11. Θεμέλια τετραγώνου Πύργου ρωμαϊκῶν χρόνων.

Εικ. 8. Ὁ λόφος τῆς Πυράσου καὶ τὰ μόλις διακρινόμενα θεμέλια τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΘΗΒΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ—ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

§ 1. Ἀκρόπολις, περίβολος τῆς πόλεως καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μνημεῖα. — Πρὸ τῆς συστηματικῆς ἀνασκαφῆς ὠρισμένων μνημείων τῶν χριστιανικῶν τούτων Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἐνήργησα δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας, μελετήσας συγχρόνως τὴν ὅλην ἔκτασιν τῆς ἐξαφανισθείσης ἀρχαίας πόλεως. Πόρισμα τῆς μελέτης μου ταύτης εἶναι τὸ παρατιθέμενον ἐνταῦθα τοπογραφικὸν διάγραμμα (Πίν. Α΄) συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ σχετικῶν φωτογραφιῶν¹.

Αἱ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Πυράσου ἀκμάσασαι Θῆβαι περιεβάλλοντο μέχρι τῆς συμπήξεως τοῦ νέου συνοικισμοῦ τῆς Νέας Ἀγχιάλου διὰ τείχους, εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον τοῦ ὁποίου ὑψοῦτο ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Πυράσου (εἰκ. 8) ἡ Ἀκρόπολις². Αὕτη ἦτο ὠχυρωμένη ὁμοίως διὰ τείχους, ὅπερ κατελάμβανε κυκλοτεροῦς ὀλόκληρον τὴν ἐπίπεδον τοῦ λόφου τούτου κορυφήν. Τοῦ τείχους τούτου τῆς Ἀκροπόλεως διασφύζονται εἰσέτι ἐλάχιστα θεμέλια κατὰ τὴν Β. καὶ Ν. πλευρὰν (πλ. 2 μ.) δι' ἀργολιθοδομῆς μετ' ἀσβέστου καὶ χονδρᾶς ἄμμου ἐκτισμένα, ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει δὲ κτισμάτων ἐλάχιστα μόνον θεμέλια στρατιωτικῶν πιθανῶς οἰκημάτων, δεξαμενῶν κ. ἄλλ.

Ἀπὸ τοῦ ΝΑ. ἄκρου τῆς Ἀκροπόλεως ἤρχετο ὁ περίβολος τῆς πόλεως, ἦτοι τείχος πλάτους 2-2.70 μ. κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοίως δι' ἀργολιθοδομῆς μετ' ἀσβέστου καὶ ἄμμου ἐκτισμέ-

¹ Δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας ἐνήργησα τῷ 1923 κατ' ἐντολὴν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ἀπὸ τοῦ ἔτους δὲ 1924 κ. ἔ. ἐνεργῶ συστηματικὰς ἀνασκαφὰς ἐντολῇ καὶ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

² Περὶ τοῦ σχεδὸν ἐξαφανισθέντος μεσαιωνικοῦ τούτου τείχους βλέπε πληροφορίας ἐν ΑΕ. 1915 σ. 79 κέ. Περὶ τοῦ

προϊστορικοῦ λόφου (ὕψους 30 μ.) εἰς σχῆμα κολοβοῦ κώνου (Kegelstumpfform) ἐνθα ἡ Ἀκρόπολις τῶν Θηβῶν βλ. Stählin ἐν Mitteil. ἔ. ἄ. σ. 10 καὶ ἐν Hell. Thessalien, σ. 173. Πρβλ. καὶ Wace-Thompson, Prehistoric Thessaly, Cambridge, 1912, σ. 10, Νῦ 59 (τὰ περιουλλεγένητα προϊστορικὰ καὶ ἑλληνικῶν χρόνων θραύσματα ἀγγείων).

νον (βλ. *εικ. 8* ἔνθα διακρίνονται ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κατεύθυνσις τοῦ περιβόλου). Τὸ τεῖχος τοῦτο, ὡς τὰ διασωθέντα ἔχνη εἰς σημεία τινα τῆς περιοχῆς ἦν καταλαμβάνει σήμερον ἡ Νέα Ἀγχίαλος εἶναι ἱκανὰ νὰ ἀποδείξωσιν, εἶχεν ἑνιαχοῦ καὶ τμήματα ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐκτισμένα ἰσοδομικῶς διὰ τραχιτῶν μεγάλων λίθων. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεσκεύασε τὸ προγενέστερον τοῦτο ῥωμαϊκὸν τεῖχος (βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 7 κέ.), οὕτω δὲ σήμερον εἶναι εὐκρινῆ τὰ ῥωμαϊκὰ καὶ βυζαντινὰ λείψανα.

Ὁ περιβόλος οὗτος τῆς πόλεως κατήρχετο ἀπὸ τοῦ ΝΑ. ἄκρου εὐθὺς πρὸς τὴν θάλασσαν, σχηματίζων κατὰ διαστήματα τετραγώνους πύργους ὀλίγῳ ἀριστερὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τὰ διακρινόμενα θεμέλια τοῦ τμήματος τούτου τοῦ περιβόλου βαίνουσιν ἑνιαχοῦ ἐπὶ προγενεστέρου ῥωμαϊκοῦ τείχους. Ἡ ἀνατολικὴ αὐτῆ τοῦ περιβόλου πλευρὰ καταλήγει εἰς τὴν παραλίαν, ἔνθα σχηματίζεται τετράγωνος πύργος, οὗτινος τὰ θεμέλια διακρίνονται εἰσέτι ἡμιεκαλυμμένα ὑπὸ τῆς ἄμμου. Ἀπὸ τοῦ πύργου τούτου ἤρχετο τὸ θαλάσσιον τεῖχος, τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ὁποίου παρακολουθεῖ τις κατὰ διαστήματα - μέχρι 50 περίπου μέτρων - ἐν τῇ παραλίᾳ, ἔνθα εἶναι ἑνιαχοῦ ὄρατὰ τὰ ὑπὸ τῆς ἄμμου ἡμιεκαλυμμένα θεμέλια ὡς καὶ τὰ ἔχνη στρογγύλου πύργου ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου δὲν δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ τὸ τεῖχος ἴσως τὰ θεμέλια τούτου καλύπτονται ὑπὸ τὴν ἄμμον τὴν ἐκτεινομένην σχεδὸν μέχρι τῆς σημερινῆς δημοσίας ὁδοῦ Βόλου - Ἀλμυροῦ· τοῦτο μάλιστα ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ θάλασσα ἔχει ἀποσυρθῆ εἰς ἱκανὸν βάθος κατὰ τὸ δεξιὸν τμήμα τοῦ κόλπου.

Εἰκ. 9. Ὁρόσημον λιμένος.

Πρὸ τῶν θεμελίων τοῦ διακρινομένου τούτου τμήματος τοῦ θαλασσίου τείχους εἶναι ὄρατὰ εἰσέτι ἐν τῇ θαλάσῃ τμήματα τῆς προκυμαίας μετὰ κορασανίου στερεῶς ἐκτισμένα καὶ οἱ λιμενοβραχίονες μετὰ τῆς ἀποβάθρας (βλ. τοπογρ. διάγρ. Πίν. Α'). Κατὰ τὰς ἀποχωματώσεις μάλιστα εὐρέθη καὶ κιονίσκος (ὑψους 0,74 καὶ διαμ. 0,14 μ.) ἀποκεκρουσμένος καὶ ἀπεσχισμένος κατ' ἀμφοτέρω τὰ μέρη μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δ'. ΚΑΤΑΠΛΟΥΣ (*εικ. 9*)· εἶναι προφανῶς ἐν τῶν ὁροσῆμων τῶν τοποθετημένων ἐν τῷ λιμένι, τεκμήριον δὲ λίαν χαρακτηριστικὸν τῆς διατάξεως αὐτοῦ.

Λιμνοθάλασσα. — Εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ἀριστεροῦ τούτου τμήματος τοῦ θαλασσίου τείχους περιοχὴν καὶ εἰς ἀπόστασιν μόλις 10 μ. ἀπ' αὐτοῦ ἐκτείνεται λιμνοθάλασσα, πλάτους μεγαλυτέρου τῶν 100 μ. (τὸ σημερινὸν βάθος τῆς φθάνει τὰ 4 μέτρα), ἣτις προφανῶς συνεκινῶνται ὑπὸ τὸ τεῖχος μετὰ τῆς θαλάσσης καὶ ἐχρησιμοποιοεῖτο ἴσως ὡς νεώριον (*εικ. 10*)· εἰς τινα μέρη τῶν ὄχθων τῆς διακρίνονται εἰσέτι πελεκητοὶ μεγάλοι λίθοι καὶ παρ' αὐτοὺς ἐπικεχωσμένα ἡμικυκλικὰ κτίσματα¹. Τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν τμήμα τῆς λιμνοθάλασσης ταύτης ἔχει σήμερον ὑποστῆ τσοαύτην πρόσχωσιν, ὥστε ἔχει μεταβληθῆ αὕτη ἔνεκα τῆς συστάσεως τῶν ὑδάτων τῆς εἰς ἔλος, οὗτινος τὴν ἐπίχωσιν ἐπίζητοῦσιν οἱ κάτοικοι Ν. Ἀγχιάλου, ἐνῶ συστηματικὴ ἐκκαθάρισις τῆς πρόσχωσεως ταύτης, πλὴν τῆς ὠφελιμότητος, ἦν θὰ προσεπόριζεν εἰς τὴν στερουμένην ὀρμίσκου κομόπολιν, θὰ ἠδύνατο ἴσως ν' ἀποκαλύψῃ καὶ λίαν ἐνδιαφέρον σύστημα νεωρίων τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης πόλεως.

¹ Ὁ Stählin ἐν τῷ ἔργῳ του *Das hellen. Thessalien*, ε.ά. σ. 173 ἐκλαμβάνει τὴν λιμνοθάλασσαν ταύτην ὡς λει-

ψανον τοῦ ἀρχαίου λιμένος, ὅστις ἐκλήθη εἰς ῥωμαϊκοὺς χρόνους Δημήτριον.

Τῆς δυτικῆς τοῦ περιβόλου πλευρᾶς θεμέλια συναντῶνται ἐντὸς τῶν οἰκιῶν Ν. Ἀγχιάλου καὶ ὀπισθεν τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος γηπέδου Ζορμπᾶ, ἔνθα διακρίνονται θεμέλια τετραγώνου Πύργου ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ μεγάλων τραχιτῶν λίθων ἰσοδομικῶς ἐκτισμένα (εἰκ. 11 πρβλ. καὶ πίν. Α'), ἤτοι διὰ τοιχοδομίας ὁμοίας πρὸς τὴν παρατηρουμένην καὶ εἰς θεμέλια τμημάτων τινῶν τοῦ τείχους.

Ἀπὸ τοῦ Πύργου τούτου τὸ τεῖχος διηρθύνετο πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου (ἐνθα σήμερον εὐρίσκεται τὸ σχολεῖον τῆς κωμοπόλεως), περιέβαλεν ὀλόκληρον τὸν δεξιᾶ τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας Ν. Ἀγχιάλου λόφον καὶ κατέληγεν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ λόφου τῆς Πυράσου, ἔνθα ἡ Ἀκρόπολις¹.

Μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων λόφων ἐσχηματίζετο ἡ **Πύλη** τοῦ φρουρίου μετὰ δύο τετραγώνων Πύργων ἐκατέρωθεν, ὡς ὑποδηλοῦσι τοῦτο σφζόμενα ἴχνη κατὰ τὴν μεταξὺ τῶν δύο λόφων κλιτύν (βλ. Πίν. Α'). Πύλας τὸ Κάστρον εἶχε προφανῶς καὶ κατὰ τὰς ἄλλας πλευράς· μίαν πρὸ τῆς Βασιλικῆς Β (πύλη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς), καὶ ἑτέραν κάτωθεν ἴσως τοῦ σημερινοῦ σχολείου, ὡς δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ τοῦτο καὶ ἔνεκα τῶν ἀναφανέντων κατὰ τὰ μέρη ταῦτα νεκροταφείων (βλ. κατωτέρω).

Τὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου **κτίσματα τῆς πόλεως** ἦσαν ἀξιολογώτατα, ὡς ἀποδεικνύει τοῦτο πρὸ πάντων ἡ ἐμφάνισις τριῶν μεγάλων παλαιοχριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ἐξ ὧν αἱ δύο δρομικαὶ ἐκκλησίαι ἔχουσιν ἤδη ἀνασκαφῆ, ἠρξάτο δὲ ἡ ἔρευνα καὶ τρίτου μεγάλου ναοῦ εὐρισκομένου ἐντὸς τῶν οἰκιῶν Ν. Ἀγχιάλου (βλ. Πίν. Α'. στοιχ. Α, Β καὶ Γ). Διὰ δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν ἀφ' ἑτέρου προσδιορίσθη ἑτέρα μικρὰ ἐκκλησία (ἀνευρέθησαν δηλονότι δεξιὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ πρὸ τῆς ἀγορᾶς Ν. Ἀγχιάλου - Πίν. Α'. στ. Δ - ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μικρᾶς ἐκκλησίας, πιθανῶς εὐκτηρίου). Πλὴν τούτων ὅμως διακρίνονται κατὰ τύχην ἀναφανέντα:

1) Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τῆς Πυράσου διάφορα θεμέλια οἰκημάτων· εἰς τὴν νοτιάν μάλιστα τοῦ λόφου τούτου πλευρὰν διακρίνεται ἐπὶ τοῦ δαπέδου τετραγώνου κτίσματος στόμιον κιστέρνας (πρβλ. Πίν. Α'. στοιχ. ε).

2) Νοτίως τῆς ἐκκλησίας τῆς κωμοπόλεως στρογγύλα οἰκοδομήματα μετὰ κρηνῶν δεχομένων τὸ ὕδωρ ἐξ ὑδραγωγείου ἀναφανέντος ἔναντι τοῦ ἱεροῦ Βήματος τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας καὶ παρ' αὐτὰς ἐπικεχωσμένη σήμερον δεξαμενὴ (Πίν. Α'. στοιχ. β καὶ γ).

3) Δυτικῶς τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας συμπλέγματα οἰκίσκων μετὰ μωσαϊκῶν δαπέδων ἀνευρέθησαν δὲ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα καὶ πολλοὶ κυλινδρικοὶ κορμοὶ κίωνων καὶ βάρθρα στοᾶς, ἐξ ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι εἰς τὸν χῶρον τοῦτον πρέπει ν' ἀναζητηθῆ ἡ Ἀγορὰ τῆς ἐξαφανισθείσης πόλεως (Πίν. Α'. στοιχ. α).

4) Εἰς διάφορα μέρη καὶ εἰς περιβόλους τῶν οἰκιῶν Ν. Ἀγχιάλου εὐρίσκονται μωσαϊκὰ δάπεδα (τοιαῦτα ἀνεφάνησαν εἰς περιβόλον τῆς παρὰ τὸν πύργον τῆς εἰκ. 10 οἰκίας καὶ ἀλλαχοῦ) προφανῶς δάπεδα οἰκημάτων ρωμαϊκῶν χρόνων².

¹ Τὴν διεύθυνσιν ταύτην τοῦ τείχους παρέλαβον ἐκ προχείρου σχεδιαγράμματος τοῦ νομομηχανικοῦ Βόλου, σχεδιασθέντος πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως Ν. Ἀγχιάλου, ὅτε διεκρίνοντο εἰσέτι θεμέλια τῶν μερῶν τούτων τοῦ τείχους.

² Δυστυχῶς δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα σημασία κατὰ τὴν σύμψηξιν τοῦ συνόρισμοῦ Ν. Ἀγχιάλου, ἀφέθη δὲ ὁ χῶρος ἔρμαιον εἰς χεῖρας ἀξέστου τινὸς ἐργολήπτου, ὅστις μετε-

χειρίσθη ἀδιακρίτως διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν οἰκιῶν τῶν ἀρχαίων ὑλικόν· κατηδάφισε δηλονότι πρῶτον ὅλοσχερῶς τὸ Κάστρον, οὐτινος τμήματα διεσφζοντο εἰς ἱκανὸν ὕψος, ἠρειπώμενας στοᾶς, τοίχους καὶ ἄλλα· ὅταν δὲ τὸ ὑλικόν τοῦτο ἐξηντλήθη ἀνέσκαψε τὰ θεμέλια ἀρχαίων τινῶν μνημείων πρὸς συγκόμισιν χρησίμων εἰς αὐτὸν λίθων καὶ οὕτως ἐξηφανίσθησαν πολυτιμώτατα σημεῖα ἐρεῦνης. Δυστυχῶς ὁ τότε

Εἰκ. 12. Ἐξέδρα ἐπαύλεως ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ ψηφιδωτοῦ δαπέδου παρὰ τὴν παραλίαν.

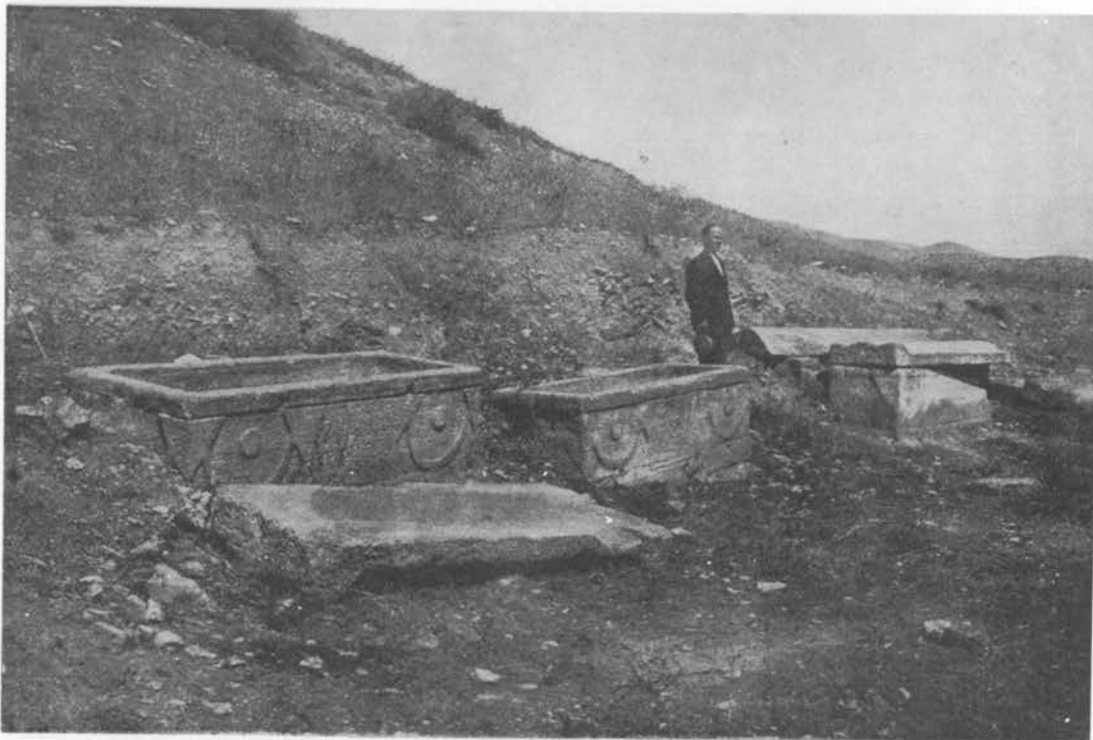
§ 2. *Τὰ ἐκτὸς τοῦ τείχους κτίσματα. Προάστεια, Ἐπαύλεις, Νεκροταφεῖα.* — Ὁ περίβολος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο τὰ κυριώτερα κτίσματα, ἐξ ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω τὰ δι' ἀνασκαφῶν ἢ δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν ἢ καὶ κατὰ τύχην ἀναφανέντα, δὲν εἶναι σχετικῶς μέγας· φαίνεται ὅμως ὅτι ἐξετείνετο ἡ πόλις καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν. Πρὸς Β. καὶ Α. μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῆς λοφοσειρᾶς, ἧτις ἐχώριζεν εἰς παλαιότατους χρόνους τὴν Φθιωτίδα ἀπὸ τῆς Πελασγιώτιδος (ἀνευρέθησαν θεμέλια κτισμάτων καὶ τάφων κατὰ τὰ μέρη ταῦτα)· πρὸς Ν. μέχρι τοῦ πλησιεστέρου τῆς Ν. Ἀγχιάλου ἔλους, ἔνθα κατὰ τὰς ἐσχάτως ἐκτελεσθείσας ἐργασίας διὰ κατασκευὴν τάφρου πρὸς διοχέτευσιν τῶν λιμναζόντων ὑδάτων ἀνευρέθησαν τάφοι καὶ ἀγγεῖα ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων (κεράμια ἄνευ γανώσεως), ἀποκείμενα νῦν εἰς τὴν καταρτισθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν· καὶ τέλος πρὸς Δ. ἐξετείνετο ἡ πόλις μέχρι τοῦ ἐγκαταλελειμμένου σήμερον χωρίου Καραμπὰς (βλ. εἰκ. 2).

Προάστεια τῆς πόλεως ὑπῆρχον πρὸς Δ. μέχρις αὐτῶν τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν, μεθ' ὧν ἡ παράλιος ρωμαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ πόλις οὐδέποτε ἔπαυσε κατὰ τινὰ τρόπον νὰ συνδέεται. Εἰς τοὺς ἀγροὺς τοὺς ἐκτεινομένους δυτικῶς τῆς Ν. Ἀγχιάλου εὐρίσκονται κατὰ καιροὺς

ἔφορος Θεσσαλίας ἐξήρρεσεν ἓν μόνον τμήμα — τὸ πρὸ τῆς ἀγορᾶς τῆς κωμοπόλεως — χωρὶς καὶ τούτου νὰ προλάβῃ τὴν σύλησιν· ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον ἐπίσης σπουδαῖον τμήμα (γῆπεδα: Εὐλογημένου, Ζορμπᾶ, Βοῖνογλου, Ζώτη καὶ Καροκακίδη) ἐπέτρεψε τὴν οἰκοδομήν, καίτοι ἦσαν τότε γνωστὰ ἀξιολογώτατα ψηφιδωτὰ δάπεδα καὶ ἀρχιτεκτονικὰ

μέλη ἀναφανέντα κατὰ τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἐκ δημοσιεύσεων τῶν Λαμπάκη καὶ Γιαννοπούλου. Ἡ ἐνεργουμένη νῦν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀπαλλοτριώσις καὶ αἱ δαπάναι πρὸς ἀγορὰν καὶ κατεδάφισιν τῶν ἀνεγερθέντων οἰκημάτων εἶναι ἱκανὰ ν' ἀποδείξωσι ποία εὐκαιρία κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Ν. Ἀγχιάλου ἀπωλέσθη.

ἴχνη τοιούτων συνοικισμῶν· οὕτως ἀριστερὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ περὶ τὰ δύο χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς Ν. Ἀγχιάλου ἀνεφάνησαν τὰ θεμέλια παλαιοχριστιανικοῦ ναυδρίου (βλ. Πίν. Α΄. στοιχ. Ε), παρὰ τὰς δυτικωτέρας δὲ οἰκίας τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως καὶ ἐπὶ ὑψώματος εἶναι ἐμφανῆ εἰσέτι τὰ θεμέλια ἑτέρου ναοῦ ἔχοντος διαστάσεις μεγαλυτέρας τοῦ πρώτου καὶ τὸν ὁποῖον κατὰ παράδοσιν οἱ ἐντόπιοι καλοῦσι ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου (Πίν. Α΄. στοιχ. Ζ)¹. Ἀφ' ἑτέρου ὀλίγη περαιτέρω τοῦ ἀνευρεθέντος πρώτου ναυδρίου (2 1/2 χιλίόμε. ἀπὸ Ν. Ἀγχιάλου, δεξιὰ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ Ἄκετσι ταλαιᾶς ὁδοῦ καὶ ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Χρ. Ἀξαρλῆ παρὰ τὴν θέσιν «Συκιὰ») ἀνευρέθησαν ἐσχάτως παρὰ τὰ θεμέλια οἰκήσεων

Εἰκ. 13. Συστὰς σαρκοφάγων εὐρεθεῖσα εἰς πρόποδας λόφου ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως.

(ἔκτισμένων διὰ μεγάλων τραχιτῶν, παρίνων καὶ κροκαλοπαγῶν λίθων, οὓς ὁ εὐρὸν ἐτεμάχισεν, ἵνα περιφράξῃ δι' αὐτῶν τὸν ἀγρὸν του) σαρκοφάγοι ἐξ ἐρυθροποῦ τραχίτου λίθου, ἔχουσαι διακοσμήσεις ὁμοίας πρὸς τὰς ἀμέσως κατωτέρω περιγραφόμενας σαρκοφάγους πολυανδρίου τῆς πόλεως καὶ τρεῖς ἐπιτάφιοι ἐπιγραφαὶ (βλ. τὴν ἐπιγραφὴν «μνημεῖον διαφέρον τὰ Ἰσιδώρῳ *κηπουρῶ* καὶ τῇ συμβίῳ αὐτοῦ Κοσμίᾳ»), δι' ὧν πιστοῦται ἡ ὑπαρξὶς ἀγροτικοῦ συνοικισμοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο. Ἐνταῦθα μάλιστα ἀνευρέθη καὶ ἐπιγραφὴ σπουδαιοτάτη διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀναγραφομένους παλαιοτάτους χρονολογικοὺς ὄρους, περὶ ἧς λέγομεν κατωτέρω (βλ. τὰς ἐν τέλει παρατιθεμένας ἐπιγραφάς).

¹ Βλ. καὶ ἐν Δελτίῳ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας Η' (1909) σ. 57 κ.ἐ. περιγραφὴν τάφου ἀνευρεθέντος ἀρι-

στερὰ τοῦ νάρθηκος τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων Ν. Γιαννοπούλου.

Εἰς τὰ πλησίον τοῦ τείχους τῆς πόλεως μέρη καὶ ἰδιαίτατα πρὸς τὴν θάλασσαν, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον *ἐπαύλεις*· περὶ τὰ 70 μέτρα ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τοῦ παραθαλασσίου τείχους καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας διασφύζονται τὰ θεμέλια ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας μετ' ἀξιολόγου ψηφιδωτοῦ διαπέδου ἔχοντος γεωμετρικὰς διακοσμήσεις καὶ κληματίδα ὡς παρυφήν, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

ΠΡΩΤΟΓC
 ΕΠΟΙΗΘΗ
 ΙΔΙΩΝΕ
 ΚΑ¹

τὸ ὄνομα πιθανώτατα τοῦ κατόχου (*εἰκ.* 12). Ἡ ἐξέδρα αὕτη συνέχεται πρὸς μέγα κτίσμα διευθυνόμενον πρὸς Β., οὗτινος διακρίνονται εἰσέτι τμήματα τῶν θεμελίων, ἐνῶ τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον συνεχίζεται πρὸς τὸ μέρος τῆς παραλίας (Πίν. Α'. στοιχ. ε).

Σημασίαν μεγαλυτέραν ἐνέχουσι τὰ πρὸ τῆς Α. καὶ Δ. τοῦ τείχους πλευρᾶς ἀναφανέντα *νεκροταφεῖα*, τὰ καταλαμβάνοντα τοὺς ἐκατέρωθεν τῆς πόλεως λόφους (Πίν. Α'. στοιχ. ζ)². Εἰς τοὺς πρόποδας ἐνὸς τῶν δεξιὰ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους λόφων ἀνεφάνη κατὰ τὴν μεταφορὰν χωμάτων πρὸς κατασκευὴν τμήματος τῆς δημοσίας ὁδοῦ σύμπλεγμα ἐκ σαρκοφάγων ἀξιολογωτάτων εἰς σειρὰς διατεταγμένων, ὡς διακρίνονται οὗτοι εἰς τὴν παρατιθεμένην εἰκόνα (*εἰκ.* 13). Ἀνευρέθησαν δηλονότι πέντε σαρκοφάγοι μονόλιθοι ἐκ τραχίτου ἐρυθρωποῦ θεσσαλικοῦ λίθου μετὰ γλυφῶν κατὰ τὰ ἄκρα, κοσμοῦνται δὲ αἱ πλείσται τούτων κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς διὰ στρογγύλων ἀσπίδων μετ' ὀμφαλοῦ ἐκατέρωθεν τῆς δέλτου (*tabula ansata*), κατὰ δὲ τὰς στενὰς διὰ μιᾶς ὁμοίας ἀσπίδος· εἰς τὰς γωνίας ὑπάρχουσι γεγλυμμένα λογχοειδῆ μεγάλα φύλλα. Ἐπὶ τῆς δέλτου ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ θανόντος, ἔνεκεν ὅμως τῆς συστάσεως τοῦ λίθου αἱ πλείσται τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι δυσδιάκριτοι καὶ μόνον εἰς μίαν τῶν δέλτων ἀναγινώσκειται σαφῶς ἡ ἐπιγραφὴ:

ΟΙΚΟΣ
 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΚΑΛΛΙΜΟΧΙΟΥ
 ΧΑΙΡΕ

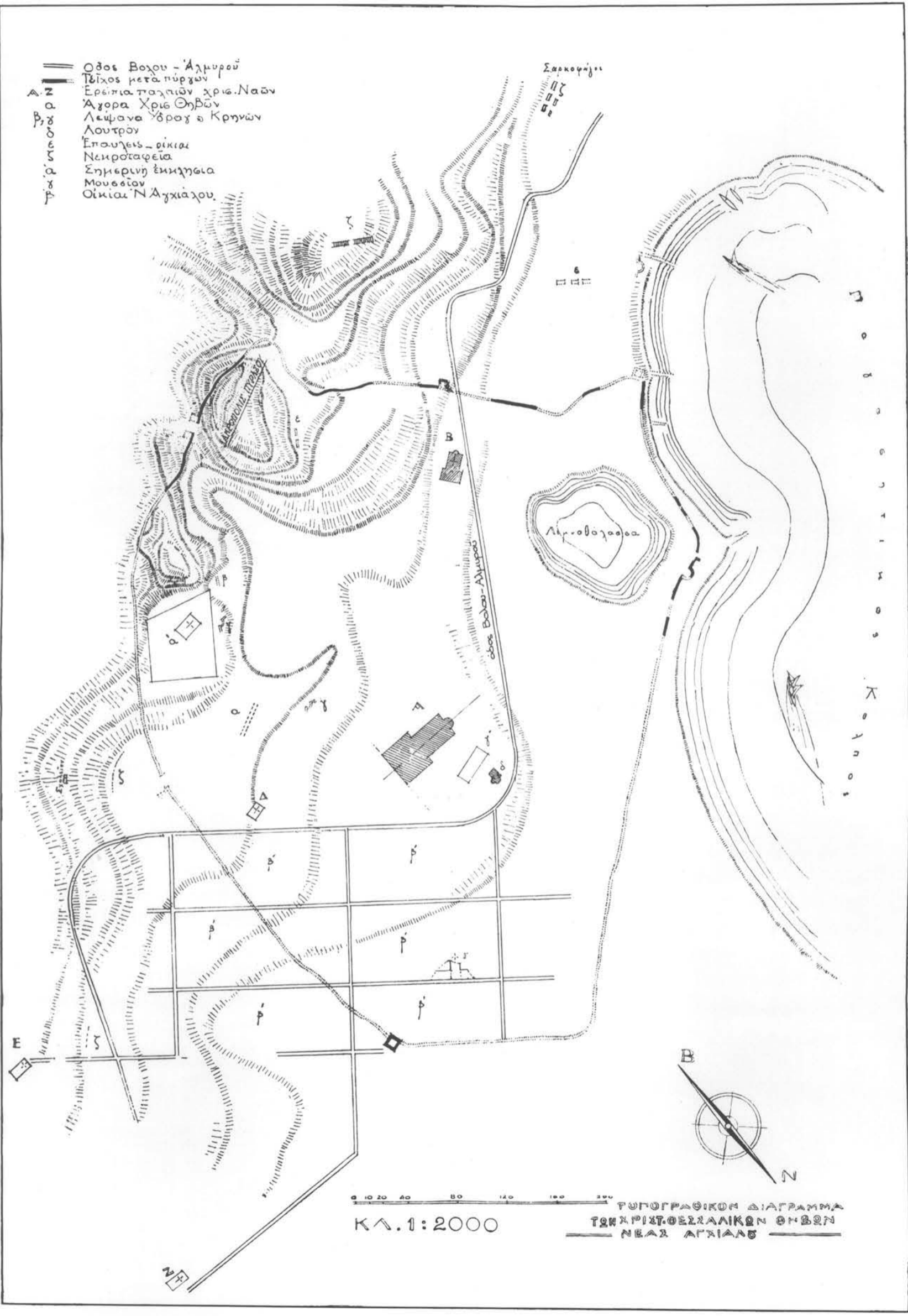
Τὰ καλύμματα τῶν σαρκοφάγων τούτων εἶναι σαμαρωτὰ μετ' ἀκρωτηρίων ἀνευ διακοσμήσεων. Αἱ σαρκοφάγοι ἀνευρέθησαν σεσυλημέναι — ἐλάχιστα συντρίμματα ἐξ ὑαλίνων δοχείων καὶ φύλλα τινὰ χρυσοῦ ἀνευρέθησαν ἐν αὐταῖς, ὅσα δὲ τεταραγμένα καὶ συντετριμμένα — περικλείονται δὲ ἐντὸς εὐτελοῦς τοίχου μεταγενεστέρων χρόνων καὶ ἡ μεγαλυτέρα τούτων ἔχει διαστάσεις 2.63 × 0.71 μ. (πάρ. 0.12 καὶ βάρ. 0.63 μ.· τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων τῆς ἐχούσης μῆκος 0.70 μ. δέλτου εἶναι 0.045 μ.). Ὁ γῶρος ὅμως ἔνθα ἀνευρέθησαν αἱ ἀνω-

1 Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει σήμερον κατὰ τὸ πλεῖστον καταστροφῆ ἔδημοσιεύθη ὑπὸ Γιαννοπούλου ἐν Δελτίῳ Φιλολογικοῦ Ἑταιρείας "Ὁθρυος ζ'", (1907) σ. 27, ἔνθα παρατίθεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀνευρέσεως.

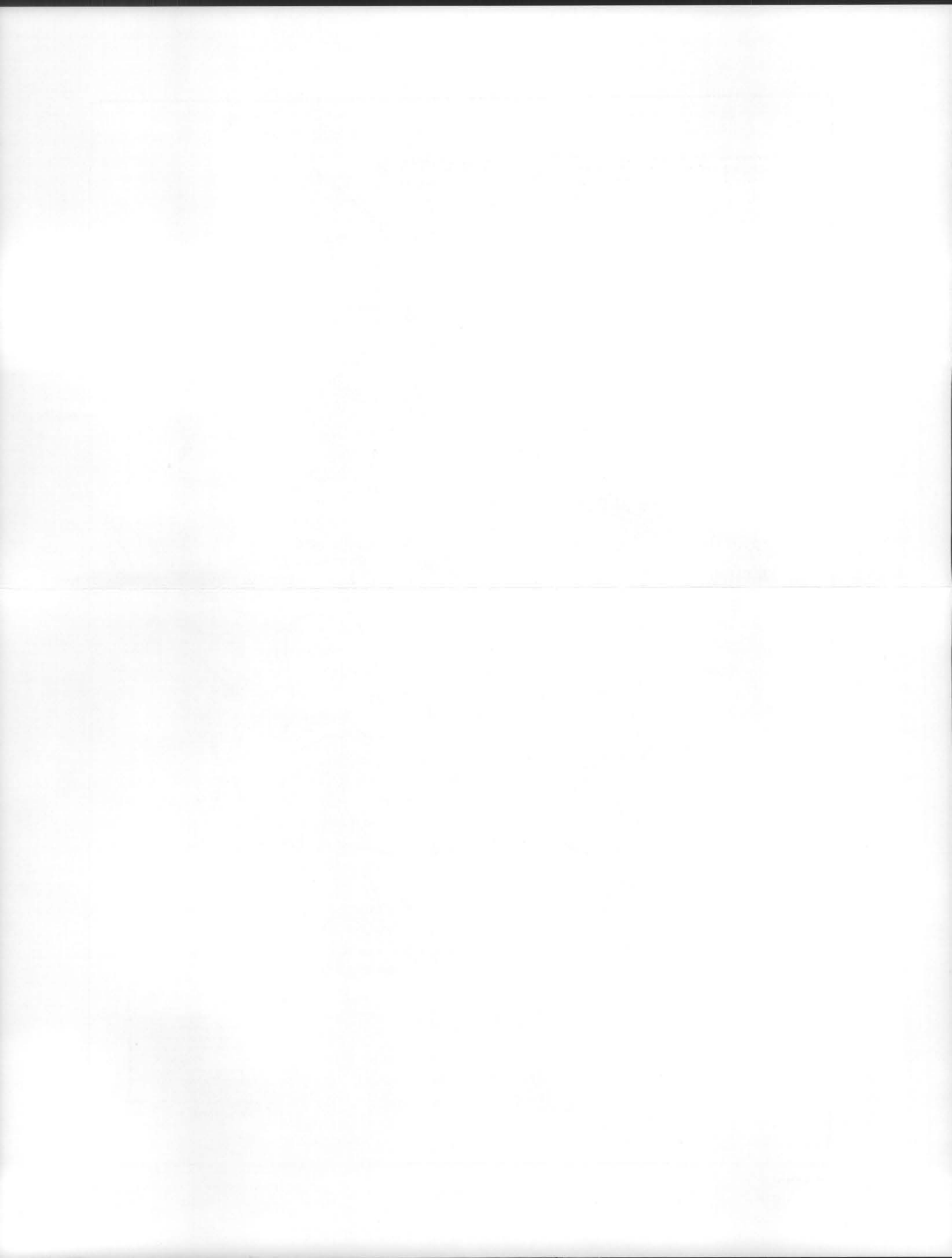
2 Οἱ λόφοι οὗτοι φέρονται σήμερον ὑπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ὀνόματα: Θόλοι, Πηγάδια, Στοῦπι κ.ά. Ἡ ἀρχαία

πόλις ἐξετείνετο οὕτως, ἐπὶ τριῶν λόφων· οἱ δύο ἕτεροι λόφοι δεξιὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐχρησίμευσαν ἴσως ὡς νεκροταφεῖα· δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἀπίθανον εἰς τὸν ἀμέσως πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως λόφον νὰ ὑπῆρχον οἰκήματα, ὡς ἡ ἀνωτέρω ἀναφερομένη παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπαυλὶς δεικνύει. Οὕτως ἡ πόλις δύναται ὡς πεντάλοφος νὰ χαρακτηρισθῆ.

- Οδός Βοζου - Αλμυρού
- Τείχος μετά πύργων
- Ερείπια παλαιών χρισ. Ναών
- Αγορά Χρισ. Θεβών
- Λεψάνα Υδροσφ. Κρητών
- Λουτρόν
- Επαυλεις - οικια
- Νεκροταφεία
- Σημερινή έπιχρησία
- Μουσείον
- Οικία Ν. Αγκιάζου.

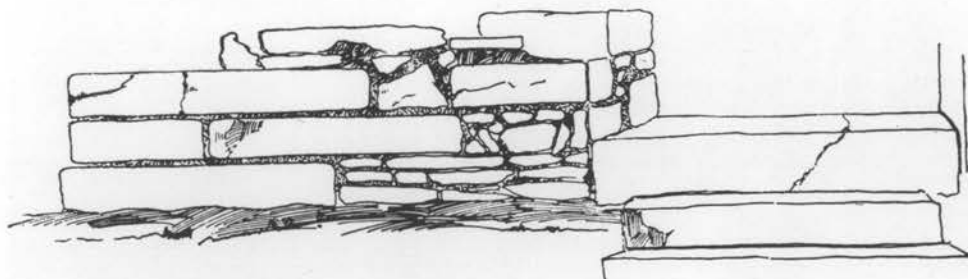
ΚΑ. 1:2000
 ΓΥΦΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
 ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΘΗΒΩΝ
 ΝΕΑΣ ΑΓΙΑΣ

τέρω σαρκοφάγοι δὲν φαίνεται ὡς τὸ κοινὸν νεκροταφεῖον τῆς πόλεως· πιθανῶς ἦτο πολυάνδριον ἰδρυθὲν πρὸς τιμὴν ἡρωϊκῶν προσώπων συνδεομένων μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως.

Τὸ κοινὸν νεκροταφεῖον ἀνεφάνη κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Ν. Ἀγγιάλου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τοῦ ὑψομένου εἰς τὸ ΒΔ τιμῆμα τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως, ἔνθα ἔχει ἤδη κτισθῆ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον (Πίν. Α'. στ. ζ). Παρὰ τὸν λόφον τοῦτον — δεξιὰ τῆς δυτικῆς τοῦ Κάστρου πλευρᾶς — ἀνευρέθησαν αἱ πλεῖσται τῶν ἐν τέλει παρατιθεμένων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν. Εἰς ταύτας διαβλέπομεν τὴν ἀκμὴν τοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς ἄλλα κέντρα τῆς ἐμπορικῆς ταύτης πόλεως κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους (ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ π.χ. «Ἀντιοχείως» τῆς παρατιθεμένης κατωτέρω ἐπιγραφῆς δύναται νὰ ὑποτεθῆ ἡ ἐμπορικὴ τῆς σημασία, χάριν τῆς ὁποίας ἴσως εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐν Θήβαις ὁ ἐξ Ἀντιοχείας Πέτρος), τὴν σημασίαν δὲ ταύτην τῆς πόλεως μαρτυροῦσι πρὸ πάντων καὶ αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἰουδαϊκαὶ ἐπιγραφαί. Ἀφ' ἐτέρου γίνεται ἐν αὐταῖς μνεία διαφόρων ἐπαγγελμάτων συνηνωμένων κατ' ἀρχαίαν συνῆθειαν πρὸς ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, ὡς τοῦ Πέτρου ἀναγνώστου ἄμα καὶ λαχανοπώλου («ἔχων τὴν μέθοδον κραμβίτας»), λαμβάνομεν δὲ γνῶσιν τῶν ἐπικρατούντων τότε ὀνομάτων δηλωτικῶν τῆς συνενώσεως τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὸν ἐπικρατήσαντα χριστιανισμόν οὕτω παρὰ τὰ ὀνόματα: Ἀγαθοκλῆς, Ὀνήσιμος, Κυριδίων, Κλημάτιος, Πρόβος, Τίτος, Κοσμία, συναντῶμεν τὰ ὀνόματα: Ἰωάννης, Πέτρος, Δημήτριος, Θωμᾶς, Εἰρήνη, Ζωή, Ἐλπίδιος, Θεόδουλος καὶ παρ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα: Ἰορδάνης, Μαρία κλπ. τέλος καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα θὰ ἠδύνατό τις νὰ διακρίνη εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας, ὡς ἐν ἐπιγραφῇ, ἔνθα ἀναγινώσκομεν: «μνημεῖον δια(φέρον) ... ἐπαρχια(κοῦ) κ. ἄ. ὄ.

Οὕτω διὰ τῆς ἀνωτέρω γενομένης γενικῆς περιγραφῆς τῆς περιοχῆς, ἔνθα ἐνεργοῦνται ἀνασκαφαί, δύναται νὰ κατανοηθῆ ἡ σημασία ἣν ἐνέχει ἡ ἔρευνα τῆς μεγάλης ταύτης θεσσαλικῆς πόλεως, ἡ ἀκμὴ τῆς ὁποίας συμπίπτει εἰς τοὺς παλαιοὺς χριστιανικοὺς χρόνους. Τὰ περιορισμένα ἐν τούτοις μέσα, ἅτινα παρέχονται ἐκάστοτε δι' ἀνασκαφὰς καὶ ἡ γενομένη μέχρι τῆς ἐνάρξεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν σημείων τῆς ἐρεῦνης καταστροφὴ καὶ ἡ κτίσις οἰκιῶν ἐπὶ πολλῶν μνημείων δὲν ἐπιτρέπουσι νῦν τὴν συστηματικὴν ἐξερεύνησιν ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς. Διὰ τοῦτο προετιμήθη ἡ διευκρίνισις ὠρισμένων οἰκοδομημάτων καὶ μάλιστα τῶν μνημείων τῆς λατρείας, ἅτινα θὰ ἠδύνατο νὰ ληφθῶσιν ὡς ἀφετηρία πρὸς ἐξερεύνησιν ὀλοκλήρου τῆς παλαιᾶς ταύτης χριστιανικῆς πόλεως εἰς προσεχῆς μέλλον καὶ ἐφ' ὅσον τὰ παρεχόμενα ἐκάστοτε μέσα ἠθελον τοῦτο ἐπιτρέψει. Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ἐρευνηθέντων μέχρι τοῦδε μνημείων ἐπιχειρῶ κατωτέρω.

Εἰκ. 14. Τμήμα τοιχοδομίας τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Βασιλικῆς Α.

Εικ. 15. Γενική άποψη των ερειπίων της Βασίλειδας Α (άπό της Αγίδος προς τό Αίθριον).

Εικ. 16. Τὰ ἀνευρεθέντα θεμέλια τῆς Ἀψίδος τῆς Βασιλικῆς Α (δοκιμαστικαὶ ἔρευναι τοῦ ἔτους 1923).

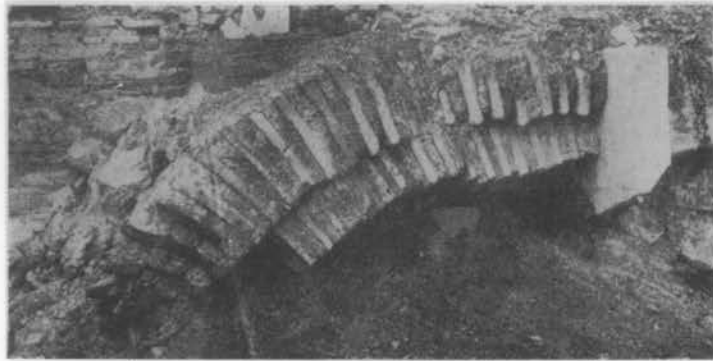
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

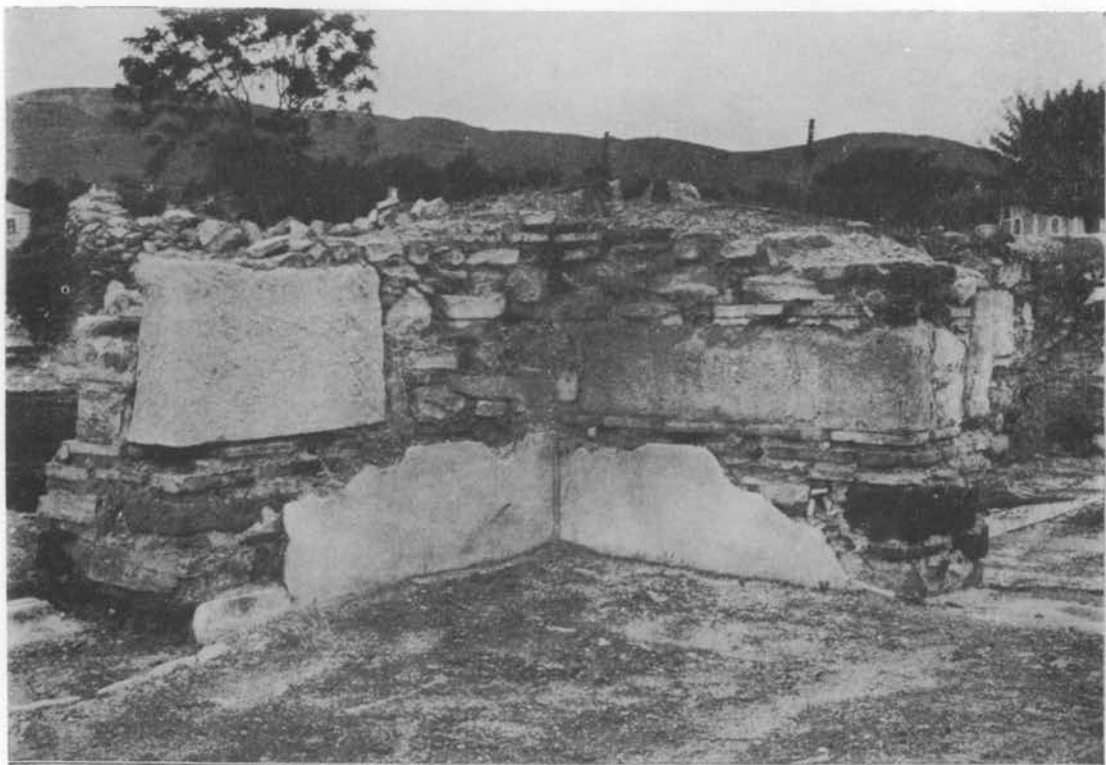
§ 3. *Περιγραφή τῆς Βασιλικῆς Α.*—Συστηματικὰς ἀνασκαφὰς ἐν ταῖς χριστιανικαῖς Θήβαις τῆς Θεσσαλίας ἐνεργῶ-ὡς εἶπον καὶ ἐν ἀρχῇ-ἀπὸ τοῦ ἔτους 1924, τὸ πρῶτον δὲ μνημεῖον, ὅπερ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1924-1928 ἤλθεν εἰς φῶς εἶναι μεγάλη χριστιανικὴ Βασιλικὴ κειμένη πρὸ τῆς σημερινῆς Ἀγορᾶς τῆς Νέας Ἀγχιάλου. Ἀφορμὴν πρὸς ἔναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἔδωκεν ἡ ἐμφάνισις μικροῦ μέρους τοῦ στυλοβάτου τῆς δεξιᾶς κιονοστοιχίας καὶ ἀρχιτεκτονικῶν τινῶν μελῶν τοῦ χριστιανικοῦ τούτου μνημείου κατὰ τὴν μεταφορὰν ἀπὸ τοῦ χώρου τούτου χωμάτων πρὸς κατασκευὴν τοῦ πρὸ τῆς κωμοπόλεως τμήματος τῆς δημοσίας ὁδοῦ Βόλου-Ἀλμυροῦ. Ἡ ὑπ’ ἐμοῦ γενομένη τῷ 1923 δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς τὴν Ἀψίδα τῆς Βασιλικῆς, ἐντελῶς δυστυχῶς κατεστραμμένην, τὰ θεμέλια τῆς ὁποίας ἀνεῦρον εἰς βάθος 1 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας καὶ μίαν κατὰ χώραν βάσιν τῆς δεξιᾶς κιονοστοιχίας (εἰκ. 16). Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς Ἀψίδος ἤρχισεν ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ μνημείου ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω.

Α. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

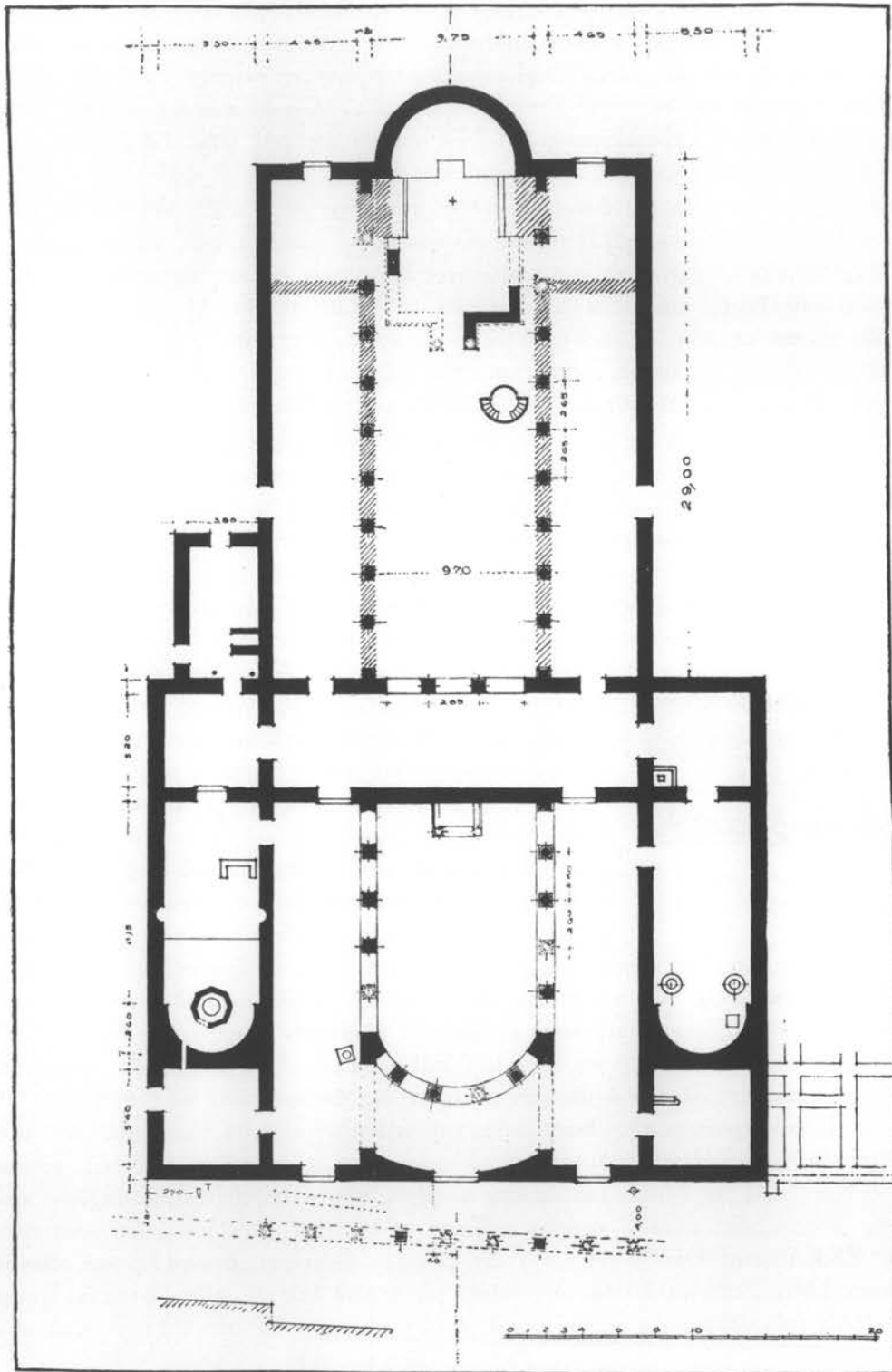
α΄) *Γενικὴ κάτοψις, τοιχοδομία.*—Ὡς διακρίνεται εἰς τὰς παρατιθεμένας κατόψεις (εἰκ. 17--μετὰ τῶν ἀναφανεισῶν ἐντοιχίσεων μερῶν τῆς Βασιλικῆς εἰς ὑστέρους χρόνους--πρὸ βλ. καὶ Πίν. Β΄ τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ μνημείου) ἡ ἀποκαλυφθεῖσα ἐκκλησίαι εἶναι τρικλιτος ἑλληνιστικοῦ τύπου χριστιανικὴ βασιλικὴ ὀλικῶν διαστάσεων 60×34 μ. ἀπολήγουσα πρὸς Α εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα καὶ ἔχουσα νάρθηκα καὶ μέγα αἶθριον. Πρὸ τοῦ αἰθρίου ἐκτείνεται

Εικ. 19 - 20. Τμήματα τόξων εὐθεθέντων κατά τὰς ἀνασκαφάς.

Εικ. 18. Ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ Νάρθηκος τῆς Βασιλικῆς Α (δειγμα τοιχοδομίας καὶ ὀρθομνηματώσεως).

Εἰκ. 17. Κάτωφιν τῆς Βασιλικῆς Α (ὡς ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὸ μνημεῖον μετὰ τῶν ἐπιτοχιῶσεων μερῶν αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν καταστροφῶν).

στοά, ἤτοι πρόπυλον, κατὰ μήκος δὲ τῆς βορείας καὶ νοτίας πλευρᾶς τοῦ αἰθρίου, τοῦ νάρθηκος καὶ ἐν μέρει τῆς βασιλικῆς εὐρίσκονται συμμετρικῶς ἐκτισμένα διάφορα προσκτίσματα. Τὸ σχέδιον ὁλοκλήρου τοῦ μνημείου διακρίνεται διὰ τὴν ἄκραν συμμετρίαν καὶ τὴν ἐνιαίαν καὶ ἀκριβῆ διάταξιν τῶν μερῶν αὐτοῦ. Γενικὴν εἰκόνα τῶν ἀνευρεθέντων ἐρειπίων τῆς Βασιλικῆς ταύτης παρέχουσιν αἱ παρατιθέμεναι ἐνιαυθα γενικαὶ ἀπόψεις (*εἰκ. 15* βλ. καὶ τὴν κατωτέρω *εἰκ. 39* εἰλημμένην ἀπὸ τοῦ αἰθρίου).

Τὸ κτίριον διεσώθη εἰς ὕψος 1,50-0,50 μ. μόνον δὲ ἡ ἀψίς, ὡς εἶδομεν, ἀνευρέθη σχεδὸν μέχρι τῶν θεμελίων της. Ἡ τοιχοδομία τῶν κάτω τούτων μερῶν τοῦ μνημείου παρουσιάζει ἀργολιθοδομὴν μετ' ἀφθόνου κονιάματος διακοπτομένην κατ' ἀποστάσεις μὲ ζώνας ἐξ ὀπτῶν πλίνθων εἴτε ἐκ μιᾶς εἴτε ἐκ δύο εἴτε ἐκ τριῶν σειρῶν. Αἱ πλίνθοι εἶναι λεπταὶ (πάχ. 0,03 μ.) καὶ μεγάλαι (0,35 × 0,35 μ.) τὸ δὲ κονίαμα παχύτερον (0,04-0,05 μ.) Ἐντὶ τῶν ἀργῶν λίθων γίνεται πολλαχού χρησις καὶ πελεκητῶν ἐκ τραχίτου λίθων ὡς καὶ μαρμάρων εἰλημμένων ἐξ ἀρχαίων κτισμάτων (*εἰκ. 18* πρβλ. καὶ σχέδιασμα ἐν *εἰκ. 14*).

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς βασιλικῆς ἐκατέρωθεν τῆς κατεστραμμένης νῦν ἀψίδος παρουσιάζει ἐπιμελῆ τοιχοδομίαν ἐκ πελεκητῶν λίθων (μέλανες τραχῖται, τῶν ὁποίων αἱ διαστάσεις ποικίλουν: 0,28 × 1,30 μ. 0,20 × 1,10 μ. 0,16 × 0,68 μ. 0,22 × 0,50 μ.) συνδεομένων διὰ κονιάματος εἰς μικρὰν ποσότητα οὕτως ὥστε νὰ παρέχῃσιν ὄψιν ἰσοδομικοῦ κτίσματος (βλ. σχεδ. *εἰκ. 14*).

Ἡ τοιχοποιία τῶν τόξων τῶν ἀνοιγομένων ἄνωθεν τῶν κιονοστοιχιῶν, τῶν θυρῶν κλπ. συνίστατο ὁλόκληρος ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, ὡς δεικνύουσι τοῦτο δύο τμήματα τόξων ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς. Τὸ πρῶτον (*εἰκ. 19*) ἀνευρέθη πλησίον τῆς δεξιᾶς θύρας τῆς ἀγούσης ἀπὸ τοῦ αἰθρίου εἰς τὸν νάρθηκα· τοῦτο εἶναι διπλοῦν, συνέχεται δὲ πρὸς τμήμα γωνίας τοῖχου-πιθανώτατα θύρας ἢ παραστάδος-ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζεται διὰ μαρμαρίνου ἄνευ γλυφῶν γείσου. Τὸ τμήμα τοῦ τοῖχου (ὕψους 1,50 μ.) συνίσταται ἐξ ἀργολιθοδομῆς διακοπτομένης κατ' ἀποστάσεις διὰ σειρᾶς πλίνθων, ἐνῶ τὸ τόξον εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ μεγάλων (0,35 × 0,35 μ.) πλίνθων (πάχους 0,03 μ.) συνδεομένων μὲ παχύτερον ἐρυθρῶ-

Εἰκ. 21. Μαρμαρινὴ πλίνθος μετ' ἐπιγραφῆς.

πὸν κονίαμα. Ὁμοίως εἶναι κατεσκευασμένον καὶ ἕτερον τμήμα τόξου εὐρεθὲν παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ αἰθρίου (*εἰκ. 20*). Καὶ εἰς τοῦτο αἱ λεπταὶ καὶ μεγάλαι πλίνθοι καταλαμβάνουσιν ὅλον τὸ πάχος τοῦ τόξου ἐνθυμίζουσαι ἀκόμη τὴν ρωμαϊκὴν τοιχοποιίαν, ἣτις, ὡς γνωστὸν μετὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα ἐκλείπει (ὁμοία εἶναι π.χ. καὶ ἡ ἐκ πλίνθων τοιχοποιία τοῦ μαρτυρίου τοῦ προσηρητημένου παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς ἀνευρεθείσης τῆ 1916 ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸν Ἴλιον χριστιανικῆς Βασιλικῆς, τοῦ χρονολογουμένου κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα)¹. Ἡ χρησις ἀφθόνων πλίνθων διὰ τὰ ὑψηλότερα μέρη τῶν τοίχων καὶ τὰς ἐσωτερικὰς τοῦ ναοῦ διαιρέσεις συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων πλίνθων κατὰ τὰς ἀνασκαφάς· μεταξὺ τούτων μάλιστα πλὴν τῶν ἔχουσῶν ἀνάγλυφον τὴν ἐπιγραφὴν ΕΚΚΛ(ησία) ΘΗΒ(ῶν), περὶ ἧν εἶπομεν ἀνωτέρω, ἀνευρέθη καὶ πλινθόμορφος λευκὸς λίθος (0,25 × 0,10 καὶ πάχ. 0,065 μ.) φέρων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τὰ γράμματα ΑΤΝΒ-ΡΑΒ (*εἰκ. 21*), ἅτινα ὡς δηλωτικὰ ἐργοστασίου τῶν πλίνθων θὰ ἠδύναντο νὰ ἐρμη-

¹ Βλ. Γ. Σωτηρίου, Παλαιὰ Χριστιανικὴ Βασιλικὴ τοῦ Ἴλισσοῦ ἐν Α. Ε., 1921, σ. 8 κ. ἐ.

Είκ. 22. Ἐποψία τοῦ μέσου κλίτους τῆς Βασιλικῆς Α.

Είκ. 23. Ἐποψία τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τῆς Βασιλικῆς Α.

νευθῶσιν¹. Οἱ τοῖχοι τῆς βασιλικῆς ἐξωτερικῶς ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ κονιάματος ὅπερ καὶ διασφύζεται ἐνιαχοῦ.

β'. Μέρη τοῦ ναοῦ. — Ὁ ναὸς ἀνεσκάφη ἀπὸ τοῦ Βήματος πρὸς τὸ Αἶθριον, τὴν σειρὰν δὲ ταύτην θ' ἀκολουθήσωμεν καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ναοῦ.

1. Ὁ κυρίως ναὸς μετὰ τοῦ ἱεροῦ βήματος. — Ὁ κυρίως ναὸς εἶναι τρίκλιτος βασιλική, ἔχουσα μῆκος 29 μ. καὶ πλάτος 20 μ. Ἡ σχέσις δηλονότι τοῦ μήκους πρὸς τὸ πλάτος τῆς Βασιλικῆς ταύτης εἶναι περίπου 3:2, ἀναλογία συνήθης καὶ εἰς τὰς προχριστιανικὰς Βασιλικὰς τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ἣτις, ὡς γνωστόν, ἐξακολουθεῖ ἐπὶ πολὺ καὶ εἰς τὰς χριστιανικὰς Βασιλικὰς τοῦ ἑλληνιστικοῦ τύπου εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Μεσογείου². Τὸ μέσον κλίτος ἔχει διπλάσιον περίπου πλάτος (9.75 μ.) τῶν δύο πλαγίων (4.65 μ.), ἡ δὲ ἐξέχουσα ἀψὶς ἔχει διάμετρον σχεδὸν ἴσην πρὸς τὸ πλάτος τοῦ μέσου κλίτους, ὡς εἶναι τοῦτο σύνηθες εἰς τὰς παλαιοχριστιανικὰς Βασιλικὰς τοῦ ἑλληνιστικοῦ τύπου· ἡ ἀψὶς αὕτη καὶ ἐξωτερικῶς ἡμικυκλικὴ-ὄπως σχεδὸν κατὰ κανόνα παρατηρεῖται εἰς

Εἰκ. 24.
Τμήμα κιονίσκου βαστά-
ζοντος τὴν πλάκα τῆς Ἀγ.
Τραπεζῆς.

Εἰκ. 25.
Ἐυρεθέντα τμήματα τῆς ἄνω
πλακῆς τῆς Ἀγ. Τραπεζῆς.

Εἰκ. 26.
Τμήμα στρεπτοῦ κίονος
τοῦ Κιβωρίου μετὰ τοῦ
κίονοκράνου.

τὰς ἑλληνικὰς χώρας· ἔχει ἀκτῖνα ὑπερβαίνουσαν τὸ ἡμικύκλιον κατὰ 0,90 μ. ὅσον δηλ. εἶναι τὸ πάχος τοῦ τοίχου.

Αἱ κιονοστοιχίαι τῆς Βασιλικῆς χωροῦσι μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ, χωρὶς νὰ σχηματίζεται ἀρχιτεκτονικῶς ἰδιαιτέρος χώρος διὰ τὸ ἱερὸν βῆμα. Τοῦτο περιορίζεται εἰς τὸ κεντρικὸν κλίτος χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ναοῦ διὰ μαρμαρίνης σολέας, τῆς ὁποίας, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνευρέθησαν αἱ βάσεις (βλ. εἰκ. 22, 27 καὶ 28).

¹ Πρβλ. ἀναλόγους σφραγίδας πλίνθων τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἐν Γ. Σωτηρίου, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τομ. Δ' (1918), Παράρτημα σ. 20, Πιν. 9. Ἡ ἀνευρεθεῖσα αὕτη μαρμαρίνη πλίνθος, τμήμα ἐξ ἀρχαίου μαρμάρου, ὡς δεικνύουσιν αἱ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως αὐτῆς

ὑπάρχουσαι ἐγκοπαί, ἐχρησίμεινε πιθανῶς ὡς τὸ σῆμα τοῦ ἐργοστασίου, ἴσως δὲ καὶ γράμματα αὐτῆς εἶναι δηλωτικὰ ἀριθμοῦ.

² Πρβλ. ἀναλογίας Βασιλικῶν ἐν Zeitschr. für Gesch. d. Architektur, Beiheft 14, Heidelberg, 1916, σ. 43 κέ.

Εἰκ. 27. Τὸ δεξιὸν τμήμα τῆς ἀνευρεθείσης σολέας τοῦ ναοῦ.

Εἰκ. 28. Ἐκτὸς τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τῆς Βασιλικῆς μετὰ τῶν κατὰ χώραν ἀνευρεθεισῶν βάσεων σολέας καὶ ἄμβωλος.

Τὰ πλάγια κλίτη χωροῦσιν ὁμοίως ἐλεύθερα μέχρι τῶν ἀνατολικῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, (εἰκ. 23), ἔνθα ὑπάρχουσι μικραὶ θύραι. Τοιαῦται θύραι εἰς τὰ ἀνατολικά ἄκρα τῶν πλαγίων κλιτῶν (βλ. εἰκ. 17) δὲν εἶναι μὲν συνήθεις, παρατηροῦνται ἔν τούτοις εἰς ἱκανοὺς παλαιοχριστιανικοὺς ναοὺς¹, ἄγουσαι εἰς διαμερίσματα προσκεκολλημένα εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ προωρισμένα δι' ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν ἄλλοτε δὲ καὶ εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν προστεθέντα (πρβλ. κατωτέρω περιγραφὴν Βασιλικῆς Β).

Τὸ ἱερὸν Βῆμα τοῦ ναοῦ ἀνευρέθη ἀτυχῶς λίαν κατεστραμμένον πλὴν τῆς ἀψίδος καὶ τοῦ χώρου τῆς ἁγίας Τραπέζης, τοῦ προσδιορισθέντος μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ σταυρικοῦ ἐγκαινίου (βλ. εἰκ. 17· πρβλ. καὶ κατωτ. περιγραφὴν Βασιλικῆς Β), ἔχνη ἐλάχιστα τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ἁγ. Τραπέζης κτιστῶν βάθρων (ἦτοι τοῦ συνθρόνου) καὶ τοῦ συνδέοντος τὰ ἄκρα τῆς ἀψίδος τοίχου, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη ἡ κάτω βαθμὶς τῆς καθέδρας τοῦ ἐπισκόπου, ἦσαν τὰ μόνα λείψανα, ἅτινα ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαί. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τῶν μερῶν τούτων ὀλίγα μαρμάρινα τεμάχια προερχόμενα ἐκ τῆς ἁγ. Τραπέζης, ἦτοι: τὸ ἡμισυ τμήμα ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων κιονίσκων τῶν βασταζόντων τὴν πλάκα τῆς ἁγ. Τραπέζης (εἰκ. 24) καὶ δύο τμήματα ἐκ τῆς πλακὸς αὐτῆς (εἰκ. 25)· ἐκ τοῦ κιβωρίου δὲ τῆς ἁγ. Τραπέζης τοῦ ναοῦ διεσώθησαν: τμήμα στρεπτοῦ μαρμαρίνου κορμοῦ ἐκ τῶν κιόνων αὐτοῦ, ἔν τῶν κιονοκράνων του, δυστυχῶς κατεστραμμένον, διασωζον ὁμως τοὺς δύο γόμφους ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτοῦ ἐπιφανείας, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι προέρχεται ἐκ κιβωρίου (εἰκ. 26) καὶ μικρὸν τμήμα ἐκ τοῦ λαμπροῦ ἀναγλύφου διακόσμου τοῦ κιβωρίου, περὶ οὗ λέγομεν κατωτέρω (εἰς τὸ κεφ. Γ' περὶ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ).

Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ δαπέδου τοῦ βήματος ἀνευρέθησαν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν βάθρων τοῦ συνθρόνου κατὰ χώραν μεγάλα τμήματα τῆς μαρμαρίνης βάσεως τῆς σολέας, ἀποτελουμένης ἀπὸ ὀγκώδεις ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πλάκας (ὑψ. 0.27 καὶ πλ. 0.70 μ.) ἡ ἐξωτερικὴ κάθετος ἐπιφάνεια τῶν ὁποίων κοσμεῖται μὲ γλυφὰς ἐπιμελῶς εἰργασμένας (εἰκ. 27-28 πρβλ. κατωτέρω καὶ τομὴν τῆς βάσεως τῆς σολέας ἐν κεφ. Γ').

Ἡ σολέα κατεῖχε σχεδὸν ὀλόκληρον τὸ κεντρικὸν κλίτος, ἀφίνουσα μόνον διόδους ἐκατέρωθεν τῶν κιονοστοιχιῶν (0.65 μ. πλάτους ὑπολογιζομένων τῶν διόδων ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου) καὶ ἔχει σχῆμα ὀρθογωνίου μὲ μίαν προέκτασιν πρὸς δυσμὰς διὰ τὴν εἴσοδον. Διεσώθη κατὰ χώραν τὸ δεξιὸν ἡμισυ αὐτῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ σφίζεται ἐν τμήμα ἀντίστοιχον πρὸς τὸ πλείστον τοῦ δεξιοῦ (εἰκ. 29): διὰ τῶν διασωθέντων τούτων τμημάτων του δύναται ν' ἀποκατασταθῇ ὀλόκληρος. Πρὸς ἀνατολὰς οἱ δύο βραχίονες ἐκτείνονται μέχρι τῶν βάθρων τοῦ συνθρόνου, ἀφίνονται δὲ πλάγια διόδοι διὰ τὴν ἔξοδον, αἵτινες ἐφράσσοντο προφανῶς διὰ κιγκλίδων (βλ. καὶ κάτωψιν).

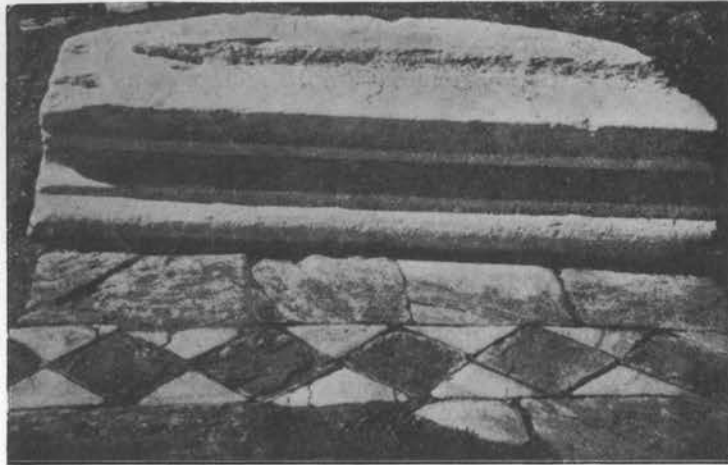
Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης τῆς σολέας ἔβαινον θωράκια ὡς δεικνύουσιν ἐγκοπαὶ (πλατ. 0.10 μ.) διακρινόμεναι εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῆς βάσεως (πρβλ. κάτωψιν): τεμάχια τῶν θωρακίων τούτων ἀνευρέθησαν κατὰ σωροὺς ἐπὶ τόπου, περὶ ὧν λέγομεν κατωτέρω. Τὰ θωράκια ταῦτα ἔστερεοῦντο κατ' ἀποστάσεις εἰς μικροὺς πεσσούς, εἰς τὰς θέσεις δὲ τούτων ἀνευρέθησαν τόρμοι. Ὁ διασωθεὶς προεξέχων βραχίον τῆς εἰσόδου δεξιὰ φέρει εἰς τὸ τέρμα αὐτοῦ ἔχνη μεγαλύτερας βάσεως καὶ βαθεῖς τόρμους μὲ πλαγίαν αὐλακα, δι' ὧν ἔστερεοῦτο προ-

¹ Βλ. Βασιλικὴν ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἐν Ἄρχ. Δελτίῳ, Δ'. - 1918· Παράρτημα σ. 40, εἰκ. 51, Βασιλικὴν τῶν Στόβων ἐν Jahrb. d. österr. arch. Instituts XXIV, 1928, σελ. 45 εἰκ. 26. Πρβλ. καὶ Βασιλικὰς Στουδίου Κωνσταντι-

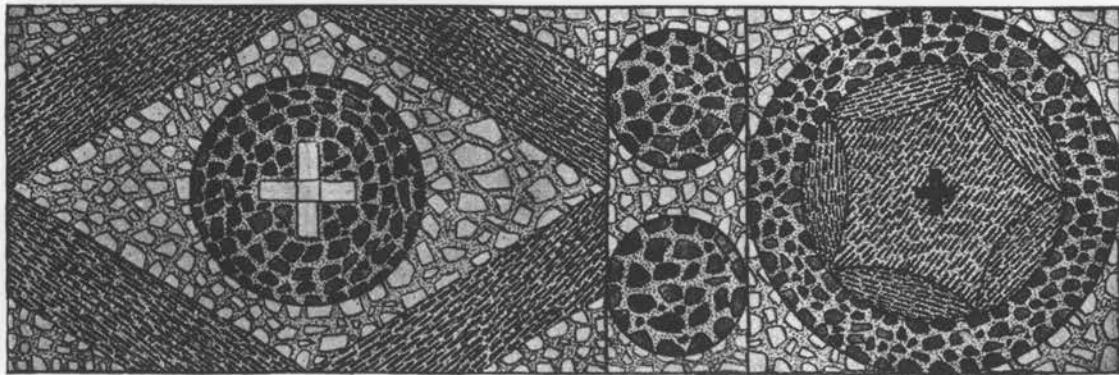
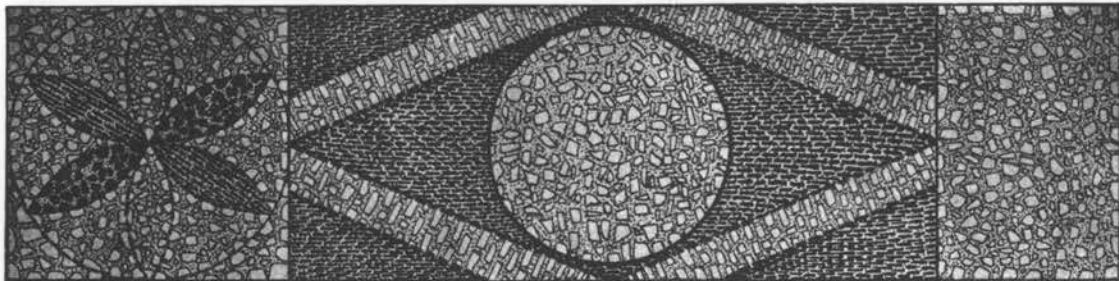
νουπόλεως, Ἀχειροποιήτου Θεσσαλονίκης, Ἄγ. Μηνᾶ Αἰγύπτου, ἁγ. Θεοδώρων εἰς Γέρασα Παλαιστίνης καὶ πολλὰς Βασιλικὰς ἐν Ῥώμῃ. Πολλάκις τὰ τοιαῦτα διαμερίσματα ἐχρησίμευον ὡς οἰκήματα κληρικῶν.

φανῶς κίων οὐχὶ δὲ μικρὸς πεσσός· οἱ κίονες οὗτοι τῆς εἰσόδου τῆς σολέας, τμήματα τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν ἐκ λευκοῦ στιλπνοτέρου μαρμάρου, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἐστήριζον τόξον μαρμαρίνου, εἶδος ὡραίας Πύλης, ὁμοίας πρὸς τὴν παρατηρουμένην εἰς παλαιοχριστιανικὰ τέμπλα (λ.χ. τῆς Ὀλυμπίας). Ἡ πλήρης ἐν τούτοις ἀποκατάστασις τῆς διατάξεως τῆς σολέας, ὡς καὶ ὁλοκλήρου τοῦ συγκροτήματος τοῦ Βήματος τοῦ ναοῦ, ἐγένετο μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀρτιώτερου διασωθέντος Βήματος τῆς Βασιλικῆς Β, διὸ καὶ κατωτέρω εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς δευτέρας βασιλικῆς ἐπιχειροῦμεν τὴν πλήρη αὐτῶν ἀποκατάστασιν.

Εἰς μικρὰν τέλος ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς σολέας καὶ δεξιὰ τοῦ κεντρικοῦ κλίτους ἀνευρέθη κατὰ χώραν ἡ μαρμαρίνη βά-

Εἰκ. 29. Τμήμα βάρου τῆς σολέας διασωθὲν κατὰ χώραν ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους αὐτῆς καὶ μέρος τῶν μαρμαροθετημάτων τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ.

Εἰκ. 30. Τμήματα τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τοῦ ναοῦ.

σις *ἄμβωνος* (εἰκ. 28)· τὰ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης σφζόμενα ἴχνη ὡς καὶ τὰ εὐρεθέντα τμήματα ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐπιτρέπουσι τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἄμβωνος, ἣν ἐπιχειροῦμεν κατωτέρω. Ἡ θέσις τούτου δεξιὰ τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εἶναι σπανιωτέρα ἐξ ὄσων μνημείων ἔχομεν σήμερον ὑπ' ὄψιν¹. Συνηθεστέρα θέσις τοῦ ἄμβωνος εἶναι ἀριστερὰ (ἐν βασιλικαῖς: Ὀλυμπίας, ἀγ. Τίτου Γόρτυνος, Λαυρεωτικοῦ Ὀλύμπου Ἀττικῆς), συμφωνότεροι δ' ὡς γνωστὸν πρὸς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς εἶναι δύο ἄμβωνες ἐκατέρωθεν τῆς σολέας, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ βασιλικῇ τοῦ S. Clemente τῆς Ρώμης.

Ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς εὐρέθησαν κατὰ χώραν οἱ *στυλοβάται* καὶ αἱ πλεῖστα τῶν *βάσεων* τῶν κίωνων (εἰκ. 15 καὶ 22)· οἱ στυλοβάται ἀποτελοῦνται ἐξ ὀρθογωνίων μεγάλων πλακῶν (ὑψ. 0.15 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου) εἰλημμένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ· εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν εἰλημμένην ἐκ σαρκοφάγου ρωμαϊκῶν χρόνων διασώζεται καὶ ἡ ἐπιγραφή ἐνθα ἀναγράφονται αἱ Θῆβαι ὡς λαμπροτάτη πόλις, ἣν ἐμνημονεύσαμεν καὶ ἀνωτέρω. Αἱ βάσεις τῶν κίωνων (ὑψ. 0.30 μ.) εἶναι πᾶσαι ὁμοίομορφοι, ἰωνίζουσαι (εἰκ. 27). Ἐκ τῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου κορμῶν τῶν κυλινδρικών κίωνων (μῆκ. 3.50 μ. τοῦ κάτω ὀρόφου καὶ 3 μ. τῶν ὑπερόρων) τῶν θεοδοσιανοῦ τύπου κιονοκράνων καὶ τῶν ἀπλῶν μετὰ σταυρῶν ἐπιθημάτων αὐτῶν ἀνευρέθησαν ἐσκορπισμένα καὶ τεθραυσμένα πλεῖστα τεμάχια ἅτινα ἐξετάζομεν λεπτομερῶς κατωτέρω (βλ. γλυπτικὸν διάκοσμον). Εἰς τὰ μεταξὺ τῶν κίωνων διαστήματα ὑπῆρχον ἀναμφισβητήτως θωράκια χωρίζοντα τὰ κλίτη, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν βάσεων, αἵτινες φέρουσιν ἐκατέρωθεν καθ' ὕψος ταινίαν ἀνεπεξέργαστον πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν θωρακίων. Ἡ βάση τοῦ τετάρτου κίονος ἀπὸ δυσμῶν, ἣτις ἀντικρῦζει τὰς πλαγίας θύρας τοῦ ναοῦ, ἀντὶ θωρακίων εἶχε πυλίδας, ὡς δηλοῦται τοῦτο ἐκ τῶν ἐγκοπῶν τῶν βάσεων καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ὄλμων πρὸς στήριξιν τῆς στρόφιγγος· ἐπίσης διακόπτεται καὶ ὁ στυλοβάτης εἰς τὰς διόδους ταύτας. Ὅμοιαι πυλίδες ὑπῆρχον καὶ εἰς τὰ μεσοκίονια, τῶν προτελευταίων κίωνων ἀντικρῦζουσαι τὰς πλαγίας πυλίδας τῆς σολέας, ἵνα οἱ ἐν τῷ ἱερῷ Βήματι συγκοινωνοῦσι ἀπ' εὐθείας μὲ τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ πρεσβυτερίου πλάγια κλίτη καὶ τὰς πρὸς ἀνατολὰς θύρας.

Εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν αἱ κιονοστοιχίαι ἐφράχθησαν διὰ τοίχου ἐξ ἀμελοῦς ἀργολιθοδομίας, περιορισθέντος οὕτω τοῦ ναοῦ εἰς τὸ μεσαῖον κλίτος². Μόνον εἰς τὸ ἱερὸν Βῆμα οἱ τοῖχοι οὗτοι ἐκτείνονται ἀπὸ τοῦ προτελευταίου κίονος ἐγκαρσίως μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς, σχηματιζομένων οὕτω δύο διαμερισμάτων³. Κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἀνασκαφῆς ἠλευθερώσαμεν τὴν δεξιὰν κιονοστοιχίαν ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους τούτους τοίχους ἀποκαλύψαντες τὰς ἐντοιχισμένας βάσεις τῶν κίωνων ἀφήκαμεν δὲ τὴν ἀριστεράν, ὡς ἡ κιονοστοιχία αὕτη εὐρέθη. Ἐξήγησιν τῶν ἐμφράξεων τούτων τῶν κιονοστοιχιῶν καὶ ἄλλων μερῶν τῆς βασιλικῆς παρέσχομεν ἀνωτέρω (βλ. σελ. 9). Εἰς τὴν παρατεθεῖσαν ἐν εἰκ. 17 κάτωψιν σημειοῦνται μόνον τ' ἀνευρεθέντα (πρὸβλ. καὶ συμπληρωμένην κάτωψιν ἐν Πίν. Β).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ναοῦ, οὗτος, ὡς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀνευρεθέντων διαχωριστικῶν ἠνωμένων κιονίσκων δηλοῦται, ἐγίνετο διὰ πολλῶν παραθύρων, δι' ὧν ἐφωτίζετο ἀπλέτως τὸ οἰκοδόμημα. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ μνημείου ἀνευρέθησαν 14 κορμοί, ἐξ ὧν 3 ἀκέραιοι καὶ 17 κιονόκρανα πάντα σχεδὸν ἀκέραια. Οἱ διαχωριστικοὶ οὗτοι κιονίσκοι εἶναι δύο εἰδῶν ἀνήκοντες προφανῶς εἰς παράθυρα τοῦ κάτω καὶ τοῦ ἄνω ὀρόφου τῆς βασιλικῆς.

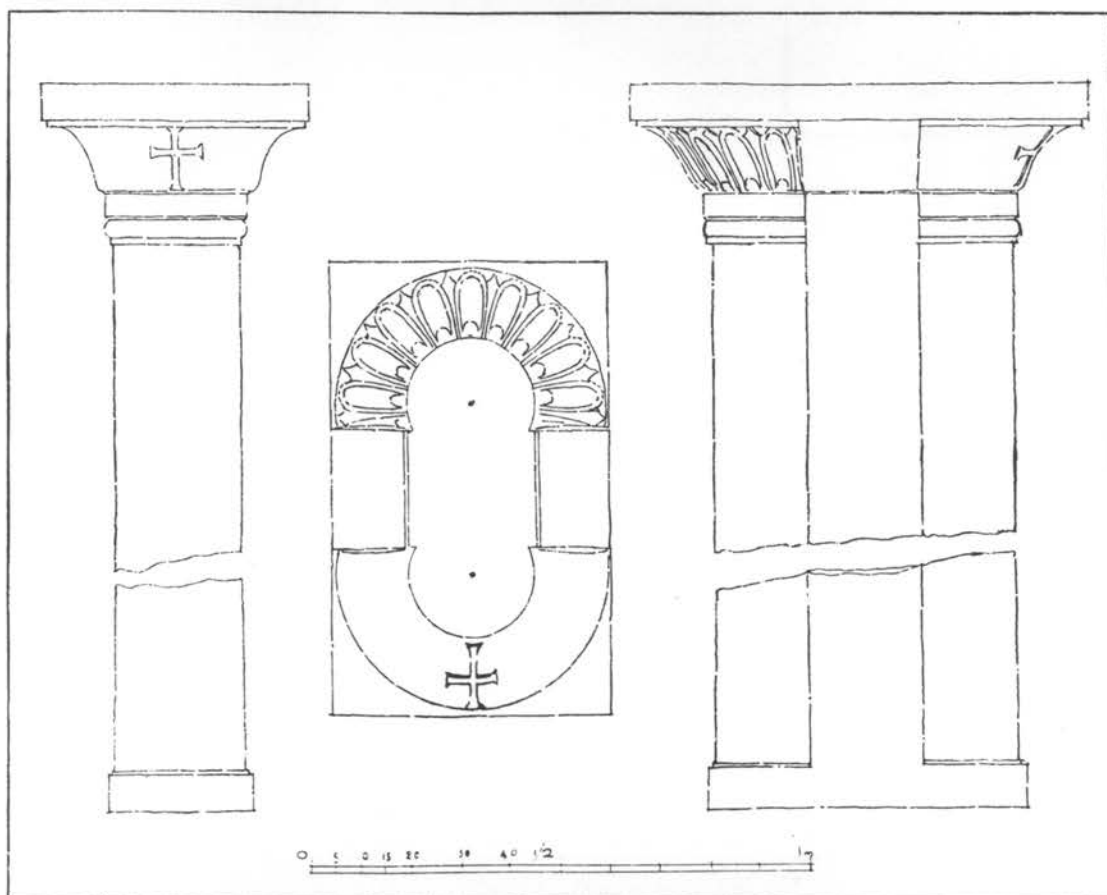
¹ Πρὸβλ. τοιοῦτον ἄμβωνα ἐν τῇ Βασιλικῇ τῶν Στόβων ἐν Jahrb. d. österr. arch. Instituts XXIV, 1928 σ. 45 εἰκ. 20.

² Βλ. παρομοίαν ἐμφράξιν τῶν κιονοστοιχιῶν καὶ εἰς

τὴν Βασιλικὴν λ. γ. τῶν Στόβων ἔ. ἄ. σ. 45.

³ Ταῦτα, δι' οὓς λόγους εἴπομεν ὀνωτέρω, δὲν δύνανται ὡς παστοφόρια νὰ νοηθῶσιν.

Οἱ τοῦ κάτω ὀρόφου ἔχουσι μεγαλύτερον πάχος (0,25-0,25 μ.) καὶ ἱκανὸν ὕψος, ἄν κρίνωμεν ἐκ τῶν ὑψηλῶν κιονοκράνων τῶν (εἰκ. 31)· ἀνευρέθησαν τρεῖς κορμοί, οὐδεὶς ὅμως ἐξ αὐτῶν εὐρέθη ἀκέραιος· πάντες οὗτοι συνίστανται ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μὲ κτανᾶς ἀποχρώσεις, εἶναι δὲ ἐπιμελῶς εἰργασμένοι καὶ ἐστιλβωμένοι καὶ ἔχουσι τὴν διαχωριστικὴν ζώνην στενὴν (0,17 μ.) καὶ τοὺς ἠνωμένους κίονας κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἐξέργους. Εἰς τοὺς κορμούς τούτους προσαρμύζονται μεγάλα ἐπίκρανα ἐκ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου φέροντα λατινικὸν σταυρὸν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως καὶ ραβδώσεις ἐπὶ τῆς ἐτέρας.

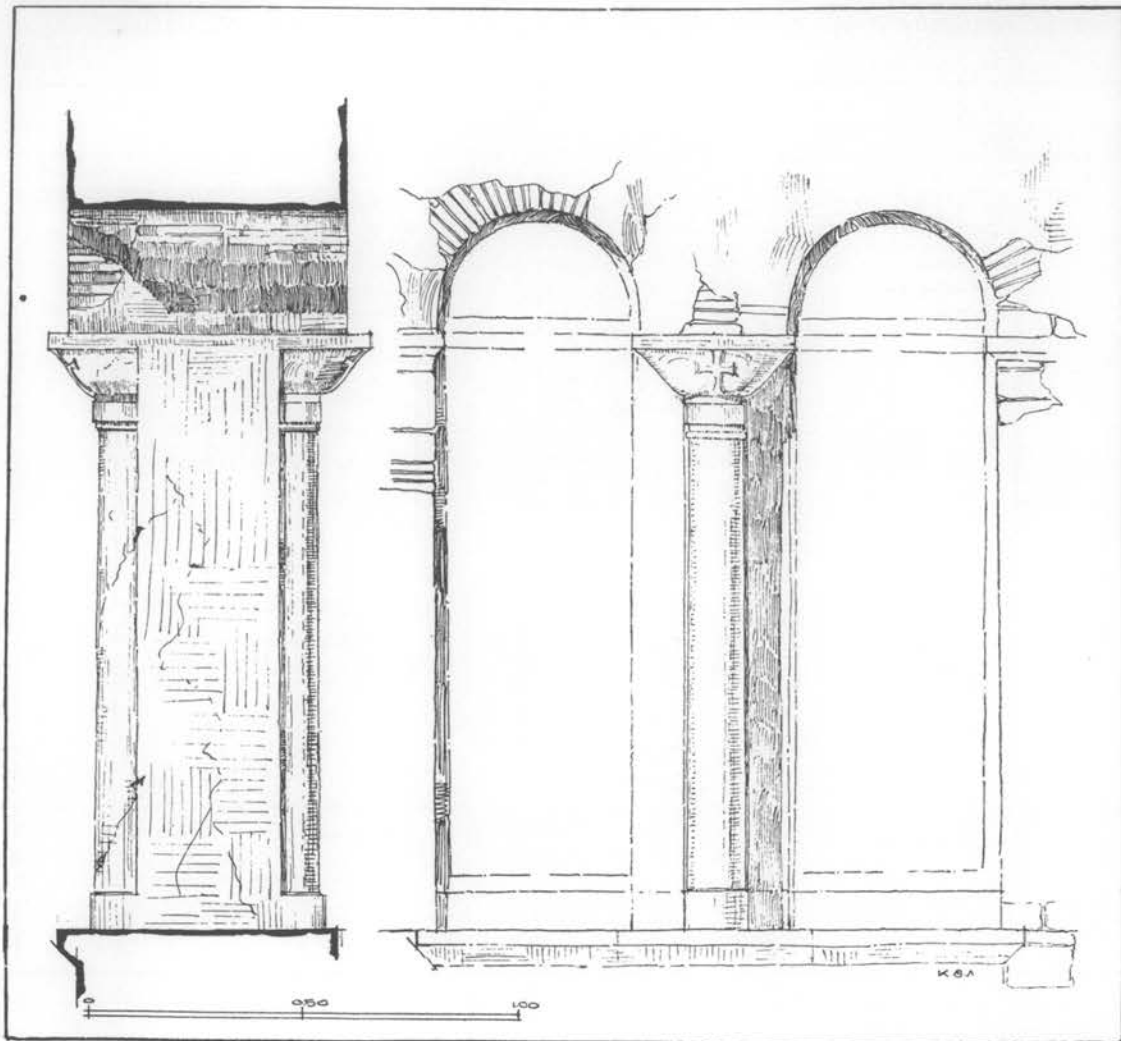

Εἰκ. 31. Κιονόκοι καὶ κιονόκρανα παραθύρων τοῦ κάτω ὀρόφου.

Οἱ διαχωριστικοὶ κίονες τοῦ ἄνω ὀρόφου, ἦτοι τῶν ὑπερῶν τοῦ ναοῦ - ἐξ ὧν ἀνευρέθησαν τρεῖς ἀκέραιοι καὶ ἑννέα ἠκρωτηριασμένοι - εἶναι λεπτότεροι (πάχ. 0,20-0,16 μ., ὕψους 1,20 μ.), ὀλιγώτερον ἐπιμελῶς εἰργασμένοι, ἔχουσι δὲ τὴν διαχωριστικὴν ζώνην πλατυτέραν (0,36 μ.) καὶ τὰ ἐπίκρανα αὐτῶν ἀπλᾶ μὲ ἓνα μόνον ἀνάγλυφον σταυρὸν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως· ἐκ τῶν ἐπικράνων τούτων ἀνευρέθησαν 15 πάντα ἀκέραια. Κατὰ ταῦτα τὰ ἄνω παράθυρα, ὑπολογιζομένων τῶν ἄνωθεν αὐτῶν ἀνοιγομένων ἡμικυκλικῶν τόξων, δὲν ἦσαν ὑψηλότερα τῶν 1,70 μ. (εἰκ. 32) εἰς μέγεθος δηλονότι μᾶλλον μικρόν, ὡς εἶναι λ.χ. καὶ τὰ παράθυρα τῶν ὑπερῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἴσως καὶ ἐνταῦθα τὰ παράθυρα

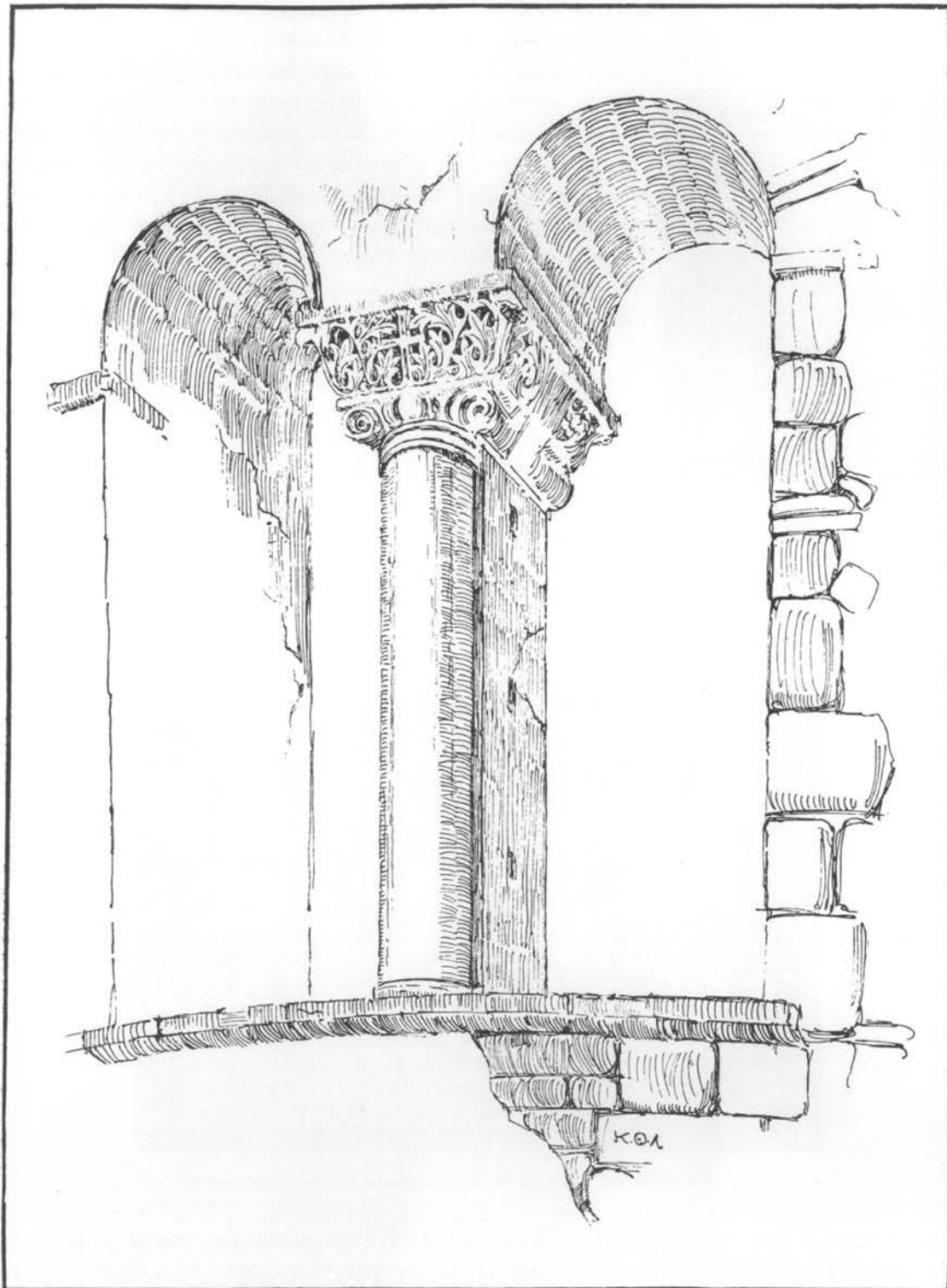
ἀπετέλουν συνεχῆ σειρὰν, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ σχετικῶς πολὺ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τῶν ἀνευρεθέντων κιονίσκων καὶ ἐπικράνων τῶν ὑπερφῶν τοῦ ναοῦ.

Μεγαλύτεραν διακόσμησιν εἶχε τὸ παράθυρον τῆς ἀψίδος τοῦ ναοῦ· τοῦτο ἦτο προφανῶς δίλοβον μεγάλων διαστάσεων, ὡς δεικνύουσι τὰ παρὰ τὴν ἀψίδα ἀνευρεθέντα μέλη του, ἧτοι ὁ διαχωριστικὸς κιονίσκος καὶ τὸ μέγα καὶ κατάκοσμον κιονόκρανον αὐτοῦ (πρβλ. εἰκ. 15).

Εἰκ. 32. Ἀποκατάσεις τῶν παραθύρων τοῦ ἄνω ὀρόφου.

ὁ διπλοῦς διαχωριστικὸς κιονίσκος εἶναι ὁμοιος εἰς ὕλην καὶ ἐργασίαν πρὸς τοὺς κιονίσκους τῶν παραθύρων τοῦ κάτω ὀρόφου τοῦ ναοῦ, διαφέρει δὲ μόνον κατὰ τὸ μέγεθος καὶ φέρει εἰς τὴν ἐπίπεδον ζώνην δύο ὀπὰς πρὸς στήριξιν τοῦ πλαισίου τοῦ ὑαλοστασίου· τὸ διπλοῦν δὲ κιονόκρανον ἔχει τὴν μορφήν ἰωνίζοντος μετ' ἠνώμενου ἐπιθήματος πλουσιῶς διακεκοσμημένου παλαιοχριστιανικοῦ κιονοκράνου (εἰκ. 33). Περὶ τῆς τέχνης τῶν κιονοκράνων τῶν παραθύρων λέγομεν καὶ κατωτέρω ἐν τῷ περὶ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ κεφαλαίῳ.

Εικ. 33. 'Αποκατάσταση τοῦ διλόβου παραθύρου τῆς ἀψίδος.

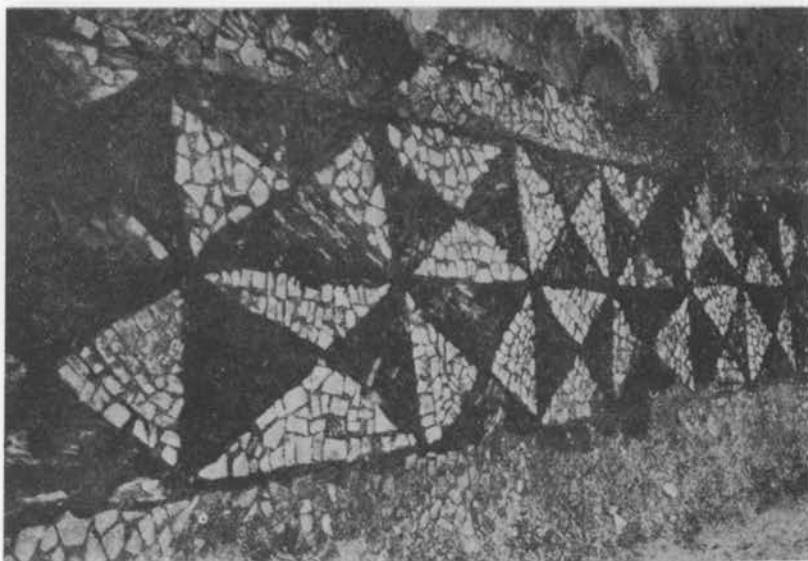
Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοίχων εἶχεν ἐπενδυθῆ δι' ὀρθομαρμαρώσεως ἐκ μεγάλων πλακῶν ἕξ ὠραίων λευκῶν καὶ ἐγγρώμων μαρμάρων· κατὰ χώραν διεσώθη μικρὸν τμῆμα τῆς ὀρθομαρμαρώσεως ἐκ λευκοῦ μαρμάρου εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ (πρβλ. καὶ εἰκ. 18) πλήθος ὁμῶς τεμαχίων ἐκ πολυχρώμων καὶ λαμπρῶν μαρμάρων — πρασίνου (ἀτρακίου), ἐρυθροποῦ, ὑποκυάνου κλπ. — ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἀποχωμάτισιν. Ὅτι δὲ καὶ ἡ ὀρθομαρμαρώσις θὰ κατελάμβανε κατὰ μέγα μέρος τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ γείσου δηλοῦται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἀνευρεθέντων πλακῶν καὶ τῶν ζεύξεων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὁλόκληροι σωροὶ τῶν ὁποίων εἶναι συνηθροισμένοι εἰς τὴν καταρτισθεῖσαν ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ συλλογῇ.

Εἰκ. 34. Μονόγραμμα ἀνευρεθὲν ἐπὶ πλακῶς τοῦ δαπέδου.

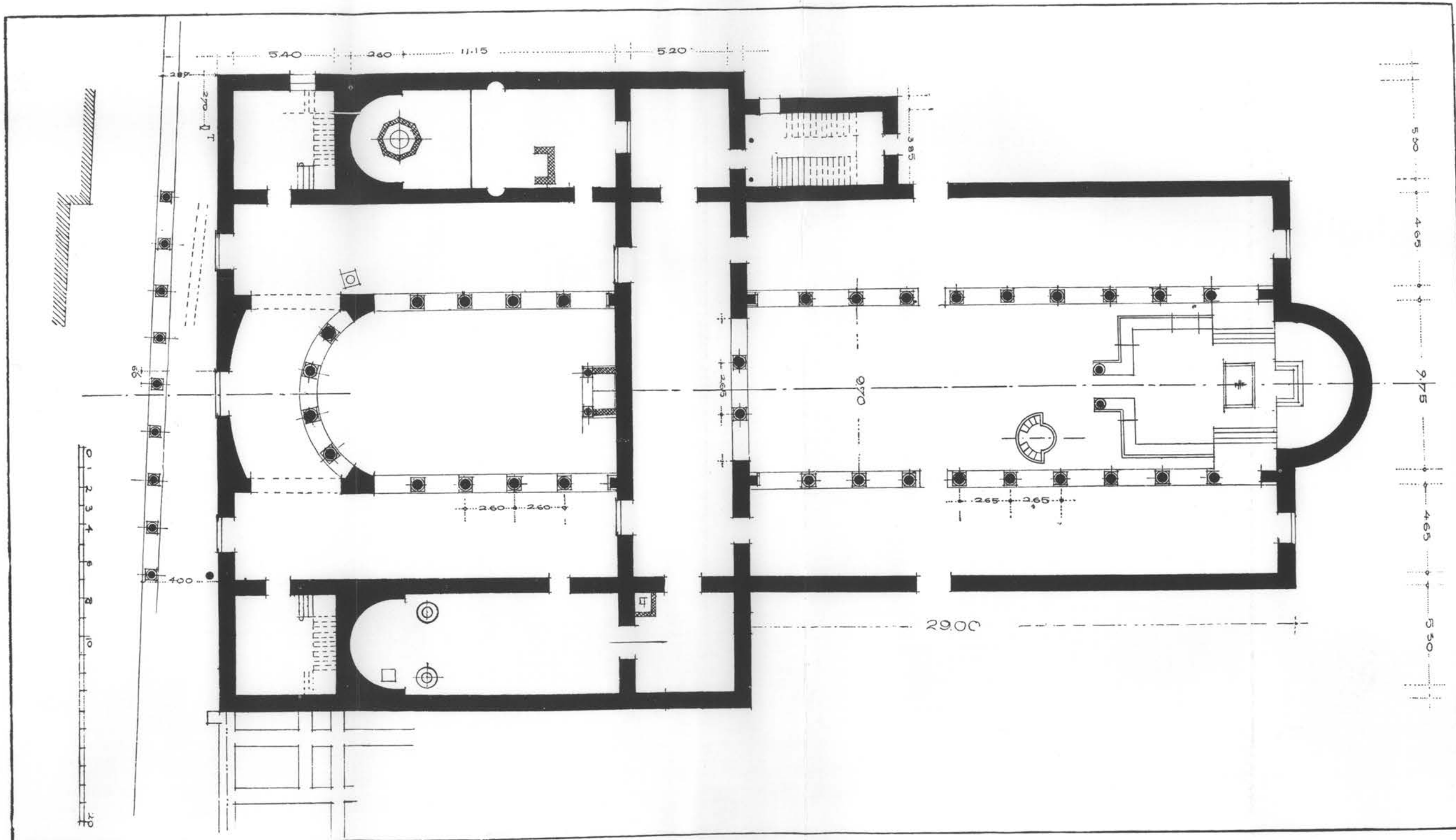
Τὰ ἐπάνω μέρη τοῦ ναοῦ ἦσαν διακεκοσμημένα διὰ μωσαϊκῶν, ὡς δηλοῦται τοῦτο ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων πολλῶν μικρῶν τεμαχίων κονιαμάτων καὶ μωσαϊκῶν καὶ ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους ψηφιδῶν, ὅπερ περισυνελέγη κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ κυρίου ναοῦ (βλ. κατωτέρω).

Τὸ δάπεδον τέλος τοῦ ναοῦ δὲν ἦτο ὁμοιόμορφον εἰς πάντα αὐτοῦ τὰ μέρη· μικρὰ ἢ μεγαλύτερα τμήματα διεσώθησαν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τοῦ ναοῦ· ἕξ αὐτῶν δηλοῦται, ὅτι τὸ κεντρικὸν κλίτος ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν. Ἐπὶ τεμαχίου μιᾶς τῶν πλακῶν τούτων τοῦ δαπέδου τοῦ μέσου κλίτους διακρίνεται μονόγραμμα

Εἰκ. 35. Τμῆμα τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τοῦ ναοῦ.

ὅπερ δύναται ν' ἀναγνωσθῆ ἈΝΔΡΕΟΥ (εἰκ. 34). Ἐκ τοῦ χαρακτηρισ τοῦν ἀποτελούντων τὸ συμπλήμα γραμμάτων θὰ ἠδύνατο τοῦτο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀναγόμενον εἰς τοὺς εὐθὺς μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνους, χαραχθὲν ἴσως ὑπὸ χορηγοῦ τινος ἢ ἀνακαινιστοῦ τοῦ δαπέδου

Κάτοπις συμπληρωμένη της Βασιλικής Α.

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

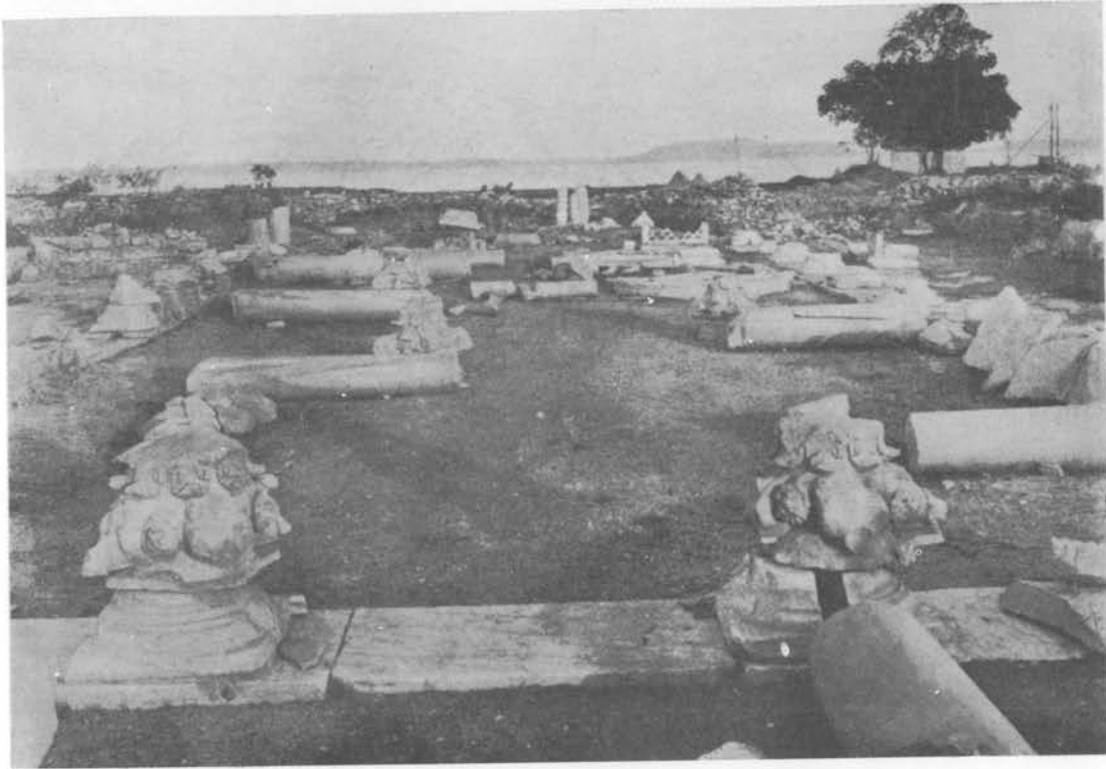
1897

1898

1899

1900

τοῦ ναοῦ. Τὰ πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα μέρη ἔφερον μόνον μαρμαροθετήματα ἐξ ἐρυθρῶν λευκῶν πλακιδίων (0.15 × 0.15 μ.) εἰς ἀπλᾶ ρομβοειδῆ σχέδια (βλ. εἰκ. 29). Τὰ πλάγια κλίτη διασφύζουσι σχεδὸν ἀκέραιον τὸ δάπεδον αὐτῶν ἐκ μεγάλων πλακῶν ἐκ σχιστολίθου· εἰς τὸ βόρειον κλίτος ἢ πλακόστρωσις διακόπτεται διὰ δύο κατὰ μῆκος ζωνῶν μωσαϊκῶν μετ' ἀκανονίστων μαρμαρίνων πλακιδίων (εἰκ. 35) εἰς ἀντιθέσεις λευκῶν, ἐρυθρῶν καὶ βαθυκυάνων χρωματισμῶν. Τὰ σχηματιζόμενα σχέδια εἶναι γεωμετρικά, ἤτοι ρόμβοι περικλείοντες ἀπλοῦς ἢ μετὰ σταυρῶν, ροδάκων κλπ. κύκλους (βλ. σχέδ. εἰκ. 30 πρβλ. καὶ εἰκ. 23 καὶ 35).

Εἰκ. 36. Τὸ Τριβήλον τοῦ Νάρθηκος (εἰσοδοὶ διὰ τὸ μέσον κλίτος τοῦ ναοῦ).

2) *Νάρθηξ*. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Βασιλικῆς ὑπάρχουσι ἐν τῷ μέσῳ δύο κίονες, δι' ὧν σχηματίζονται τρεῖς δίοδοι, ἧτοι τὸ *Τριβήλον* τοῦ ναοῦ, συγκοινωνεῖ δὲ διὰ τούτου ὁ νάρθηξ μετὰ τοῦ μέσου κλίτους (εἰκ. 36)· ἐκατέρωθεν τοῦ τριβήλου δύο πύλαι, ὀδηγοῦσι εἰς τὰ πλάγια κλίτη (βλ. καὶ κάτωψιν). Εἰς τὰς πλαγίας ταύτας εἰσόδους συνεχιζέται εἰς τὴν θέσιν τοῦ κατωφλίου ἢ πλακόστρωσις τοῦ δαπέδου, εἰς τὸ πάχος δὲ τοῦ τοίχου ἢ ὀρθομαρμάρωσις· τοῦτο δεικνύει, ὅτι αἱ πύλαι αὗται ἔφερον καταφανῶς βῆλα, ὡς τὸ ἐν τῷ μέσῳ τριβήλον, οὕτω δὲ πᾶσαι αἱ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν ναὸν εἰσοδοὶ ἀπεκλείοντο διὰ παραπετασμάτων. Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πηγαὶ καὶ ἀπεικονίσεις εἰς μωσαϊκὰ συμφωνοῦσι εἰς τὴν τοιαύτην διάταξιν τῶν πυλῶν τῶν παλαιῶν ναῶν¹.

¹ Βλ. G. Rodenwaldt, Cortinae, ein Beitrag zur Datierung der antiken Vorlage der mittelalt. Terenzillustrationen (ἐν Nachrichten der Gesellsch. d. Wiss. zu Göttingen,

Phil.-hist. Klasse, 1925 σ. 33 κέ.)· περὶ Τριβήλου πρβλ. καὶ Γ. Σωτηρίου, ἐν Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ Ἐπιτομῆς τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐπιτομῆς, τοῦ ἔτους 1918, Παράρτ. σ. 10.

Ἐκ τοῦ τριβήλου διεσώθη κατὰ χώραν ὁ στυλοβάτης ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν καὶ αἱ δύο ἰωνίζουσαι βάσεις, ὅμοιαι πρὸς τὰς τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ (ὑψ. 0,30 μ.) ἀνευρέθησαν ἐπίσης τμήματα τῶν δύο κυλινδρικών κιόνων, τὰ δύο ἰδιάζοντα κιονόκρανα μετὰ λεοντοκεφαλῶν (εἰκ. 36), ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν ἐπιθημάτων των καὶ μέρη τῶν ἄνωθεν αὐτῶν διατρήτων γείσων περὶ τῶν ἀξιολόγων τούτων γλυπτῶν ποιούμεθα λόγον κατωτ. ἐν κεφ. Γ'.

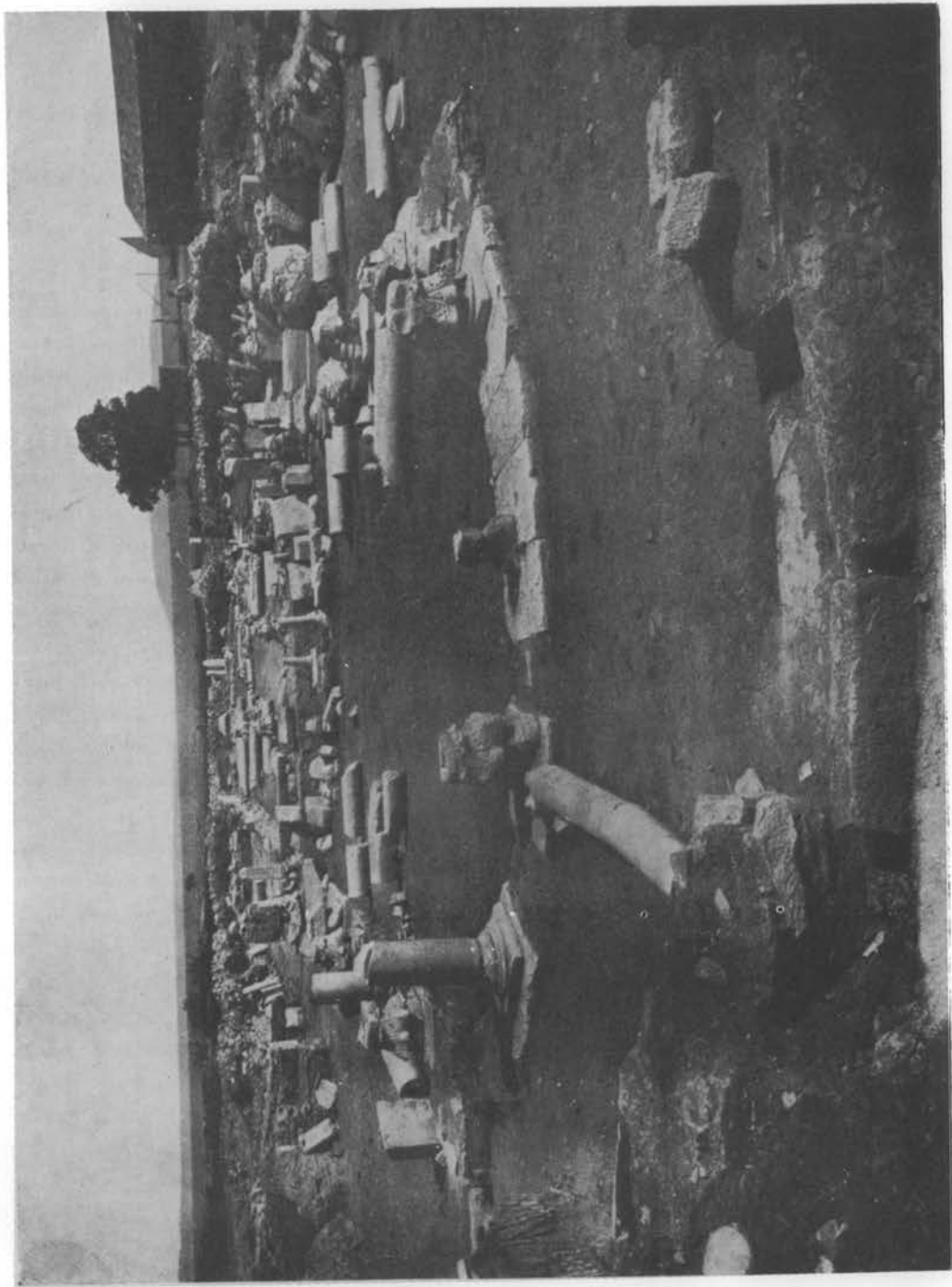
Εἰκ. 37. Ἐπομὴ τοῦ Νάρθηκος (ἀπὸ Ν. πρὸς Β.).

Οἱ τοῖχοι τοῦ νάρθηκος ἦσαν ἐπενδεδυμένοι δι' ὀρθομαρμαρώσεως, ὡς καὶ ἐν τῷ κυρίῳ ναῷ, μέρη δὲ τῆς τοιαύτης ἐπενδύσεως ἐκ λευκῶν μεγάλων μαρμάρων (μῆκ. 1.60 μ.) διατηροῦνται εἰσέτι εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν (βλ. εἰκ. 18) καὶ πρὸ τῆς πύλης τοῦ δεξιῦ κλίτους.

Εἰκ. 38. Τμήμα ἀνευρεθείσης ἐπιγραφῆς ὑπερθύρου.

Ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος διεσώθησαν μικρὰ τμήματα εἰς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἄκρον, ἐξ ὧν δηλοῦται, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ναοῦ ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων τετραγώνων καὶ ἐπιμήκων πλακῶν (μῆκ. 0.90 μ.) ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ δι' ὑποκυάνων σχιστολίθων διατεταγμένων οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίζονται ἀπλᾶ γεωμετρικὰ σχέδια· εἰς τὸ μέσον τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος διακρίνεται τμήμα μαρμαροθετήματος, δύνатаί τις ἐπομένως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι αἱ κατὰ τὰ ἄκρα ἀναφανείσαι πλάκες ἐχρησίμευον ὡς τὸ πλαίσιον μαρμαροθετήματος. Ὁ νάρθηξ τῆς Βασιλικῆς ταύτης ἔχει περίπου τὸ πλάτος τῶν πλαγίων κλιτῶν (εἰκ. 37).

Εικ. 39. Γενική άποψη των ερειπίων της άνακαταλείτης Βασιλικής Α (άπό τοϋ Αίθλιου προς τὸ Βήμα).

Ἐκ τοῦ νάρθηκος ὀδηγοῦσιν εἰς τὸ Αἶθριον τῆς Βασιλικῆς δύο πύλαι ἀνοιγόμεναι εἰς τὰ ἄκρα τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἀντιστοίχως πρὸς τὰς πύλας τὰς ἀγούσας εἰς τὰ πλάγια κλίτη τοῦ ναοῦ. Τῶν πυλῶν τούτων διεσώθησαν τὰ ὠραῖα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου κατώφλια, ἐν οἷς διακρίνονται καὶ οἱ ὄλμοι τῶν στροφιγγῶν. Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν πυλῶν τούτων ἀνευρέθη τμήμα μαρμαρίνης δοκοῦ (0,25 × 0,10 μ.) μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΠΥΛ(ας) ΑΝΕΘ(ηκε ἤ-αν) (εἰκ. 38) (ὑψ. τῶν γραμμ. 0,05 μ.) ἡ ἄνω καὶ κάτω ἐπιφάνεια τῆς δοκοῦ (πάχ. 0,20 μ.) εἶναι ἐπεξεργασμένη, ἔφερον ἐπομένως τὴν ἐπιγραφὴν εἰς μίαν σειρὰν καὶ ἦτο προφανῶς τοποθετημένη εἰς τὸ ὑπέρθυρον μιᾶς τῶν πυλῶν τούτων· ἀτυχῶς δὲν ἀνευρέθη ἕτερον τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἥτις, συμπληρουμένη, θὰ διεφώτιζε προβλήματα τοῦ ἀνασκαπτομένου μνημείου.

3) Αἶθριον. Τὸ αἶθριον τῆς Βασιλικῆς εἶναι εὐρύχωρον τετράγωνον (14 × 14 μ.) ἔχον εἰς τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρὰς στοᾶς, σχηματιζομένας διὰ κιονοστοιχιῶν ἐκ τεσσάρων κίωνων

Εἰκ. 40. Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ ναοῦ ὡς ἀνευρίσκοντο κατὰ τὴν ἀνασκαφάν.

ἐκάστη καὶ δύο γωνιαίων πρὸς δυσμὰς πεσσῶν (εἰκ. 39) πρὸς καὶ κάτοψιν). Ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν τούτων ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν σχεδὸν ἀκέραιοι: ὁ στυλοβάτης (ὑψους 0,15 μ.) ὅμοιος πρὸς τοὺς στυλοβάτας τοῦ ναοῦ, ἀποτελούμενος καὶ οὗτος ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν εἰλημμένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀρχαίων μνημείων, ἐννέα ἐκ τῶν δώδεκα ἰωνιζουσῶν βάσεων κατὰ χώραν, ἱκανὰ μεγάλα τμήματα τῶν κυλινδρικών κορμῶν τῶν κίωνων, τὰ πλεῖστα τῶν κορινθιαζόντων κιονοκράνων τῶν καὶ τὰ μεγάλα ἀπλᾶ μεθ' ἑνὸς σταυροῦ κοσμοῦμενα κατὰ μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν τῶν ἐπιθήματα. Πολλὰ τῶν ἀνευρεθέντων τούτων ἀξιολόγων γλυπτῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ αἵθριου, περὶ τῆς τέχνης τῶν ὁποίων λέγομεν κατωτέρω (ἐν κεφ. Γ'), ἀνευρέθησαν σχεδὸν ἀσβεστοποιημένα ἕνεκα πυρκαϊᾶς, πλεῖστα ἴχνη τῆς ὁποίας ἀνεφάνησαν καὶ κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ δαπέδου· χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης

καταστροφῆς καὶ ἐρειπώσεως τοῦ ναοῦ παρουσιάζει ἡ προσαγομένη ἐνταῦθα εἰκὼν (εἰκ. 40) ληφθεῖσα πρὸ τῆς τελικῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ δαπέδου τῆς δεξιᾶς στοᾶς τοῦ αἵθριου, ἔνθα διακρίνονται τὰ κατὰ σωροὺς ἀνευρισκόμενα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ὁ τρόπος τῆς πτώσεως αὐτῶν.

Ἡ διάταξις τῶν στοῶν τοῦ αἵθριου εὐρίσκεται ἐν ἐνιαίᾳ συνθέσει πρὸς τὴν βασιλικήν· αἱ κιονοστοιχίαι δηλ. τοῦ αἵθριου, εἶναι τοποθετημέναι εἰς τὴν προέκτασιν τῆς γραμμῆς τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ, ἔχουσαι τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἀποστάσεις τῶν κίωνων, ἐξικονοῦνται δὲ δι' ἑνὸς διπλασίου τὸ μέγεθος τόξου μέχρι τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ αἵθριου σχηματίζουσαι οἶονε κλίτη. Οὕτως ἡ πρὸς δυσμὰς στοὰ περιορίζεται εἰς τὸ κεντρικόν της τμήμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ὅλως πρωτότυπον διάταξιν, καθόσον ἡ κιονοστοιχία εἶναι τοποθετημένη τοξοειδῶς, τὴν καμπύλην δὲ αὐτῆς ἀκολουθεῖ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ὁ δυτικὸς τοίχος τοῦ αἵθριου ἐν εἴδει

άβαθοῦς ἀψίδος¹ (βλ. εἰκ. 39)· ὅτι τὸ κεντρικὸν τοῦτο τμήμα τῆς πρὸς δυσμὰς στοᾶς ἐχωρίζετο ἐκατέρωθεν ἀπὸ τῶν πλαγίων στοῶν διὰ μεγάλων τόξων ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν σχηματιζομένων εἰς τὰ ἄκρα τῆς καμπύλης τοῦ τοίχου παραστάδων, αἵτινες ἀνταποκρίνονται ἀκριβῶς εἰς τοὺς ἀπέναντι γωνιαίους πεσσούς τῶν κιονοστοιχιῶν (βλ. κάτωψιν). Ἔτεροι δύο παραστάδες ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ αἰθρίου ὑπεστήριζον τὰ δύο τελευταῖα τόξα τῶν κιονοστοιχιῶν, ὅπως καὶ εἰς τὴν βασιλικήν.

Τὸ δάπεδον τοῦ κεντρικοῦ ὑπαίθρου χώρου δὲν διεσώθη· αἱ στοαὶ μόνον διασφύζουσιν ἐνιαχοῦ στρώσιν ἐκ μεγάλων τετραγώνων πλίνθων (0.50 × 0.50 μ.). Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ δαπέδου τούτου ἀνεφάνη παρὰ τὸ βορειοδυτικὸν πεσσὸν καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς ἀριστερᾶς στοᾶς στόμιον φρέατος· τὸ φρέαρ τοῦτο ἐρευνηθὲν ἀπεδείχθη, ὅτι εὐρύνεται δεξιά, σχηματίζον *κιστέραν* θολωτὴν ἄνευ κίωνων δεχομένην τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐκ τῶν ἐπικλινῶν στεγῶν τῶν στοῶν· ἀνευρέθησαν μάλιστα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ προτύλου καὶ οἱ ὀχαιοὶ-πῆλινοι ἀγωγοὶ—δι' ὧν διωχετεύοντο εἰς τὴν κιστέραν ταύτην τὰ ὄμβρια ὕδατα (βλ. κάτωψιν πρβλ. καὶ τὸ κατωτέρω περιγραφόμενον πρότυλον τοῦ ναοῦ).

Ἡ πρὸς δυσμὰς στοὰ εἶναι δύσκολον νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἐστεγάζετο δι' ἐπικλινούσας πρὸς τὰ ἔσω στέγης, διότι ἡ τοξοειδὴς τοποθέτησις τῶν κίωνων δὲν ἐπιτρέπει εὐθυγραμμίαν τῆς στέγης. Δύο λύσεις νομίζομεν, ὅτι εἶναι δυναταί: ἢ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ αἰθρίου ἔφερε δεύτερον ὄροφον, ἢ ὅτι αἱ στέγαι τῶν στοῶν ἦσαν ἐπικλινεῖς πρὸς τὰ ἔξω οὐχὶ δὲ πρὸς τὰ ἔσω κατὰ τὴν παραδεδομένην ρωμαϊκὴν συνήθειαν. Τὴν πρώτην λύσιν δυσκόλως θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀποδείχθῃ, καθόσον δὲν ὑπάρχουσιν ἕτερα μνημεῖα πρὸς σύγκρισιν (πλὴν τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Πέτρου τῆς Ρώμης κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ *Crostarosa*²· ἡ τοιαύτη ὁμως διάταξις εἶναι πιθανὸν ὅτι προέρχεται ἐκ μεταγενεστέρων ἐπισκευῶν, αἵτινες ἐγένοντο εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ αἰθρίου τῆς παλαιᾶς ταύτης ἐν Ρώμῃ βασιλικῆς).

Εἰς τὸ μέσον τῶν ἀνατολικῶν τοίχων τοῦ αἰθρίου ἦλθεν εἰς φῶς βᾶθρον (1.60 × 1.20 μ.) ἐκτισμένον διὰ τραχιτῶν λίθων, δι' ὧν σχηματίζονται δύο χαμηλαὶ (0.08 μ.) βαθμίδες. Ἐπὶ τοῦ βᾶθρου τούτου ἦτο προφανῶς τοποθετημένη ἡ *Φιάλη* τοῦ ναοῦ, καθόσον εἰς τὸ κέντρον τοῦ αἰθρίου—ἦτοι εἰς τὴν συνηθεστέραν θέσιν—οὐδόλως ἀνευρέθησαν ἴχνη φιάλης. Ἡ πρώτη βαθμὴ διασφύζει εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς ἴχνης τοποθετήσεως βάσεως κίωνων ἢ δὲ πλάξ τῆς δευτέρας βαθμίδος φέρει κατὰ μῆκος βαθεῖαν ἐγκοπὴν (πλάτους 0.06 μ.) διὰ τὴν στήριξιν προφανῶς χαμηλοῦ θωρακίου ἢ μεταλλίνου κιγκλιδώματος· εἰς τὰς δύο πλαγίας πλευρᾶς ἀντὶ θωρακίων ὑπῆρχον κτιστοὶ τοῖχοι σφζόμενοι εἰς ὕψος 0.43 μ. ἐπενδεδυμένοι δὲ δι' ὀρθομαρμαρώσεως, ἐξ ἧς σφύζονται μικρὰ τμήματα.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ πέριξ χώρου ἀνευρέθησαν τὰ ἐξῆς μαρμαρίνα μέλη προερχόμενα ἐκ τῆς φιάλης: 1) δύο βάσεις κίωνων προσαρμοζόμεναι εἰς τοὺς ἐκατέρωθεν τῆς πρώτης βαθμίδος τραχίτας λίθους καὶ πολλὰ τεμάχια κορμῶν κίωνων (ἐξ ὧν εἰς φέρει ἀνάγλυφον σταυρὸν) μικρᾶς διαμέτρου (0.17 × 0.22 μ.), ἀναλόγου πρὸς τὰς βάσεις· 2) μέγα τμήμα ἐκ τῆς μαρμαρίνης πλακός, ἣτις ἐχρησίμευε πρὸς τοποθέτησιν τῆς λεκάνης· αὕτη φέρει εἰς τὸ κέντρον σαφῆ τὰ ἴχνη τοῦ ὑποστηρίζοντος τὴν λεκάνην κίονος καὶ 3) τμήμα τοῦ κίονος τούτου ἔχον πεπλατυσμένην τὴν βᾶσιν ἐφαρμοζόν δὲ ἐπακριβῶς εἰς τὰ κυκλικὰ ἴχνη τῆς

¹ Ἀψίδες πρὸς δυσμὰς τῶν Βασιλικῶν, προερχόμεναι κυρίως ἐκ μετατροπῆς ἀρχαίων κτιρίων, δὲν εἶναι σπάνιαι εἰς μικρασιατικὰς καὶ ἀφρικανικὰς Βασιλικὰς· εἰς αἰθριον δὲ ἔχομεν τὸ παράδειγμα τοῦ διπλοῦ ναοῦ τῆς Ἐφέσου

(πρβλ. J. Keil, *Jahrb. d. öster. Arch. Instituts* XV (1912) σ. 203).

² Βλ. σχέδιον παρὰ Holtzinger, *Altchr. u. byz. Baukunst*, Leipzig, 1909 εἰκ. 27.

πλακός. Πάντα τὰ άνευρεθέντα ταῦτα μέλη τῆς φιάλης έτοποθετήθησαν εἰς τὴν οἰκείαν αὐτῶν θέσιν ὅπως διακρίνονται ἐν τῇ προσαγομένη εἰκόνι (*εἰκ. 41*). Ἴχνη ἀγωγοῦ τοῦ ὕδατος δὲν ὑπάρχουσιν· ἡ φιάλη ἐπομένως ἐπληροῦτο ὕδατος μεταφερομένου ἐκ τοῦ φρέατος· τὸ αὐτὸ παρατηρήθη καὶ εἰς ἕτερα παλαιοχριστιανικά μνημεῖα¹.

Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ στεγάσματος τῆς φιάλης ταύτης εἶναι ἐν μέρει δυνατή, καθόσον ἔξωθεν καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ναοῦ περισυνελέγη μαρμαρίνη δοκὸς μετ' ἀξιολόγων μαρμαρίνων διακοσμῆσεων (μῆχ. 1.65 μ.) συμφωνοῦσα εἰς τὰς διαστάσεις πρὸς τὸ πλάτος

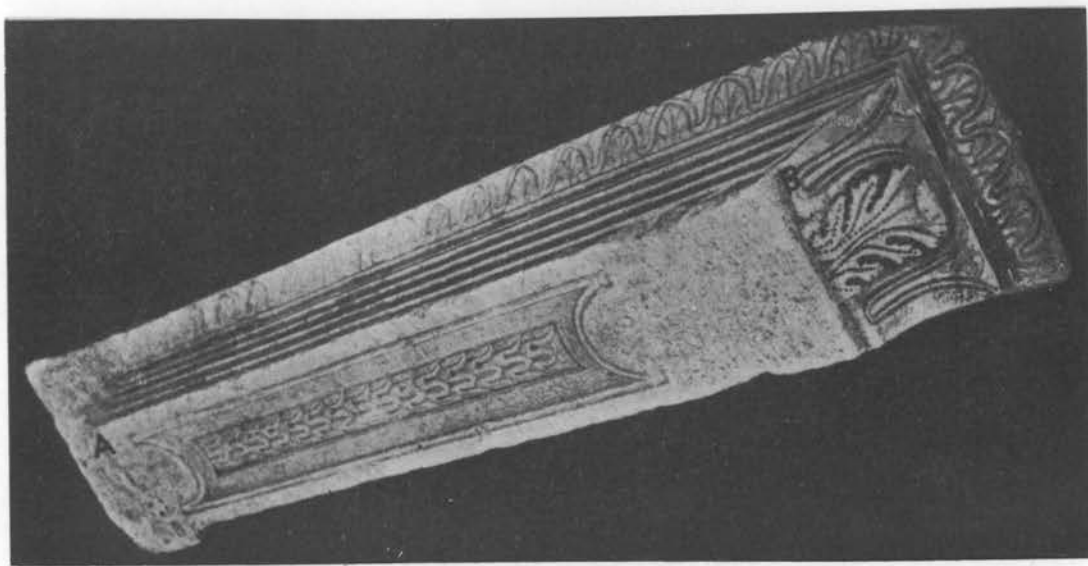
Εἰκ. 41. Ἡ φιάλη τοῦ Αἰθρίου τῆς Βασιλικῆς Α.

τῆς φιάλης (*εἰκ. 42*). Ἡ δοκὸς αὕτη ἔχει τὸ ἐν ἄκρον ἀκατέργαστον (εἰς μῆκος 0.25 μ.) διὰ νὰ ἐμπήγνυται τοῦτο ἐντὸς τοῦ τοίχου, εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἄκρον ἢ κάτω ἐπιφάνεια ἀφήνει ἀδιακόσμητον τετράγωνον ἐπιφάνειαν ἵνα στηρίζεται κιονόκρανον, τὰ Ἴχνη τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὁποίου διακρίνονται· ἡ λοιπὴ κάτω ἐπιφάνεια τῆς δοκοῦ κοσμεῖται διὰ σειρᾶς ἐσχηματοποιημένων ἐπαλλήλων φύλλων δάφνης ἐντὸς πλαισίου. Αἱ πλάγαι ἐπικλινεῖς πλευραὶ φέρουσι βαθέως εἰργασμένας ἰωνικὰς ταινίας, ἡ δὲ στενὴ πρόσοψις κοσμεῖται διὰ σειρᾶς ὕδροβίων καὶ ὠραίου φύλλου πριονωτῆς θεοδοσιανῆς ἀκάνθου εἰς τὸ μέσον, ἡ πλαστικότης τοῦ ὁποίου ἐξαίρεται διὰ τῆς ἀβαθοῦς ἐργασίας τῶν ὕδροβίων φύλλων. Ἄνω ἡ δοκὸς ἐπιστέφεται διὰ γείσου φέροντος κυμάτιον ὅμοιον πρὸς τὰ γείσα τῆς βασιλικῆς, ὡς θὰ εἶδωμεν κατωτέρω. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς δοκοῦ εἶναι ἀκατέργαστος φέρουσα σειρὰν βαθειῶν ἐγκοπῶν.

¹ Πρβλ. λ. χ. τὴν Φιάλην βασιλικῆς ἐν Tebessa (ἐν St. Gsell, *Monuments antiques de l'Algerie*, II, 1901, σ. 268).

Ἡ κατὰ μῆκος διάστασις τοῦ κάτω μέρους τῆς δοκοῦ ἀπὸ τοῦ σημείου Α (βλ. εἰκ. 42), ἔνθα ἄρχονται αἱ γλυφαί, μέχρι τοῦ σημείου Β, ἔνθα τὸ ἄκρον τοῦ κιονοκράνου, εἶναι ἀκριβέστατα ἢ αὐτὴ μὲ τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ τοίχου τοῦ αἰθρίου μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς πρώτης βαθμίδος τῆς φιάλης ἔνθα κατέληγε τὸ ἄκρον τῆς βάσεως τοῦ κίονος (ἦτοι 1.65 μ.). Ἐξετείνεται ἄρα προφανῶς ἡ δοκὸς αὕτη μὲ ἄλλην ὁμοίαν εἰς τὰ δύο πλάγια τῆς φιάλης ἐμπηγνυομένη κατὰ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸν τοῖχον κατὰ τὸ ἄλλο δὲ στηριζομένη εἰς κίονα. Ἀνάλογον ἐπιστέγασμα μετὰ μαρμαρίνων δοκῶν στηριζομένων ἐπὶ κίωνων ἔχομεν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τοῦ συνθρόνου τοῦ ἐν Grado ναοῦ¹.

Ἡ ἡμετέρα φιάλη κατέληγεν ἴσως ἄνω εἰς οὐρανὸν ἢ πιθανώτερον εἰς τόξα μαρμάρου, ὡς δηλοῦσιν αἱ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῆς δοκοῦ ὑπάρχουσαι ἐγκοπαὶ ἐκ τούτων ὁμως

Εἰκ. 42. Μαρμαρινὴ δοκὸς στεγάσματος τῆς Φιάλης τῆς Βασιλικῆς Α.

οὐδὲν ἀτυχῶς ἵχνος διεσώθη ὥστε νὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν².

4) *Πρόπυλον*. Εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ αἰθρίου, τὸν ἔχοντα τὸ κεντρικὸν τμῆμα τοξοειδῆς ἐσωτερικῶς, ἀνοίγονται τρεῖς μεγάλαι πύλαι, αἱ κύριαι εἰσοδοὶ ἢ ἐξώθυραι τοῦ ναοῦ, ἐν αἷς διασφύζονται εἰσέτι τὰ κατώφλια ἐκ μέλανος τραχίτου λίθου ἐπιμελῶς εἰργασμένα³. Ἐμπροσθεν τοῦ αἰθρίου καὶ καθ' ὅλον τὸ πλάτος αὐτοῦ ἐξετείνεται *πρόπυλον* ἐν εἶδει στοᾶς, ἢ κιονοστοιχία τῆς ὁποίας — ἐξ ἑνῆς κίωνων συγκειμένη — ἔβαιεν ἐπὶ ὑψηλοῦ (0.50 μ.) στυλοβάτου. Ἄνευρέθη ὁ στυλοβάτης οὗτος διὰ τὴν κτίσιν τοῦ ὁποίου ἐγένετο χρῆσις μεγάλων (1.10 × 0.60 μ.) ἐκ μέλανος τραχίτου πελεκητῶν λίθων, εἰλημμένων καὶ τούτων προφανῶς

1 Βλ. Kraus, Geschichte der christl. Kunst, I, Freiburg. i. B. 1896, σ. 378 εἰκ. 314.

2 Πρβλ. ἀνάλογον συγκρότημα μετ' εὐθέως ἐπιστυλίου καὶ μεταλλίνων τόξων εἰς φιάλην τοῦ ἁγ. Πέτρου Ρώμης ἐν Bull. di arch. christiana, 1881 pl. V. n. 1, μετὰ μαρμαρίνων δὲ τόξων εἰς πρόπυλαια τοῦ ναοῦ τῆς Bragouza ἐν

Συρία ἐν Vogué, Syrie centrale, Paris, 1877, II pl. 118-119.

3 Τὸ κατώφλιον τῆς κεντρικῆς πύλης, τὰ λαμπρὰ πλαίσια τῆς ὁποίας θὰ ἴδωμεν κατωτέρω (βλ. κεφ. Γ') ἀνευρέθη πεφραγμένον διὰ δύο μεγάλων λίθων, ὡς διακρίνεται ἐν τῇ εἰκ. 39· προφανῶς ἡ ἔμφραξις αὕτη ἐγένετο εἰς χρόνους ἐρειπώσεως τοῦ ναοῦ.

ἐξ ἀρχαίων μνημείων (εἰκ. 43)· ὁμοίως ἀνευρέθησαν δύο ἐκ τῶν βάσεων τῶν κίωνων κατὰ χώραν, πολλαὶ δὲ ἄλλαι βάσεις, κορμοὶ κίωνων καὶ ἰωνίζοντα μετὰ πλατέος ἐπιθήματος κιονόκρανα, περὶ ὧν λέγομεν κατωτέρω, ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν πέριξ χωμάτων.

Τὸ προπύλον τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ συμμετρίαν τοῦ λοιποῦ ναοῦ εἶναι καταφανῶς ἀσύμμετρον, ἔχον πλάτος κατὰ μὲν τὸ δεξιὸν αὐτοῦ ἄκρον 4 μ. κατὰ δὲ τὸν ἀριστερὸν 3 μ. Ἡ μεγάλη αὕτη ἀπόκλισις τοῦ προπύλου ἐγένετο πιθανῶς διὰ νὰ καταστῇ τοῦτο παράλληλον πρὸς τὴν ὁδὸν καὶ τὸ ἀπέναντι μέγα κτίριον, τοῦ ὁποῦ ἀνε-

Εἰκ. 43. Ἀπομικ τοῦ Προπύλου τῆς Βασιλικῆς Α.

φάνη μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου (βλ. κάτωψιν). Τὴν διάταξιν τοῦ προπύλου τούτου τοῦ ναοῦ ἀποδίδει ἡ ἐν Πίν. Γ 1 γενομένη ἀποκατάστασις.

Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ προπύλου ἀνευρέθησαν τὰ ἐν τῇ κατόψει σημειούμενα λοξὰ τμήματα προγενεστέρου τοίχου-πιθανῶς οἰκήματος ρωμαϊκῶν χρόνων-καὶ ἀγωγὸς ὕδατος ὀδηγῶν κατωφερικῶς ἀπὸ τῆς βορείας ἄκρας τοῦ προπύλου πρὸς τὴν ἐν τῷ αἰθρίῳ κιστέρναν. Κατὰ τὴν ΒΑ τέλος γωνίαν ἀνευρέθη στάμνος μετὰ πλατέος στομίου περιέχουσα ὅσα βρέφους ἢ στάμνος εἶχε τοποθετηθῆ καθέτως, πρόκειται ἐπομένως περὶ προχείρου ταφῆς βρέφους εἰς χρόνους ἐρειψώσεως τῆς Βασιλικῆς (βλ. κάτωψιν).

γ') Προσκτίσματα.— Εἰς τὰς πλαγίας πλευρὰς τοῦ αἰθρίου καὶ τοῦ νάρθηκος εἶναι προσκεκολλημένα ἐξ προσκτίσματα εἰς ἐνιαίαν ἐν σχεδιαγράμματι σύνδεσιν καὶ συμμετρικὴν διάταξιν, ἥτοι δύο τετράγωνα διαμερίσματα ἐκατέρωθεν τοῦ νάρθηκος, δύο ὁμοία εἰς τὰ δύο δυτικὰ ἄκρα τοῦ αἰθρίου καὶ μεταξὺ τούτων δύο ἐπιμήκη κτίσματα καταλή-

γοντα πρὸς δυσμὰς εἰς ἐγγεγραμμένας ἀψίδας, αἰτνες εὐρίσκονται ἐκατέρωθεν τῆς ἀψιδωτῆς κιονοστοιχίας τοῦ αἰθρίου. Ἐβδομεν τέλος διαμέρισμα προστίθεται εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Βασιλικῆς.

Τὰ προσκτίσματα ταῦτα ἐχρησίμευον, ὡς γνωστόν, εἰς τὰς πολλαπλᾶς ἀνάγκας τῶν παλαιοχριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ἀνεγειρόμενα ἄλλοτε μὲν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν, συνηθέστερον δὲ προσκεκολλημένα εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τῶν ναῶν, ὡς γνωρίζομεν καὶ ἐκ φιλολογικῶν πηγῶν καὶ ἐκ πολλῶν μνημείων (πρβλ. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἰστ. X, 4, 45 ἔκδ. Schwartz, 1908 σ. 381 «ἤδη λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ (ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης) νεῶ μετήει, ἐξέδρας καὶ οἴκους τοὺς παρ' ἐκάτερα μεγίστους ἐπισκευάζων ἐντέχνως ἐπὶ ταυτὸν εἰς πλευρὰ τῷ βασιλείῳ συνεζευγμένους καὶ ταῖς ἐπὶ τὸν μέσον οἶκον εἰσβολαῖς ἠνωμένους»)¹.

Τινὰ τῶν διαμερισμάτων τούτων τοῦ ἡμετέρου ναοῦ δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Testamentum Domini ἀκριβῶς καθοριζόμενα προσκτίσματα ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀνευρεθέντων τεκμηρίων.

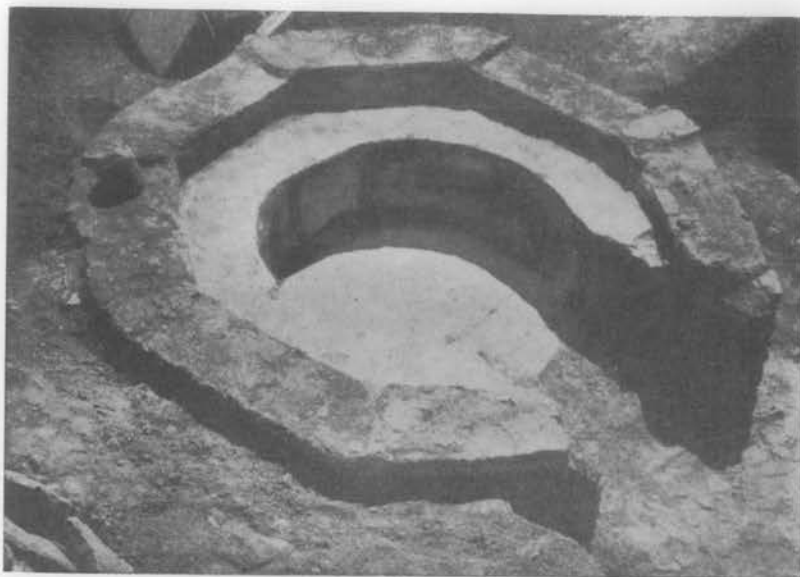
1. *Βαπτιστήριον*. — Οὕτω τὸ κατὰ μῆκος τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ αἰθρίου προσκεκολλημένον ὀρθογώνιον διαμέρισμα μετὰ ἐγγεγραμμένης ἀψίδος πρὸς δυσμὰς εἶναι τὸ *βαπτιστήριον* (εἰκ. 44)². Τοῦ κτίσματος τούτου διεσώθησαν οἱ τοῖχοι εἰς ὕψος 1.30 μ. καὶ εἶναι κατεσκευασμένοι ὡς οἱ τῆς βασιλικῆς. Πρὸ τῆς ἀψίδος τῆς ἀνοιγομένης εἰς ὀλόκληρον περιπύου τὸ πλάτος τοῦ προσκτίσματος καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸν ἄξονα αὐτοῦ ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἀποχωμάτως ἢ «κολυμβήθρα» τοῦ βαπτιστηρίου. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη ἐξ ὀπτῶν πλίνθων (πάχ. 0,05 - 0,035 μ.) μετὰ λεπτοτέρου (0,03 μ.) κονιάματος συνδεομένων εἰς σχῆμα ὀκτάπλευρον· φέρει εἰς τὸ κέντρον κυκλικὴν κτιστὴν λεκάνην, ἔχουσαν ἐνὸς μέτρου διάμετρον καὶ βάθος 0,35 μ. ἐπεστρωμένην δὲ κατὰ τὴν βᾶσιν διὰ μαρμαρίων πλακῶν. Τὰ λοιπὰ ἐσωτερικὰ μέρη τῆς κολυμβήθρας (τό τε κυκλικὸν καὶ τὸ ὀκτάπλευρον) εὐρέθησαν ἐπιχειρισμένα διὰ παχέος στρώματος κορασανίου· τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τὸ ὕδωρ δὲν περὶωρίζετο εἰς τὴν κυκλικὴν λεκάνην ἀλλ' ἀνήρχετο καὶ εἰς τὸ ὀκταγωνικὸν περίβλημα μέχρις ὕψους μὴ δυναμένου νὰ καθορισθῇ διότι τὸ ὀκτάγωνον ἀνευρέθη κατεστραμμένον εἰς ὕψος μόλις 0,10 μ. ἀπὸ τοῦ διαπέδου (εἰκ. 45).

Ἀποκεκομμένον ἐπίσης ἀνευρέθη καὶ τμήμα τῆς κολυμβήθρας πρὸς τὸ δυτικὸν αὐτῆς μέρος, τὸ χάσμα δὲ τοῦτο μεθ' ὀλοκλήρου τῆς κολυμβήθρας ἐχρησιμοποιήθη πρὸς ταφὴν

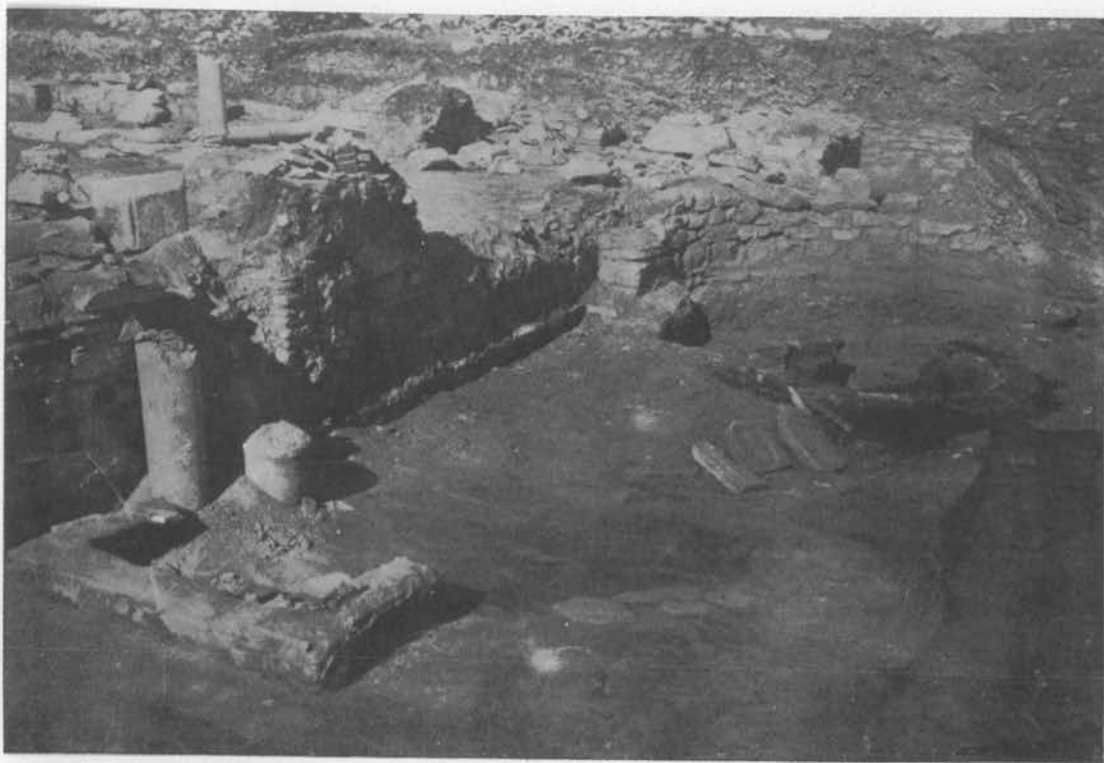
1 Πρβλ. καὶ τὰ ἐν ἀποκρύφους συγγράμμασι—ὡς ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Σύρου Πατριάρχου Rahmani ἀνευρεθέντι καὶ δημοσιευθέντι μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως: Testamentum D. N. I. Christi, Moguntiae, 1899—ἀναγραφόμενα προσαρτήματα τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ ἐν lib. I c. 29: diaconicon, aedes baptisterii, aedes catechumenorum, χορβανᾶς et gazophylacium, aedes episcopi, presbyterorum et diaconorum, hospitium κλπ. Ὡς γνωστόν, τὸ ἔργον τοῦτο ἀνάγεται ὑπὸ τῶν πλείστων εἰς τὰ τέλη τοῦ Δ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε'. αἰ. καὶ θεωρεῖται ὡς οὐριακὴ ἐπεξεργασία τοῦ Β' βιβλίου τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (Funk, ἐν Forsch. zur christl. Litteratur u. Dogmengeschichte, II (1901) σ. 87 καὶ 89 κέ.). Τοιαῦτα προσαρτήματα εἰς παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα γνωστά μέχρι τοῦδε βλέπε εἰς ναοὺς Συρίας ἐν Butler, Architecture and other arts, New York, 1904, εἰς ναοὺς Ἀφρικῆς ἐν Gsell, Monuments antiques de l'Algerie (Βασιλικὴ ἐν Tiziart II fig. 135), εἰς ναοὺς Μ. Ἀσίας ἐν Strzy-

gowski, Kleinasien (εἰκ. 35—Βασιλικὴ ἐν Gül-Bachtzé), εἰς ναοὺς Παλαιστίνης ἐν Palestine exploration Fund, Bull. of the British School of Archeol. in Jerusalem, January 1929 ὑπὸ Growfoot ἐν Βασιλικῇ ἀγ. Θεοδώρου εἰς Γέρασα, ἐν Salona (basilica urbana) ἐν Forschungen in Salona, Wien, 1917 I σ. 40 κέ) καὶ ἀλλαχοῦ ἀνάλογα κτίσματα περιέβαλλον καὶ τὸν παλαιὸν ναὸν τοῦ ἀγ. Πέτρου τῆς Ρώμης κατὰ τὰ διασωθέντα σχέδια (βλ. Holtzinger, Althcr. u. byz. Baukunst, Leipzig, 1909, σ. 35 εἰκ. 27).

2 Βαπτιστήρια ὀρθογώνια ἢ τετράγωνα μετ' ἀψίδος προσκεκολλημένα εἰς τοὺς ναοὺς, εἶναι, ὡς γνωστόν, ὁ συνηθέστερος τύπος εἰς ναοὺς τῆς Συρίας (πρβλ. Butler, Architecture and other arts, ἔ.ἀ. εἰκ. 38, 79, 82 κ. ἀλλ.) ἀλλὰ καὶ εἰς ναοὺς τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν (πρβλ. βαπτιστήριον Ἐκατονταπυλιανῆς τῆς νήσου Πάρου ἐν Jewell - Hasluck, Panagia Hekatontapyliani in Paros, London 1920, σ. 53 κέ. καὶ Pl. I).

Εικ. 45. Ἡ Κολυμβήθρα τοῦ Βαπτιστηρίου.

Εικ. 44. Τὸ Βαπτιστήριον ἀριστερὰ τοῦ αἰθρίου τῆς Βασιλικῆς Α.

(περὶ ἧς βλέπε ἀνωτ. σελ. 9). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκριβῶς, φαίνεται, ὅτι κατέληγεν ὁ σωλὴν τῆς διοχετεύσεως τοῦ ὕδατος ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, ὡς γίνεται φανερόν ἐξ ὁπῆς ἀνευρεθείσης ὀλίγον βορειότερον τοῦ κέντρου τῆς ἀψίδος καὶ διαπερώσεως τὸν τοῖχον αὐτῆς (βλ. κάτοψιν καὶ εἰκ. 44) εἰς τὸ ὕψος περίπου τοῦ δαπέδου, ὅπου ἦτο προφανῶς ὁ σωλὴν τοποθετημένος.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς βάσεως τῆς κυκλικῆς λεκάνης ἦτο ὁ σωλὴν τῆς ἀποχετεύσεως τοῦ ὕδατος ἐκ τῆς κολυμβήθρας· ὁ σωλὴν οὗτος ἀνευρέθη (βλ. εἰκ. 45), προχωρεῖ δὲ κατηφορικῶς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ βαπτιστηρίου καὶ καταλήγει προφανῶς εἰς χωνευτήριον.

Εἰκ. 46. Γενικὴ ἄποψις τῶν διαμερισμάτων τοῦ Βαπτιστηρίου (κολυμβήθρα εἰς τὸ βάθος ἔνθα ἴσται τὸ πρόσωπον, ἀποδυτήριον, αἴλειος οἶκος καὶ τὸ ἐμπροσθεν διαμέρισμα ἐξόδου, ἔνθα αἱ βάσεις τῆς κλίμακος τοῦ Γυναικωνίου).

Ἐκ τῶν ἄνω μερῶν τοῦ σώματος τῆς κολυμβήθρας δὲν ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τμήματα ἱκανὰ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς.

Τὸ δάπεδον τοῦ βαπτιστηρίου εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων τετραγώνων πλίνθων, ὅπως καὶ εἰς τὸ αἶθριον· καλύτερον διεσώθη τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἡμισυ δάπεδον τοῦ βαπτιστηρίου· μέρη τοῦ ἐκ πλίνθων τούτου δαπέδου, φαίνεται, ὅτι εἶναι μεταγενεστέρα ἐπισκευή, καθόσον παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ βαπτιστηρίου ἀνεφάνη τμήμα μωσαϊκοῦ δαπέδου ἐφθαρμένον καὶ ἐπικαλυπτόμενον διὰ τῶν πλίνθων.

Εἰς ἀπόστασιν 3 μ. περίπου ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας παρατηρεῖται ἐν εὐθυγραμμίᾳ ἀνύψωσις τοῦ δαπέδου (βλ. κάτοψιν)· τοῦτο καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ λίαν ἐπιμήκης χώρος τοῦ βαπτιστηρίου ἐχωρίζετο διὰ βήλων ἢ ἴσως καὶ διὰ ξυλίνου διαφράγματος εἰς δύο

διαμερίσματα, ἐξ ὧν τὸ πρὸς δυσμὰς – γεωστὸν ὡς «φωτιστήριον» – ἦτο ὅλως ἀποκεκλεισμένον, τὸ δὲ πρὸς ἀνατολὰς διαμέρισμα ἐχρησίμευεν ὡς τὸ «ἀποδυτήριον» ἐνθα ἐτελεῖτο καὶ τὸ χρίσμα. Εἰς τὸν οὕτω διαμορφούμενον χώρον ἀνεφάνησαν δύο κόγχαι (διαμ. 0.35 μ.) ἀνοιγόμεναι εἰς τὰς μακρὰς πλευράς, παρὰ τὴν θύραν δέ, δι' ἧς συγκοινωνεῖ τὸ βαπτιστήριον πρὸς τὸ αἶθριον, κτιστὸν διὰ πλίνθων βάθρον εἰς σχῆμα διασφζόμενον εἰς ὕψος 0.33 μ. Τὸ βάθρον τοῦτο ὑπετέθη κατ' ἀρχάς, ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς βάθρον τῆς ἐδρας τοῦ τελοῦντος τὸ μυστήριον ἐπισκόπου μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν ὅμως τῶν προσαρτημάτων τῆς δευτέρας βασιλικῆς τῆς Ἀγγιάλου, εἰς ἓν τῶν ὁποίων (τὴν ἐστίαν) ἀνευρέθησαν εἰς τὸ κέντρον καὶ παρὰ τοὺς τοίχους αὐτῆς ὅμοια κτιστὰ βάρη, ἅτινα ἐκεῖ ὡς ἐκ τοῦ παρατηρηθέντος πλήθους ἀνθρώκων καὶ τέφρας εἶναι ἀναντιρρήτως τὰ κάτω μέρη κλιβάνων, ὑποθέτομεν ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ὁμοίας βάσεως κλιβάνου χρησιμοποιουμένου πρὸς θέρμανσιν τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν βάπτισιν νηπίων ἢ ἀσθενῶν, ὁπότε ἐγένετο, ὡς γνωστὸν, χρῆσις θερμοῦ ὕδατος. Πλησίον τοῦ κεντρικοῦ κλιβάνου τῆς ἐστίας τῆς βασιλικῆς Β εὐρέθη κατὰ χώραν καὶ ἡ βάσις τοῦ κίονος, ὅστις ἐχρησίμευε πρὸς στερέωσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ τοῦ μοχλοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου προσεδένετο ὁ λέβης, ἵνα δύναται οὗτος νὰ περιστρέφηται. Δύο τεμάχια κορμοῦ μικροῦ κίονος ἀνευρεθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ βαπτιστηρίου τῆς βασιλικῆς ταύτης (ἅτινα διακρίνονται ἐν τῇ εἰκ. 44) δύναται νὰ ληφθῶσιν ὡς τμήματα ὑπάρχοντος καὶ ἐνταῦθα ὁμοίου κίονος.

Ἄφ' ἑτέρου αἰ εἰς τοὺς τοίχους τῶν μακρῶν πλευρῶν ἀνοιγόμεναι κόγχαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἴσως διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν διὰ τὸ βάπτισμα χρῆσιμων σκευῶν, πιθανώτατα τῶν φιαλῶν, αἵτινες περιεῖχον ἀφ' ἑνὸς τὸ ἔλαιον, δι' οὗ ἐγένετο πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἐπάλειψις τοῦ σώματος τῶν φωτιζομένων καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἅγιον μῦρον διὰ τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος. Τοιαῦται κόγχαι παρατηρήθησαν καὶ εἰς τὰ βαπτιστήρια ἐτέρων χριστιανικῶν μνημείων¹.

Τὸ διὰ τὴν ἀπόδυσιν καὶ τὸ χρίσμα διαμέρισμα τοῦτο τοῦ βαπτιστηρίου συνεκοινωνεῖ διὰ μιᾶς μὲν θύρας πρὸς τὸ αἶθριον, δι' ἑτέρας δὲ πρὸς τετράγωνον διαμέρισμα συνεχόμενον πρὸς τὸν νάρθηκα, τοῦ ὁποίου διεσώθη τὸ ἐκ μαρμαροθετημάτων δάπεδον, ὁμοίων πρὸς τὸ δάπεδον τοῦ βορείου κλίτους τῆς βασιλικῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο, ὁ προθάλαμος οἰοεῖ τοῦ βαπτιστηρίου, δύναται, νομίζω, νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν «αὔλειον οἶκον» ἢ τὸ «προαύλειον», ὡς ὀνομάζει ἀνάλογον διαμέρισμα ἐν ταῖς Κατηγήσεσιν αὐτοῦ (ἀ' μυσταγωγικῶ λόγῳ) ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, διακρίνων τοῦτον ἀπὸ τὸν «ἐσώτερον οἶκον» τοῦ βαπτιστηρίου. Ἐν αὐτῷ ἐτελοῦντο, ὡς γνωστὸν, οἱ ἐξορκισμοὶ ἢ ἀφορκισμοὶ καὶ ἡ λοιπὴ τελετὴ τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἀκολουθίας ἢ τῆς *aurea apertizioni* τῶν κατηχομένων.

Τὸ διαμέρισμα τοῦτο τοῦ ναοῦ συνεκοινωνεῖ διὰ μιᾶς μὲν θύρας πρὸς τὸν νάρθηκα τῆς βασιλικῆς, δι' ἄλλης δὲ πρὸς τρίτον πρὸς ἀνατολὰς διαμέρισμα ἔχον δύο ἐξώθυρας (εἰκ. 46). τοῦτο ἔχει ὑψηλότερον δάπεδον διὰ μεγάλων πλίνθων ἐπεστρωμένον, ἀνέρχεται τις δὲ εἰς αὐτὸ διὰ δύο βαθμίδων καὶ ἡ μὲν συγκοινωνοῦσα πρὸς τὸν νάρθηκα θύρα ἐχρησίμευεν ἴσως διὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἱερέων, ἐν ᾗ διὰ τῶν δύο ἐξωτερικῶν θυρῶν οἱ κατηχούμενοι θὰ ἠδύνατο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ βαπτιστήριον χωρὶς νὰ διέρχωνται διὰ τοῦ ναοῦ.

Οὕτω τὸ βαπτιστήριον τῆς παλαιᾶς ταύτης χριστιανικῆς βασιλικῆς παρουσιάζει καθ'

¹ Πρὸβλ. Growfoot ἐν *Palestine exploration Fund, Bull. of British School in Jerusalem*, ε. ἀ. σελ. 29, ὅπου ὁμοίως ὁ ἀνασκάψας θεωρεῖ τὰς κόγχας ὡς ἀνοιγόμενας πρὸς ἀπλὴν διακόσμησην.

ἑαυτὸ ἀξιόλογον συγκρότημα μὲ τὰ διάφορα αὐτοῦ διαμερίσματα, εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν δεῖγμα, δι' οὗ συμπληροῦται ἡ γνῶσις ἡμῶν, ὡς πρὸς τὸ τελετουργικὸν μέρος, περὶ τῶν μυστηρίων: βαπτίσματος καὶ χρίσματος.

Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο διαμέρισμα ἀνευρέθησαν βάσεις κλίμακος (βλ. εἰκ. 46), ἥτις ἦγε πιθανώτατα εἰς τὰ ὑπερῶα ἢ τοὺς γυναικωνίτας τῆς βασιλικῆς. Ἐκατέρωθεν τῆς θύρας, δι' ἧς συνεκοινωνεῖ πρὸς τὸν «αὐλεῖον οἶκον», ἀνευρέθησαν δύο κορμοὶ κίωνων, πιθανῶς τὰ κάτω στηρίγματα τῆς κλίμακος, ἥτις καὶ ὡς ξυλίνη θὰ ἠδύνατο νὰ νοηθῆ. Οὕτω τὸ τέταρτον τοῦτο διαμέρισμα ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὡς κλιμακοστάσιον διὰ τοὺς γυναικωνίτας.

2. Σκευοφυλάκιον.—Τὸ πρὸς νότον ἀντίστοιχον πρὸς τὸ βαπτιστήριον πρόσκισμα, τὸ ἔχον ἀκριβῶς τὰς διαστάσεις καὶ τὸ σχῆμα τοῦ βαπτιστηρίου μὲ ὁμοίαν ἀψίδα πρὸς δυσμάς, εἶναι τὸ σκευοφυλάκιον τοῦ ναοῦ (εἰκ. 47). Τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ἀνευρεθέντος κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν πλήθους τεμαζίων ἐκ μεγάλων πίθων (διαμέτρου ἑνὸς περιῦπου μέτρου) καὶ ἐξ ἄλλων κεραμίων καὶ χαλκῶν σκευῶν, περὶ ὧν λέγομεν κατωτέρω. Δύο τῶν πίθων τούτων σφύζονται τεθραυσμένοι κατὰ χώραν ἑκατέρωθεν τῆς ἀψίδος, ἔχοντες τὰς βάσεις των κεχωσμένας εἰς βάθος 0.25-0.30 μ. ἐν τῷ δαπέδῳ (βλ. κάτωψιν)· εἰς τὸ χεῖλος ἢ τὴν κοιλίαν τινῶν ἐκ τῶν κατὰ σωροὺς ἀνευρεθέντων τεμαζίων ἐκ τοιούτων πίθων ὑπάρχουσιν ἐγγάρακτοι ἐπιγραφαί: (ἐκκλησίας) ΘΗΒ(ῶν) καὶ συμπιλήματα, δηλωτικὰ ἴσως τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτοῖς ποσοῦ (ὡς Χίλιοι Μόδιοι κ. ἄλλ.) (βλ. εἰκόνα τούτων εἰς τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν).

Εἰκ. 47. Ἡ ἀψὶς τοῦ σκευοφυλακίου τῆς Βασιλικῆς Α.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἀψίδος ὑπάρχει φρέαρον ἔχον τετράγωνον στόμιον (πλάτ. 0.60 μ.), ὅπερ συγκοινωνεῖ πιθανῶς μὲ τὴν κιστέρναν τοῦ αἰθρίου, εἶναι δὲ τοῦτο καλῶς ἐκτισμένον ἐξ ἀργῶν λίθων ἄνευ ὁμως ἐπιχρίσματος· ἡ ἔρευνα αὐτοῦ ἔφερεν εἰς φῶς ἕτερα τεμάχια ἐκ πίθων καὶ χαλκῶ τινα ἐλάσματα (βλ. κατωτέρω εἰς εὐρήματα).

Οἱ τοῖχοι τοῦ σκευοφυλακίου διασφύζονται εἰς μέγιστον ὕψος 1.10 μ. Ἡ σχηματιζομένη πρὸς Δ. ἀψὶς εἰς σχῆμα ἐξέδρας δὲν ἔχει πιθανώτατα ἄλλον τινὰ λογὸν εἰ μὴ τὴν καλυτέραν διαμόρφωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου μὲ τοιαύτας ἀψίδας ἐποικίλλοντο, ὡς εἶναι γνωστὸν, συχνώτατα πολλὰ τῶν διαμερισμάτων τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοσμικῆς παλαιοχριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς¹. Ἀνοίγεται δὲ ἐνταῦθα ἡ ἀψὶς, ὅπως καὶ εἰς τὸ βαπτιστήριον, εἰς τὸ πάχος τοῦ τοίχου, ἔχουσα τὴν ἀντίθετον ὄψιν εὐθείαν. Οἱ ἑκατέρωθεν τῆς ἀψίδος ἐξέχοντες τῶν τοίχων (πλάτους μόνις 0.40 μ.) ἐκοσμοῦντο μὲ ἡμικίονας, ἢ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια τῶν ὁποίων ἐφήπτετο τῶν τοίχων τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ δάπεδον καὶ πρὸ τῶν τοίχων τούτων εὐρέθησαν ἴχνη πλακῶς (πλάτους 0,25 μ.) ἐν εἴδει βάσεως. Εἰς τὰς διαστάσεις δὲ αὐτῆς ἐφαρμόζουσι καλῶς οἱ εὐρεθέντες κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ αἰθρίου ἡμικίονες, ἔχοντες τὴν ὀπισθεν ἐπίπεδον αὐτῶν ὄψιν ἀδρῶς ἐργασμένην, οἵτινες οὐδαμοῦ ἀλλαγῆ τῆς βασιλικῆς δύνανται νὰ τοποθετηθῶσιν. Ὅμοιοι ἡμικίονες θὰ ἐκόσμων καὶ τοὺς ἑκατέρωθεν

¹ Εἰς ἐξέχουσαν ἀψίδα λ'χ. ἀπολήγει τὸ προεκτεινόμενον δεξιὰ τοῦ νάρθηκος τῆς Βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως πρόσκισμα· πρβλ. καὶ κόγχας ἑκατέρωθεν τοῦ νάρθηκος ἐν S.

Vitale Παβέννης, ἐν Gül-Bachtzé Σμύρνης (Weber, Byz. Zeitschr. 1901 σ. 568, πρβλ. καὶ Strzygowski, Kleinasien, ε. ἀ. εἰκ. 35) κ. ἄλλ.

τοίχους τῆς ἀψίδος τοῦ βαπτιστηρίου, διότι καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουσιν ὅμοιαι ἐνδείξεις, ἀνευρέθησαν δὲ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τέσσαρες τοιοῦτοι ἡμικίονες, οἱ διακοσμοῦντες προφανῶς τὰ ἐκατέρωθεν ἄκρα τῶν ἀψίδων: βαπτιστηρίου καὶ σκευοφυλακίου.

Τὸ σκευοφυλάκιον, ὡς καὶ τὸ βαπτιστήριον, δὲν συνεκοινώνει ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ μόνον διὰ μικρᾶς μὲν εἰσόδου πλάτους 1 μ. πρὸς τὸ αἶθριον καὶ δι' εὐρυτέρας θύρας πλάτους 1.80 μ. πρὸς τετράγωνον διαμέρισμα, ἐκτεινόμενον δεξιὰ τοῦ νάρθηκος, ἀντίστοιχον πρὸς τὸ προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου (*εἰκ. 48*).

Τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἔχει μίαν μόνην θύραν εἰς τὴν βορείαν αὐτοῦ πλευρᾶν, δι' ἧς συγκοινωνεῖ πρὸς τὸν νάρθηκα καὶ εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μωσαϊκοῦ (*opus sectile*), ὅπως καὶ

Εἰκ. 48. Γενικὴ ἄποψις τῶν διαμερισμάτων τοῦ σκευοφυλακίου (ἔμπροσθεν ὁ προθάλαμος μετὰ τοῦ χωνευτηρίου καὶ εἰς τὸ βάθος τὸ σκευοφυλάκιον).

ὁ ἀντίστοιχος «αὐλῆος οἶκος» τοῦ βαπτιστηρίου, διασφύζεται δὲ καὶ ἡ ἐπίστρωσις αὐτοῦ σχεδὸν ὀλόκληρος. Τὸ σχέδιον τοῦ μωσαϊκοῦ τούτου εἶναι ἀπλοῦν ἐκ γεωμετρικοῦ διακόσμου περιβαλλομένου ὑπὸ διπλῆς παρυφῆς, ἥτοι μιᾶς στενῆς ταινίας λευκῆς καὶ ἐτέρας πλατείας διακοπτομένης διὰ κυανοῦ zick-zack διακόσμου ὥστε νὰ σχηματίζωνται τρίγωνα εἶναι δὲ κατεσκευασμένον ἐξ ἀκανονίστων πλακιδίων ἐκ λευκοῦ, κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ μαρμάρου. Παρ' ὄλην ἐν τούτοις τὴν ἀπλότητα τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρώματος καὶ τὴν εὐτέλειαν τῆς κατασκευῆς ἢ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ δαπέδου τούτου εἶναι ἀρίστη (βλ. *εἰκ. 49*).

Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ διαμερίσματος τούτου ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ δαπέδου μικρὸν τετράγωνον κτίσμα (0,60 × 0,60 μ.) ὅμοιον πρὸς στόμιον φρέατος (σημ. βάθους 0,70 μ.), ὅπερ καλύπτεται ὑπο πλακὸς θραυσθείσης μεταγενεστέρως εἰς τὸ κέντρον, πιθανώτατα πρὸς ἔρευναν ἀποκλείεται δὲ τοῦτο κατὰ μὲν τὰς δύο πλευρὰς διὰ τῶν τοίχων τοῦ κτιρίου, κατὰ τὰς δύο δὲ ἄλλας φράσσεται διὰ κτιστοῦ τοίχου (πάχους 0,48 μ. εἰς σωζόμενον ὕψος 0,50 μ.) ἐπενδε-

δυμένου ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν διὰ πλακῶν σχιστολίθου. Πρόκειται πιθανότατα περὶ *χωνευτήριον*, εὐρισκομένου εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ σκευοφυλακίου, ὡς τοῦτο παρατηρήθη καὶ εἰς ἕτερα μνημεῖα¹. Τὸ πρόσκτισμα ἐπομένως τοῦτο, ὅπερ συνέχεται μὲ τὸ σκευοφυλάκιον καὶ φέρει χωνευτήριον δύναται νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἰδιαίτερον διαμέρισμα, ἔνθα ἐδίδοντο αἱ ἐλεημοσύναι καὶ ἐμοιράζοντο τρόφιμα, ἦτοι τὸ *διακοικὸν* τοῦ ναοῦ. Τὰ τρόφιμα ἐδίδοντο ἴσως ἐντὸς σκευῶν τοῦ ναοῦ, τὰ ὅποια ἐκαθαρίζοντο κατόπιν εἰς τὸ χωνευτήριον καὶ παρεδίδοντο πάλιν εἰς τὸν ναόν.

3. *Πύργοι*.— Πρὸς δυσμὰς καὶ ἐκατέρωθεν τοῦ αἵθριου ἦλθον εἰς φῶς δύο τετράγωνα διαμερίσματα ἐν εἴδει μικρῶν πύργων, οἵτινες ἐκόσμων τὴν πρόσοψιν τῆς βασιλικῆς. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρὸς Β. συγκοινωνεῖ ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὸ αἶθριον καὶ ἀφ' ἑτέρου δι' ἄλλης πλαγίας θύρας ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰ ἔξω τοῦ ναοῦ, τὸ δὲ πρὸς Ν. συγκοινωνεῖ μόνον πρὸς τὸ αἶθριον πιθανότατα ἕνεκα τῶν ἔξωθεν αὐτοῦ προσηρητημένων κτισμάτων, τὰ θεμέλια τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς (εἰκ. 50). Ἐντὸς τοῦ νοτίου τούτου τετραγώνου διαμερίσματος καὶ ἀριστερὰ τῆς θύρας, δι' ἧς εἰσέρχεται τις εἰς τὸ αἶθριον, διεσώθησαν λείψανα *κλίμακος*, ἦτοι μία βαθμὶς ἐκ μέλανος τραχίτου καὶ ἐπ' αὐτῆς ἴχνη κτισίματος. Ἐκ τούτου θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι τὰ δύο ταῦτα τετράγωνα διαμερίσματα ἐχρησίμευον ὡς *κλιμακοστάσια*, δι' ὧν ἀνήρχετό τις εἰς τὰ ὑπερῶα τῆς βασιλικῆς· εἶχον ἐπομένως καὶ δεύτερον ὄροφον. Ὁ ὄροφος οὗτος περιωρίζετο κατὰ τὴν πιθανωτέραν ὑπόθεσιν μόνον ἄνωθεν τῶν δυτικῶν τούτων τετραγώνων διαμερισμάτων τῶν ἀνυψουμένων ἐν εἴδει μικρῶν πύργων, χωρὶς νὰ ἐπεκτείνεται καὶ ἄνωθεν τοῦ βαπτιστηρίου καὶ τοῦ σκευοφυλακίου, διότι τὰ τοιαῦτα προσκτίσματα εἰς τὰς πλευρὰς τῶν ναῶν ἦσαν μονόροφα· ἀλλ' οὔτε εἰς τὴν Δ. πρόσοψιν ἄνωθεν τοῦ αἵθριου δύναται τις νὰ δεχθῆ συνέχισιν τοῦ δευτέρου ὄροφου, καὶ διότι οὐδεμία ἔνδειξις πρὸς ἀποκατάστασιν τοιοῦτου ὄροφου ἦλθεν εἰς φῶς κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἔχομεν μέχρι τοῦδε ἕτερον μνημεῖον πρὸς σύγκρισιν. Οὕτως ἡ πρόσοψις τῆς ἡμετέρας βασιλικῆς ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων θὰ παρεῖχε τὴν ὄψιν ἣν ἄποδίδει ἡ ἀποκατάστασις αὐτῆς ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχεδίῳ (Πίν. Γ' 1). Ἡ μετὰ δύο πύργων πρόσοψις τοῦ αἵθριου τῆς ἡμετέρας βασιλικῆς εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐνθυμίζει συριακὰς μορφάς², ἀλλ' ἡ ὁμοίότης αὕτη εἶναι ὅλως ἐξωτερικὴ, διότι εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Συρίας οἱ πύργοι ἀποτελοῦσι μέρος αὐτοῦ τοῦ σώματος τῆς βασιλικῆς, ὑψούμενοι ἐκατέρωθεν τοῦ νάρθηκος αὐτῆς.

Ἡ ἡμετέρα Βασιλικὴ ἔφερεν ὑπερῶα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν κλιμακοστασίων (πρβλ καὶ τὸ ἄνωτέρω ἐν τέλει τοῦ βαπτιστηρίου περιγραφὰν κλιμακοστάσιον) καὶ ἐκ τοῦ μεγάλου

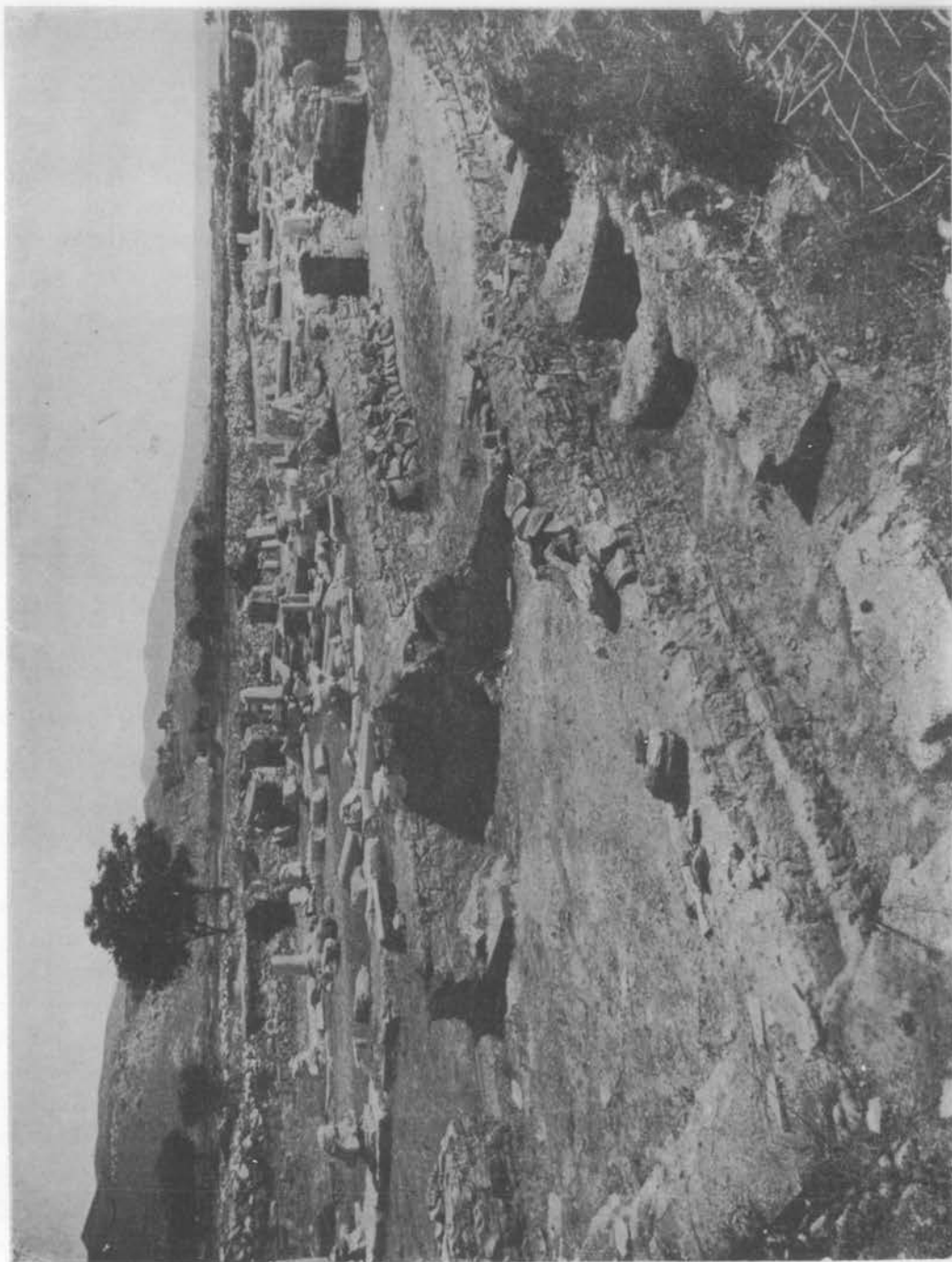

Εἰκ. 49. Μωσαϊκὸν δάπεδον τοῦ προαυλίου τοῦ σκευοφυλακίου.

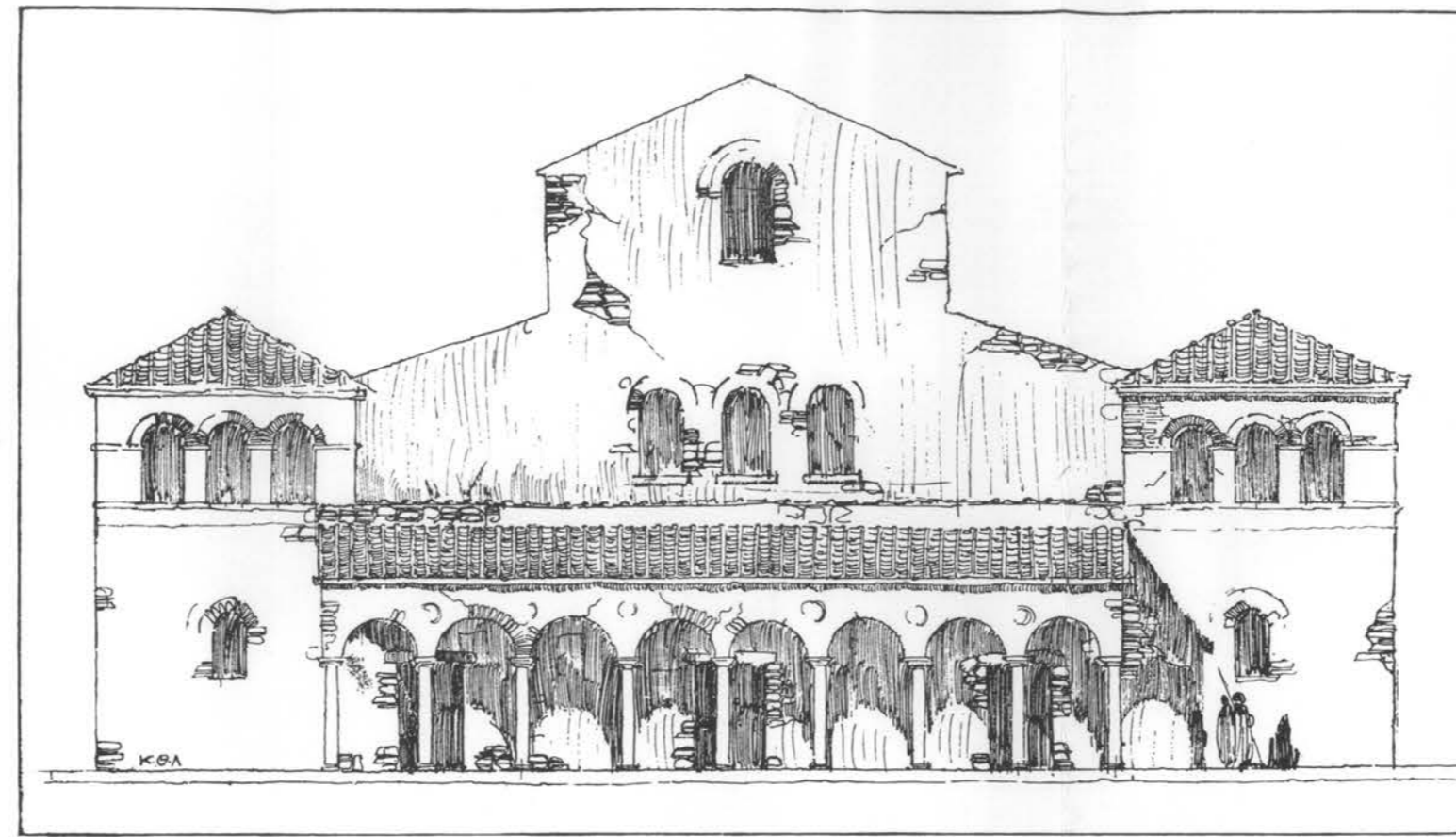
1 Πρβλ. ὁμοίον χωνευτήριον εἰς τὴν Basilica urbana ἐν Salona (Gerber, Forschungen in Salona, Wien, 1917, I

σ. 65 εἰκ. 122).

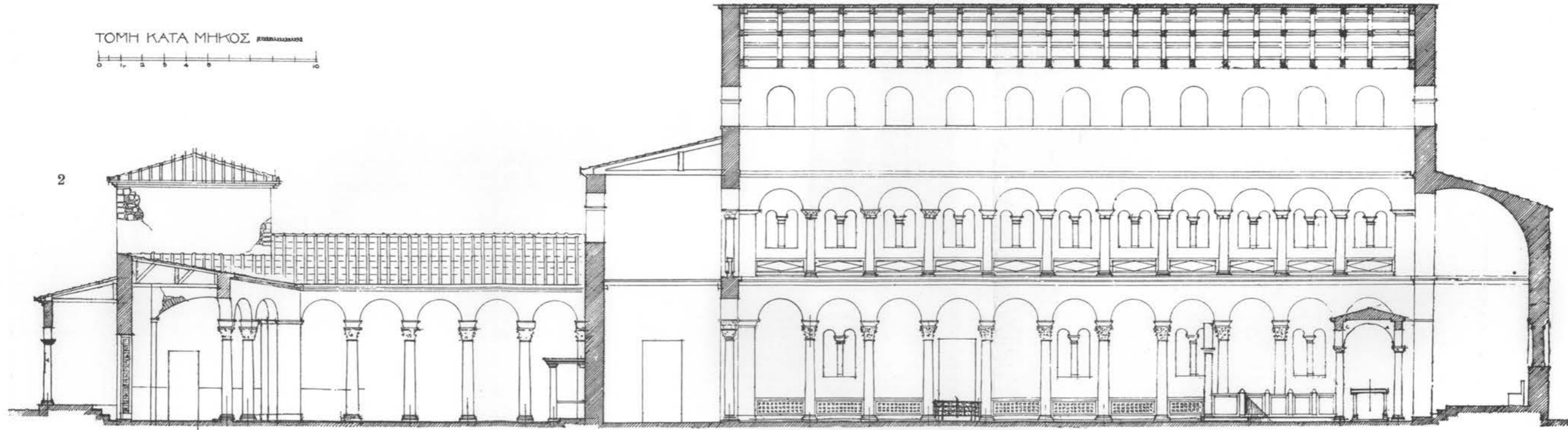
2 Βλ. H. Bayer, Der syrische Kirchenbau. Berlin, 1925 σ. 139 κέ.

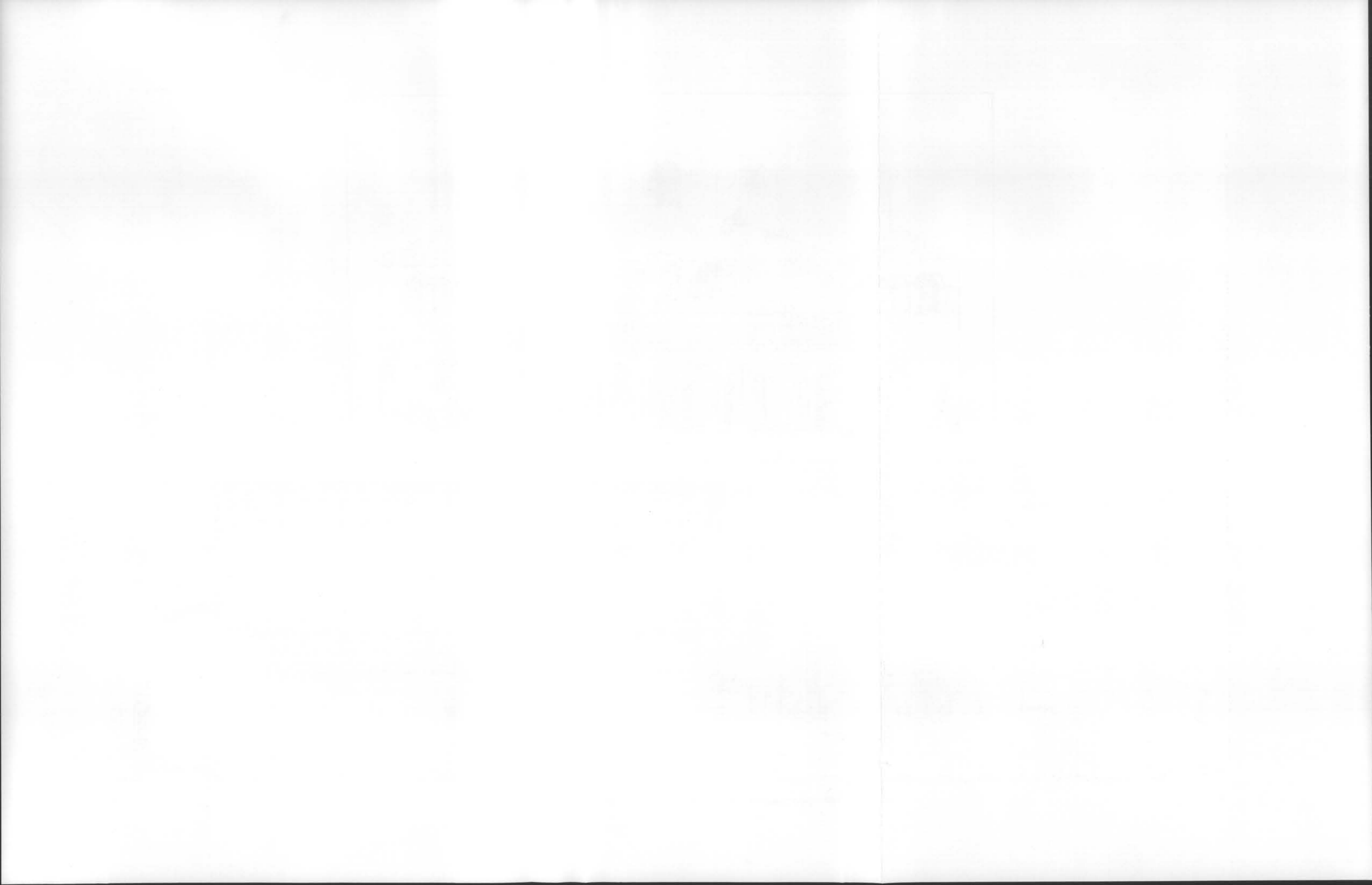
Εικ. 50. * Απομυκτὸν τῶν προεκτιμῶτων τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ αἵθρου τῆς Βασίλειδος Α.

ΤΟΜΗ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ

Αποκατάσεις προσόψεως (1) και τομή κατά μήκος (2) της Βασιλικής Α.

ἀριθμοῦ τῶν ἀνευρεθέντων κίωνων μικροτέρων διαστάσεων μετὰ τῶν κιονοκράνων αὐτῶν (βλ. ἀνωτέρω περιγραφὴν τοῦ κυρίως ναοῦ). Ἡ στέγη τῶν πύργων τούτων ἦτο βεβαίως ξυλίνη ἀμφικλινής. Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ μέρους τούτου ἀνευρέθησαν καὶ μεγάλοι κέραμοι, εἰκονιζόμενοι ἐν σχεδίῳ κατωτέρω (βλ. εὐρήματα) καὶ ἔχοντες ἕνεκα τοῦ σχήματος αὐτῶν σημασίαν τινά.

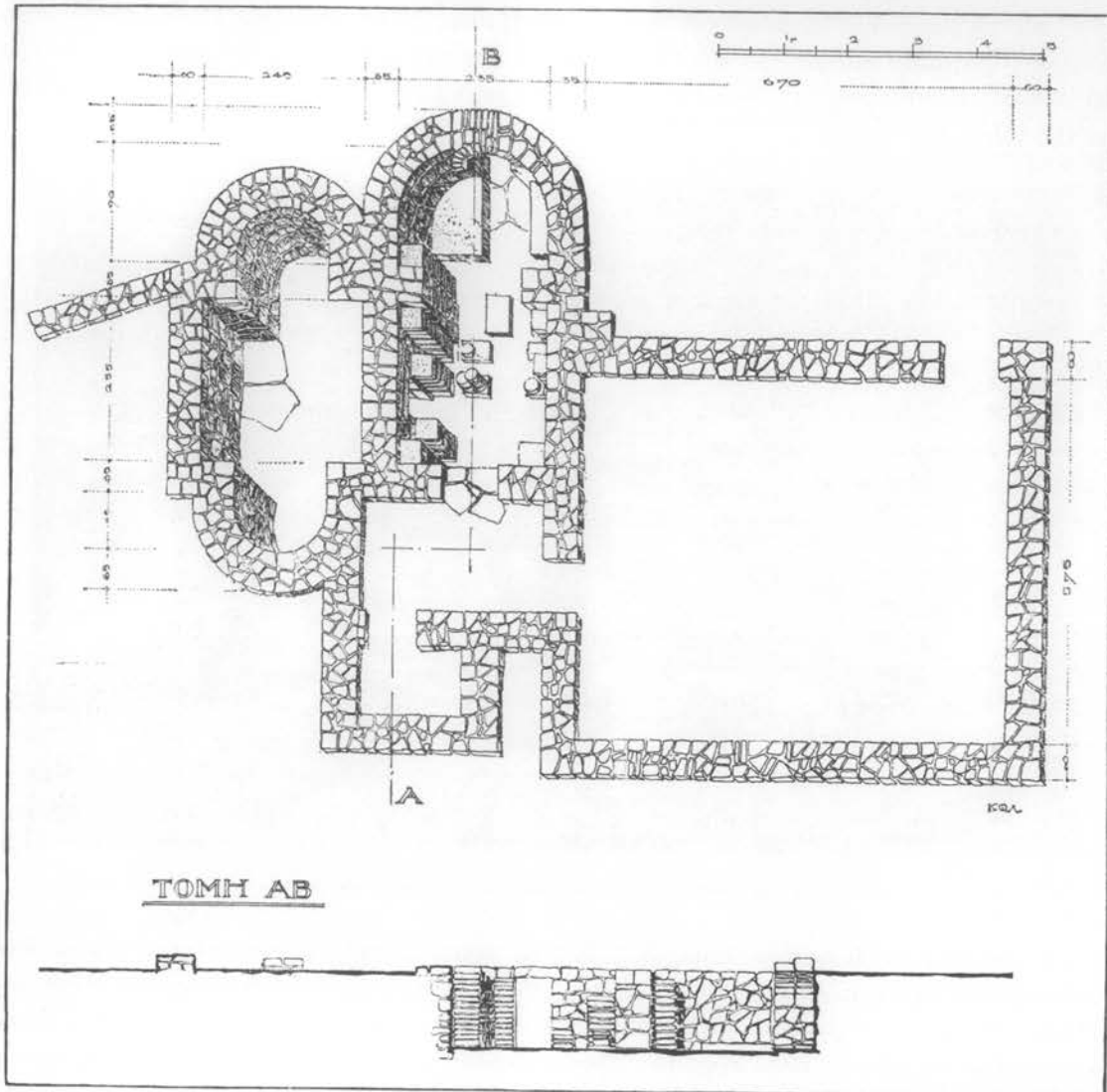
Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προϋποθέσεων τούτων, λαβόντες δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὕψος τῶν ἀνευρεθέντων ἀκεραίων κίωνων τῶν δύο ὁρόφων μετὰ τῶν κιονοκράνων καὶ ἐπιθημάτων των, ὡς καὶ τὸ ὕψος τῶν διαχωριστικῶν κιονίσκων τῶν παραθύρων, ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀναπαράστασιν τῆς τομῆς τοῦ ναοῦ (*Πίν. Γ' 2*).

Εἰκ. 51. Τὰ ἀνευρεθέντα μέρη χριστιανικοῦ λουτροῦ παρὰ τὴν Βασιλικὴν Α.

4. Σύμπλεγμα οἰκημάτων. Λουτρόν.—Εἰς τὰ προσκτίσματα τῆς βασιλικῆς ταύτης ἀνάγονται τέλος: πρῶτον, *σύμπλεγμα οἰκημάτων*, θεμέλια τῶν ὁποίων ἀνεφάνησαν δεξιὰ τοῦ αἰθρίου τοῦ ναοῦ συνεχόμενα πρὸς αὐτὸ (βλ. κάτωθι καὶ εἰκ. 50—ἢ διευκρίνις τούτων ἕνεκα τῶν μεγάλων ἐπιχώσεων εἶναι πρὸς τὸ παρὸν δύσκολος) καὶ δεύτερον, *λουτρόν*, εἰς ἀπόστασιν 60 μέτρων ἀπὸ τῆς βασιλικῆς: ὅτι καὶ τὸ λουτρόν τοῦτο δύναται μεταξὺ τῶν προσκτισμάτων τοῦ ναοῦ νὰ συγκαταλεχθῆ ἀποδεικνύει ἡ παρατηρηθεῖσα κατὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας σύνδεσις τῶν τοίχων αὐτοῦ πρὸς τὸ σύμπλεγμα τῶν ἀνωτέρω συνεχομένων πρὸς τὴν βασιλικὴν οἰκημάτων—ἀλλὰ καὶ ἡ ὕπαρξις ὁμοίων λουτρῶν εἰς ἑτέρας παλαιοχριστιανικὰς βασιλικὰς (οἷον ἐν Ρώμῃ παρὰ τὰς μεγάλας βασιλικὰς τοῦ ἁγ. Πέτρου καὶ τοῦ Λατερανοῦ, τὰς ἀναφερομένας εἰς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς—ἐν *lib. pontific.* 1,503 καὶ 11, 28 πρβλ. καὶ Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. βιβλ. ι', 4,45 κέ.—) προωρισμένων πρὸς χρῆσιν τῶν οἰκούντων ἐν τῷ ναῷ καὶ τῶν πτωχῶν τῆς κοινότητος.

Τὸ λουτρὸν τοῦτο παρὰ τὴν βασιλικὴν τῆς Ν. Ἀγιάλου (εἰκ. 51 πρβλ. καὶ σχέδ. ἐν εἰκ. 52) συνίσταται ἐκ δύο συνεχομένων αἰθουσῶν ὑποκαύστου (caldaria), ἐξ ὧν ἡ βορρεια ἔχει δυτικῶς τὸν κλίβανον εἰς ἀμφοτέρας διασφύζονται οἱ ἐκ τετραγώνων καὶ στρογγύλων πλίνθων χαμηλοὶ πεσοοί, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο τὸ δάπεδον τοῦ κάτω ὀρόφου τὸ συνιστάμενον ἐκ κορασανίου

Εἰκ. 52. Σχέδιον τοῦ ἀνευρεθέντος χριστιανικοῦ λουτροῦ.

πάχους 0.05 μ. Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ἀνευρέθησαν πλίνθοι μετὰ μαστοειδῶν ἀποφύσεων καὶ ἕτεραι μετ' ὧν προφανῶς πρόκειται περὶ τῆς συνήθους ἐπενδύσεως τῶν τοίχων τοῦ λουτροῦ, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο εἰς τὰς θέρμας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἄλλα διαμερίσματα τοῦ ὑποκαύστου τούτου εἶναι: λουτρά συνεχόμενα πρὸς τὴν δεξιὰν αἰθουσαν (frigidaria) καὶ τετράγωνος χώρος, πιθανῶς ἀποδυτήριον κ.τ.τ. Αἱ πλίνθοι, δι' ὧν τὸ λουτρὸν τοῦτο εἶναι

ἐκτισμένον, εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιαι πρὸς τὰς πλίνθους τῆς χριστιανικῆς βασιλικῆς, καὶ ἐπομένως θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ καὶ τὸ ἀνευρεθὲν λουτρὸν σύγχρονον τοῦ χριστιανικοῦ τούτου μνημείου.

Συμπέρασμα - χρονολογία. — Ἡ βασιλικὴ τῆς Ν. Ἀγχιάλου εἰς τὸ σχεδιάγραμμα καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς παρουσιάζει τὴν πλήρη διάπλασιν ἑλληνιστικῆς Βασιλικῆς· ἔχει δηλονότι τὸ ἀπλοῦν σχεδιάγραμμα τῆς πρώτης ἐποχῆς μὲ τὰς κιονοστοιχίας χωρούσας μέχρι τῶν ἀνατολικῶν τοίχων, τὴν ἐξέχουσαν ἀψίδα καὶ τὸ ἀπλοῦν ἄνευ παστοφοριῶν ἱερὸν βῆμα· φέρει ὑπερῶα, νάρθηκα, μέγα αἶθριον μετὰ στοῶν, προσκτίσματα εἰς τὰς πλαγίας πλευρὰς καὶ πρόπυλον κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς προσόψεως.

Τὸν ἀπλοῦν τοῦτον τύπον τῆς ἡμετέρας βασιλικῆς εὐρίσκομεν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τὸν 5^{ον} καὶ 6^{ον} αἰῶνα· ὡς θεμελιώδης ὁμοῦς ἑλληνιστικὸς τύπος ἐφαρμόζεται ἀπὸ τοῦ 4^{ου} αἰῶνος καὶ εἰς μνημεῖα ὄλων τῶν παραλίων χωρῶν τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Καυκάσου, ἔνθα εἰσέδουσε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, παραλλήλως πρὸς ἰδιαίοντας ἐγγχωρίους τύπους διαμορφωθέντας εἰς ἐκάστην χώραν ἐκ τοπικῶν προϋποθέσεων.

Νάρθηκες, ὑπερῶα, αἶθρια καὶ λοιπὰ προσαρτήματα τῆς βασιλικῆς ὑπάρχουσι, ὡς γνωστὸν, ἄλλοτε μεμονωμένα καὶ ἄλλοτε συνηνωμένα, συγκροτοῦντα μεγαλοπρεπῆ σύνολα εἰς σειρὰν μνημείων τῆς Παλαιστίνης (Γέρασα), Συρίας (Id - Dêr), Ἀφρικῆς (Tebessa), Μ. Ἀσίας (Gül Bachtzè) ἀντιπροσωπεύοντα τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ ἀκολουθοῦντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διάταξιν καθωρισμένην, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Testamentum.

Ἡ ἡμετέρα βασιλικὴ μὲ τὴν συνοχὴν τῶν μερῶν τῆς καὶ τὴν ἀρμονικὴν συγκρότησιν αὐτῶν εἰς ἐνιαῖον ὅλον ἀπηχεῖ καθαρώτερον τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ κατέχει ἐξαίρετον θέσιν μετὰ τῶν ὁμοίων συγκροτημάτων τῶν ἄλλων χωρῶν.

Ἄλλ' ἂν αἱ σχέσεις τῆς ἡμετέρας βασιλικῆς πρὸς πολλὰ μνημεῖα τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου εἶναι ἱκαναί, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν ρίζαν καὶ τὰς κοινὰς ἀνάγκας τῆς λατρείας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, στενωτέρας ἀκόμη ὁμοιότητος ἔχει αὕτη, ὡς εἶναι ἐπόμενον, πρὸς τὰς βασιλικὰς τῆς πρωτευούσης, ὅσον τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου, κτίσμα τοῦ 5^{ου} αἰ., μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης (τὸν ναὸν τῆς Ἀχειροποιήτου ἢ τῆς ἁγ. Παρασκευῆς, κτίσμα ὁμοίως τοῦ 5^{ου} αἰ.) καὶ πρὸς μνημεῖα καθόλου τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν χωρῶν (ὡς τῶν Στόβων ἐν Μακεδονίᾳ τοῦ 5^{ου} αἰ.) καὶ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας (τοῦ διπλοῦ ναοῦ ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῇ ἀρχικῇ του μορφῇ) κ. ἄλλ., μεθ' ὧν ἀποτελεῖ ἓνα κύκλον τέχνης, ὡς ἔχουσα τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις καὶ τὰς αὐτὰς τοπικὰς συνθήκας. Αἱ ὁμοιότητες αὗται δὲν περιορίζονται εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὸν τύπον, — ὅστις ἄλλωςτε δὲν εἶναι καὶ ὁ μόνος ἐπικρατῶν τύπος εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος — ἀλλὰ καὶ εἰς ὁμοιότητος ὕλικου, τοιχοδομίας, καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν εἰς: κόγχας, ἱερὸν, θύρας, παράθυρα καὶ τέλος εἰς τὰς μορφὰς τοῦ γλυπτικοῦ διακόσμου, περὶ τῶν ὁποίων ἀμέσως κατωτέρω ποιούμεθα ἐκτενῆ λόγον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς βασιλικῆς ταύτης τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας, ἐκ τῆς κατόψεως καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καθόλου διατάξεως αὐτῆς, ὡς καὶ ἐκ τῆς ὁμοιότητος πρὸς ναοὺς τοῦ 5^{ου} καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6^{ου} αἰ., ἦτοι τῆς προϊουσιανείου περιόδου, δύναται ἀσφαλῶς νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων πρέπει νὰ καταταχθῇ. Ἡ κατωτέρω γινομένη λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν ἀνευρεθέντων γλυπτῶν δύναται νὰ καθορίσῃ ἀκριβέστερον τὴν γενικώτερον ἀποδιδομένην ἐνταῦθα χρονολογίαν τοῦ μνημείου.

§ 4. *Διάκοσμος τοῦ ναοῦ διὰ μαρμαρίνου ἀναγλύφου.*—Πρὸς διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης χριστιανικῆς βασιλικῆς ἐγένετο πλουσιωτάτη χρῆσις μαρμαρίνου ἀναγλύφου εἰς κιονόκρανα, ἐπίκρανα παραστάδων καὶ παραθύρων, γείσα, περιθυρώματα, διακοσμήσεις βήματος, σολέας, ἄμβωνος καὶ λοιπῶν μερῶν τοῦ ναοῦ. Ἐκ τοῦ πλουσίου τούτου γλυπτικοῦ διακόσμου, ὅμοιος τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει παρατηρηθῆ μέχρι τοῦδε εἰς ἕτερον παλαιοχριστιανικὸν μνημεῖον ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, διεσώθη μέγα μέρος, ἠκρωτηριασμένον ἀτυχῶς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἱκανὸν ἐν τούτοις νὰ παράσχη εἰς ἡμᾶς ιδέαν τινὰ οὐ μόνον τῆς λαμπρότητος τοῦ παλαιοῦ τούτου χριστιανικοῦ ναοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς, ἣτις ἦνθι καὶ εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ περὶ τῆς ὁποίας δὲν ἔχομεν ἄλλοθεν πληροφορίας¹.

Ὡς πρὸς τὴν ὕλην τῶν ἐξεταζομένων γλυπτῶν, αὕτη εἶναι ἐκ μαρμάρου, εἰλημμένου ἐξ ἐγγωρίων κατὰ τὸ πλεῖστον λατομείων, ὕφισταμένων μέχρι σήμερον ἐν παρακμῆ τοιαῦτα περὶ τὴν Νέαν Ἀγχιάλον εἶναι: πρῶτον, τὸ ἐν θέσει «μεγάλῃ βελανιδιά» ἢ «τοῦ ἁγίου Γεωργίου» (πλησίον τοῦ πρὸ τῆς κωμοπόλεως ὄρμίσκου Καντήραγα) κείμενον λατομεῖον (λευκὸν μάρμαρον μετὰ λεπτῶν κρυστάλλων) καὶ δεύτερον τὸ παρὰ τὸ νεκροταφεῖον Ν. Ἀγχιάλου (λευκοκύανον σκληρότερον τοῦ πρώτου καὶ μετὰ μεγάλων κρυστάλλων). Ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου μαρμάρου εἶναι κατεσκευασμένα οὐ μόνον τὰ δύο τρίτα τῶν ἡμετέρων γλυπτῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ βάσεις τῶν κιόνων καὶ τὰ βάρθρα τῆς σολέας καὶ τοῦ ἄμβωνος· οἱ κορμοὶ μόνον τῶν κιόνων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ κυανῶν καὶ λευκοφαίων ἀποχρώσεων ἔχουσι καταφανῶς ἔξωθεν μεταφερθῆ, πιθανώτατα ἐκ Προκοννήσου. Διὰ πολλὰ διακοσμητικὰ γλυπτὰ μέλη καὶ ἰδίᾳ τοῦ κιβωρίου γίνεται χρῆσις τοῦ ἀτρακίου θεσσαλικοῦ λίθου καὶ τοῦ ἐρυθροῦ λακωνικοῦ (;) διὰ δὲ τὴν ὀρθομαρμάρωσιν καὶ πλείστων ξένων μαρμάρων. Πολλὰ κατώφλια τέλος εἶναι ἐξ ἐρυθροῦ καὶ μελανοῦ τραχίτου λίθου προερχομένου ἐκ τοῦ παρὰ τὰς Φθιώτιδας Θήβας (ἸΑκετσι) γνωστοῦ λατομείου. Οὕτως ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ ὑλικὸν συνίσταται ἐξ ἐγγωρίου λίθου, ὅπερ ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα, καθόσον ἢ ἐπὶ τόπου κατεργασία προδίδει τὴν μεγάλην καλλιτεχνικὴν ζωὴν ἐν ταῖς χριστιανικαῖς Θήβαις τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸν Ε' ἰδίως αἰῶνα.

Κατωτέρω ἐξετάζομεν ὀλόκληρον τὸ ὑλικὸν τοῦτο τοῦ γλυπτικοῦ διακόσμου, τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς ἡμετέρας βασιλικῆς, προσάγοντες εἰκόνα τοῦ καλυτέρου δείγματος μεταξὺ τῶν ὁμοίων καὶ συγκρίνοντες ἕκαστον τούτων πρὸς τὰ γνωστὰ παράλληλα, ἵνα διαφωτισθῇ ἡ χρονολογία των καὶ ἡ θέσις των εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς παλαιοχριστιανικῆς διακοσμητικῆς.

¹ Τεμάχια τινὰ ἐκ τοῦ γλυπτικοῦ τούτου διακόσμου τοῦ ναοῦ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἦσαν ἐσπαρμένα ἐπὶ τοῦ χώρου, τὸν ὁποῖον κατελάμβανεν ἡ βασιλική, περισυλλεγένη καὶ συγκεντρωθέντα κατὰ πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον Ν. Ἀγχιάλου· τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶχον μεταφερθῆ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὰ Μουσεῖα Βόλου καὶ Ἀλμυροῦ. Ἐκ τούτων τινὰ συνεληρώθησαν μετὰ ταῦτα δι' ἄλλων τμημάτων εὑρεθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐξηγήθη οὕτως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν, ἄλλων δὲ πάλιν εὑρέθησαν ὅμοια μέλη πιστοποιούντα, ὅτι καὶ τὰ προηγουμένως εὑρεθέντα ἀνήκον εἰς τὴν ἡμετέραν βασιλικήν. Τὰ εἰς τὰ Μουσεῖα Βόλου καὶ

Ἀλμυροῦ μεταφερθέντα ἐπεστράφησαν ἐσχάτως εἰς Ν. Ἀγχιάλον, ὅπου κατηρτίσθη εἰς οἶκημα νοτίως τῆς ἀνασκαπόμενης βασιλικῆς εὐρισκόμενον καὶ δωρηθὲν ὑπὸ τῆς Κοινότητος Ν. Ἀγχιάλου εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν ἰδίᾳ συλλογῇ, συναθροισθέντων ἐκεῖ, πλὴν τῶν διεσπαρμένων ἐν τῇ περιοχῇ γλυπτῶν, καὶ ὀλοκλήρου τοῦ εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ἀνευρεθέντος ὑλικοῦ τῶν κινητῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίᾳ τῶν μικρῶν τεμαχίων. Τὰ μεγαλύτερα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀφέθησαν ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς εἰς ἣν θέσιν καὶ ἀνευρέθησαν, μετεφέρθησαν δὲ καὶ ἐταξινομήθησαν ἐν τῷ οἰκίῳ ταῖς χαρακτηριστικώτερα ἐκ τούτων.

α'. Κιονόκρανα.

1. *Κιονόκρανα και μαρμάρινοι παραστάδες τοῦ αἰθρίου.* — Ἐκ τῶν κιονοκράνων τοῦ αἰθρίου, ἅτινα ἐφαρμύζουσιν ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἀνευρεθέντων κορμῶν τῶν κιόνων, ἀνευρέθησαν ἕξ ἀκέραια, περισυνελέγησαν δὲ ἐκ τῶν λοιπῶν πολλὰ εἰς μεγάλα τεμάχια. Πλὴν μικρῶν τινῶν διαφορῶν, πάντα εἶναι ὁμοιόμορφα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λευκοκυάνου μαρμάρου κατεσκευασμένα· ἔχουσιν ὕψος 0.53 μ. καὶ διάμ. 0.44 μ. αἱ διαστάσεις τοῦ ἄβacos εἶναι 0,60×0,60 μ., τὸ σχῆμά των δὲ κυβικὸν χωρὶς νὰ ἐξέχῃσι πολὺ αἱ γωνίαι των.

Ὡς βλέπει τις εἰς τὰς εἰκόνας 53 καὶ 54, ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἀπλουστέρως μορφῆς χριστιανικὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα, ἅτινα περιορίζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φύλλων τῆς ἄνω σειρᾶς τῆς ἀκάνθου εἰς τέσσαρα, πληροῦντα τὰς γωνίας καὶ ἀπλούμενα μέχρι σχεδὸν τῶν ἐλίκων. Στεροῦνται καλύκων ἀκάνθου, φέρουσι δὲ μόνον εἰς τὰς γωνίας ἐκφυλισμένας ἔλικας ἐν εἴδει μικροῦ κύκλου. Εἰς τὸ μέσον τοῦ κιονοκράνου αἱ ἔλικες ἐνοῦνται σχηματίζουσαι συνεχῆ ταινίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκφύεται κλαδίσκος ἀκάνθου καταλαμβάνων καὶ τὴν ἀπόφυσιν ὃ κλαδίσκος οὗτος, πάντοτε διάφορος εἰς τὰ διάφορα κιονόκρανα, ἀποτελεῖ τὴν μόνην παραλλαγὴν αὐτῶν. Ἐν τούτων φέρει ἀντὶ κλαδίσκου κἀνθαρον (εἰκ. 54), θέμα, ὃπερ συχνώτατα, ὡς γνωστόν, παρατηρεῖται εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν τέχνην καὶ ἰδίᾳ εἰς ψηφιδωτά.

Ὁ τύπος τῶν ἀπλουστέρων τούτων χριστιανικῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων μετὰ τεσσάρων μόνων φύλλων εἰς τὰς γωνίας, ὅστις

Εἰκ. 53-54. Κιονόκρανα τῶν στοῶν τοῦ αἰθρίου τῆς Βασιλικῆς Α.

ἔχει μείνει ἀνεξέταστος μέχρι τοῦδε, ἔχει μακρὰν σειρὰν παραλλήλων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου, μεταξὺ δὲ τούτων ὀλίγα εἶναι χρονολογημένα.

Τὸ ἀρχαιότερον κιονόκρανον τῆς σειρᾶς ταύτης εἶναι τὸ προερχόμενον ἐκ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ τῆς Αἰγύπτου¹ ὅμοιον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει εἰς τὸ Μουσεῖον Καΐρου². ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν προβαθμίδα τοῦ τύπου τούτου, διότι αἱ ἔλικες εἶναι ἀκόμη εἰς αὐτά, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα, διπλαῖ μὲ ζευγος ἐσωτερικῶν τοιούτων, ἡ δὲ μορφή τῆς ἀκάνθου μὲ τὰ ἐπιμήκη ἄκρα τῶν φύλλων εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ σειρὰν κιονοκράνων τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} αἰῶνος. Τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ἔχομεν ὅμοια κιονόκρανα εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης (εἰς τὸ τρίλοβον παράθυρον τοῦ νάρθηκος), μικρότερα τὸ μέγεθος καὶ μὲ ἐξεχούσας τὰς γωνίας, ὡς εἶναι συνήθως τὰ ρωμαϊκά³, προερχόμενα πιθανώτατα ἐκ τοῦ πρώτου ναοῦ τοῦ Λεοντίου (412). Τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6^{ου} αἰ. εἶναι τὰ κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς τοῦ ἁγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ νέου ἐν Ραβέννῃ⁴, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ ἄκανθοι δὲν ἔχουσι τὴν ἰσχυρὰν διάπλασιν τῶν προηγουμένων. Ὅμοια κιονόκρανα ἐχρησιμοποιήθησαν ἐκ δευτέρου εἰς τὸ Φετιχιέ Τζαμί Κων/πόλεως⁵, καὶ εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ αὐτόθι ναοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων (Κιλισέ)⁶. Ἐν Ἑλλάδι εὐρίσκονται ὅμοια κιονόκρανα εἰς τοὺς δύο ἀνατολικούς κίονας τῆς βασιλικῆς τῆς ἁγ. Παρασκευῆς τῆς Χαλκίδος· ταῦτα εἶναι ἰκανῶς λεπτότερα τῶν λοιπῶν προσετέθησαν ἄρα κατὰ τὰς ἐπισκευὰς τῶν Φράγκων, χρησιμοποιηθέντος ὑπάρχοντος ὑλικοῦ, ἴσως καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ὅμοιον πρὸς αὐτὰ κιονόκρανον σφύζεται εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος⁷. Τέλος ἄλλα εὐρίσκονται εἰς τὰ Μουσεῖα Θεσσαλονίκης καὶ Κορίνθου, εἰς Μονὴν τοῦ Τσάγεζι⁸, εἰς τὴν νεωστὶ ἀνασκαφείσαν παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν Ὀλύμπου Ἀττικῆς καὶ ἄλλαχοῦ.

Ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν σφζομένων ἀπλουσιτέρων τούτων χριστ. κορινθιακῶν κιονοκράνων βλέπομεν, ὅτι ταῦτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ πλήρη κορινθιακὰ καὶ τὰ λεγόμενα θεοδοσιανά, ἀπλᾶ ἢ μετὰ ζῶων, ἀποτελοῦσιν ἓνα τῶν κυριωτέρων τύπων κιονοκράνων ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 6^{ου} αἰῶνος, ἦτοι πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἄν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ τύπος καθ' ὅλου τοῦ κιονοκράνου δὲν τροποποιεῖται ἢ διάπλασις ὅμως τῶν φύλλων τῆς ἀκάνθου ὑφίσταται ἐξέλιξιν, ὅπως καὶ εἰς τὰ πλήρη κορινθιακὰ, οὕτω δὲ ἐκ τῆς μορφῆς καὶ τῆς τεχνοτροπίας τῆς ἀκάνθου δυνάμεθα ἀκριβέστερον χρονικῶς ταῦτα νὰ καθορίσωμεν. Αἱ ἄκανθοι τοῦ ἡμετέρου κιονοκράνου βαθέως εἰργασμένοι καὶ μὲ τὰ ἄκρα τῶν ἐνούμενα εἰς τὴν κάτω στεφάνην τῶν φύλλων, τὰ δὲ ἄνω ἀβαθῶς ἀπλούμενα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ καλάθου, ἔχουσι τὸν μαλακότητα καὶ τὴν εὐλυγισίαν τοῦ ὀργανικοῦ φύλλου ὅπως εἰς τὸ κιονόκρανον τοῦ ἁγ. Μηνᾶ. Ἄλλ' ἐνῶ εἰς ἐκεῖνο καὶ εἰς τὴν μορφήν καὶ εἰς τὴν διακοσμητικὴν ἔνωσιν τῶν φύλλων ὑπάρχει ἀναζήτησις τις, εἰς τὰ ἡμέτερα ἡ διακοσμητικὴ διάταξις τῆς ἀκάνθου εἶναι σταθερὰ οὕτως ὥστε ὀργανικὴ ζωὴ καὶ διακοσμητικότης ἰσορροποῦσι πλήρως. Τοῦτο παρατηρεῖται κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς Ε' ἑκατοντ. ὁπότε συμπίπτει καὶ ἡ καλύτερα ἄνθησις τοῦ διακοσμητικοῦ ἀναγλύφου. Μετὰ τὰ μέσα τοῦ 5^{ου}

1 Kaufmann, Die Menasstadt, I, Leipzig, 1910, Taf. 68
πρβλ. καὶ Taf. 70 - 73.

2 Weigand, ἐν Ath. Mitt. XXXIV Πίν. III 1 καὶ 2 πρβλ.
καὶ Strzygowski, Koptische Kunst N° 7350.

3 Βλ. εἰκόνα ἐν Diehl - Le Tourneau - Saladin. Les monuments chrétiens de Salonique, Paris, 1918 εἰκ. 29.

4 Diehl, Ravenna, Paris, 1907, σ. 48. Βλ. καὶ ἕτερον ὅμοιον κιονόκρανον ἀποκείμενον εἰς τὸ Μουσεῖον Ραβέννης ἐν Weigand

εἰκ. 5. Πίν. II, 8.

5 Strzygowski, Byz. Denkmäler, Wien, 1893 II, Πίν. 15.

6 Millingen, Byz. churches in Con/pel, London, 1912. Πίν. XXIV.

7 Βλ. ἐν Δελτίῳ Χριστ. Ἐταιρείας 1925, εἰκ. 1 σελ. 89.

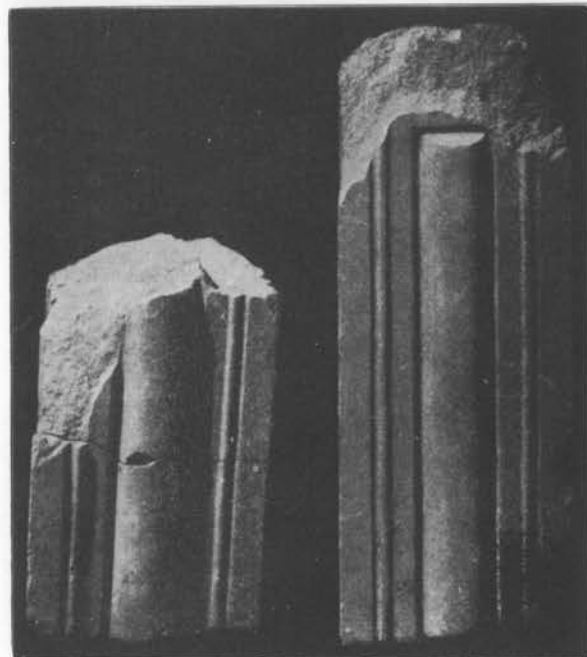
8 Γ. Σωτηρίου, ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Ἐταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν, τοῦ ἔτους 1928 σελ. 364 εἰκ. 14 (ἄνω).

αἰῶνος ἄρχεται νὰ ὑπερισχύῃ ἡ διακοσμητικότης καὶ ν' ἀποβαίνωσιν αἱ ἄκανθοι ὁλοὲν σχηματικώτεροι. Εἰς τὰ κιονόκρανα: τῶν Στόβων (περὶ τὸ ἔτος 500· πρβλ. Egger, ἔ.ἀ. εἰκ. 29,30), τῆς Ραβέννης (τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} – ἀρχῶν τοῦ 6^{ου} αἰῶνος βλ. Weigand, ἔ.ἀ. πίν. II 8) τοῦ Θεολόγου Ἐφέσου (τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βλ. Σωτηρίου, Ἄρχ. Δελτίον, 7^{ον}, σ. 169, εἰκ. 41) δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὴν τοιαύτην βαθμιαίαν αὔξησιν τῆς σχηματικότητος. Ἡ ὁμοιότης εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ τεχνοτροπίαν τῆς ἀκάνθου τοῦ ἡμετέρου κιονοκράνου πρὸς τὰ κιονόκρανα: τοῦ νάρθηκος τοῦ ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης (412) καὶ τοῦ κίονος τοῦ Μαρκιανοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει (456) δεικνύει, ὅτι μεταξὺ τῶν χρονικῶν τούτων ὁρίων δύνανται καὶ τὰ ἡμέτερα ν' ἀναχθῶσι.

Ἐπὶ τῶν κιονοκράνων τούτων τοῦ αἵθριου ἦσαν τοποθετημένα βαρέα καὶ ἀπλᾶ ἐπιθήματα (ὑψ. 0.40, κάτω 0.50 μ., καὶ ἄνω 1.00×0,78 μ.) φέροντα ὡς μόνον διάκοσμον ἀναγλύφους λατινικοὺς σταυροὺς ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν ὄψεων (βλ. ἄνωτ. εἰκ. 40). Ἐξ αὐτῶν ἀνευρέθησαν πέντε ἀκέραια καὶ τρία ἄλλα εἰς μεγάλα τεμάχια.

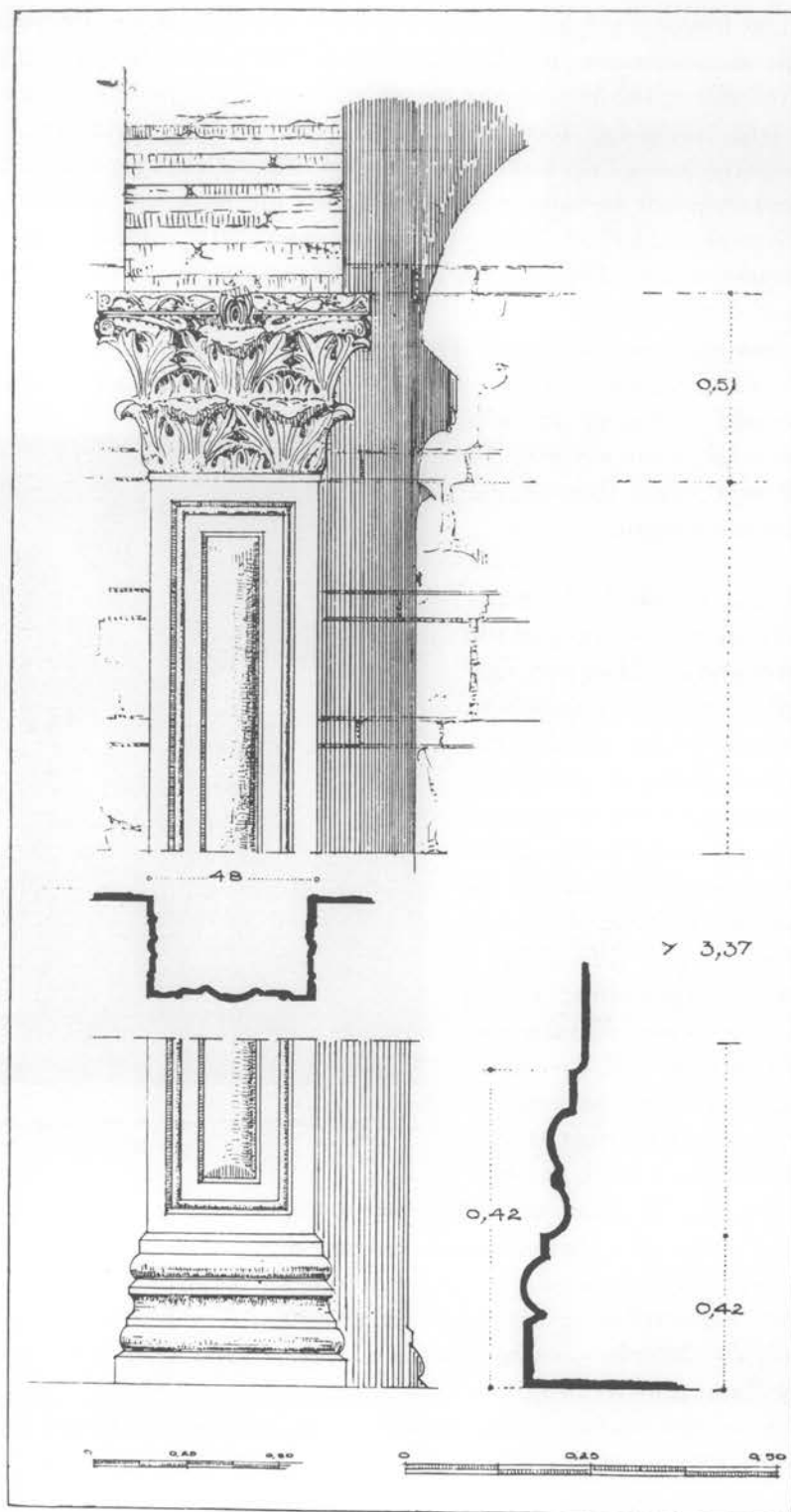
Αἱ παραστάδες, εἰς τὰς ὁποίας κατέληγον πρὸς ἀνατολὰς αἱ κιονοστοιχίαι τοῦ αἵθριου δὲν ἦσαν κτισταὶ ἀλλὰ μαρμάρινα μετὰ γλυφῶν κατὰ ἑλληνορρωμαϊκὰ πρότυπα, ἔχουσαι συνηνωμένην βάσιν καὶ ἰδιαίτερα ἐπίκρανα. Κατὰ τὴν ἀποχωμάτισιν τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ αἵθριου ἀνευρέθησαν ἑννέα τεμάχια ἐκ τῶν παραστάδων τούτων κοσμούμενα μὲ ὠραίας βαθείας γλυφὰς εἰς τὰς τρεῖς αὐτῶν πλευράς (εἰκ. 55)· ἡ ὀπισθεν ἀφῆθη ἀνεπεξέργαστος ἐπειδὴ ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ τοίχου. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων, τὸ ἐν—ὑψους 1.20 μ.—διασφύζει καὶ τὴν συνηνωμένην ὑψηλὴν βάσιν (ὑψ. 0.42 μ., πλάτ. 0,48 μ. βλ. ἄνωτ. εἰκ. 41 ἀριστερὰ πρβλ. καὶ ἀποκατάστασιν ἐν εἰκ. 56). Ἡ βάσις αὕτη ἐφαρμόζει ἀκριβῶς εἰς τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια τῶν παραστάδων παρὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ αἵθριου, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ πλίνθου, σπείρας καὶ τροχίλου εἰς δύο σειράς¹. Ἄτερον ἀνευρεθὲν τεμάχιον προέρχεται ἐκ τοῦ ἀνωτάτου μέρους τῆς παραστάδος (βλ. ἐν εἰκ. 54 δεξιὰ) οὕτως, ὥστε ἡ ἀποκατάστασις αὐτῆς νὰ εἶναι δυνατὴ, ὡς δεικνύει τὸ παρατιθέμενον σχέδιον (εἰκ. 56) ἐνθα καὶ ἡ τομὴ καὶ ἡ κατατομὴ τῆς βάσεως.

Αἱ μαρμάρινα παραστάδες ἔφερον κορινθιάζοντα ἐπίκρανα ἀνάλογα πρὸς τὰ κιονόκρανα τοῦ αἵθριου. Ἐκ τούτων ἀνευρέθη ἐν (εἰκ. 57) (ὑψ. 0.50 μ. πλευρὰ ἄβακος 0.68 μ.) ἡ κρω-

Εἰκ. 55. Ἀνευρεθέντα τεμάχια τῶν μαρμαρίνων παραστάδων τοῦ αἵθριου.

¹ Περὶ βάσεων παραστάδων βλ. Weigand, ἔ.ἀ. σελ. 16 κέ. ἐνθα ὑπάρχει καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Εἰκ. 56. Ἀποκατάσταις παραστάδος τοῦ Αἰθρίου τῆς Βασιλικῆς Α.

τηριασμένον εἰς τὴν βᾶσιν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ ἄνω ἄκρα τοῦ ἄβακος καὶ ἕτερον μικρὸν τμήμα δευτέρου ἐπικράνου προερχόμενον ἐκ τῆς κάτω γωνίας. Τὰ μεγάλα φύλλα τῆς ἀκάνθου, δύο κάτω καὶ τρία ἄνω, ἐξ ὧν τὰ γωνιαῖα φαίνονται ὡς ἡμίφυλλα εἰς τὴν κυρίαν ὄψιν, καλύπτουσιν ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος τοῦ ἐπικράνου. Ἄνωθεν τῶν φύλλων ὑπῆρχον τὰ καλυκοειδῆ φύλλα ἀκάνθου πιθανώτατα δὲ καὶ ἑλικες εἰς τὰς γωνίας, ταῦτα ὅμως ἔχουσιν ἀποκρουσθῆ. Ὁ ἄβαξ κοσμεῖται διὰ κυματοειδοῦς ἑλικος κισσοῦ, ἡ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ἀπόφυσις, κατερχομένη μέχρι τοῦ μέσου φύλλου, φέρει κάλυκα ἐξ ἡμιφύλλων ἀκάνθου.

Τὸ ὥραϊον τοῦτο ἐπικράνον εἶναι εἰργασμένον κατὰ τὴν ἡμιδιάτρητον τεχνικὴν, ἐνσαρκώνει δὲ καθαρώτερον τὸ κυριαρχοῦν πνεῦμα τῆς γλυπτικῆς κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα. Αἱ ἀκάνθοι, ὁμοιόταται πρὸς τὰς ἀκάνθους τῶν κιονοκράνων, εἶναι ἐνταῦθα ἐσκαμμένα βαθυτέρον καὶ

καθὼς ἐφάπτονται πάντα τὰ αἰχμηρὰ ἄκρα πρὸς ἄλληλα, τὰ διάμεσα κενὰ τονίζονται ζωηρῶς, ὥστε εἰς τὴν σκιάν των τὸ σῶμα τοῦ ἐπικράνου ἐξαφανίζεται τὰ δὲ φύλλα φαίνονται ὡς διάτρητα. Οὕτως ἡ ὕλη ἀποβάλλει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ βάρους, αἱ δὲ ἀκάνθοι χωρὶς ν' ἀποβάλωσιν ὅλως τὴν ἑλληνικὴν ὀργανικὴν των μορφήν παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν ἐλαφροῦ δαντελλωτοῦ διακόσμου. Τὸ ἡμέτερον ἐπικράνον συγκρινόμενον πρὸς τὸ ὅμοιον τῆς παραστάδος τῆς Χρυσῆς Πύλης τῆς Κων/πόλεως (ἀποδιδόμενον εἰς τὴν ἐποχὴν Θεοδοσίου

Εἰκ. 57. Ἄνευρεθὲν κιονόκρανον παραστάδος τοῦ αἰθρίου.

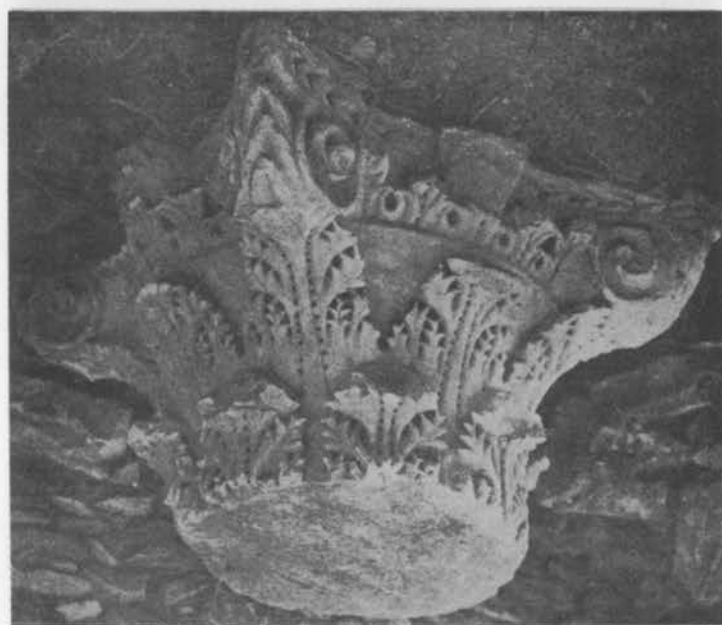
τοῦ μεγάλου, ἀλλ' ἀποδειχθὲν ὑπὸ τοῦ Weigand ὡς ἔργον ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β')¹ δεικνύει εἰς τὴν τεχνοτροπίαν στενὴν ὁμοιότητα πρὸς αὐτὸ παρὰ τὴν διαφορὰν τῆς μορφῆς τῆς ἀκάνθου. Εἰς τὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης δηλ. κιονόκρανα αἱ ἀκάνθοι δὲν ἀποσχίζονται εἰς πεντάφυλλα, ὡς εἰς τὸ ἡμέτερον, ἀλλ' εἰς τρίφυλλα κατὰ ἐπικρατοῦσαν μορφήν τῆς ἀκάνθου κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα. Ὅμοιον ἐπικράνον ἀνευρέθη ἐσχάτως εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Δίου² τοῦτο εἰς τὴν μορφήν τῆς ἀκάνθου ἀκολουθεῖ ρωμαϊκὰ πρότυπα μὲ τὰς χαρακτηριστικὰς βαθεῖας χαραγὰς μεταξὺ τῶν μερῶν τοῦ φύλλου ἀντὶ τῶν «ὀφθαλμῶν», εὐρίσκεται δὲ πολὺ πλησίον πρὸς τὰ ρωμαϊκὰ γλυπτὰ τῶν ἐσχάτων χρόνων—λ. χ. τοῦ Σπαλάτου—καὶ ἀποτελεῖ μίαν πρὸς κατάπτωσιν ἐξέλιξιν αὐτῶν εἶναι πιθανώτατα ἔργον τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} αἰῶνος. Ἐὰν παραβάλωμεν τὸ κιονόκρανον τοῦ Δίου πρὸς τὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον, βλέπομεν καταφανῶς μὲ πόσιν νέαν ὀρμὴν ἐξωγογήθη ἡ γλυπτικὴ κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα.

1 *Strzygowski* Jahrb. d. deutsch. Arch. Inst. 1893. σ. 10. πρὸβλ. καὶ Weigand, ἔ. ἀ. σελ. 8.

2 Βλ. ΠΑΕ. τοῦ ἔτους 1928, σελ. 94 ἐνθα ἐδημοσιεύθη

τὸ κιονόκρανον τοῦτο ἐν ἐκθέσει περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Δίου ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐρευνητῆτος εἰσέτι τὴν ἀνευρέθεισαν ἐκεῖ χριστ. βασιλικὴν καθηγητοῦ Γ. Σωτηριάδου.

2. Κιονόκρανα τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος. — Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς — πλὴν τοῦ στυλοβάτου καὶ τῶν κατὰ χώραν βάσεων τῶν

Εἰκ. 58 - 59. Ἀνευρεθέντα θεοδοσιακὰ κιονόκρανα τοῦ κάτω ὀρόφου τῆς Βασιλικῆς Α.

κιόνων, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω — εὐρέθησαν πέντε ὅμοιαι ἀλλὰ μικρότεραι βάσεις ἀνήκουσαι εἰς τὰ ὑπερῶα ἐπίσης ἀνευρέθησαν δύο ἀκέρατοι κίονες, ἐξ ὧν ὁ εἰς προέρχεται

ἐκ τῆς κάτω κιονοστοιχίας (ὑψ. 3,50μ., κάτω διάμ. 0,56μ. καὶ ἄνω 0,48μ.) καὶ ὁ ἕτερος ἐκ τῶν ὑπερώων (ὑψ. 2,50μ., διάμ. 0,48μ. κάτω καὶ 0,40μ. ἄνω) ὡς καὶ δέκα μεγάλα τμήματα κιόνων πάντα ἐκ λευκοῦ προκοννησιακοῦ μαρμάρου.

Ἐκ τῶν κιονοκράνων τῆς βασιλικῆς, αἱ διαστάσεις τῶν ὁποίων ἀνταποκρίνονται πρὸς τοὺς κάτω κίονας, ἀνευρέθησαν τέσσαρα σχεδὸν ἀκέραια, δύο εἰς μεγάλα τμήματα καὶ πλῆθος μικρῶν τεμαχίων. Ἀνήκουσι δὲ ταῦτα εἰς τὸν γνωστότατον καὶ κατ' ἐξοχὴν διαδομένον τύπον κατὰ τὸν 5^{ον} αἰ. τὸν λεγόμενον «θεοδοσιανόν», τὰ πολυάριθμα σφζόμενα δείγματα τοῦ ὁποίου παρουσιάζουσι πλείστας ὄσας ἐλαφρὰς ποικιλίας εἰς τὸ γενικὸν σχῆμα, τὴν τεχνοτροπίαν, τὴν μορφὴν τῶν μεγάλων φύλλων, τὸν διάκοσμον τοῦ ἄβακος κλπ. Τὰ ἡμέτερα ἔχουσιν ὠραῖον σχῆμα μὲ τὰς γωνίας λίαν ἐξεχούσας. Τὰ δύο ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνευρεθέντων σχεδὸν ἀκέραιων (εἰκ. 58 καὶ 59) (ὑψ. 0,60μ., ἄβακ. 0,70μ. καὶ διαμ. 0,48μ.) δὲν εἶναι ἐντελῶς ὁμοια· ἔχουσι τὰ δύο εἶδη τῶν φύλλων, ὧν γίνεται χρῆσις εἰς τὰ θεοδοσιανά, ἥτοι τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ συνθετώτερον, τὸ περιβαλλόμενον δηλονότι ὑπὸ δύο ἡμιφύλλων ἐν εἴδει πλαισίου ἐκ λοξῶν φύλλων, ὡς εἶναι τὰ γωνιαῖα φύλλα τοῦ κιονοκράνου τῆς εἰκ. 59· ἄλλαι μικραὶ διαφοραὶ παρατηροῦνται εἰς τὴν ἀπόφυσιν καὶ τὰς μεταξὺ τῶν δύο ἐλικῶν γωνίας, αἵτινες κοσμοῦνται πᾶσαι κατὰ διάφορον τρόπον (κλάδοι κισσοῦ, ἡμίφυλλα διατρήτου ἀκάνθου, ἐπάλληλα φύλλα δάφνης κλπ.).

Τὰ ἡμέτερα κιονόκρανα συγκρινόμενα πρὸς τὰ πολλὰ παρόμοια ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις καὶ τῇ Ἰταλίᾳ¹, παρουσιάζουσι τὰς στενωτέρας ἀναλογίας ἐκτελέσεως πρὸς τὰ τῶν ναῶν ἀγ. Παρασκευῆς καὶ ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης (5^{ον} αἰ.)², Ραβέννης³ Τσάγεζι⁴ καὶ ἰδίως πρὸς τὰ μὴ μελετηθέντα εἰσέτι κιονόκρανα τοῦ Μουσείου Κορίνθου ἐν τῶν ὁποίων καὶ παραθέτομεν (εἰκ. 60). Ἐπίσης δὲν ὑπολείπονται πολὺ ὡς πρὸς τὴν ἐπιμελῆ ἐργασίαν πρὸς τὰ κιονόκρανα τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ ἐκεῖθεν μεταφερθέντος ἐν Μουσεῖῳ Βερολίνου⁵, ἅτινα εἶναι οἱ καλύτεροι ἀντιπρόσωποι τοῦ εἶδους τούτου.

Τὰ ἐπὶ τῶν θεοδοσιανῶν τούτων κιονοκράνων τοποθετημένα ὑψηλὰ ἐπιθήματα ἦσαν ὁμοια πρὸς τὰ τοῦ αἰθρίου, ὅλως ἀπλᾶ μὲ ἕνα ἀνάγλυφον σταυρόν. Ἐξ αὐτῶν μόνον ἐν ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς ἀκέραιον, πολλὰ δὲ εἰς τεμάχια.

Διάφορα εἶναι τὰ κιονόκρανα τοῦ τριβήλου, ἥτοι τῶν δύο κιόνων μεταξὺ νάρθηκος καὶ βασιλικῆς. Εὐρέθησαν ἀμφοτέρω κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νάρθηκος ἀτυχῶς λίαν ἠκρωτηριασμένα.

Εἰκ. 60. Θεοδοσιακὸν κιονόκρανον τοῦ Μουσείου Κορίνθου.

1 Βλ. συγκέντρωσιν ὕλικου ἐν *Strzygowski*, *Mitteil. d. deutschen arch. Instituts* 1889 XIV σ. 281 κ. ἐ. *Laurent Bull. d. corr. hell.* VII-XI 1892 σ. 211. *Wulff* *Alfchr. u. Byz. Denkmäler* I σ. 54. *Allen*, *Geschichte d. altchr. Kapitells*, 1913, σ. 63 κ. ἄλλ.

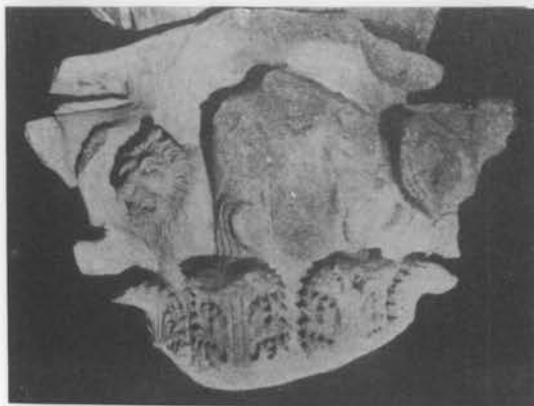
2 Βλ. εἰκόνα ἐν *Diehl Le Tourneau* καὶ *Saladin*, ἔ. ἀ. pl. VIII καὶ XXIII.

3 Βλ. εἰκόνα ἐν *Laurent*, ἔ. ἀ. fig. 2.

4 Σωτηρίου, ἐν *Ἐπετηρ. Ἐτ. βυζ. σπουδῶν*, 1926, εἰκ. 4.

5 Βλ. εἰκόνα ἐν *Wulff*, ἔ. ἀ. N° 160.

Ὡς βλέπει τις εἰς τὰς εἰκόνας (*εἰκ. 61* καὶ *62*) τὰ κιονόκρανα ταῦτα (ὑψ. 0,62, πλευρὰ ἄβακος 0,68 μ.) ἀνήκουσιν εἰς τὸ εἶδος τῶν φερόντων προτομὰς ζώων εἰς πρωτότυπον ὁμῶς παραλλαγὴν. Τὰ κάτω μέρος τῶν κιονοκράνων περιβάλλει ὁ συνήθης στέφανος ἐξ ὀκτὼ φύλλων λεπτῆς ἀκάνθου. Εἰς τὰς γωνίας ἐκτείνονται πρὸς τὰ ἔξω λέαιναι ἐν προτομῇ κρατοῦσαι διὰ τῶν ἐμπροσθίων αὐτῶν ποδῶν μικροὺς κριούς, τὰ μεταξὺ δὲ τῶν λειαινῶν κενὰ πληροῦσι τέσσαρες ζωηραὶ λεοντοκεφαλαὶ μὲ ἡμιάνοικτα στόματα εἰς καλὴν ἐργασίαν. Ὁ ἄβαξ, ὅλως ἀπλοῦς, ἔχει εἰς τὰς ἐξεχούσας γωνίας τὴν πλάκα ἐλευθέραν συνδεομένην μόνον διὰ τριπλῶν συνδέσμων μὲ τὰς κάτωθι κεφαλὰς τῶν λειαινῶν φέρει εἰς τὸ μέσον ὡς ἀπόφυσιν δύο ἔλικας ἐκ χονδροῦ στελέχους, τοῦ ὁποίου τὸ κάτω μέρος δὲν διεσώθη. Ἐκ τῶν μικρῶν κριῶν ἀνευρέθησαν τέσσαρα μεγάλα τεμάχια τῶν σωμάτων αὐτῶν οὐχὶ ὁμοιομόρφως εἰργασμένα

Εἰκ. 61 - 62. Κιονόκρανα τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος.

(*εἰκ. 63*)· ἄλλα ἔχουσι καλὴν πλάσιν, ὡς τὰ δύο κάτω ἀριστερὰ καὶ ἄλλων οἱ πόδες δηλοῦνται διὰ χαραγῶν ὡς εἶναι τὸ μεμονωμένον σῶμα ἄνω. Ἡ μόνη διασωθεῖσα κεφαλὴ κριοῦ εἶναι εἰργασμένη μὲ ἱκανὴν φωτοσκίασιν.

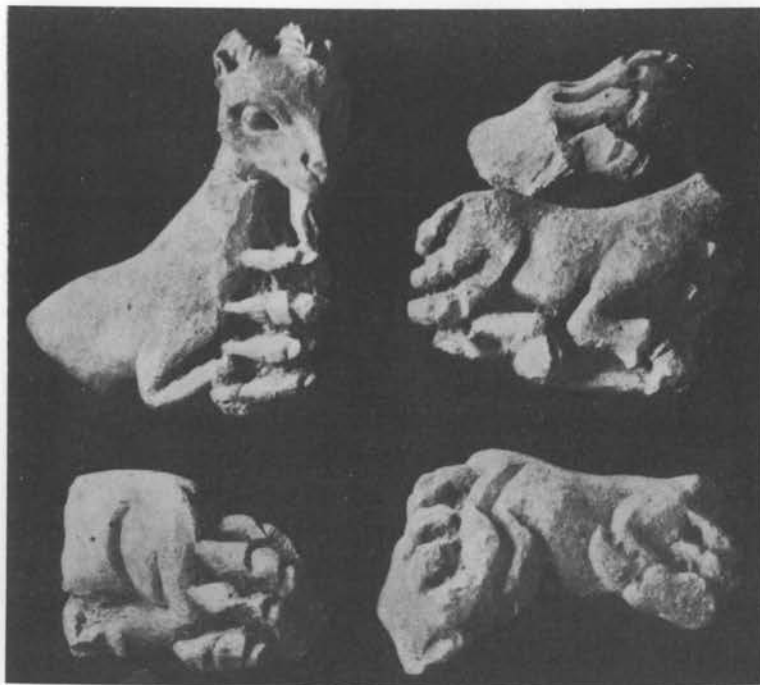
Τὰ τμήματα ταῦτα τῶν κριῶν τὰ διασφύζοντα καὶ τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν τῶν λειαινῶν, οἱ ὄνυχες τῶν ὁποίων ἐμπηγνύονται εἰς τὰ νῶτα καὶ τὸ στήθος αὐτῶν, ἐπιτρέπουσι τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κιονοκράνου ὡς δεικνύει τὸ παρατιθέμενον σχέδιον (*εἰκ. 64*). Οἱ μικροὶ κριοὶ μὲ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ ἔξω εὐρίσκονται ἐκατέρωθεν τῶν λεοντοκεφαλῶν εἰς τὰς δύο τῶν προσόψεων τῶν κιονοκράνων οὕτως, ὥστε αἱ πλευραὶ αὐταὶ νὰ κοσμῶνται μὲ πέντε κεφαλὰς ζώων, δύο τῶν λειαινῶν εἰς κατατομήν, δύο τῶν κριῶν εἰς τρία τέταρτα, καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ λέοντος εἰς τὸ μέσον εἰς ὠραῖον καὶ ἁρμονικὸν σύνολον. Τὸ ὅλως ἔξεργον καὶ αἱ πλήρης ἀληθείας μορφαὶ τῶν ζώων καὶ ἰδίᾳ τῶν μικρῶν κριῶν τῶν συνθλιβομένων μεταξὺ τῶν γαμψονύχων τῶν λειαινῶν προδίδει ἓνα τόνον παλλομένης ζωῆς εἰς τὰ κιονόκρανα ταῦτα.

Κιονόκρανα μὲ στέφανον φύλλων εἰς τὴν βᾶσιν καὶ ζῶα ἢ πτηνὰ εἰς τὰς γωνίας εἰς ποικίλας παραλλαγὰς εἶναι, ὡς γνωστόν, τύπος λίαν ἀγαπώμενος κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα¹.

¹ Βλ. σειρὰν ἐξ αὐτῶν ἐν *Bréhier*, *Nouvelles archives des missions scientifiques Paris*, 1911, Fasc. 3, σ. 32.

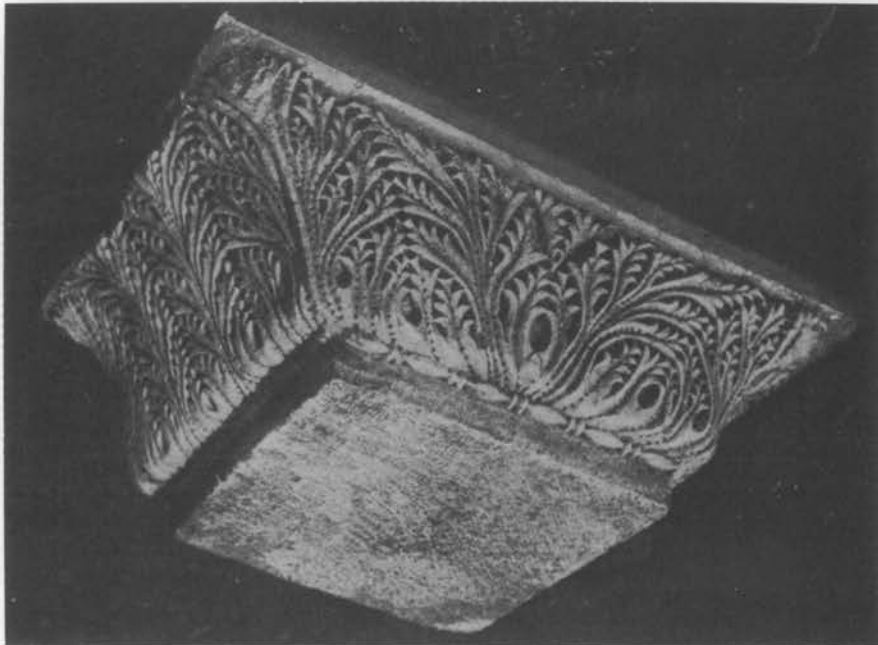
Εικ. 64. 'Αποκατάσεις κιονοκράνου τοῦ τριβήλου τοῦ γάρθηκος.

Εικ. 63. 'Ανευρεθέντα τεμάγια κιονοκράνου τοῦ τριβήλου τοῦ γάρθηκος.

Τὰ ἡμέτερα προσθέτουσιν εἰς τὴν σειρὰν ταύτην μίαν τῶν πλουσιωτέρων καὶ ὠραιωτέρων παραλλαγῶν. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν κιονοκράνων τοῦ εἶδους τούτου ἐν κιονόκρανον τοῦ Μουσείου Ραβέννης θὰ ἠδύνατο ὡς παράλληλον νὰ θεωρηθῆ μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι τοῦτο ἔχει κληματίδα κάτω καὶ εἶναι ἀδρότερον τοῦ ἡμετέρου εἰργασμένον¹.

Εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πλαστικότητα τῶν κιονοκράνων τούτων τοῦ τριβήλου τὰ ἄνωθεν αὐτῶν ἐπιθήματα ἔφερον διάκοσμον ὅλως ἐπίπεδον ἀπλούμενον ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἐπιθημάτων τούτων διεσώθη ἐν μόνον (ὑψ. 0.39 μ., κάτω 0.50 × 0.49 μ., καὶ ἄνω 97 × 0,72 μ.) εἰς ἀρίστην κατάστασιν (εἰκ. 65). Μεγάλα φύλλα λεπτοτάτης ἀκάνθου ὑψοῦνται ἐλαφρῶς καμπυλούμενα ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ ἐπιθήματος ἐνθα

Εἰκ. 65. Ἐπιθήμα κιονοκράνου τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος.

ὑπάρχει ἀστράγαλος. Αἱ ἄκανθοι εὐθυτενεῖς εἰς τὰς δύο στενὰς πλευρὰς ἐν μορφῇ δὲ κάλυκος εἰς τὰς μακρὰς καλύπτουσιν, ὁμοῦ μετὰ τὰ τέσσαρα γωνιαῖα φύλλα, ἐν εἴδει τριγάρτου ὀλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐπιθήματος χωρὶς ν' ἀφίνωσιν οὐδαμοῦ νὰ διαφαινηθῆ τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ἀκόμη καὶ τὸ μικρὸν τριγωνικὸν κενόν, μεταξὺ τῶν ἐν εἴδει κάλυκος φύλλων εἰς τὸ κέντρον τῶν μακρῶν πλευρῶν ἄνω, πληροῦται ὑπὸ δύο διαγωνίως τοποθετημένων ἡμιφύλλων περοειδοῦς ἀκάνθου ἄνευ ὀργανικῆς τινος συνδέσεως².

Ἔχομεν καὶ εἰς τὸ ἐπιθήμα τοῦτο τὴν ἰδίαν ἀρχὴν τέχνης, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἐπίκρανα τοῦ αἰθρίου, ἀλλ' ἢ ἐντύπώσεις τοῦ ἀβαροῦς εἰς τὸν ἀβρὸν διάκοσμον φθάνει ἐδῶ εἰς τὸ ἔπακρον. Τὰ φύλλα δὲν στεροῦνται ὀργανικῆς τινος διαπλάσεως, αὕτη ὅμως καταπνίγεται ἐκ τῆς πλη-

¹ Βλ. Brchier, ἔ. ἀ. σ. 36, Pl. III².

² Τοιαῦται συμπληρώσεις τῶν κενῶν παρατηροῦνται συχνάτα εἰς τὴν βυζαντινὴν διακοσμητικὴν εἰς μορφὴν τριφύλλου, κάλυκος κλπ. Τὸ ἡμέτερον ἐνθυμίζει τὰς ἀπλου-

στέρας κορωνίδας τῶν παλαιοαραβικῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν τοῦ 9^{ου} αἰῶνος (πρβλ. *Strzygowski Ornamente altarabischen Grabsteinen ἐν Islam II, 4, 1911* πρβλ. τοῦ αὐτοῦ καὶ *Altaï Iran u. Völkerwanderung, Leipzig, 1917, σ. 82 κ.έ.*)

σμονῆς τῆς διακοσμητικότητος· ἡ ἡρεμος καὶ μόλις δηλουμένη κίνησις των καὶ ἡ λεπτοτάτη, ἀδιάκοπος ἐναλλαγὴ φωτὸς καὶ σκιᾶς προσδίδουσιν ἔντονον ρυθμὸν εἰς τὸν δαντελλωτὸν τοῦτον διάκοσμον.

Τέσσαρα μεγάλα φύλλα ἀκάνθου εἰς τὰς γωνίας εἶναι ὁ συνήθης διάκοσμος εἰς παλαιο-χριστιανικὰ ἐπιθήματα¹ ἐξ ἑλληνικῶν προτύπων². Ἡ πλευρὰ μὲ τὸ διπλοῦν ἐν εἶδει κάλυκος φύλλον ἐνθυμίζει κιονόκρανα τοῦ Σεργίου καὶ Βάχχου³. Ἡ πλευρὰ μὲ τὰς εὐθυτενεῖς ἀκάνθους ἔχει ἀναλογίαν μὲ τὰ κιονόκρανα τοῦ ἁγ. Στεφάνου Βιδυνίας⁴, καὶ μὲ τὰ ἐπίκρανα τῶν παραστάδων τῆς Ἀγ. Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως⁵, ἂν καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ 6^{ου} αἰῶνος τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ κάθε φυσικότητα καθιστᾷ μεγαλυτέραν ἢ ἐν τῷ κέντρῳ ἐξόγκωσις. Παρ' ὅλας ἐν τούτοις τὰς ἀναλογίας αὐτὰς τὸ ἐπίθημα τοῦτο ἐν τῷ συνόλῳ του εἶναι μοναδικὸν νέον ἀπόκτημα μὴ ἔχον ἕτερον ἀκριβὲς παρᾶλληλον μέχρι τοῦδε.

Αἱ παραστάδες εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν ἀπόληξιν τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς δὲν ἦσαν μαρμάρινα, ὅπως τοῦ αἰθρίου, ἀλλὰ κτισταί, ἔφερον δὲ ἀντὶ συμπαγῶν ἐπικράνων πλάκας ἐπενδύσεως. Δύο ἀνευρεθέντα τεμάχια ἀναγλύφου πλακῶς (πάχ. 0,08 μ. σφζόμενον ὕψος 0,42 μ.) μὲ τὸ ὀπισθεν μέρος ἀνεπεξέργαστον, τεθραυσμένα δυστυχῶς πανταχόθεν, προέρχονται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῶν παραστάδων τῆς βασιλικῆς, ἥτοι εἶναι πλάκες ἐπενδύσεως τῶν ἐπικράνων των (εἰκ. 66). Ὁ διάκοσμος αὐτῶν εἶναι διηυθετημένος εἰς δύο ζῶνας: ἄνωθεν βάσεως ἐκ λοξῶν φύλλων ὑπάρχουσιν ὄρθια φύλλα ἀκάνθου λεπτεπιλέπτου διακοσμητικῆς μορφῆς, διάτρητα ἐκ τῶν πολλῶν ὀπῶν τοῦ τρυπάνου· τὸ ἐν τεμάχιον διασφίξει τὰ ἀναδιπλούμενα ἄκρα τῶν ἀκάνθων φέροντα καὶ αὐτὰ τρεῖς σειρὰς ὀπῶν. Ἡ ἄνω ζώνη χωριζομένη διὰ γλυφῆς εἰς τὸ ἐν τεμάχιον, διὰ γλυφῆς καὶ ἀστραγάλου εἰς τὸ ἄλλο, φέρει ἀποκρουσθέντα διάκοσμον ἀπὸ συστρεφομένην ἐν στροβίλῳ ἄκανθον, ὡς δεικνύουσι τὰ ὑπάρχοντα ἴχνη. Ὁμοια ἐπίκρανα συναντῶμεν εἰς τὸν ναὸν τῆς S. Maria Antiqua τῆς Ρώμης ἐκ προκοννησίου μαρμάρου, ἅτινα ὁμολογουμένως εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τοῦ εἴδους τούτου⁶. Ἡ αὐτὴ διάταξις παρατηρεῖται καὶ ἐκεῖ, τὸ αὐτὸ θέμα, ἀλλ' ἡ τεχνοτροπία εἶναι πλήρης σφρίγγους ὑποδηλοῦσα τὴν ἀρχὴν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος καὶ ἐργασίαν τῆς πρωτεύουσας. Ὁ διάκοσμος ὁμοίων πλακῶν ἐπενδύσεως ἐπικράνων εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον Θεσσαλονίκης, ἐκ τῶν βεβαιωτέρων λειψάνων τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ὡς ἐκ τῆς τέχνης των, ἔχει ἀναλογίαν μόνον ὡς πρὸς τὴν κάτω ζώνην μὲ τὰ ὅμοια φύλλα

Εἰκ. 66. Πλάκες ἐπενδύσεως ἐπικράνων τῶν παραστάδων τῆς βασιλικῆς.

1 Πρβλ. Wulff ἔ. ἀ. Νο 162, 163.

2 Πρβλ. Hiller v. Gertinger, Die Insel Thera σ. 266.

3 Βλ. εἰκόνα ἐν Gurlitt, Die Baukunst Konstantinopels, I εἰκ. 48.

4 Annual of Br. School, 1906 - 7 σ. 282.

5 Βλ. εἰκόνα ἐν Gurlitt ἔ. ἀ. εἰκ. 57 καὶ πίν. 8,0.

6 Βλ. εἰκ. ἐν Allen, Geschichte des altchristlichen Kapitells, 1913, Πίν. II εἰκ. 2.

Εικ. 67 - 68. Ἀνευρεθέντα ἀκέραια κιονόκρανα των ὑπερφῶν.

Εικ. 69. Ἀνευρεθέντα τμήματα κιονοκράνων τῶν ὑπερφῶν τῆς Βασιλικῆς.

τῆς ἀκάνθου¹. Ὅμοιαι ἐπενδύσεις ἐπικράνων ἀποκείμεναι εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν καὶ προερχόμεναι ἐκ Θεσσαλονίκης ἔχουσι τὴν σύνθεσιν θεοδοσιανῶν κιονοκράνων.

Ἐκ τῶν κιονοκράνων τῶν ὑπερώων ἀνευρέθησαν τρία ἀκέραια κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ αἰθρίου καὶ ἕτερα δέκα εἰς μεγάλα τμήματα κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἀνήκουσι ταῦτα εἰς τὸ εἶδος τῶν ἰωνιζόντων μεθ' ἠνωμένου ὑψηλοῦ ἐπιθήματος κιονοκράνων (ὕψους 0.31 μ. διάμ. 0.37 μ., ἐπίθημα ἄνω 0.59 × 0.85 μ.), εἶναι δὲ ὁλόκληρα κατάκοσμα ἐξ ἀκανθῶν πλατυφύλλων εἰς μετρίως ἐξέχον ἀνάγλυφον καὶ ποικιλίαν σχεδίων. Εἰς τὴν κυρίαν ὄψιν τοῦ ἐπιθήματος προστίθενται καὶ σταυροὶ ἐν μέσῳ ἀκάνθου διαφόρου ἐκάστοτε μορφῆς (εἰκ. 67 - 69). Εἰς τὸ κιονόκρανον τῆς εἰκόνας 67 ἐπὶ τῆς λοξῆς ὄψεως τοῦ ἐπιθήματος αἱ ἄκανθοι συνεχίζουσι τὴν διμερῆ κεραίαν τοῦ σταυροῦ διχαζομένην κάτω ἔνθεν καὶ ἔνθεν· εἶναι δὲ διατέταγμένοι ἐν εἴδει περιπτου κάλυκος εἰς διάταξιν διακοσμητικὴν ὡς αὐτοτελεῖς κλαδίσκοι πληροῦσαι τὴν ἐπιφάνειαν χωρὶς ἔντονον ρυθμὸν σχηματικοῦ δια-

Εἰκ. 70. Ἐκ τῶν κιονοκράνων τοῦ ὑπερώου τοῦ τριδύλου.

κόσμου. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸν διάκοσμον τῆς ἀντιθέτου ὄψεως τοῦ κιονοκράνου (εἰκ. 68) ἔνθα αἱ ἄκανθοι λαμβάνουσι διάταξιν διαγώνιον μᾶλλον παρὰ ἐν εἴδει κάλυκος. Τὸ θέμα τοῦ σταυροῦ ἐντὸς ἀκάνθου εἶναι κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα ὁ συνηθέστερος διάκοσμος τῶν ἐπιθημάτων ἀπλῶν ἢ συνηνωμένων, ὑπάρχει δὲ ἀπειρία παραλλήλων· πλησιέστερα πρὸς τὸ ἡμέτερον εἶναι τὰ ἐπιθήματα κιονοκράνων τοῦ ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης².

Αἱ μακροαὶ πλευραὶ τῶν ἐπιθημάτων (εἰκ. 67 - 69) κοσμοῦνται μὲ κυματοειδεῖς ἔλικας ἀκάνθου ἐν εἴδει κλήματος κατὰ τὴν συνήθη ἀνάμειξιν τῶν μορφῶν τῶν φυτῶν, ἐνωρίτατα παρατηρουμένην. Εἰς τινὰ κιονόκρανα εὐρεθέντα εἰς μεγάλα τεμάχια προστίθεται καὶ σταφυλή· ἄλλα πάλιν κοσμοῦνται διὰ τῆς γνωστῆς κυκλικῆς ἔλικος τῆς περικλειούσης τὰ φύλλα ἐν στροβίλῳ (εἰκ. 69). Εἰς ἕτερον κιονόκρανον διασωθὲν σχεδὸν κατὰ τὸ ἥμισυ (εἰκ. 69 κάτω δεξιὰ) οἱ κλάδοι οἱ περικλείοντες τὸν σταυρὸν μὲ τὸ χονδρὸν στέλεχος τοῦ κλήματος καὶ τὰ τρίφυλλα, εἶναι εἰργασμένοι μὲ ὑπολογισμὸν τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὴν σκιάν τοῦ βάθους εἰς

1 Βλ. εἰκ. ἐν Diehl Le Tourneau καὶ Saladin, ἔ. ἀ. pl. XXVI.

2 Βλ. Diehl κλπ., ἔ. ἀ. pl. XXIII. Πρβλ. καὶ Ἀρχαιολ. Δελτίον, 1918, παράρτ. εἰκ. 4.

ζωηρόν διακοσμητικόν τόνον, ἐφάπτονται δὲ εἰς τὰ πλάγια μὲ μεγάλα ἡμίφυλλα ἀκάνθου, τὸν συνήθη διάκοσμον τῶν γωνιῶν τῶν ἐπιθημάτων ἀπλῶν ἢ συνηνωμένων. Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶναι εἰργασμένα καὶ ἄλλα ἀνευρεθέντα μικρότερα τεμάχια.

Ἐν ἓκ τῶν ἀκεραίων κιονοκράνων τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, ὅπερ ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ βαπτιστηρίου, παραλλάσσει περισσότερον καὶ ἴσως ἀνήκει εἰς τοὺς ἄνωθεν τοῦ τριβήλου κίονας τοῦ ὑπερφῶν (εἰκ. 70). Αἱ ἄκανθοι περιορίζονται ἐνταῦθα εἰς τὰς γωνίας, αἷτινες κοσμοῦσιν ὡς ἡμίφυλλα ἐκάστην πλευράν¹. Ἡ κυρία πρόσοψις φέρει μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς διπλοῦ κύκλου, ἐπίσης ἓκ τῶν συνηθεστέρων διακόσμων τῶν ἐπιθημάτων, αἱ δὲ πλάγια πλευραὶ κοσμοῦνται διὰ ραβδώσεων χωριζομένων μὲ βέλη. Ὁ διάκοσμος οὗτος εἰς κιονόκρανα καὶ γείσα ἐξ ἑλληνιστικῶν προτύπων ἀπαντᾷ ἐνωρίτατα εἰς γλυπτὰ τῆς Μ. Ἀσίας² καὶ κατόπιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Θεσσαλονίκην³.

Αἱ ραβδώσεις τῆς πλευρᾶς τοῦ ἡμετέρου κιονοκράνου, ὡς καὶ ὁ διάκοσμος τῶν ἐπαλλήλων φύλλων τῶν καλυπτόντων τὰ προσκεφάλαια τῶν ἐλίκων, εἶναι ὁμοιότατα πρὸς διακο-

Εἰκ. 71. Ἐκ τῶν κιονοκράνων τῶν παραθύρων τοῦ κάτω ὀρόφου.

σμῆσεις κιονοκράνων τοῦ ἐξωτερικοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ἐν τῇ κτίσει Κων/πόλεως (Κοιτῆ-Μουσταφᾶ Τζαμίου)⁴, ἃν καὶ ταῦτα εἶναι εἰργασμένα μὲ τὴν τελειότεραν τέχνην τῆς πρωτευούσης. Ἀποκατάστασιν ὀλοκλήρου κίονος τῶν ὑπερφῶν βλέπε κατωτέρω ἐν εἰκ. 79 δεξιᾷ ἄνω.

3. Κιονόκρανα παραθύρων καὶ προπύλου. — Ἐκ τῶν κιονοκράνων τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων παραθύρων τῆς βασιλικῆς, τὰ προερχόμενα μὲν ἓκ τῶν διαχωριστικῶν κιονίσκων τοῦ ἄνω ὀρόφου εἶναι ἀπλᾶ κοσμούμενα δι' ἐνὸς μόνου σταυροῦ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως (βλ. ἀνωτ. εἰκ. 32), τὰ δὲ τοῦ κάτω ὀρόφου ἔχουσι ραβδώσεις ἐπὶ τῆς

μιᾶς ὀψεως καὶ λατινικὸν σταυρὸν ἐπὶ τῆς ἐτέρας (εἰκ. 71 πρβλ. καὶ τὴν ἀνωτ. εἰκ. 31), εἰργασμένα εἰς ὠραίαν καὶ βαθεῖαν τεχνικὴν καὶ ὁμοιάζοντα πρὸς ἐπίκρανα παραθύρων τῶν βασιλικῶν: Θεσσαλονίκης (ἁγ. Παρασκευῆς) καὶ Στόβων⁵.

1 Ἡ φαινομενικῶς ἀμελὴς μορφή των ὀφείλεται εἰς τὴν κακὴν φωτογραφίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν κακὴν προοπτικὴν.

2 Πρβλ. Weigand, Jahrb. d. Arch. Inst. 1914 σ. 83 κέ.

3 Περὶ ραβδώσεων ὡς διακόσμων κιονοκράνων πρβλ. Wulff, Die Koimesiskirche in Nicäa, Strassburg, 1903, σελ. 59 καὶ 166.

4 Βλ. Millingen, Byzant. Churches in Con/pe, ἔ. ἄ. pl. XXVII.

5 Βλ. Diehl, Le Touneau καὶ Saladin, Les monum. chr. de Salonique ἔ. ἄ. εἰκ. 12 καὶ 13 (μὲ τὰς ραβδώσεις εἰς ἀμφοτέρως τὰς ὀψεις) πρβλ. καὶ ἐπίκρανα τῆς βασιλικῆς τῶν Στόβων ἐν Egger, ἔ. ἄ. εἰκ. 57.

ρων του ἔχινου, ἔνθα διατηρεῖται τὸ ἰωνικὸν κυμάτιον. Αἱ δύο αὐτοῦ ὄψεις, χωριζόμεναι διὰ συνήθους στενῆς ἀνεπεξεργάστου ζώνης πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ ὑελοστασίου¹ κοσμοῦνται μὲ φύλλα ἀκάνθου: θεοδοσιανῆς ἢ μὲν, πλατυφύλλου ἢ ἄλλη.

Ἡ ὄψις μὲ τὴν πλατύφυλλον ἀκάνθον (εἰκ. 72) φέρει μεταξὺ δύο γωνιαίων μεγάλων φύλλων τὸν διάκοσμον τῶν ἐπιθημάτων τῶν ὑπερφῶν, ἤτοι σταυρὸν ἐν μέσῳ φύλλων ἀκάνθου εἰς σύνθεσιν ὅμως διαυγεστέραν ἐκείνων καὶ μὲ ἐργασίαν καλυτέραν. Εἶναι ὁμοίωτατον εἰς θέμα καὶ εἰς ἐκτέλεσιν πρὸς τὴν κυρίαν ὄψιν τοῦ κιονοκράνου τοῦ ἐξωτερικοῦ νάρθηκος τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ἐν τῇ κρήσει².

Ἡ ἑτέρα ὄψις (εἰκ. 73) μεταξὺ τῶν μεγάλων γωνιαίων φύλλων τῆς λεπτῆς ἀκάνθου φέρει εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς εἰς βαθεῖαν, σχεδὸν διάτρητον, ἐργασίαν— τὸ σύνηθες θέμα τῶν ἐν στροβίλω ἀκάνθων— καὶ ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν ἐξ ἀκάνθου. Ἡ πλίνθος τοῦ τμήματος τούτου κοσμεῖται μὲ κυματοειδῆ ἔλικα (εἰκ. 74). Ὅμοιον διάκοσμον ἔχουσι κιονόκρανα τοῦ ἁγίου Δημητρίου ὡς καὶ τὰ κιονόκρανα τῶν ὑπερφῶν τῆς ἀγ. Σοφίας Θεσσαλονίκης³. Ὅμοιώτατα δὲ εἰς τὰ θέματα ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εἶναι τὰ ἐπιθήματα τῶν κιόνων τοῦ ἀριστεροῦ περυγίου τοῦ ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης.⁴

Εἰς τὸ πρότυλον τέλος τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (σελ. 39 κέ.), ὁ ὑψηλὸς στυλοβάτης τῆς στοᾶς, δύο ἐκ τῶν βάσεων κατὰ χώραν σχεδὸν ἀσβεστοποιημένων ἔνεκα πυρκαϊᾶς, κορμοὶ κιόνων ὕψους 2.30 μ. καὶ τρία ἰωνίζοντα μετὰ πλατέος ἐπιθήματος (0,44 × 0,35 μ.) κιονόκρανα: τὰ ἐπιθήματα τούτων κοσμοῦνται ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως δι' ἀναγλύφου σταυροῦ (εἰκ. 75).

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς περισυνελέγησαν καὶ ἕτερα μικρὰ κιονόκρανα προερχόμενα ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ μνημείου· οὕτω κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς σολέας τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν

Εἰκ. 72-73. Ὅψεις τοῦ κιονοκράνου τῆς ἀψίδος

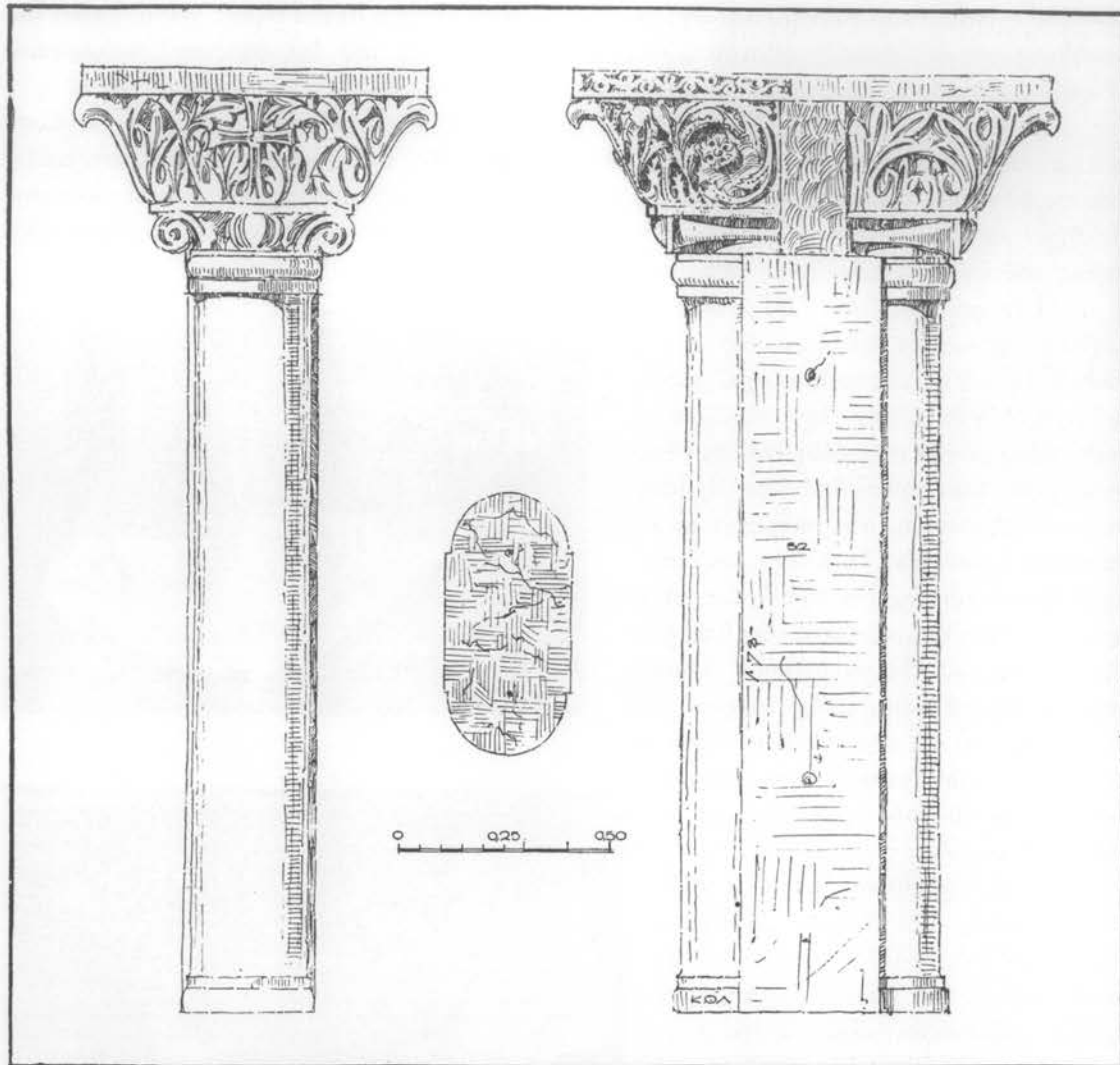
1 Ὅμοιον κιονόκρανον μὲ ἀνάλογον διάκοσμον, φέρον καὶ τὴν ἀνεπεξεργάστου ταινίαν, προερχόμενον ἐπομένως ἐκ παραθύρου, ὑπάρχει εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου ἐκ Νικαίας (βλ. Wulff, ἔ. ἀ. Νο 103).

2 Millingen, ἔ. ἀ. pl. XXVII σελ. 102. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ θέματος μὲ τὰ φύλλα ὅμως εἰς καθαρὰν διάταξιν κάλυκος καὶ τὸν διάτρητον σταυρὸν παράγεται ὄλιω ἄλλῃ ἐντύπωσις εἰς τὰ κιονόκρανα τῶν Στόβων τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶ-

νος (Egger, ἔ. ἀ. εἰκ. 47)· πλησιέστερον πρὸς τοῦτο ἴσταιται τὸ πλουσιώτερον εἰς μορφὰς ἐπίκρανον τοῦ Μουσεῖου Βερολίνου ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου προερχόμενον (τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος), ὡς καὶ τὸ τελευταῖον τῆς σειρᾶς κιονόκρανον τοῦ νάρθηκος τοῦ ἁγ. Μάρκου (βλ. εἰκ. ἐν Brehier, ἔ. ἀ. καὶ Πίν. XV).

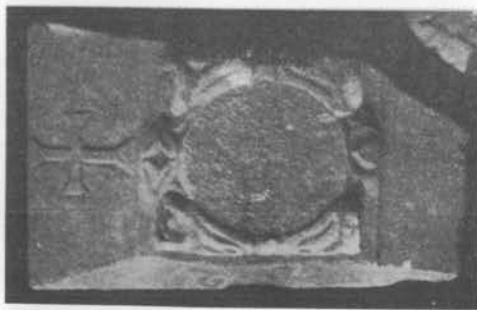
3 Diehl κλπ. ἔ. ἀ. Πίν. XVIII καὶ εἰκ. 55-56.

4 Σωτηρίου, Ἀρχ. Δελτίον 1918, Παράρτ. εἰκ. 4.

Εἰκ. 74. Ἀποκατάσεις τοῦ κιονοκράνου τῆς ἀγίδος μετὰ τοῦ κιονίσκου του.

δύο μικρότερα θεοδοσιανὰ κιονόκρανα (ὑψ. 0,32 μ. διάμ. 0,24 μ. πλευραὶ ἄβακ. 0,43 × 0,43 μ.).

Εἰκ. 75. Ἐκ τῶν κιονοκράνων τοῦ προπύλου.

Τὸ ἐν τούτων (εἰκ. 76) ἀνευρέθη σχεδὸν ἀκέραιον, τὸ δ' ἕτερον εἰς τεμάχια. Ταῦτα προέρχονται πιθανότατα ἐκ τῶν κίωνων τῆς εἰσόδου τῆς σολεύας, βασιστάζοντα ἴσως ἀνάγλυφον τόξον αἱ διαστάσεις συμφωνοῦσιν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ διασωθέντος βάρθρου (εἰκ. 27-28) ὅπου διακρίνονται ἴχνη βάσεως (0,42 × 0,42 μ.).

Ὅμοίου τύπου κιονόκρανον ἀλλὰ λίαν πλατυνόμενον πρὸς τὰ ἄνω (πλευραὶ ἄβακ. 0,45 × 0,45 μ.) ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ βαπτιστηρίου

τοῦ ναοῦ. Διεσώθη τὸ ἥμισυ τούτου, κοσμεῖται δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως διὰ σταυροῦ ἐντὸς στεφάνου (*εἰκ. 77*). Ἰσως προέρχεται ἐκ διακοσμήσεώς τινος τοῦ βαπτιστηρίου, ἣν ὁμως δὲν δύναται τις σήμερον νὰ καθορίσῃ ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς βασιλικῆς.

Εἰκ. 76 - 77. Μικρότερα θεοδοσιακὰ κιονόκρανα εὑρεθέντα κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς σολεύας καὶ τοῦ βαπτιστηρίου.

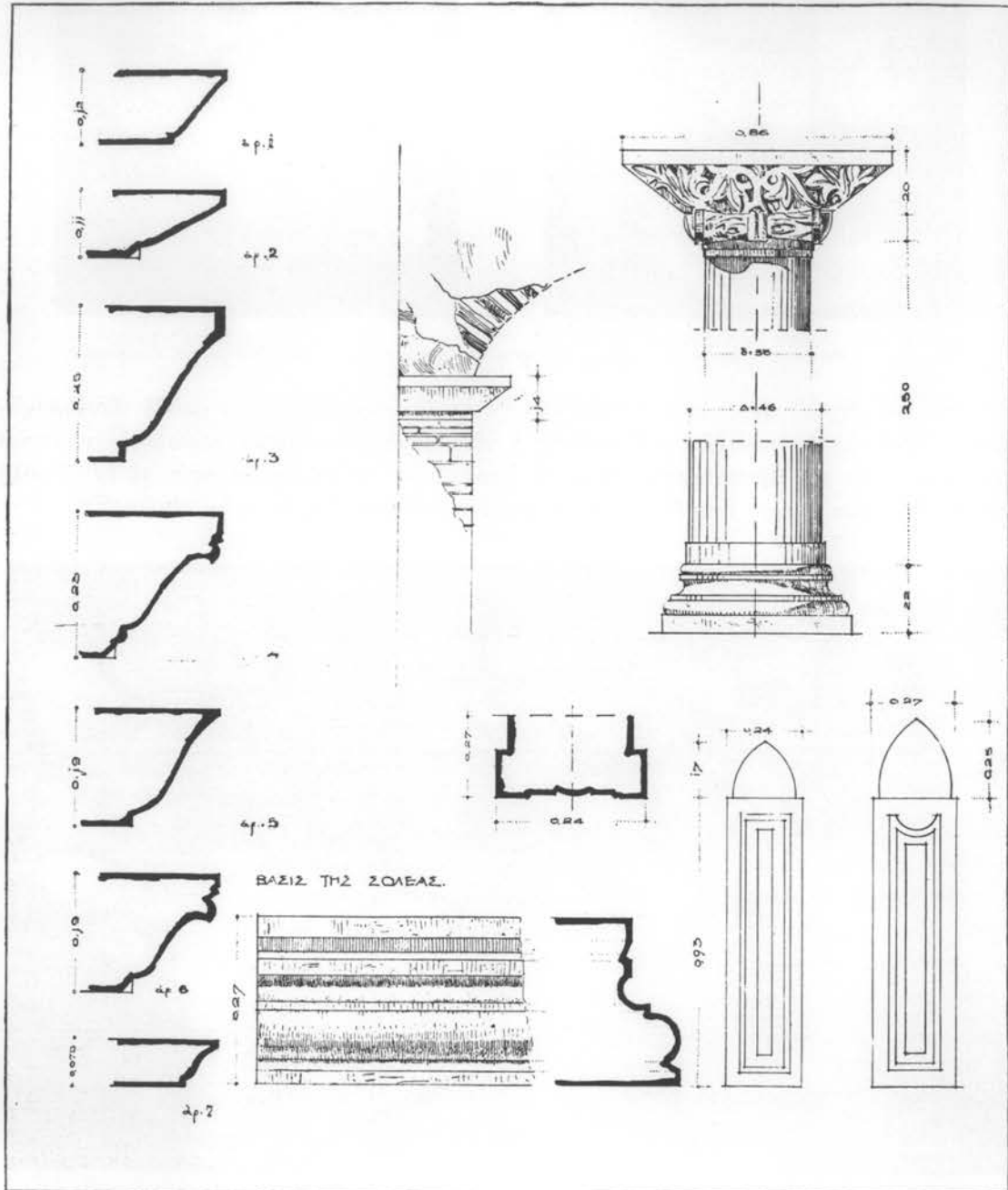
Ἐκ τοῦ ἀξιολόγου τούτου ὑλικοῦ τῶν γλυπτικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Βασιλικῆς Α τὰ χαρακτηριστικώτερα περισυλλέγησαν καὶ ἐταξινομήθησαν εἰς τὴν καταρτισθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ν. Ἀγγιάλῳ συλλογὴν, τὰ ἐν τῇ αὐλῇ δὲ τοῦ Μουσείου τούτου τοποθετηθέντα παριστᾶ ἡ προσαγομένη ἐνταῦθα *εἰκὼν 78*.

Εἰκ. 78. Γλυπτὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ διακοσμητικὰ μέλη τῆς βασιλικῆς περισυλλεγμένα καὶ ταξινομηθέντα ἐν τῇ αὐλῇ τῆς καταρτισθείσης ἐν Ν. Ἀγγιάλῳ συλλογῆς.

β'. Γεῖσα.

Ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν καὶ κατὰ μῆκος τῶν τοίχων μαρμάρινα γεῖσα περιέθεον τὸν ναόν, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς πλείστους ἄλλους παλαιοχριστιανικοὺς ναοὺς. Τὰ γεῖσα ταῦτα, χρησιμεύοντα οὐ μόνον πρὸς διακόσμησιν ἀλλὰ καὶ πρὸς καλυτέραν σύνδεσιν

Εἰκ. 79. Τομαὶ τῶν γεῖσων καὶ τοῦ βάθρου τῆς σολέας· ὄψεις κιονίσκων τῆς σολέας καὶ κιονοκράνου τῶν ὑπερφῶν.

των τοίχων τοῦ κτιρίου, εἶναι μεγάλαι πλάκες μαρμάρου (πλ. 0.12 - 0.25 μ. καὶ μήκ. 0,85 - 1,00 μ.) διήκουσαι καθ' ὄλον τὸ πλάτος τοῦ τοίχου ὅμοιον πλάτος ἔχουσι καὶ τὰ ἀνευρεθέντα ὑπ' ἑμοῦ γεῖσα ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ¹.

Τὰ πλεῖστα τῶν γεῖσων τῆς βασιλικῆς τῆς Ν. Ἀγχιάλου εἶναι εἰλημμένα ἐξ ἀρχαίου ὕλικου καὶ μάλιστα ἐκ μαρμαρίνων σαρκοφάγων, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν διασωθέντων ἐν αὐτοῖς λειψάνων τοῦ διακόσμου τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν χρήσεως. Ὁ χριστιανικὸς γλυπτικὸς διάκοσμος κατέχει τὴν ἐξέχουσαν κατὰ 0.15 - 0.25 μ. λοξὴν ἐπιφάνειαν τοῦ γεῖσου.

Τὰ ἀνευρεθέντα πολλὰ καὶ μεγάλα τεμάχια γλυπτῶν γεῖσων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εἶναι διαφόρων μεγεθῶν καὶ ἔχουσι διαφόρους διακοσμῆσεις φαίνεται ὅθεν, ὅτι ἐκόσμου εἰς μίαν ἢ δύο σειρὰς οὐ μόνον τὸν κυρίως ναόν, ἀλλὰ καὶ τὸν νάρθηκα καὶ τὸ αἶθριον. Ἀνευρέθησαν ὀκτὼ εἶδη γεῖσων, τὴν τομὴν δ' ἐκάστου τούτου παριστᾶ ἡ παρατιθεμένη *εἰκ. 79* ἀριστερὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ.

1. Ἐκ τοῦ αἰθρίου προέρχεται πρῶτον, ἀπλοῦν ἄνευ γλυφῶν γεῖσον (πλ. 0,14 μ.) μέρος τοῦ ὁποίου διεσώθη εἰς τὸ ἀνευρεθὲν ἐν τῷ αἰθρίῳ τμήμα τοίχου τὸ προερχόμενον ἐκ τόξου (βλ. ἀνωτ. *εἰκ. 19*, πρβλ. καὶ ἀναπαράστασιν ἐν *εἰκ. 79* ἐν τῷ μέσῳ ἄνω) ἐντοιχισμένον μεταξὺ τοῦ τοίχου καὶ τῆς γενέσεως τοῦ τόξου. Ἐκ τῶν ἀπλῶν τούτων γεῖσων ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἕτερα τρία τεμάχια ὀλικῶν μήκους 2.80 μ., ἐξ ὧν τὰ δύο τεμάχια (0.85 × 1.00 μ.) ἔχουσι τὴν λοξὴν ἐπιφάνειαν εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη, προέρχονται ἄρα ἐκ τῶν γωνιῶν τῶν τοίχων εἰς ἀνοίγματα θυρῶν ἢ ἐκ τῶν παραστάδων, ὡς εἶναι αἱ δύο παραστάδες ἐπὶ τοῦ δυτικῶν τοίχου τοῦ αἰθρίου μὲ τὰς διαστάσεις τῶν ὁποίων συμφωνοῦσι.

2. Ὅμοίως ἐκ γωνιῶν προέρχεται τὸ γεῖσον τὸ ἐν *εἰκ. 84* δεξιὰ ἐκ λευκοκυάνου μαρμάρου (πλάτ. 0.075 - 0.12 μ. — εἰς *εἰκ. 79* ὑπ' ἀριθ. 7). Τοῦτο φέρει εἰς ἀμφοτέρω τὰς πλευρὰς (1.00 × 0.90 μ.) διάκοσμον ἐκ ραβδώσεων χωριζομένων διὰ βελῶν, ἥτοι ὅμοιον διάκοσμον πρὸς τὸν διάκοσμον τῶν κιονοκράνων τῶν παραθύρων τοῦ κάτω ὀρόφου (βλ. ἀνωτ. σ. 66). Ἡ γωνία τοῦ γεῖσου σχηματίζεται δι' ἀνθεμίου. Ἐκ τῶν γεῖσων τούτων τῶν κοσμουμένων μὲ ραβδώσεις ἀνευρέθησαν ἑπτὰ ἄλλα μικρότερα τεμάχια ὀλικῶν μήκους 1.70 μ.

Γεῖσα μὲ ραβδώσεις εἶναι συνήθη εἰς παλαιοχριστιανικοὺς ναοὺς ἐξ ἐλληνορωμαϊκῶν προτύπων, ὡς εἰς ναοὺς τοῦ Στουδίου² — τῆς γωνίας σχηματιζομένης ἐκεῖ δι' ἀκάνθου — καὶ Σεργίου καὶ Βάκχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως³. Ἀπλούστερα, μὲ ραβδώσεις μόνον, ἔχομεν εἰς τὴν βασιλικὴν τῶν Στόβων⁴ καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης τὰ τελευταῖα προέρχονται ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ἀνευρέθησαν δὲ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ ἔτους 1917 μὴ δημοσιευθέντα εἰσέτι.

3. Ἐτερον γεῖσον (*εἰκ. 80*) ἐπίσης ἐκ λευκοκυάνου μαρμάρου (πλάτ. 0.10 μ. — εἰς *εἰκ. 79* ὑπ' ἀριθ. 1) φέρει εἰς τὴν λοξὴν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν διάκοσμον ἐκ παρασχηματισμοῦ λεσβίου κυματίου εἰς ὠραίαν ἐργασίαν. Ὁ διάκοσμος οὗτος παρατηρεῖται καὶ εἰς ἕτερα γλυπτὰ τοῦ ναοῦ, ὡς εἶναι ἡ ταινία τῆς μαρμαρίνης δοκοῦ τῆς φιάλης (βλ. τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα 42), τὸ ἄνω τμήμα τῆς ὁποίας παραθέτομεν ἐνταῦθα (*εἰκ. 81*). Τὸ κυμάτιον λαμβάνει εἰς τὸν διάκοσμον τοῦτον διάπλασιν φυσικοῦ φύλλου δι' ἐλαφρᾶς μετατροπῆς τοῦ περιγράμματος καὶ προσθήκης τῶν νευρώσεων τοῦ φύλλου δι' ἐγγαράκιων γραμμῶν καὶ ἐλαφρᾶς πλαστικότητος.

Διὰ λεσβίου κυματίου ἐλληνιστικῆς μορφῆς κοσμεῖται ἡ περίφημος σαρκοφάγος τοῦ

1 Πρβλ. Γ. Σωτηρίου. Ὁ ναὸς τῆς Θεολόγου τῆς Ἐφέσου, ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ, τομ. Ζ' (1922), σ. 145 *εἰκ. 20-22*.

2 Millingen, ἔ. ἄ. Πίν. VII.

3 Πρβλ. Gurlitt, ἔ. ἄ. I *εἰκ. 7 b, c*.

4 Egger, Die städtische Kirche in Stobi, ἐν Jahresh. des österr. arch. Inst. ἔ. ἄ. *εἰκ. 65*.

Καλοῦ Ποιμένος τῆς Salona τοῦ 4^{ου} αἰῶνος¹ καὶ σειρὰ σαρκοφάγων τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ἰδίᾳ τῆς Ραβέννης². Πλουσιωτέραν διάπλασιν ἐπὶ τὸ φυσικώτερον τοῦ λεσβίου κυματίου συναντῶμεν εἰς τὴν θύραν τῆς S. Sabina Ρώμης³. Ἡ μετατροπὴ καὶ ἀνάμιξις φυσικῶν μορφῶν εἰς ἀρχιτεκτονικὰ ἢ γεωμετρικὰ σχέδια, ἢ παρατηρουμένη ἤδη λίαν ἐνωρὶς εἰς τὴν γλυπτικὴν Ἀντιοχείας καὶ Συρίας⁴ ἀπαντᾷ καὶ εἰς σειρὰν παλαιοχριστιανικῶν γλυπτῶν τῆς Ἑλλάδος ἀποκειμένων εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν.

Εἰκ. 80. Τμήμα γείσου μετὰ παρασχηματισμοῦ λεσβίου κυματίου.

Ἐκ τῶν γείσων τούτων μετὰ τοῦ λεσβίου κυματίου ἀνευρέθησαν: ἓν μέγα ἀκέραιον τεμάχιον μήκους 2 μ. καὶ πλάτους 0.80 μ. ἴσον δηλ. πρὸς τὸ πάχος τῶν τοίχων, καὶ τέσσαρα ἄλλα τεμάχια μήκους 2.30 μ. (βλ. ἕτερον τεμάχιον ἐν εἰκ. 84 δεξιὰ ἄνω). Πάντα τὰ γείσα

ταῦτα ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περὶ τὸν νάρθηκα χώρου.

4. Μέγας ἀριθμὸς ἐτέρων γείσων (πλάτους 0.25 μ. - εἰς εἰκ. 79 ὑπ' ἀριθ. 3) φέρει διάκοσμον, ὡς ἡ εἰκ. 82 δεικνύει, ἐκ σειρᾶς ὀδόντων καὶ ἑλικῶν ἀκανθοειδοῦς ἀνθεμίου, ἤτοι δι' ἀνθεμίων ἐναλλάξ ὀρθίων καὶ ἀνεστραμμένων, συνδεομένων διὰ διπλῆς ἑλικῶς εἰς ὠραίαν ἐργασίαν ἱκανῶς ἐξέχοντος ἀναγλύφου.

Τὸ αὐτὸ θέμα ἄνευ τῆς ὀριζοντίας ταινίας τῶν ἀνθεμίων καὶ εἰς βαθυτέραν ἐργασίαν συναντῶμεν εἰς ἀνάγλυφον τῆς βασιλικῆς τῶν Στόβων⁵, εἰς μορφὴν δὲ σχεδὸν κλασσικὴν καὶ εἰς ἄβακα κιονοκράνου τῆς βασιλικῆς τοῦ Μιαφαρκίν (τοῦ τέλους 4^{ου} - ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος⁶). Τέλος κατὰ τὸν 6^{ον} αἰ. ἀπαντᾷ εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς ἄβακας τῶν κιονοκράνων τῆς ἀγ. Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἐργασίαν διάτρητον⁷.

Εἰκ. 81. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς δοκοῦ στεγάσματος τῆς φάλης.

Ἐκ τῶν γείσων τούτων ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς περὶ τὰ εἴκοσι πέντε τεμάχια ὀλικοῦ μήκους 15.80 μέτρων. Τρία ἐκ τῶν τεμαχίων τούτων δεικνύουσιν ὅτι ἐσυλήθησαν ἐξ ἀρχαίων σαρκοφάγων καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς δευτέραν χρῆσιν. Τὸ ἐν φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ἐν ἣ ἀναφέρεται ἡ πόλις τῶν Θηβῶν (βλ. ἀνωτέρω σ. 4) τὸ ἄλλο φέρει ἐν ἀναγλύφῳ δέλτον κατὰ τὸ ἡμισυ ἀπεξεσμένην καὶ τὸ τρίτον εἶναι τὸ ἔμπροσθεν τῆς εἰκ. 84, ὅπερ διασφύζει τὴν γλυφὴν τῆς βάσεως.

1 Βλ. Egger, Forschungen in Salooa, III, εἰκ. 28-30.

2 Πρβλ. Diehl, Ravenne, Paris, 1907, σ. 68 κέ.

3 Βλ. εἰκόνα ἐν Toesca, Storia dell'arte italiana, Roma, 1916, I, εἰκ. 165.

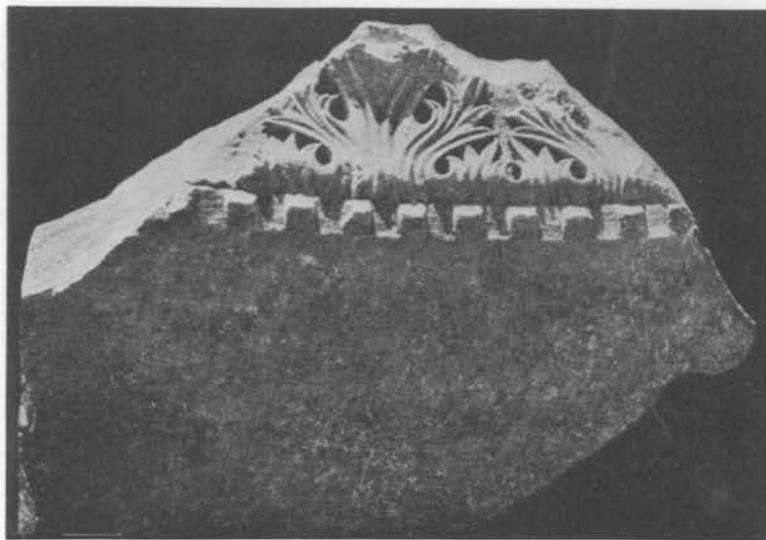
4 Πρβλ. Wulff, Altchr. Kunst σ. 269.

5 Πρβλ. Egger, ἔ. ἀ. εἰκ. 67.

6 G. Bell, Churches and monasteries of the Tár - Al-din, Heidelberg 1913, Taf. XIII.

7 Βλ. Gurlitt, Die Baukunst Konstantinopels, ἔ. ἀ. εἰς Πίνακας ἀγ. Σοφίας I τόμου ὑπ' ἀρ. 8,0.

5. Ἄλλο γείσον (εἰκ. 83) (πλάτ. 0.19 μ.—εἰς εἰκ. 79 ὑπ' ἀριθ. 5) φέρει ἄνωθεν ὀδόντων σειρὰν σχεδὸν συνεχομένων πλατυφύλλων ἀκάνθων με ὀξέα ἄκρα, βαθέως εἰργασμένων, ὁμοιοτάτων πρὸς τὸν διάκοσμον τῶν ἐπικράνων τοῦ αἰθρίου (πρβλ. τὴν ἄνωτέρω εἰκ. 57). Σφίζεται εἰς μῆκος 1.20 μ. εἰς τέσσαρα τεμάχια.

Εἰκ. 83. Τεμάχιον γείσον με ὀδόντας καὶ πλατυφύλλους ἀκάνθους.

Εἰκ. 82. Τμήματα γείσων μετ' ἀνθεμίων καὶ ραβδώσεων.

6. Ἡ εἰκὼν 84 παριστᾷ ἕτερα γείσα (πλάτ. 0.19 μ.—εἰς εἰκ. 79 ὑπ' ἀριθ. 6) κοσμούμενα ὁμοίως δι' ὀδόντων καὶ σειρᾶς μεγάλων ἀναδιπλουμένων φύλλων τῆς λεπτομητοῦ ἀκάνθου, περιβαλλομένων ὑπὸ στεφάνης ἡμιφύλλων καὶ τοποθετημένων εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων, ὁμοίων κατὰ τὴν μορφήν πρὸς τὸν διάκοσμον τῶν ἐπικράνων τῶν παραστάδων τῆς βασιλικῆς (βλ. εἰκ. 69).

Σειρά ὀρθίων φύλλων ἀκάνθου εἶναι ἐν τῶν προσφιλεστέρων διακοσμητικῶν θεμάτων τῆς παλαιοχριστιανικῆς γλυπτικῆς κατὰ ἑλληνορρωμαϊκὰ πρότυπα¹, ὅπερ ἐπέζησεν, ὡς γνωστόν, μέχρι τοῦ 14^{ου} αἰῶνος (πρβλ. διάκοσμον: Καχριέ, Μιστρᾶ, Τσάγεζι κ. ἄλλ.). Καίτοι δὲ αἱ ἀκάνθοι εἶναι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων χωρὶς τὰ ἄκρα των νὰ ἐφάπτονται, ὅπως εἰς τὰ ἑλληνορρωμαϊκὰ πρότυπα, δὲν εἶναι ἐν τούτοις τοῦτο ἱκανὸν νὰ δώσῃ τόνον φυσικότητος εἰς τὸν διάκοσμον. Αἱ ἀκάνθοι εἰργασμέναι ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἐπίθημα τοῦ τριβήλου (πρβλ. εἰκ. 68), μὲ ἀπεριόριστον λεπτότητα εἰς τὴν παιγνιώδη ἐναλλαγὴν φωτὸς καὶ σκιᾶς (τὴν παραγομένην ἐκ τῆς πλησμονῆς τῶν προιονωτῶν ἄκρων καὶ τῶν ὀπῶν τρυπάνου οὕτως ὥστε ἡ δύναμις τῆς γραμμῆς νὰ ἐξασθενῆ) παρέχουσι περισσότερον τὴν ἐντύπωσιν γλωσσῶν τριχάπτου ἢ σειρᾶς μεμονωμένων φύλλων².

Τὰ γεῖσα ταῦτα, ἔνεκα τῆς συγγενείας τοῦ διακόσμου των πρὸς τὰ κιονόκρανα καὶ τὰ

Εἰκ. 84. Τμήματα γεῖσων μετὰ λεπτομήτων φύλλων ἀκάνθου.

ἐπίκρανα τῶν κάτω κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ τριβήλου, ὑποθέτομεν, ὅτι ἐκόσμουσαν μέτωπα τῶν κιονοστοιχιῶν, διατρέχοντα αὐτὰ εἰς τὸ σύνηδες ὕψος, ὀλίγον δηλ. κάτωθεν τῶν βάσεων τῶν κιονοστοιχιῶν τῶν ὑπερφῶν (πρβλ. ἀποκατάστασιν τῆς κατὰ μῆκος τομῆς τοῦ ναοῦ εἰς Πίν. Γ'). Ἐξ αὐτῶν ἀνευρέθησαν ἕξ τεμάχια εἰς ὀλίγον μῆκος τριῶν μέτρων.

7. Μὲ τὸ αὐτὸ θέμα κοσμεῖται καὶ ἕτερον γεῖσον, ὅπερ περισυνελέγη ἐκ τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν. Τὸ γεῖσον τοῦτο (εἰκ. 85 κάτω) (μῆκους 1.60 μ.— εἰς εἰκ. 79 ὑπ' ἀριθ. 4) εἰς δύο τεμάχια καταλήγει εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἄκρην εἰς γωνίαν κοσμουμένην διὰ μικροτέρου φύλλου ἀκάνθου. Εἶναι ἱκανῶς πλατύτερον τοῦ προηγουμένου (0.23 μ.) φέρει δὲ εἰς τὴν βάσιν τῶν φύλλων καὶ ἀστράγαλον ἄνωθεν τῶν ὀδόντων. Διαφέρει ἀκόμη εἰς τὴν μορφήν τῆς ἀκάνθου ὡς καὶ εἰς τὴν τεχνοτροπίαν· τὸ σχέδιον τῶν φύλλων εἶναι ἐνταῦθα

1 Βλ. ὡραῖον παράδειγμα σειρᾶς μεμονωμένων φύλλων ἀκάνθου ρωμαϊκῶν χρόνων ἐν Wiegand, Milet, 1928, εἰκ. 78.

2 Τὴν πλήρη ἀπομάκρυνσιν τοῦ θέματος τούτου ἀπὸ

τῶν φυσικῶν μορφῶν τὴν παρέχουσαν ἐνελεῶς τὴν ἐντύπωσιν τριχάπτου μὲ διπλᾶς γλώσσας συναντῶμεν εἰς γεῖσα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἐν Arch. Anzeiger, 1911, εἰκ. 30).

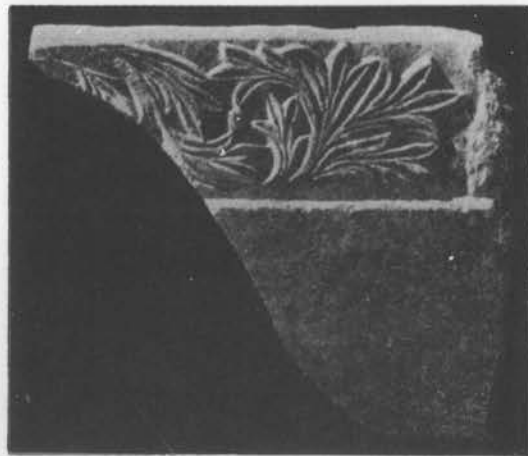
διαυγέστερον και ἀπλούστερον ὑπάρχουσι δύο μόνον ζεύγη φυλλαρίων ἐκατέρωθεν αἱ δὲ νευρώσεις, περιοριζόμεναι μόνον εἰς τὸ ὀλόκληρον φύλλον τῆς ἀκάνθου, σχηματίζονται ἰσχυ-

Εἰκ. 85. Γλυπτὰ μέλη περισυλλεγμένα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς και ἀποκείμενα εἰς τὴν συλλογὴν Ν. Ἀγγιάλου (κάτω τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 γείσον μετ' ἀστραγάλου και φύλλον ἀκάνθου).

ραὶ διὰ βαθείας χαραγῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας αἱ συνεχεῖς ὀπαι τρυπάνου προσθέτουσι βαθεῖαν γραμμὴν σκιᾶς· οὕτως ἡ ἀπόδοσις τῆς μορφῆς καθίσταται ἰσχυροτέρα και ἡ ἐναλλαγὴ φωτὸς και σκιᾶς πλέον ἤρεμος. Αἱ ἀκάνθοι, καθὼς και τὰ περιβάλλοντα αὐτὰς ἡμίφυλλα, φαίνονται συμπαγέστερα και πλαστικώτερα οὕτως ὥστε οὐ μόνον πλησιάζουσι περισσότερον τὴν ὀργανικὴν μορφὴν τῶν φύλλων ἀλλὰ και ἐνσαρκώνουσι κατὰ τρόπον τελειότερον τὴν διακοσμητικὴν ἐμφάνισιν.

Ἡ τεχνοτροπία τοῦ γείσου τούτου ἔχει τοσαύτην ὁμοιότητα πρὸς τὰ κιονόκρανα: τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς τοῦ Στουδίου ἐν Κωνσταντινουπόλει (βλ. εἰκ. ἐν Millingen, ἔ. ἀ. Pl. VI-VII) και τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μεταφερθέντος εἰς Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου (Wulff, ἔ. ἀ. Ν° 160) ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ ἡμέτερον γείσον δυνατὸν νὰ μετεφέρθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Εἰργάσθη ὁμως και τοῦτο ἐπὶ τόπου διότι τὸ μάρμαρον εἶναι ἐγχώριον (ἐκ τοῦ λατομείου τῆς Μεγάλῆς Βελανι-

Εἰκ. 86. Τμημα γωνίας γείσου μετ' ἀστραγάλου και φύλλον ἀκάνθου.

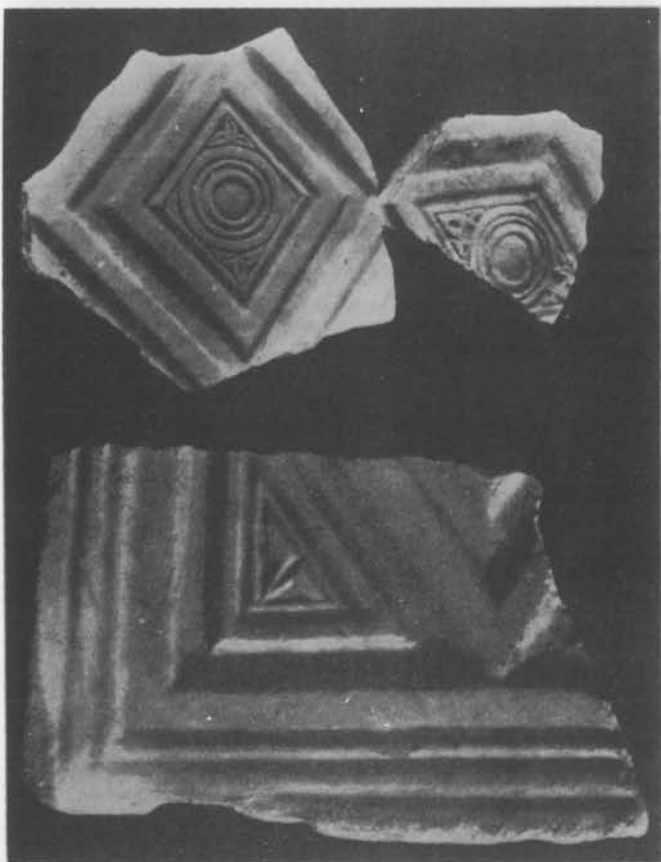
διᾶς) καὶ εἶναι εἰλημμένον ἐκ καλύμματος ἀρχαίας σαρκοφάγου, ὃ ἀρχικὸς λεπιδωτὸς διάκοσμος τοῦ ὁποίου, ἀποξεσθεὶς ἐν μέρει, διασφίζεται ἀκόμη εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν.

8. Τελευταῖον γεῖσον (πλάτ. 0.21 μ. — εἰς εἰκ. 79 ὑπ' ἀριθ. 2), τοῦ ὁποίου σφίζεται εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τὸ τέρμα (εἰκ. 86), φέρει διάκοσμον ἐκ συστρεφομένης ἐν στροβίλῳ ἀκάνθου, ὁμοίας κατὰ τὸ θέμα καὶ τὴν ἐκτέλεσιν πρὸς τὰ ἀνάγλυφα τῶν κιονοκράνων τῶν ὑπερῶν. Σφίζεται εἰς ὀλικὸν μῆκος 1.10 μ. εἰς τέσσαρα ἐπίσης τεμάχια, ἐν τῶν ὁποίων παριστᾶ ἡ εἰκ. 86.

Τὰ δύο τελευταῖα ταῦτα γεῖσα, ἐπειδὴ σχηματίζουν εἰς τὰ ἄκρα γωνίαν, εὐρέθησαν δ' ἀφ' ἑτέρου εἰς μικρὸν μῆκος ἐν συγκρίσει μὲ τὰ ἄλλα γεῖσα, νομίζω, ὅτι δύνανται νὰ προέρχωνται ἐξ ὑπερθύρων, τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον πλαίσια θυρῶν ἀνευρέθησαν ἐλάχιστα ἐν σχέσει πρὸς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν διασωθέντων λοιπῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

γ'. Θωράκια.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ναοῦ ἀνευρέθη πλήθος μικρῶν καὶ

Εἰκ. 88. Δείγματα ἐκ τῶν περιουλλεγόντων τεμαχίων θωρακίων τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ (μεταγεθθέντων ἐκ Κων/πόλεως).

μεγάλων τεμαχίων θωρακίων, προερχομένων: ἐκ τῶν διακοσμήσεων τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς — ὡς δεικνύουσιν αἱ ἐγκοπαὶ τῶν κατὰ χώραν διασωθεισῶν βάσεων τῶν κίωνων καὶ τὰ ἐπὶ τῶν στυλοβατῶν ἴχνη — ἐκ τῶν ὑπερῶν, ἐκ τῆς σολέας καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ ἀνασκαφέντος μνημείου. Τὰ τεμάχια ταῦτα, ὀλόκληροι σωροὶ τῶν ὁποίων περισυνελέγησαν καὶ ἐταξινομήθησαν ἐν τῇ καταρτισθείσῃ ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ συλλογῇ, ἀντιπροσωπεύουσιν, ὡς ἐκ τοῦ διακόσμου των, τοὺς κυριωτέρους τύπους θωρακίων τοὺς ἐπικρατοῦντας εἰς τὰς βυζαντινὰς χώρας κατὰ τὸν 5^{ον} καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} αἰῶνος, ἀνήκουσι δὲ εἰς τὰ ἐξεταζόμενα κατωτέρω εἶδη.

1. Σειρὰ ἐκ δώδεκα μεγάλων σχετικῶς τεμαχίων ἐκ στιλποῦ λευκοῦ μὲ κυανᾶς ἀποχρώσεις μαρμάρου τῆς Προκοννήσου (προελεύσεως ἐπομένως καὶ τέχνης Κωνσταντινουπόλεως), ἐξ ὧν παραθέτομεν τρία ἐνταῦθα (εἰκ. 88), ἔχουσι τὸ σνηθὲς θέμα τῶν ρόμβων ἐντὸς τετρα-

γώνου πλαισίου ἐκ πολλαπλῶν γλυφῶν. Αἱ ἐκατέρωθεν τῶν ρόμβων γωνίαι κοσμοῦνται διὰ τριγώνων πληρουμένων διὰ τριφύλλων, τὸ δὲ κέντρον διὰ κύκλων καὶ τριφύλλων. Ἡ

ὀπισθία ὄψις τῶν θωρακίων τούτων φέρει πλατὺ ἐκ γλυφῶν πλαίσιον καὶ σταυρὸν ἐντὸς ἀναγλύφου δίσκου. Πάντα τὰ θωράκια ταῦτα ἔχουσι πάχος 0.09 μ. προέρχονται δὲ ἐκ τοῦ διακόσμου εἴτε τῆς σολέας εἴτε τῶν κιονοστοιχιῶν, καθόσον ἐφαρμόζουσιν ἀκριβῶς εἰς τὰς ἐγκοπὰς τῶν βάσεων (πλ. 0.10 μ.) (πρβλ. καὶ εἰκ. 29 ἔνθα διακρίνεται ἡ ἐγκοπή) καὶ εἰς τοὺς στυλοβάτας, ἔνθα τὰ ἴχνη τῆς τοποθετήσεως θωρακίων εἶναι καταφανῆ.

Μὲ τὸ αὐτὸ θέμα κοσμοῦνται ἕτερα θωράκια τοῦ αὐτοῦ καὶ μικροτέρου πάχους ἐξ ἐγχωρίου λευκοῦ μαρμάρου καὶ ὀλιγώτερον ἐπιμελῶς εἰργασμένα, φέροντα εἰς τὰ τρίγωνα καρπούς εἰς δὲ τὰς γωνίας τῶν ρόμβων τὰ συνήθη φύλλα κισσοῦ ἢ τρίφυλλα (εἰκ. 89). Καὶ τὰ θωράκια ταῦτα ἐκόσμον πιθανώτατα κιονοστοιχίας τοῦ ναοῦ.

Εἰκ. 89. Τμήμα θωρακίου ἐξ ἐγχωρίου μαρμάρου.

Εἰκ. 90-91. Τεμάχια ἐκ θωρακίων μετὰ μονογράμματος καὶ φύλλων κισσοῦ ἄνωθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι σταυροί.

Τὸ θέμα τῶν ρόμβων καὶ τριγώνων τιθεμένων διαγωνίως ἐντὸς τετραγώνου πλαισίου ἐκ γλυφῶν εἰς θωράκια καὶ ἄλλα γλυπτὰ μέλη εἶναι ἐκ τῶν συνηθεστέρων κατὰ τὸν 5^{ον} καὶ ἰδίως τὸν 6^{ον} αἰῶνα, ἀνήκει δὲ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν κύκλον τῆς τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου μὲ μικρὰς παραλλαγὰς ἀπαντᾷ εἰς μεγάλην σειρὰν παραδειγμάτων¹, ἐκεῖθεν δὲ διαδίδεται εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, Δαλματίαν, Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ².

Ἄλλος πολὺ μεγαλύτερος σωρὸς θωρακίων μικροτέρου πά-

¹ Βλ. θωράκια ὑπερφῶν τῶν ναῶν Κωνσταντινουπόλεως: ἁγ. Σοφίας, Σεργίου καὶ Βάχου, ἁγ. Εἰρήνης κ. ἄλλ. ἐν Brehier, ἔ. ἁ, fasc. 3. σ. 70, Ebersolt, Mission arch. de Con/ple, 1920 Pl. XXXVIII, κ. ἄ.

² Πρβλ. θωράκια ναῶν: Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, Κοιμήσεως ἐν Νικαίᾳ, ἁγ. Δημητρίου Θεσ/νίκης, ναῶν ἐν Salona, ἐν Ραβέννη, ἐν Ἀθήναις κλπ.

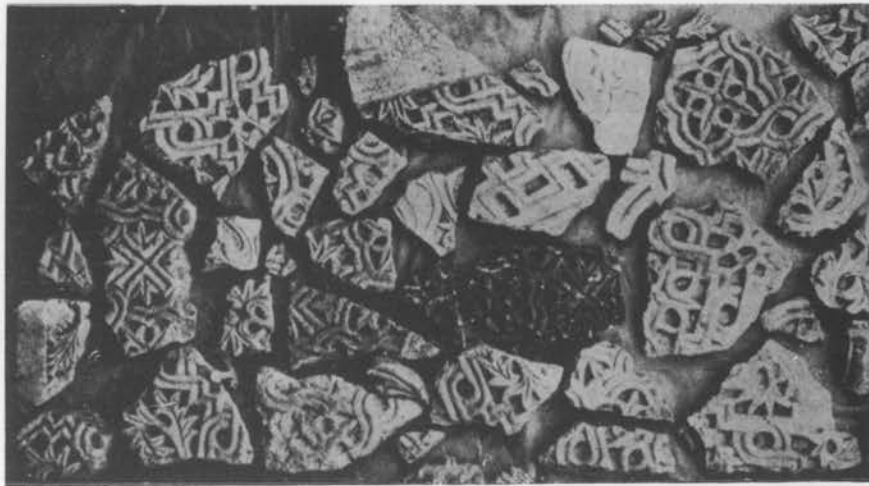
χους ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγγωρίου μαρμάρου, ἀνευρεθεὶς εἰς μικρὰ τεμάχια (εἰκ. 90-91 βλ. καὶ ἄνω σειρὰν γλυπτῶν τῆς εἰκ. 78) φέρει ἕτερον θέμα σύνηθες κατὰ τὸν 5^{ον} καὶ 6^{ον} αἰῶνα, ἦτοι μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς στεφάνου καὶ ἄλλοτε κύκλου ἐκ διπλῆς ταινίας· αἱ ταινίαὶ προσδενόμεναι κάτω, καταλήγουσιν εἰς φύλλα κισσοῦ, ἐφ' ὧν στηρίζονται σταυροί. Ἡ ὀπισθία ὄψις φέρει μόνον σταυρὸν εἰς τὸ μέσον ἐντὸς ἀναγλύφου δίσκου¹. Εἰς τὰ πλαίσια τινῶν ἐκ τῶν θωρακίων τούτων διεσώθησαν μέρη ἐπιγραφῶν οἶον (ὑπὲρ) Ρ ΕΥ(χῆς) κ. ἄλλ. Καὶ ταῦτα ἔχουσι τὰς διαστάσεις τῶν μεσοκιονίων τῶν κιονοστοιχιῶν καὶ προέρχονται πιθανώτατα ἐξ αὐτῶν ἢ καὶ ἐκ μερῶν τῶν ὑπερέφω των ναοῦ.

Εἰκ. 92. Τμήμα θωρακίων μετὰ κληματίδος.

Ἐν μόνον διασωθὲν τεμάχιον (εἰκ. 92) τοῦ αὐτοῦ πάχους (0.37 μ.), ἐκ χονδροκόκκου λευκοκράνου ἐγγωρίου μαρμάρου κοσμεῖται μετὰ κλάδους κλήματος ἐκ χονδροῦ στελέχους φέροντος φύλλα ἀκανθοειδῆ, σταφυλὴν καὶ ἔλικα εἰς ἱκανῶς ἐξέχον ἀνάγλυφον. Ἐκ τοῦ μικροῦ, διασωθέντος τεμαχίου (0.30 × 0.32 μ.) δὲν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ τὸ θέμα τοῦ ὅλου θωρακίου.

Ἀναλογίαν εἰς τὴν μορφήν τῆς κληματίδος καὶ τῶν φύλλων παρέχει ὁ διάκοσμος τῆς γνωστῆς σαρκοφάγου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεοδώρου εἰς τὸν ἐν Ραβέννη ναὸν τοῦ ἁγ. Ἀπολλινναρίου in Classe καὶ τοῦ θωρακίου τοῦ αὐτόθι ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀπολλινναρίου τοῦ νέου².

Εἰκ. 93. Τμήματα διατρήτων θωρακίων περιουλλεγένητα κατὰ τὰς ἀνάσκαφάς.

2. Μέγας ἀριθμὸς ἑτέρων θωρακίων μικροῦ πάχους μόλις 0.03 μ. (εἰκ. 93-94) ἐκ χονδροκόκκου στιλπνοῦ λευκοῦ μαρμάρου κοσμεῖται μετὰ γεωμετρικὰ πλέγματα ἐκ διπλῆς ται-

¹ Περὶ τοῦ διακοσμητικοῦ τούτου θέματος τῶν θωρακίων βλ. Wulff, *Altchr. u. byz. Bindwerke*, II, σ. 23, ἐνθα

εὐρίσκεται καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Βλ. Dalton, *Byzantine Art and Archaeology*, ἔ.ἀ. εἰκ. 456.

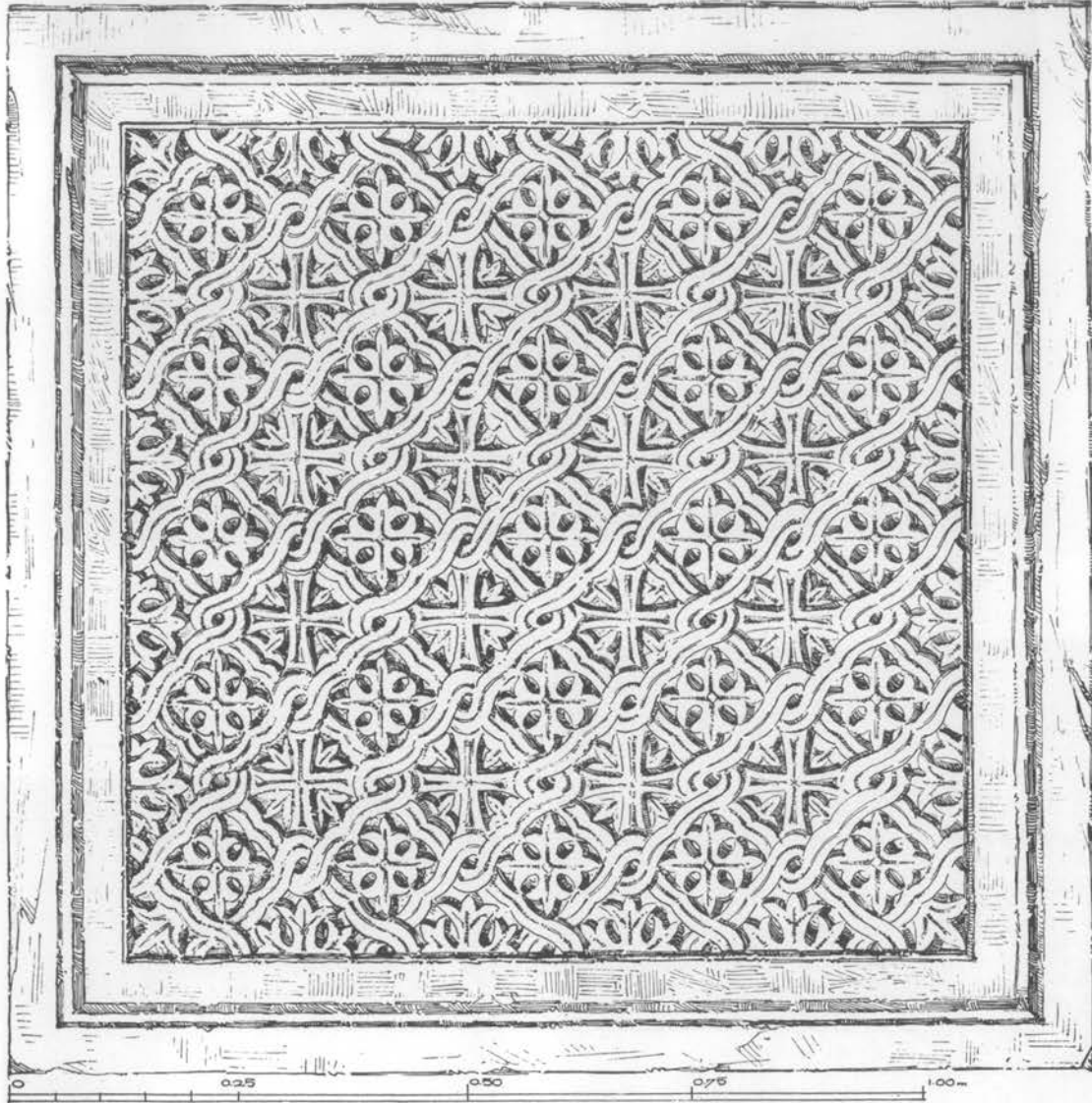

Εἰκ. 94. Τμήματα ἐκ διατρήτων θωρακίων μετὰ πτηνῶν καὶ κλαδίσκων περισυλλεγμένα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

Εἰκ. 95 - 96. Ἀνευρεθέντα μεγαλύτερα τμήματα ἐκ τῶν διατρήτων θωρακίων.

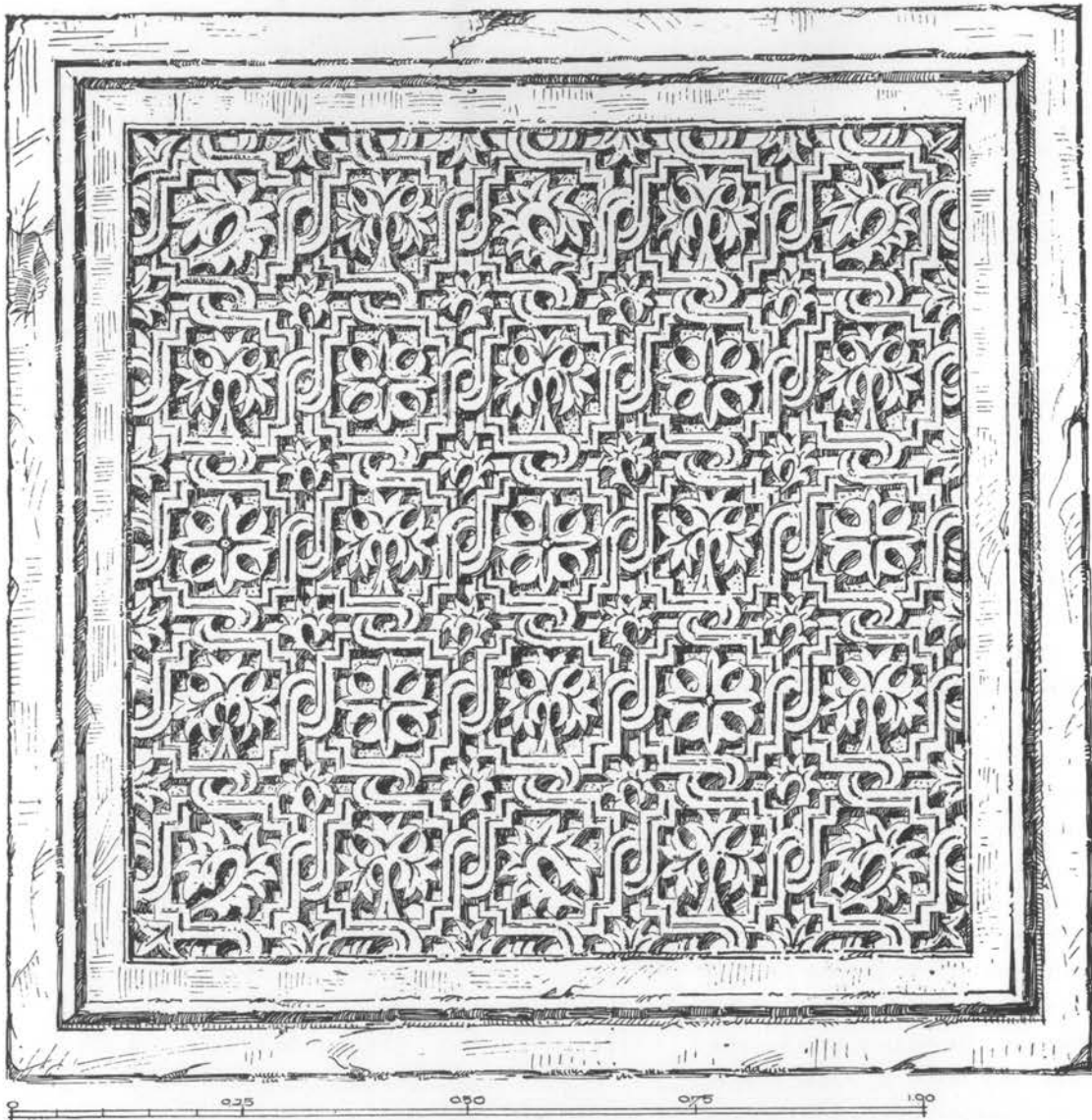
νίας πληρούμενα διὰ φύλλων ἀκάνθου, σταυρῶν, πτηνῶν κλπ. Ἀπαρτίζουσι δὲ ταῦτα τρία εἶδη: τῶν πρώτων τὰ πλέγματα σχηματίζουσι γεωμετρικὰ σχήματα πληρούμενα δι' ἰσοσκελῶν ἀκτινωτῶν καὶ εἰς τρίφυλλα ἀποληγόντων σταυρῶν (εἰκ. 95 πρβλ. καὶ εἰκ. 97). Τῶν δευτέρων τὰ πλέγματα σχηματίζουσι τετράγωνα μὲ τὰς γωνίας ζητσειδῶς κεκαμμένας πληρού-

Εἰκ. 97. Ἀποκατάστασις θωρακίου τῆς εἰκόνης 95.

μενα διὰ κλαδίσκων καὶ σταυρῶν (εἰκ. 96 καὶ 98), τῶν δὲ τρίτων τὰ πλέγματα εἶναι διηυθετημένα εἰς ἀπλοῦς συνδεομένους κύκλους καὶ πληροῦνται διὰ κλαδίσκων καὶ πτηνῶν (εἰκ. 94). Συμπλήρωσιν καὶ ἀναπαράστασιν τῶν θωρακίων τῶν δύο πρώτων εἰδῶν παρέχουσιν αἱ εἰκ. 97 - 98. Ἡ ὀπισθία αὐτῶν ὄψις φέρει τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς κύκλων. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τῶν διακοσμήσεων τῶν ὑπερῶν τοῦ ναοῦ.

Ὁ διάκοσμος τῶν θωρακίων τούτων, ἐφαρμοζόμενος συνηθέστερον εἰς ἀληθῆ διάρητον τεχνικὴν καὶ προερχόμενος ἐκ μιμήσεως ξυλογλύπτων, ἀνήκει εἰς τοὺς συνδυασμοὺς τῶν ἀνατολικῶν καὶ ἐλληνικῶν θεμάτων, ἐξ ὧν κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα ἐξεπήγασε πλῆθος νέων δια-

Εἰκ. 98. Ἀποκατάσεις θωρακίου τῆς εἰκόνης 96.

μορφώσεων μὲ κύρια κέντρα τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Ὅμοια θωράκια συναντῶμεν εἰς Ραβένναν¹, εἰς ἅγιον Μηνᾶν², εἰς βασιλικὴν Στόβων³ καὶ ἀλλαχοῦ.

1 Βλ. τοιαῦτα καὶ ἐν Dalton, ἔ. ἀ. εἰκ. 43^η.
2 Kaufmann, Menasstadt, ἔ. ἀ. Πίν. 64.

3 Egger, ἐν Jahresh. des österr. arch. Institus, ἔ. ἀ. εἰκ. 76.

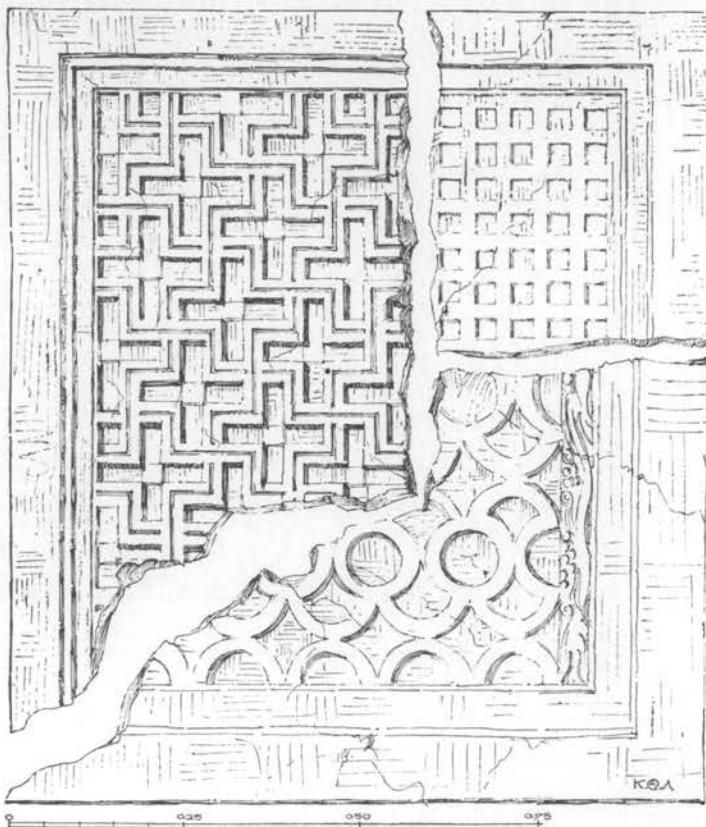
Με ἀπλᾶ γεωμετρικὰ θέματα κοσμοῦνται καὶ τρία ἄλλα θωράκια (*εἰκ. 99* πρβλ. καὶ σχέδιον εἰς *εἰκ. 100*), ἅτινα περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ χώρου ὃν κατελάμβανεν ἡ σολέα τῆς βασιλικῆς, πιθανώτατα δὲ δι' αὐτῶν ἐκοσμοῦντο μέρη τῆς σολέας. Ἐκ τούτων τὸ ἐν φέρει συμπλεκόμενους μαιανδρικούς σταυρούς (swastika), τὸ δεύτερον καγκελλωτὸν κόσμημα μὲ ἀπλᾶ τετράγωνα, τὸ δὲ τρίτον εἶναι διάτρητον φερόν τὸ μέγας διαδεδομένον φολιδωτὸν κόσμημα, ἐνταῦθα ὅμως μὲ τὰς σειρὰς τῶν φολίδων ἐναλλάξ ἴσας καὶ ἀνεστραμμένας δια-

Εἰκ. 99. Τμήματα ἐκ θωρακίων μὲ γεωμετρικὰς διακοσμῆσεις.

κοπτομένας διὰ σειρᾶς κύκλων. Τὰ ἀπλᾶ ταῦτα γεωμετρικὰ θέματα εἰς πλουσιωτάτην ποικιλίαν εἶναι ἐκ τῶν κοινοτέρων εἰς τὴν παλιοχριστιανικὴν γλυπτικὴν ἀπὸ τοῦ 4^{ου} αἰῶνος¹ ἄλλοτε ἀνάγλυφα, ἄλλοτε ἀπλῶς διάτρητα, ἄλλοτε διάτρητα ὁμοῦ καὶ ἀνάγλυφα, χρησιμοποιούμενα — τὰ τελευταῖα ἴδια — κατ' ἐξοχὴν εἰς δρύφρακτα χαμηλῶν τέμπλων καὶ εἰς παράθυρα². Πολλὰ παράλληλα συναντῶμεν εἰς Συρίαν, Κωνσταντινούπολιν, Δελφούς, Ὀλυμπίαν, Θεσσαλονίκην, Ραβένναν, Σάλονα.

3. Τέλος ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἕτερον εἶδος θωρακίων, τὸ μόνον δείγμα μεταγενεστέρης ἐποχῆς μετὰξὺ τῶν γλυπτῶν. Τὸ θωράκιον τοῦτο (*εἰκ. 101*) (πάχ. 0.035 μ. ὕψους 0.90 μ. εἰς σφζόμενον μῆκος 1.00 μ.) κοσμεῖται μὲ ἀμφορέα, ἡ κοιλία τοῦ ὁποίου φέρει ταινίας ἐν εἴδει φύλλων ἀνθεμίον· ἐκατέρωθεν αὐτοῦ εὗρισκονται ταῶ ραμφίζοντες κλάδους μὲ τρίφυλλα καὶ καρπούς ἐκφυομένους ἐκ τοῦ

Εἰκ. 100. Ἀποκατάστασις θωρακίων τῆς εἰκόνας 99.

¹ Πρβλ. Wulff, *Altchristliche und byzantinische Kunst* ἔ. ἀ. σ. 265 κ. ἔ.

² Dyggve, *Recherches à Salone*, Copenhagen 1928, εἰκ. 67 καὶ 77.

Εικ. 101. Ἄνευρεθὲν θωράκιον τοῦ 7ου αἰῶνος.

ἀγγείου. Διασφάζεται ὁ ταῶς ἀριστερά, μέρος τῆς οὐράς τοῦ ὁποίου εἶναι ἀποκεκομμένον. Τὸ ὅλως χαμηλὸν ἀνάγλυφον καὶ ἰδίως ἡ ξηρότης καὶ τὸ ἄτεχνον τοῦ σχεδίου προδίδουσι τὸν 7ον περίπου αἰῶνα.

Ἄνευρέθη καὶ δεύτερον μικρὸν τεμάχιον ἐξ ὁμοίου θωρακίου προερχόμενον, διασφάζον τὴν οὐρὰν ταῶ καὶ ἀνήκον εἰς ἕτερον θωράκιον (βλ. τεμάχιον ἐν τῇ ἄνω σειρᾷ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης εἰκ. 78).

δ'. Πλαίσια πυλῶν.

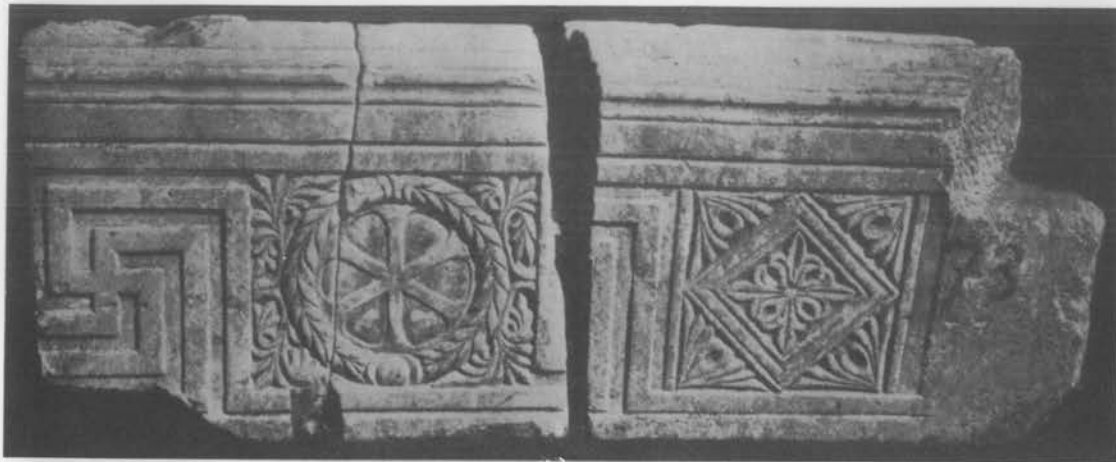
Ἐκ τῶν πλαισίων τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ πλὴν τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων γείσων, τινὰ τῶν ὁποίων, ὡς εἶπομεν, φαίνεται, ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ ὡς ὑπέρθυρα, ἀνευρέθησαν ἐλάχιστα τεμάχια, ὡς τὸ παρατιθέμενον ἐνταῦθα (εἰκ. 102) (πλάτους 0.26 καὶ πάχους 0.10 μ.) φέροντα γλυφάς, ἥτοι τὴν συνήθη διακόσμησιν τῶν παλαιοχριστιανικῶν θυρῶν.

Ὀλίγη περαιτέρω τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν περισυνελέγησαν καὶ δύο ὀγκώδη τμήματα μαρμαρίνης μετ' ἀναγλύφων δοκοῦ (εἰκ. 103), ἐν ᾧ ἕτερον τῆς αὐτῆς τέχνης μέγα τμήμα (εἰκ. 104)

ἦτο ἐντοιχισμένον εἰς κεντρικὴν πύλην τοῦ χωρίου Καραμπάς, ἀπέχοντος ἡμίωρον τῆς Ν. Ἀγχιάλου. Εἰς τὸ χωρίον μάλιστα τοῦτο εὐρίσκετο καὶ δεύτερον μικρότερον τεμάχιον, ὄπερ

Εἰκ. 102. Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων πλαισίων τῶν πυλῶν τῆς Βασιλικῆς.

Εικ. 103-104. 'Ανάγλυφα τμήματα επενδύσεων πύλης.

ό Dodwell μετέφερεν εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον'.

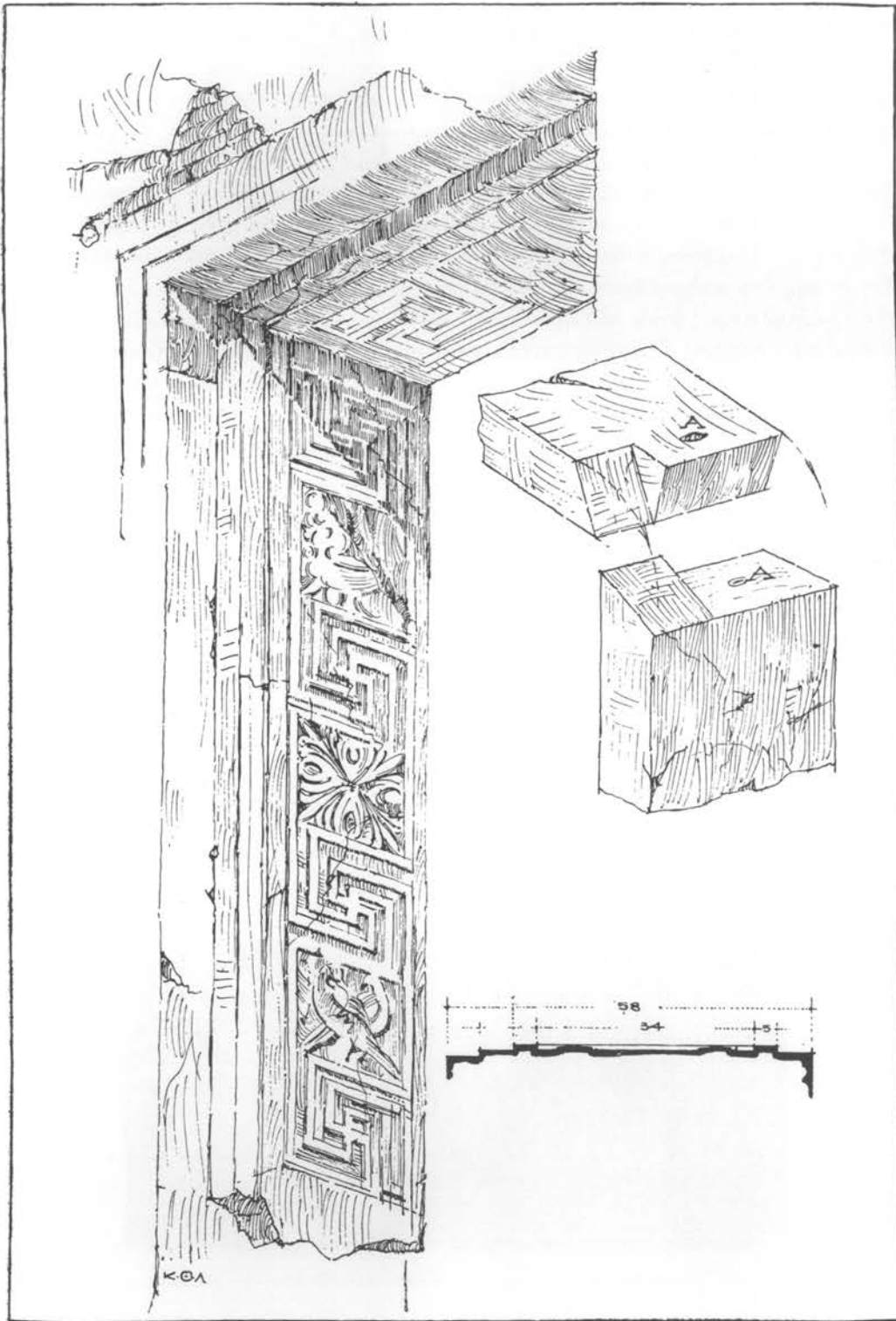
Τὰ πέντε τεμάχια ταῦτα φέρουσι πάντα ὁμοίον διάκοσμον ἐκ μαιάνδρου καὶ προέρχονται ἐκ περιθυρωμάτων, ἅτινα ἐκάλυπτον τὸ πάχος τοῦ τοίχου τῆς πύλης καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐπιφανείας αὐτῆς (βλ. ἀποκατάστασιν εἰς τὸ σχέδ. τῆς εἰκ. 105). Ὅτι δὲ πρόκειται πράγματι περὶ περιθυρωμάτων κατὰ ἑλληνορωμαϊκὰ καὶ πάλιν πρότυπα², συμπεραίνομεν μετὰ βεβαιότητος ἐκ τοῦ ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ ἐναπομείναντος τεμαχίου (εἰκ. 103 δεξιὰ) ὅπερ προέρχεται ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ ἀνωφίου.

Τοῦτο ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (πλάτ. 0.57 καὶ πάχ. 0.20 μ.) κοσμεῖται μὲ τὸ σύνηθες ἐκ ῥόμβων θέμα τῶν θωρακίων, ἡ μία δὲ κατὰ μῆκος πλευρὰ καταλήγει εἰς προεξέχον μετὰ γλυφῶν πλαίσιον. Εἰς τὸ ἄκρον ἡ μαρμαρίνη δοκὸς προεκτείνεται καὶ φέρει ἐγκοπὴν διὰ τὴν προσαρμογὴν τῆς καθέτου δοκοῦ τῆς παραστάδος (βλέπε λεπτομερείας ἐν εἰκ. 105 δεξιὰ). Τὸ προεξέχον πλαίσιον τῶν γλυφῶν τέμνεται λοξῶς, ὡς συνήθως παρατηρεῖται τοῦτο εἰς τὰ ἀπλᾶ ἐκ γλυφῶν περιθυρώματα, δι' οὗ δηλοῦται, ὅτι καὶ ἡ παραστὰς ἔφερε πλαίσιον ἐκ γλυφῶν.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἀνώφλιον ἀνήκει καὶ τὸ ἀριστερὰ τῆς εἰκόνης 103 τμήμα, ὅπερ προέρχεται ἐκ τοῦ μέσου. Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μαιάνδρων χῶρον φέρει τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς στεφάνου δάφνης· αἱ γωνίαι πλη-

1 Βλ. Dodwell, Classical and topographical tour through Greece, II, London, 1814, f. 86 a, b.

2 Βλ. ὁμοία ἀλλ' ἀπλᾶ ἄνευ διακοσμῆσεων ἐν Ἐφέσῳ (ἐν Jahresh. d. österr. arch. Instituts XXVI (1929) (sonderabr.) εἰκ. 9-15. Πρβλ. ὁμοία εἰς πύλας χριστιανικῶν ναῶν, ὡς ἐν ναῶ ἁγ. Εἰρήνης Κων/πόλεως, ἐν W. S. George, The church of S. Eirene at Con'ple, Oxford, 1912, Pl. 24 καὶ ἄλλ.

Είχ. 105. Αναπαραστάσις πλαισίων πόλης τοῦ ναοῦ καὶ λεπτομέρειαι αὐτῶν.

ροῦνται μὲ ἀνθεμοειδεῖς κλάδους εἰς ὠραίαν ἐργασίαν. Τὸ ὄλον ἀνώφλιον δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ὅτι ἔχει μῆκος 1.80 μ.

Τὸ μέγα τεμάχιον (εἰκ. 104) (πλάτους 0.56, πάχους 0.18 καὶ μήκους 2.65 μ.) προέρχεται ἐκ τοῦ κάτω μέρους τῆς παραστάδος, διακρίνεται δὲ εἰς τὴν βάσιν ἢ ἀρχήν ἢ ὀπισθία ὄψις εἶναι ἀκατέργαστος· ἡ ἀριστερὰ πλευρά, ἡ καταλήγουσα εἰς δύο ταινίας, εἶναι κατὰ τὸ πάχος ἐπεξεργασμένη, ἥτοι ἀπετέλει τὸ ἄκρον ὄπερ ἐφαίνετο. Ἡ δεξιὰ πλευρά, κατεστραμμένη κατὰ τὸ πλεῖστον, διασφίζει ἐνιαχοῦ εἰς τὸ πάχος αὐτῆς τὴν ἀρχικὴν ἀδρῶς εἰργασμένην ἐπιφάνειαν. Πλαίσιον ἐπομένως μὲ γλυφὰς δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν παραστάδα ταύτην· προσέτι τὸ μάρμαρον εἶναι κυανωπόν. Αἱ διαφοραὶ αὗται μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ παραστάς προέρχεται ἐξ ἄλλης θύρας ἄνευ πλαισίου ἐκ γλυφῶν, ἀλλὰ μὲ τὸν αὐτὸν διάκοσμον καὶ τὴν αὐτὴν ὠραίαν ἐργασίαν. Τὰ μεταξὺ τῶν μαιάνδρων σχηματιζόμενα τετράγωνα πληροῦνται διὰ δύο χιαστί διασταυρουμένων περιστρωῶν, δι' ἀνθεμοειδοῦς ἀκάνθου ἐπίσης χιαστί διηυθετημένης καὶ διὰ καρδιοσχημῶν ἀνθεμίων.

Τὸ τεμάχιον τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, φέρον πλάσιον ἐκ γλυφῶν ὅπως τὸ ἡμέτερον ἀνώφλιον, εἶναι πιθανόν, ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς θύρας. Τοῦτο εἰς τὰ μεταξὺ τῶν μαιάνδρων φέρει χιαστί διασταυρουμένους δελφίνας καὶ σταυρὸν διηυθετημένον διὰ μικρῶν κλαδίσκων εἰς τετράγωνον.

Ἡ ὠραία ἐργασία καὶ τὸ ἀρχαιότροπον τῶν μαιάνδρων τῶν περιθυρωμάτων τούτων παρέχουσιν ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαιοτέρου ἔργου τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} περίπου αἰῶνος. Τὰ θέματα ὁμῶς τῶν διαμέσων τετραγώνων, συνήθη καθ' ὄλον τὸν 5^{ον} αἰῶνα καὶ τὸν 6^{ον} ἀκόμη, καὶ ἰδίως ἡ τάσις νὰ προσαρμόζηται ὁ διάκοσμος οὗτος πρὸς τὸν τετραγωνικὸν χῶρον καὶ νὰ καταλαμβάνῃ κατὰ τὸ δυνατόν ὀλόκληρον τὸ κενὸν ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ τὰ περιθυρώματα ταῦτα συμπίπτουσι χρονικῶς πρὸς τὸν λοιπὸν διάκοσμον τοῦ ναοῦ. Ὡς πρὸς τὴν θέσιν, ἔνθα τὰ πλαίσια ταῦτα ἦσαν τοποθετημένα, πιθανωτέρα εἶναι ἡ γνώμη ὅτι ἐκόσμουσαν τὰς πύλας τοῦ αἵθρου, τὸ ἄνοιγμα τῶν ὁποίων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν ἀνώφλιον.

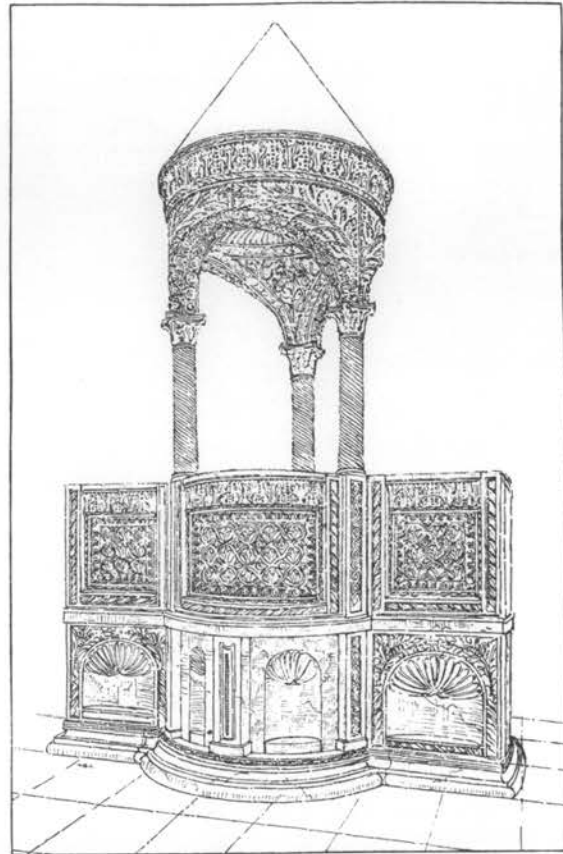

Εἰκ. 106. Ἀνευρεθέντα μικρὰ τεμάχια ἐκ τοῦ διακόσμου τῶν θωρακίων τοῦ ἄμβωνος.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο περὶ γλυπτικῆς τοῦ ναοῦ ἀνήκει καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ ἄμβωνος, ὅστις συνίστατο ὀλόκληρος ἐξ ἀναγλύφων καὶ κατεῖχεν ἐξέχουσιν θέσιν μεταξὺ τῶν κοσμοῦντων τὴν χριστιανικὴν ταύτην βασιλικὴν γλυπτικῶν ἔργων.

Ἡ κατὰ χώραν διασωθεῖσα δεξιὰ τοῦ μέσου κλίτους καὶ παρὰ τὸν ἕκτον ἀπὸ δυσμῶν κίονα τῆς βασιλικῆς ταύτης μαρμαρινὴ βάσις (ὑψους 0.25 μ.), φέρει ὠραίας γλυφὰς εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἡμικύκλιον καὶ ἀστράγαλον (εἰκ. 108—109). Ἡ βάσις αὕτη ἔχει τὸ σχῆμα τῆς ἐσχάτως εὐρεθείσης ὁμοίας βάσεως ἄμβωνος νοτίως τῆς Rotonda τοῦ ἁγ. Γεωργίου Θεσσαλονίκης¹, ἀποτελεῖται δηλ. ἐκ κυκλικοῦ ἔμβαδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται τὸ σῶμα τοῦ ἄμβωνος (διαμ. 1.28 μ.) μετὰ προσόψεως πρὸς ἀνατολὰς· τὸ κυκλικὸν τοῦτο κέντρον περιβάλλει κατὰ τὸ πρὸς δυσμὰς ἡμισὺ αὐτοῦ διάδρομος ἡμικυκλικὸς (πλάτ. 0,60 μ.) ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίζοντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν αἱ βαθμίδες τῆς πρὸς ἄνοδον καὶ κάθοδον διπλῆς κλίμακος.

Τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς βάσεως διασωζόμενα ἴχνη καθιστῶσι δυνατὴν τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἀνυψωμένου σώματος τοῦ ἄμβωνος. Εἰς τὴν περιφέρειαν δηλ. τοῦ κυκλικοῦ ἔμβαδου ὑπάρχουσιν ἕξ τετράγωνοι κοιλότητες προσαρμογῆς, αἵτινες δεικνύουσιν, ὅτι ἕξ μαρμαρινοὶ στύλισκοι μὲ τετράγωνον βάσιν ἐστήριζον τὴν πλάκα τοῦ δαπέδου τοῦ ἄνω ὀρόφου τοῦ ἄμβωνος. Εἰς τὸν πρὸς δυσμὰς ἡμικυκλικὸν διάδρομον καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ κεντρικὸν αὐτοῦ τμήμα τὸ μάρμαρον τῆς βάσεως ἔχει ἀποτριβῆ ἕνεκα τῆς χρήσεως, ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι ἐκεῖθεν ἐγένετο ἡ ἄνοδος εἰς τὸν ἄμβωνα, τοῦ μέρους τούτου τῆς βάσεως χρησιμοποιουμένου ὡς πρώτης βαθμίδος τῶν δύο ἐκατέρωθεν κλιμάκων (εἰκ. 110^α). Ἰκανὰ ὑπολείμματα κτισίματος (ἐξ ἀργολιθοδομῆς μετὰ τεμαχίων πλίνθων) διασωθέντα εἰς τὴν θέσιν τῆς δεξιᾶς κλίμακος — διακρινόμενα εἰς τὰς εἰκόνας 108 καὶ 109 — μαρτυροῦσιν, ὅτι αἱ βαθμίδες δὲν ἦσαν ἐκ συμπαγοῦς λίθου, ἀλλὰ κτισταί, ἐπενδεδυμένα διὰ πλακῶν. Μαρμαρινὴ ἐπένδυσις (πάχ. 0.10 μ.) ἀπέκρυπτεν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαζομένων τὰς κλίμακας, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τῶν ἕξ τόρμων, οἵτινες παρατηροῦνται κατ' ἀποστάσεις εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ἡμικυκλίου (βλ. κάτοψιν ἐν εἰκ. 110^α πρβλ. καὶ εἰκ. 108). Τῆς ἐπενδύσεως ταύτης ἀνευρέθησαν ἐπὶ τεμάχια, τὰ μεγαλύτερα τμήματα τῶν ὁποίων ἀπεικο-

Εἰκ. 107. Ἀποκατάστασις τοῦ ἄμβωνος τῆς βασιλικῆς Α.

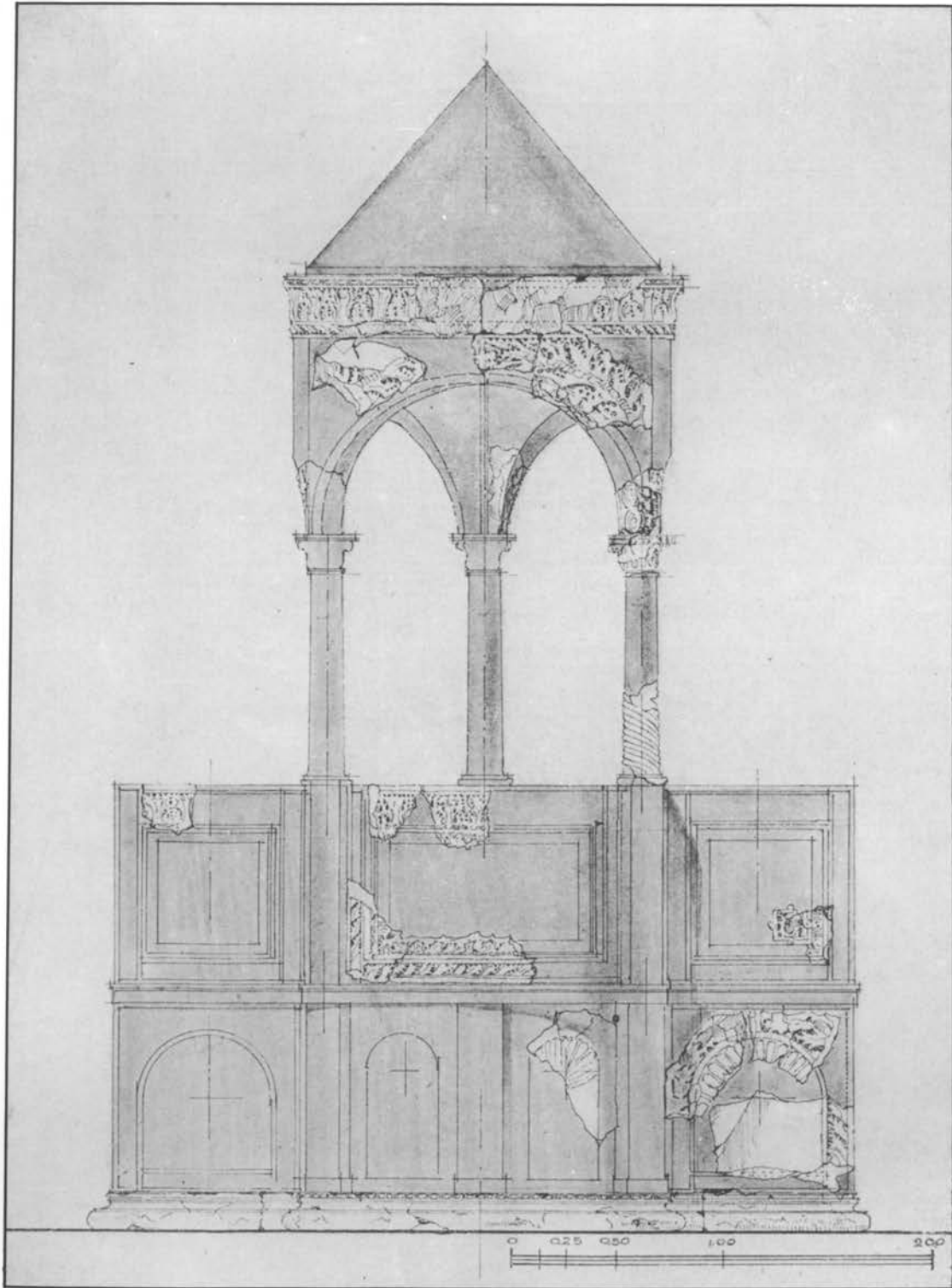
¹ Βλ. E. Hébrard, ἐν Bull. d. corr. hellénique, 1920, σ. 29, fig. 13-14.

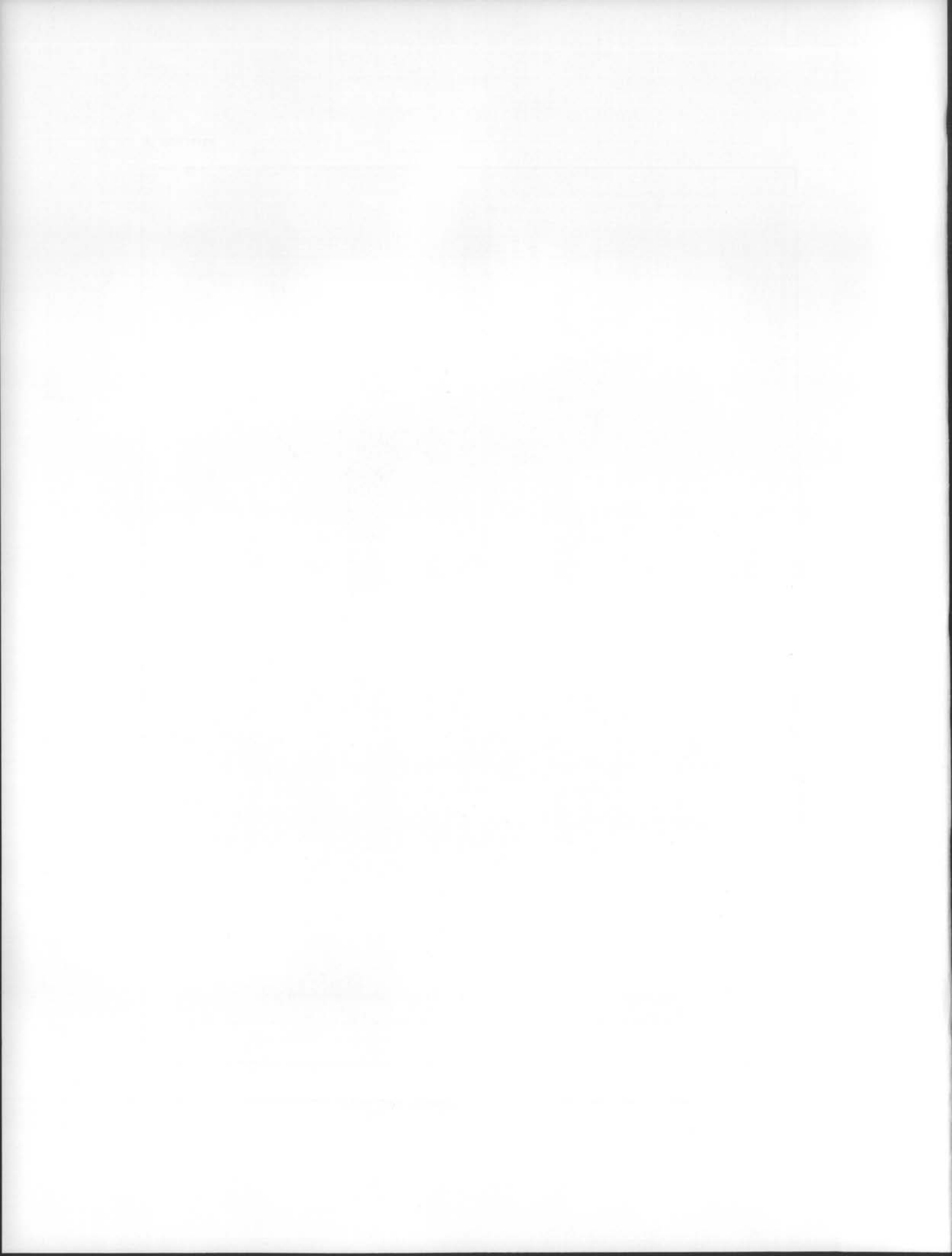
Εικ. 108. Ανατολική άποψη της κατά χώραν άνευρθεσίας βάσεως τοῦ ἄμβρωνος.

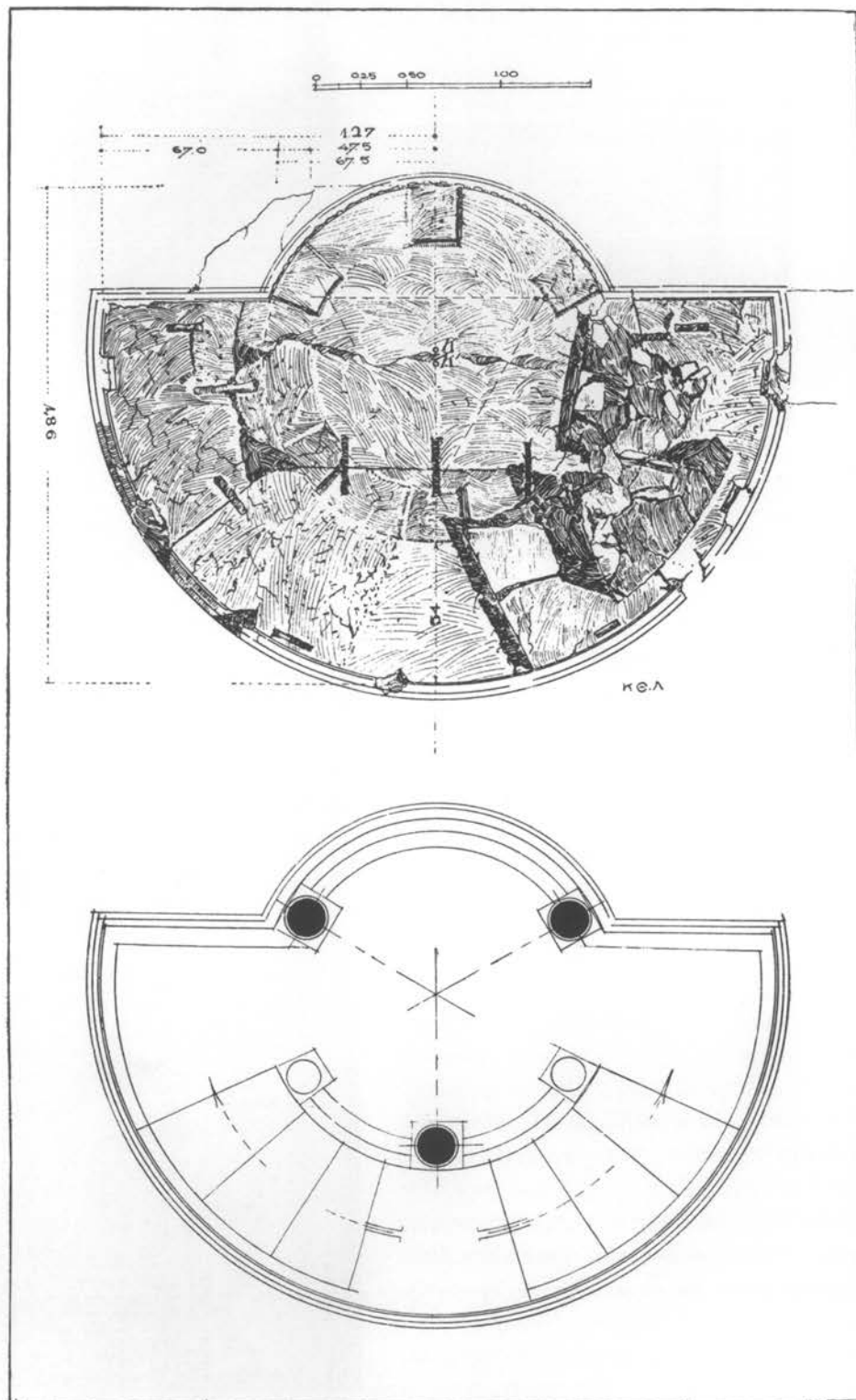

109. Δυτική άποψη της αὐτῆς βάσεως τοῦ ἄμβρωνος.

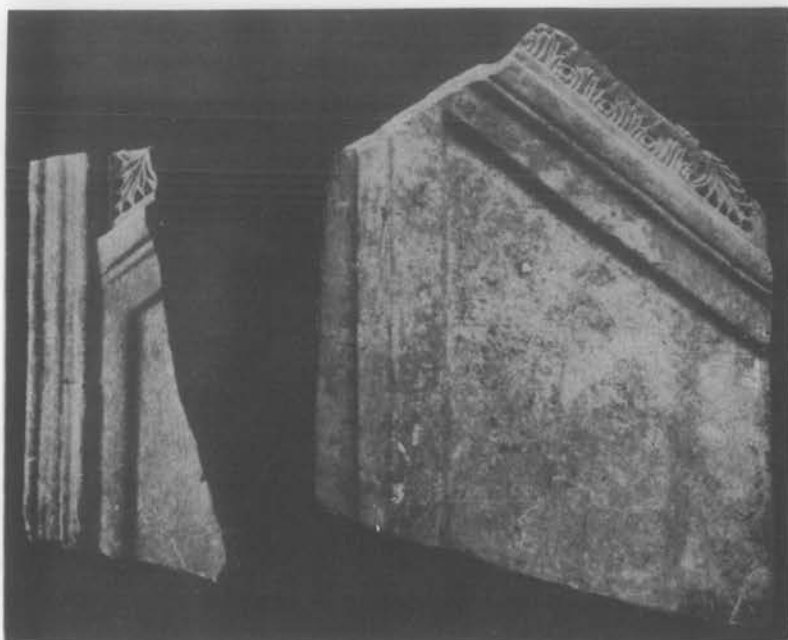

Ἀποκατάσεις τοῦ ἄμβωνος τοῦ ναοῦ.

Εἰκ. 110. Κατόψεις τῆς βάσεως τοῦ ἄμβωνος.

Εικ. 111. Τμήματα μαρμαρίνων πλακῶν τῆς κλίμακος τοῦ ἄμβωνος.

νίζονται ἐν *εἰκ. 111*. Αἱ μαρμάριναι αὐταὶ πλάκες (πάχ. 0,10 μ.) εἶναι καμπύλαι κοσμούμεναι μόνον εἰς τὰ ἄκρα διὰ γλυφῶν ἐν εἴδει πλαισίου, δὲν ἐκάλυπτον δὲ μόνον τὰς βαθμίδας, ἄλλ' ὑψοῦντο σχηματίζουσαι τὰς κιγκλίδας τῆς κλίμακος ἐν εἴδει διατηρήτου θωρακίου. Τὰ τεμάχια τῆς ἐπενδύσεως τῆς *εἰκ. 111* διασφύζουσι τὸ πλαίσιον τῶν θωρακίων τούτων ἐκ σειρᾶς ἀνθεμοειδῶν εἰς σχῆμα Μ· εἰς τὴν μεγάλην δὲ πλάκα δεξιὰ διακρίνονται εἰς τὸ ἄκρον τὰ ἴχνη τοῦ ἀποκρουσθέντος διατηρήτου διακόσμου τοῦ θωρακίου. Ὁ διάκοσμος οὗτος διασφύζεται καλύτερον εἰς τὸ ἀνευρεθὲν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν γωνιαῖον ἄνω ἄκρον τῆς κλίμακος (*εἰκ. 112*) ἀποτελούμενος ἀπὸ ἀκάνθους ἐν στροβίλῳ. Ἡ κλίσιν τοῦ ἀκραίου τούτου θωρακίου, βαίνουσα παραλλήλως πρὸς τὴν κλίσιν τῆς κλίμακος, ἔχει ἀναλογίαν 4:5· ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μέγεθος τῆς κατόψεως δὲν ἐπιτρέπει περισσοτέρας τῶν τεσσάρων βαθμίδων, ὑπολογίζομεν εἰς ἓν μέτρον τὸ ὕψος τῆς κλίμακος.

Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν ἡ ἐπένδυσις τοῦ ἄμβωνος ἦτο διάφορος, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τῶν δύο μεγαλυτέρων τόρμων, οἵτινες δὲν

Εικ. 112. Τμήμα θωρακίου τῆς κλίμακος τοῦ ἄμβωνος.

εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς βάσεως, ὅπως οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ἱκανῶς βαθύτερον (βλ. εἰκ. 110 α). Ἄνευρεθέντα τμήματα μαρμαρίνων κογχῶν δύο διαφόρων μεγεθῶν – τὸ πλάτος τῶν ὁποίων ἔχει ἀκριβῶς: τὸ μὲν, τὸ πλάτος τῶν εὐθέων ἐκατέρωθεν τοῦ ἐξέχοντος ἡμικυκλίου τμημάτων τῶν βάσεων (ἦτοι 0,60 μ.), τὸ δὲ, τὸ πλάτος τοῦ μεταξὺ τῶν στύλων διαστήματος, ὕψος δὲ περὶ τὸ ἐν μέτρον – ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ ἀνατολικὴ πρόσοψις τοῦ ἄμβωνος ἐκοσμεῖτο διὰ κογχῶν, ἐνθυμίζουσα τὸν περιφημον ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν ἀποκείμενον ἐν τῷ Ὄθωμανικῷ Μουσείῳ Κωνσταντινουπόλεως.

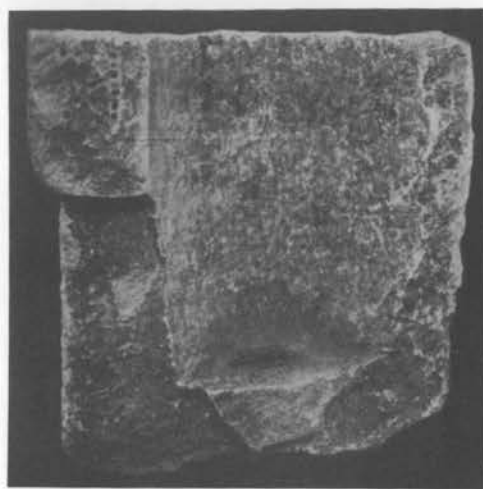
Ἐκ τῶν κογχῶν τούτων ἀνευρέθησαν: 1) τὸ κάτω ἡμισυ μιᾶς ἐκ τῶν πλατυτέρων ἀκρῶν κογχῶν (πλάτ. 0,60 μ., εἰς σφζόμενον ὕψος 0,55 μ.) ἔχουσα ἀποκεκρουσμένον καὶ μόλις διαφαινόμενον τὸν ἐκ λοξῶν ἀκανθωτῶν φύλλων διάκοσμον τοῦ πλαισίου αὐτῆς (εἰκ. 113).

2) Μέγα μέρος – ἐκ δύο τεμαχίων – στενωτέρας κόγχης (πλάτ. 0,17 μ. εἰς σφζόμενον ὕψος 0,52 μ.,) ἔνθα διασφύζεται ἀριστερὰ τὸ ἐξ ἡμιφύλλων πλαίσιον καὶ ἄνω τὸ ἡμισυ περίπου τῆς κογχύλης, εἰς ἣν κατέληγον αἱ κόγχαι (εἰκ. 114). Τὸ πλαίσιον μὲ τὰ φύλλα (πλάτ. 0,10 μ.) κλίνει εἰς τὴν κόγχην ταύτην ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ οὕτως ἐφαρμόζει ἀκριβῶς εἰς τὰ διάμεσα τῶν μικρῶν στύλων, οἵτινες ὑπεβάσταζον τὸ δάπεδον τοῦ ἄμβωνος. Τὰ πλαίσια τῶν κογχῶν τούτων ἄνωθεν τῆς κογχύλης ἠϋρύνοντο σχηματίζοντα μέτωπον ὀρθογώνιον. Ἡ ἐπιφάνεια αὕτη ἐπληροῦτο ὀλόκληρος διὰ δύο μεγάλων γυρτῶν ἀκάνθων διασχιζομένων εἰς διπλᾶ ἀκανθωτὰ φύλλα μετὰ σχοινοειδοῦς κοσμήματος εἰς τὸ μέσον. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς των περιέκλειον σταυρόν, ὡς δεικνύουσι τρία ἀνευρεθέντα τεμάχια (εἰκ. 116) ἐκ τῶν ἄνω τούτων μερῶν τῶν κογχῶν προερχόμενα (βλ. καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ ἄμβωνος εἰς Πίν. Δ').

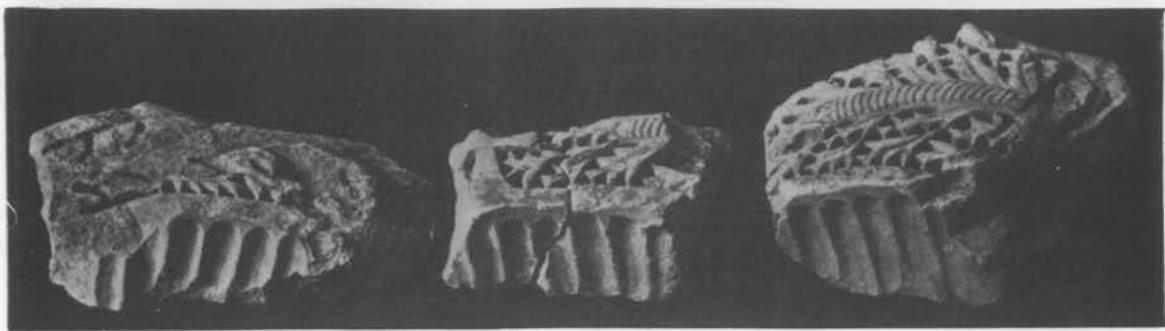
Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ἀνευρέθησαν καὶ τμήματα δύο κογχῶν (εἰκ. 115), ἐξ ὧν τὸ πρὸς τ' ἀριστερὰ ἔχει τὸ πλαίσιον ἀδιακόσμητον, τὸ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ εἶναι ἄλλου σχήματος καὶ μεγαλυτέρου μεγέθους τῆς κόγχης τῆς εἰκ. 114. Ταῦτα ὅμως προέρχονται ἴσως ἐξ ἐτέρας διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ μὴ δυναμένης νὰ ἐξακριβωθῇ.

Οἱ ἐξ στυλίσκοι τοῦ κάτω ὀρόφου ὑπεβάσταζον τὴν στρογγύλην πλάκα τοῦ πατώματος τοῦ ἄμβωνος, τῆς ὁποίας ἀνευρέθησαν τμήματα. Ἐπ' αὐτῆς ἐστηρίζοντο τὰ θωράκια τοῦ ἄνω ὀρόφου, οἱ κίονες καὶ τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα τόξα, τὰ φέροντα τὸν βαρὺν μαρμαρίνον οὐρανόν (βλ. εἰκ. 110β). Ἐξ ὅλου τοῦ συγκροτήματος τούτου τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ἄμβωνος εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς τεμάχια, τὰ ὁποῖα κατέστησαν δυνατὴν τὴν πλήρη σχεδὸν ἀναπαράστασιν αὐτοῦ.

1. Τμήματα καμπύλων θωρακίων, ἢ κλίσις τῶν ὁποίων συμπίπτει ἀκριβῶς πρὸς τὴν καμπύλην τοῦ ἐξέχοντος ἡμικυκλίου τῆς βάσεως τοῦ ἄμβωνος (εἰκ. 117-119). Ἐκ τούτων τὰ τῶν εἰκόγων 117 καὶ 118 προέρχονται ἐκ τοῦ ἄνω πλαισίου τοῦ θωρακίου μὲ διάκοσμον ἐκ σειρᾶς συνεχομένων φύλλων λεπτομήτου ἀκάνθου εἰς διάτρητον τεχνικὴν ἄνω-

Εἰκ. 113. Τὸ κάτω ἡμισυ κόγχης διακοσμῆσεως τὸν ἄμβωνα.

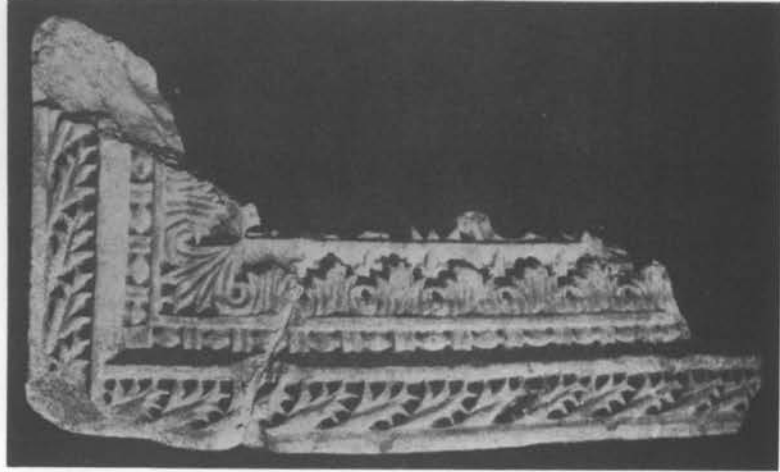

Εικ. 114 - 116. Τμήματα κογχῶν τοῦ ἄμβωνος.

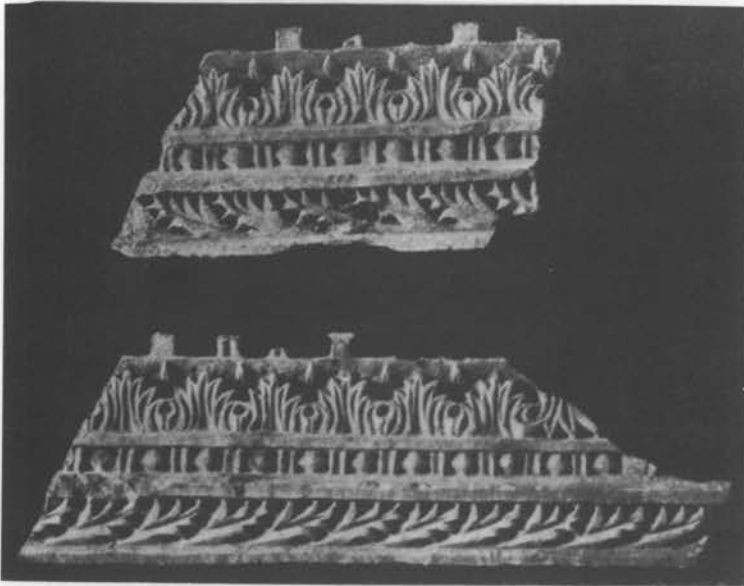
Εικ. 117 - 118. Τμήματα κροστῶν θωρακίων τοῦ ἄμβωνος.

θεν ἀστραγάλου καὶ σειρᾶς φοινικοειδῶν εἰς σχῆμα Μ, ὁμοίων πρὸς τὰ θωράκια τῆς κλίμακος. Τὸ παριστώμενον εἰς τὴν εἰκ. 119 προέρχεται ἐκ πλαισίου τοῦ κάτω μέρους τοῦ αὐτοῦ θωρακίου, ὅπερ κοσμεῖται μὲ τὰ φοινικοειδή, τὸν ἀστράγαλον καὶ τὰ ἀκανθωτὰ ἡμίφυλλα τοῦ πλαισίου τῶν κογχῶν. Τὰ διασφζόμενα ἐκ τοῦ μέσου τῶν θωρακίων ὑπολείμματα τοῦ διατρήτου διακόσμου δεικνύουσιν, ὅτι οὗτος ἦτο διάφορος τοῦ διακόσμου τῶν θωρακίων τῆς κλίμακος· ἀνευρεθέντα μικρὰ τεμάχια, ἀκριβῶς ἐφαρμόζοντα εἰς τὰ ὑπολείμματα ταῦτα, ἀποκαθιστῶσι τὸν διάκοσμον τῶν

Εἰκ. 119. Τμήμα κρητοῦ θωρακίου τοῦ ἄμβωνος.

καμπύλων τούτων θωρακίων· οὗτος δηλονότι συνίστατο ἐκ συμπλεκομένων τετραγώνων πληρουμένων δι' ἀκάνθων εἰς διάφορα σχήματα λεπτοτάτης ἐργασίας, ὁμοίων πρὸς τὰ γνωστὰ θωράκια τῆς Ραβέννης. Τὰ μικρὰ ταῦτα τεμάχια ὁμοῦ μὲ ἄλλα ἐκ τῶν θωρακίων τῆς κλίμακος διακρίνονται εἰς τὴν εἰκ. 106 (ἐν σελ. 88).

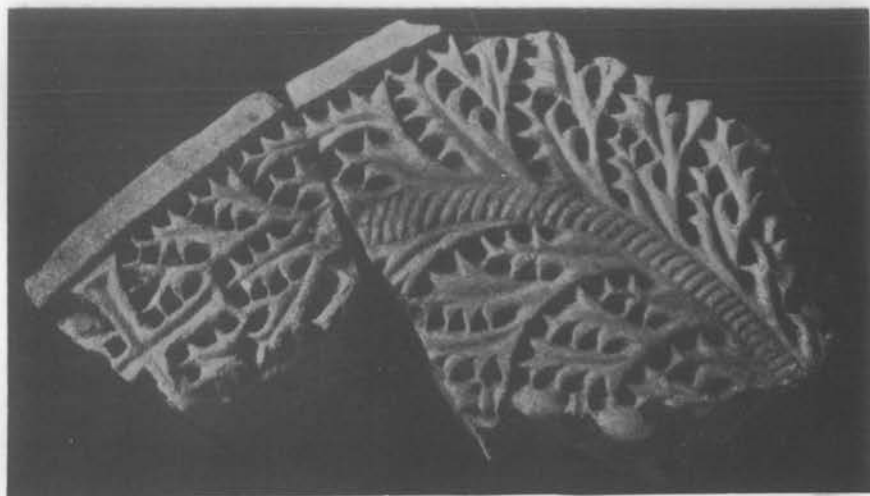

Εἰκ. 120. Τμήματα εὐθέων θωρακίων κοσμούντων τὰς δύο εὐθείας πλευρὰς τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως τοῦ ἄμβωνος.

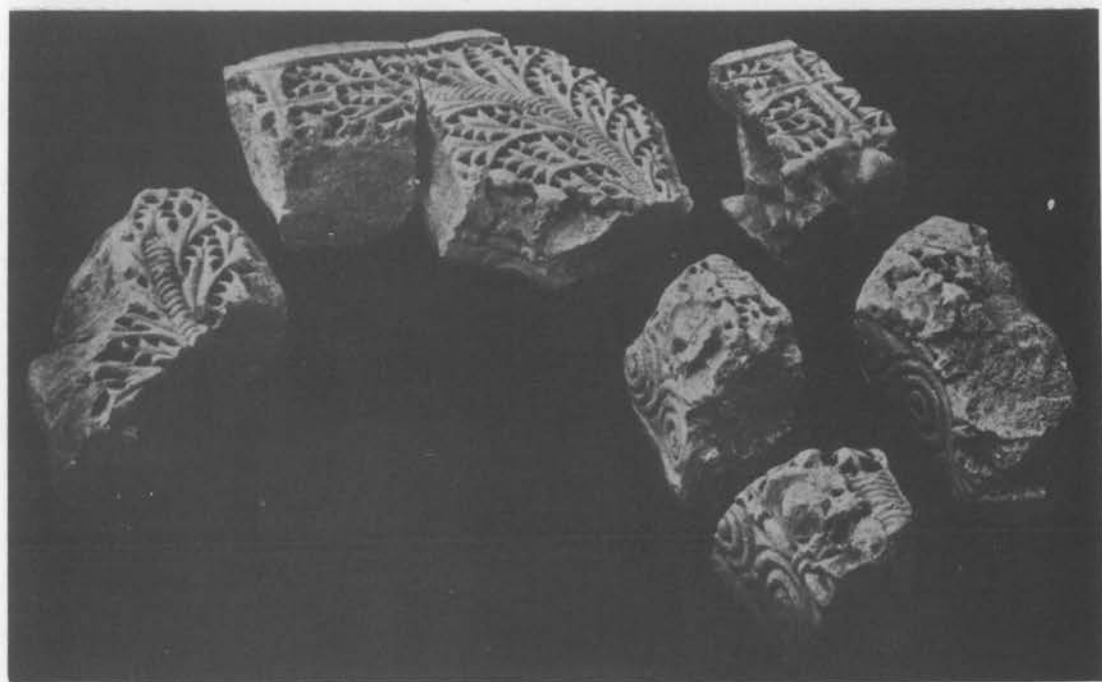
2. Τμήματα ἐκ πλαισίου εὐθέων θωρακίων, ὁμοίων ἀκριβῶς πρὸς τὰ καμπύλα ὡς πρὸς τὸν διάκοσμον καὶ τὸ μέγεθος (εἰκ. 120)· ταῦτα προέρχονται ἐκ θωρακίων τῶν δύο εὐθειῶν πλευρῶν τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως, καὶ ἐπληροῦντο μὲ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς γεωμετρικὸν διάκοσμον, ὅπως καὶ τὰ καμπύλα θωράκια τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐπ' αὐτῶν σωζόμενα ἴχνη.

3. Ὀκτὼ τεμάχια προερχόμενα ἐκ καμπύλων τόξων παριστώμενα εἰς τὰς εἰκόνας 121-123· τρία ἐξ αὐ-

τῶν προέρχονται ἐκ τῶν κάτω ἄκρων τῶν τόξων φέροντα τὰς τετραγώνους ὁπὰς τῶν γόμφων. Ὁ διάκοσμος τῶν μετώπων τῶν τόξων τούτων εἶναι καθ' ὅλα ἀνάλογος πρὸς τὸν

Εικ. 121. Τμήμα ἐκ τῶν καμπύλων τόξων τῶν στηριζόντων τὸν οὐρανὸν τοῦ ἄμβωνος.

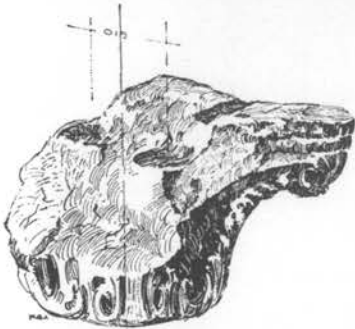

Εικ. 122. Τὰ διασωθέντα τεμάχια ἐκ τῶν καμπύλων τόξων τοῦ ἄμβωνος.

διάκοσμον τῶν κογχῶν, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ μεγαλυτέρα ἐπιφάνεια ἐπιτρέπει τὰ δύο ὑπερ-
 μεγέθη φύλλα τῆς ἀκάνθου ν' ἀναπτυχθῶσι μὲ εὐρυτέραν διακοσμητικότητα. Ἡ δὲ ὅλη
 ἄκανθος διαγράφει μέγα τόξον αἱ δὲ τριμερεῖς τῆς διακλαδώσεως (πρβλ. εἰκ. 121) διατίθεν-

ται ρυθμικῶς εἰς ἐπαλλήλους καμπύλας τονιζομένας διὰ βαθείας σκιάς. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πάχους τῶν τόξων τούτων πληροῦται μὲ ἰωνικὸν κυμάτιον ἐν μέσῳ διπλῆς σειρᾶς ἀστραγάλου καὶ μὲ σπειροειδῆς κόσμημα, ὡς διακρίνεται κυρίως εἰς τὴν εἰκόνα 123.

4. Τμῆμα τοῦ κάτω μέρους κορμου στρεπτοῦ κίονος, ὁμοίου πρὸς τὸν ἀνωτέρω (βλ. ἐν σελ. 24 εἰκ. 26) παρατεθέντα κορμὸν τὸν προερχόμενον ἐκ τῶν κίωνων τοῦ κιβωρίου τῆς ἁγίας Τραπεζῆς τοῦ ναοῦ καὶ μικρὸν κιονόκρανον θεοδοσιανὸν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν κίονα (εἰκ. 124)· τὸ κιονόκρανον τοῦτο ἂν καὶ κατεστραμμένον κατὰ τὸ ἄνω μέρος, διασφῶζει καθαρῶς τὰς δύο ὀπὰς τῶν γόμφων, ἵνα προσαρμόζονται αἱ ἀρχαὶ δύο τόξων.

Εἰκ. 124. Ἄνευρεθὲν κιονόκρανον τοῦ ἄμβωνος.

5. Εἰς τὸν ἄμβωνα τέλος ἀνήκει τὸ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἀποκείμενον εἰς τὴν θέσιν τῆς βασιλικῆς πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀλμυροῦ μεταφερθὲν μέγα τμῆμα τοῦ οὐρανοῦ· ἕτερον μικρὸν τμῆμα ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς (εἰκ. 125) συνεπλήρωσεν αὐτὸ καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη τὸ ἥμισυ τοῦ οὐρανοῦ, συγκείμενον ἐξ ἐνὸς μαρμαρίνου ὄγκου (εἰκ. 126). Ἐπίσης ἀνευρέθη καὶ τμῆμα ἐκ τοῦ ἄλλου ἡμίσεος, διακρινόμενον ἀριστερὰ τῆς εἰκ. 126. Ὁ οὐρανὸς οὗτος τοῦ ἄμβωνος εἶναι στρογγύλος ἢ

Εἰκ. 123. Τμῆμα τῆς ἀρχῆς τόξου τοῦ ἄμβωνος.

δὲ διάμετρος αὐτοῦ εἶναι ἀκριβῶς ἴση πρὸς τὴν διάμετρον τῆς βάσεως τοῦ σώματος τοῦ ἄμβωνος (ἦτοι 0,90 μ.). Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ κύκλου, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ὁ οὐρανὸς (πλ. 0,18 μ.), εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη χωρὶς ἴχνη κοιλωμάτων προσαρμογῆς κίωνων ἢ τόρμων. Τὸ ἐλαφρῶς κοίλον ἐσωτερικὸν κοσμεῖται διὰ ῥαβδώσεων κογχυλοειδῶν στρεφομένων πρὸς τὸ κέντρον. Ἡ ἐξωτερικὴ στενὴ ἐπιφάνεια (ῦψους 0,20 μ.) κοσμεῖται διὰ τριπλῆς στεφάνης ἐκ λοξῶν διμερῶν καὶ ἐκ μεγάλων ὀρθίων φύλλων ἀκάνθου, ὁμοίων πρὸς τὰ θωράκια τοῦ ἄμβωνος καὶ ἐξ ἀστραγάλου εἰς λαμπρὰν ἐργασίαν, ὁμοίου πρὸς τὸ γεῖσον τῆς εἰκ. 85. Ὁ κύκλος τῆς ἄνω ἐπιφανείας φέρει βαθεῖς τόρμους μὲ ἴχνη μετάλλου, μαρτυροῦντας τὴν ὑπαρξίν μαρμαρίνου ἐπιστεγάσματος κωνικοῦ ἢ τρουλλωτοῦ.

Ἡ ἐκ τῶν τεμαχίων τούτων ἀναπαράστασις τοῦ ἄνω τούτου μέρους τοῦ ἄμβωνος ἦτο λίαν δυσχερῆς. Τὸ πρῶτον πρόβλημα ἦτο: πόσοι ἦσαν οἱ κίονες, οἱ ὑποβατάζοντες τὸν οὐρανόν· ὅτι οὗτοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦσαν ἕξ, ἀντίστοιχοι πρὸς τοὺς κάτω πεσσούς, εἶναι προφανές, διότι ἡ ἀπόστασις των εἶναι πολλὴ μικρὰ καὶ

Εἰκ. 125. Τμῆμα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἄμβωνος.

ἢ δι' αὐτῶν δίοδος ἀδύνατος. Ἡ διάταξις τῶν ἕξ μικρῶν στύλων ἐπὶ τῆς βάσεως ὑπέδειξεν ὅτι τρεῖς κίονες ἦσαν ἄνω, τοποθετημένοι εἰς ἰσόπλευρον τρίγωνον (πρβλ. εἰκ. 101^β)· τέσσαρας κίονας, ὡς εἶναι τὸ συνηθέστερον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν, διότι καὶ πάλιν αἱ μεταξύ των ἀποστάσεις ἀποβαίνουνσι λίαν στεναὶ καὶ ἡ δι' αὐτῶν δίοδος σχεδὸν ἀδύνατος.

Δεύτερον πρόβλημα ὑπῆρξεν: ἡ ἀποκατάστασις τῆς στηριξεως τοῦ οὐρανοῦ, ἐφ' ὅσον τὰ ἀνευρεθέντα μικρὰ σχετικῶς τεμάχια τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων τόξων μετὰ δυσκολίας ἄφινον νὰ δηλωθῇ τὸ καμπύλον τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν¹. Ἡ ἔλλειψις παντὸς ἴχνους κοιλωμάτων προσαρμογῆς καὶ τόρμων εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τῆς βάσεως τοῦ οὐρανοῦ ὑπέδειξαν, ὅτι

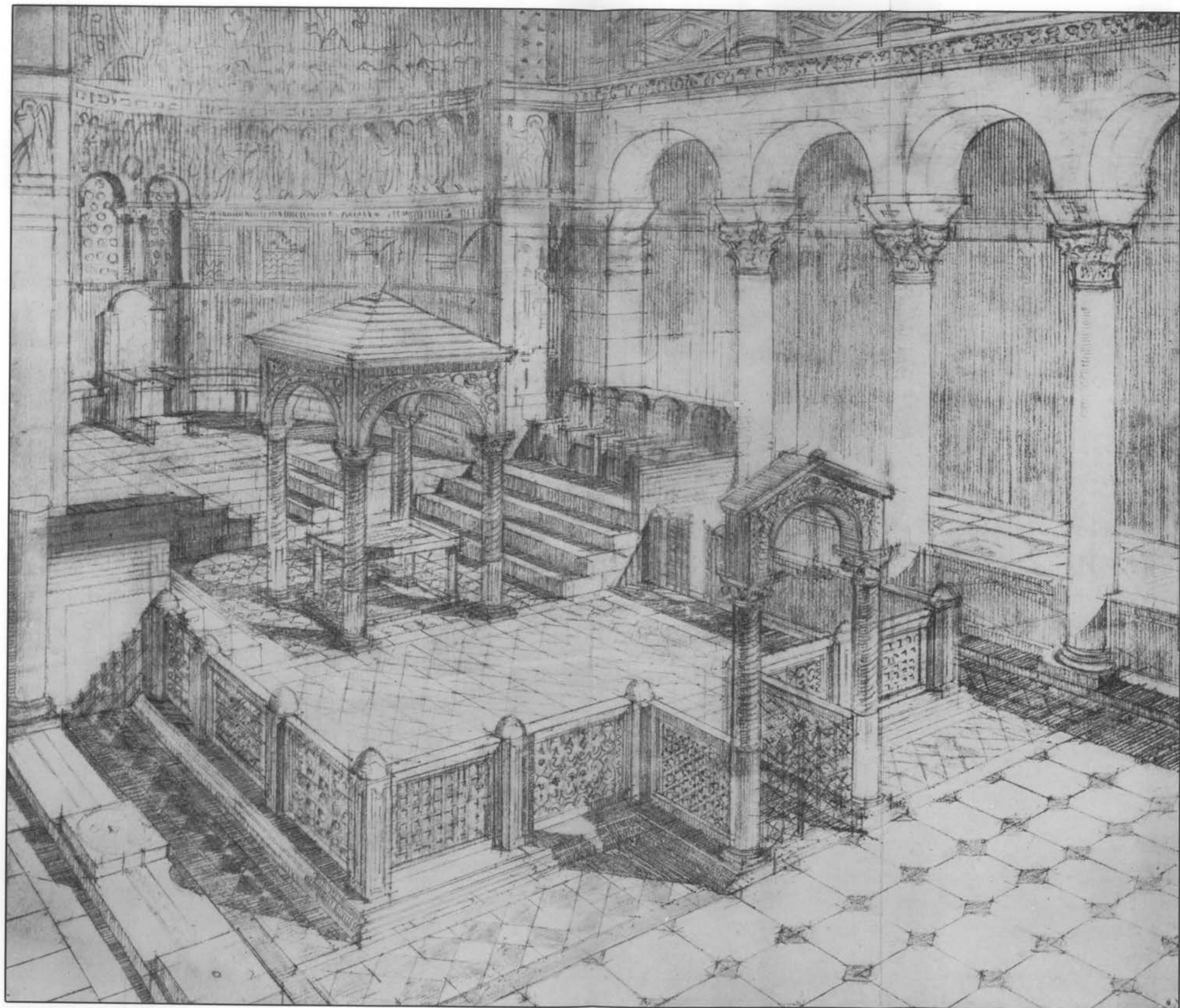
Εἰκ. 126. Ὀλόκληρον τὸ διασωθὲν τμήμα τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἄμβωνος.

οὗτος ἐστηρίζετο δι' ὀλοκλήρου τῆς βάσεως του ἐπὶ τόξων καὶ οὐχὶ ἐπὶ κίωνων. Ὁδηγήθημεν οὕτως εἰς τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τοῦ ἄμβωνος, ἐξαιρέσει τοῦ κωνικοῦ ἢ τρουλλωτοῦ ἐπιστεγάσματος τοῦ οὐρανοῦ, οὗτινος δὲν ἀνευρέθη ἴχνος τι. Αἱ δύο ἀναπαραστάσεις (Πίναξ Δ' καὶ εἰκ. 107) παρέχουσιν ἀμυδρὰν ἰδέαν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αὐτοῦ ὅσον καὶ λεπτοτάτου ἔργου τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς γλυπτικῆς, ἀληθινοῦ κοσμήματος τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, τόσον ἄλλωστε συμφώνου καὶ ἐνιαίου πρὸς τὸν λοιπὸν γλυπτικὸν διάκοσμον τῆς βασιλικῆς.

Ὁ ἄμβων τῆς βασιλικῆς τῆς Ν. Ἀγχιάλου εἶναι ἐν κατόψει ὅμοιος πρὸς τὸν γνωστὸν ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἀπέχει μεγάλως καὶ ὡς πρὸς τὴν συγκρότησιν τοῦ ἄνω καὶ κάτω ὀρόφου. Ἡ διὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιστέγασις αὐτοῦ εἶναι τὸ πρῶτον αὐθεντικὸν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε μνημείων δεῖγμα ἀρχαίου ἄμβωνος καὶ δύναται νὰ συμπληρῶσιν οὐ μόνον τὸν ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους παλαιοχριστιανικοὺς ἄμβωνας, τῶν ὁποίων αἱ ἀποκαταστάσεις περιορίζονται εἰς τὰ κάτω μόνον μέρη.

¹ Εἰς τὴν κατανόησιν τῆς στηριξεως τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἄμβωνος μεγάλως ἐβοήθησεν ἡμᾶς ὁ ἀρχιτέκτων κ. Κίμων Θ. Λάσκαρις, ὁ ἐκτελέσας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ

ὡς καὶ πάσας τὰς ἀρχιτεκτονικὰς λεπτομερείας τῆς παρούσης μελέτης. Εἰς τοῦτον ἐκφράζομεν καὶ ἐνταῦθα τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

Ἐποκατάστασις ἱεροῦ Βήματος τῆς Βασιλικῆς Α.

Εκ τῆς γενομένης ἀνωτέρω ἀναλύσεως τῶν καθ' ἕκαστον γλυπτῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς Α βλέπομεν, ὅτι εἰς τὸν διάκοσμον αὐτῶν παρατηρεῖται μεγάλη ποικιλία εἰς θέματα, μορφὰς καὶ τεχνικὴν, δεῖγμα τοῦτο τῆς πλήρους καλλιτεχνικῆς ζωῆς καὶ τῶν ποικίλων ἀναζητήσεων τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ταῦτα ἀνήκουσι.

Τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν αὐτοῖς θέματα εἶναι τὰ ἑλληνικά. Ταῦτα ἔχουσιν ἐνίοτε τὴν πλαστικὴν μορφήν τῆς ἀρχαιότητος, ἣτις εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπιζῆ καθαρώτερον ἢ ἀλλαχοῦ, κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμως λαμβάνουσι τὴν νέαν μορφήν τῆς γραφικῆς διακοσμητικότητος, χωρὶς ν' ἀποβάλλωσι τὴν ὀργανικὴν τῶν πνοῆν, ὅπερ χαρακτηρίζει τὸν 5^{ον} κυρίως αἰῶνα.

Τὰ τέσσαρα εἶδη τῶν κιονοκράνων (εἰκ. 53—64) ἀντιπροσωπεύουσι τοὺς κατ' ἐξοχὴν κυριαρχοῦντας τύπους κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα, οὐδαμοῦ δὲ παρατηρήθη τὸ ἐπιθηματοειδές (Kämpferkapitel), τὸ χαρακτηρίζον τὴν ἰουστινιάνειον ἐποχὴν. Τὸν 5^{ον} αἰῶνα προοιδεὶ καὶ ἡ μεγάλη χρῆσις τῆς λεγομένης θεοδοσιανῆς ἀκάνθου, δι' ἧς κατ' ἐξοχὴν κοσμεῖται ὁ ἄμβων (εἰκ. 111—126), ὡς καὶ ἡ ἀνάμικτος αὐτῆς χρῆσις μετὰ τὴν πλατύφυλλον εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γλυπτὸν μέλος (εἰκ. 33· πρβλ. καὶ εἰκ. 72—74).

Ἡ σύγκρισις πρὸς χρονολογημένα γλυπτὰ φέρει πάλιν κατὰ τὸν 5^{ον} αἰῶνα μέγαν ἀριθμὸν παραλλήλων, καίτοι θέματά τινα—ἰδίᾳ τῶν θωρακίων—ἐξακολουθοῦσι καὶ εἰς τὸν 6^{ον} αἰῶνα. Πρὸς ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν βοηθεῖ ἡμᾶς ἡ τεχνοτροπία τῶν γλυπτῶν. Ἡ βαθμὶς ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐξελιξέως τῆς πλατείας ἀκάνθου, ὡς εἶδομεν εἰς τὰ κιονόκρανα καὶ τὰ ἐπιθήματα τοῦ αἵθρου (εἰκ. 53—54 καὶ 57) ἢ τῆς λεπτοτημέτου, ὡς εἶδομεν εἰς τὰ κιονόκρανα καὶ τὰ γεῖσα τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 58 κέ. καὶ 84 κέ.), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συγγένεια τῆς κατασκευῆς πρὸς τὸν γλυπτὸν διάκοσμον τῶν ναῶν: ἀγ. Δημητρίου (412) καὶ Στουδίου, τῆς Χρυσῆς Πύλης καὶ τοῦ κίονος τοῦ Μαρριανοῦ (456) μᾶς ἐπιτρέπει, νομίζω, νὰ καθορίσωμεν ὡς χρονολογίαν τῶν ἡμετέρων γλυπτῶν τὰ μέσα τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

Ὡς πρὸς τὸν κύκλον τέχνης τέλος, μεθ' οὗ ὁ γλυπτὸς οὗτος διάκοσμος συνδέεται, τὰς μεγαλυτέρας σχέσεις καὶ ἀναλογίας εὐρίσκομεν πρὸς τὰ γλυπτὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης· μέρος τούτων συνδέεται πρὸς τὰ ἰδιάζοντα συροπαλαιστινιακὰ πρότυπα καὶ ἕτερον μέρος ἔχει πρωτοτυπίαν τοπικὴν. Ἡ καλὴ ἐκτέλεσις, ἣτις εἰς πολλὰ γλυπτὰ δὲν ὑπολείπεται τῆς τέχνης τῆς πρωτευούσης, εἶναι προφανῶς προῖον τῆς μακρᾶς καλλιτεχνικῆς παραδόσεως εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Ἐκ τοῦ διαστήτου διακόσμου τῶν θωρακίων τοῦ ἄμβωνος.

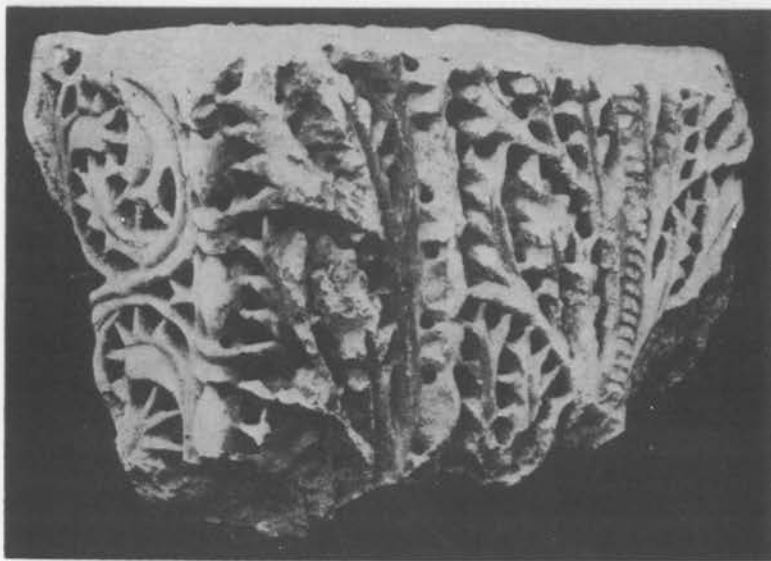
Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

§ 5. *Άνευρεθέντα διακοσμητικά μέλη και μικροτεχνήματα.* — Κατά την έκκαθάρισιν τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ μνημείου, ὡς και ἐκ περισυλλογῆς ἐνεργηθείσης πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Νικ. Γιαννοπούλου κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης χριστιανικῆς βασιλικῆς, ἤλθον εἰς φῶς τὰ ἑξῆς ἀντικείμενα.

Α. ΓΛΥΠΤΑ

1. Τμήμα τόξου (*εἰκ. 127*) περισυλλεγὲν πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀπὸ τοῦ χώρου τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς και προερχόμενον πιθανώτατα ἐκ τῶν τόξων τῶν συνδεόντων τοὺς κί-

Εἰκ. 127. Τμήμα τόξου τοῦ κιβωρίου τῆς ἁγίας Τραπέζης.

νας τοῦ ἄνωθεν τῆς ἁγ. Τραπέζης κιβωρίου τοῦ ναοῦ (βλ. ἄνωτ. σ. 26). Τοῦτο εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς διακοσμήσεις τοῦ ἄμβωνος, εἰργασμένον μὲ τὴν λεπτότητα και ἔπλαστικότητα τῆς στεφάνης τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος οὐρανοῦ (πρβλ. εἰκ. 126). Τὰ θέματα τὰ διακοσμοῦντα αὐτὸ εἶναι τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ θέματα τῶν μετώπων τῶν καμπύλων τόξων τοῦ ἄμβωνος (βλ. εἰκ. 121 πρβλ. και Πίν. Δ') και μόνον αἱ ἀκμαὶ τῶν τόξων και τὸ πάχος αὐτῶν εἶναι ἐνταῦθα πλουσιώτεροι· ἢ κάτω δηλονότι ἐπιφάνεια πληροῦται εἰς τὸ ἡμέτερον τεμάχιον μὲ διμερῆ λοξὰ φύλλα ἐντὸς ἀστραγάλων και μὲ ἀκάνθους ἐν στροβίλῳ ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ σπειροειδοῦς τοῦ παρατηρουμένου εἰς τὰ πρῶτα. Ὁ πλοῦτος και ἡ ἐπιμελῆς ἐργασία τοῦ διασωθέντος τούτου τμήματος τόξου τοῦ κιβωρίου δύναται νὰ μαρτυρήσῃ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ διακόσμου τῆς ἁγίας Τραπέζης τῆς χριστιανικῆς ταύτης βασιλικῆς.

2. Δύο τμήματα κογχῶν (*εἰκ. 128*) άνευρεθέντα κατά τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ δεξιοῦ κλίτους τοῦ ναοῦ δεξιὰ τῆς σολέας· ταῦτα διασφύζουσι τοὺς πλαισιοῦντας τὰς κόγχας ἠνωμένους κιονίσκους τῶν, κοσμουμένων διὰ φύλλων πενταφύλλου ἀκάνθου καὶ μέρη τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῶν γλυφῶν· τὸ ἄνω τεμάχιον ἔχει καὶ πλατεῖαν ἐν εἴδει παρυφῆς ταινίαν πληρουμένην διὰ ζητοειδῶν διακοσμῆσεων.

3. Τὸ κάτω ἀριστερὸν τμήμα γλυπτικοῦ συμπλέγματος μεθ' ἠνωμένης βάσεως ὕψους 0,22 μ. (*εἰκ. 129*), εὔρεθὲν εἰς χεῖρας τοῦ κατοίκου τῆς Ν. Ἀγχιάλου Δ. Ζαχαριάδου· καὶ προερχόμενον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς. Εἰς τὸ εὔρεθὲν τεμάχιον διασφύζεται ὁ δεξιὸς ποὺς ἀνδρὸς καὶ ἀριστερὰ τὸ ἥμισυ σῶμα λέοντος ἐξηπλωμένου παρὰ τοὺς πόδας

Εἰκ. 129. Τὸ κάτω ἀριστερὸν τμήμα γλυπτικοῦ συμπλέγματος.

Εἰκ. 128. Τμήματα ἐκ τόξων άνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ δεξιοῦ κλίτους.

αὐτοῦ. Πρόκειται ἴσως ἐνταῦθα περὶ τεμαχίου προερχομένου ἐκ τοῦ γνωστοῦ χριστιανικοῦ συμπλέγματος τοῦ Δανιὴλ ἐν τῷ μέσῳ τῶν λεόντων, προσφιλοῦς θέματος τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς τέχνης, δι' οὗ ἐκοσμοῦντο, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν πηγῶν (Εὐσεβίου, ἐν βίῳ Κωνσταντίνου, βιβλ. 3, κ. 49),

κρήναι, στοαὶ κλπ. Ἡ πλαστικότητα ἐν τούτοις τοῦ άνευρεθέντος τεμαχίου πλησιάζει τὰ ρωμαϊκὰ ἔργα γλυπτικῆς, ἂν καὶ εἰς ἔργα χριστιανικὰ (ὡς εἰς τὸ ἀγαλμάτιον τοῦ Καλοῦ Ποιμένος τοῦ Λατερανοῦ ἐν Ρώμῃ) ὁμοία πλαστικότης παρατηρεῖται.

4. Εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοῦ Ζαχαριάδου εὔρεθη καὶ κεφαλὴ ἀμνοῦ (πλάτ. 0,22 μ. εἰς σφύζομενον ὕψος 0,15 μ.) (*εἰκ. 130*). Τὸ τεμάχιον τοῦτο προδίδει καταφανῆ χριστιανικὴν ἐργασίαν καὶ εἶναι ἴσως μεταγενέστερον τοῦ προηγουμένου. Ἐκ τῶν λεπτομερειῶν τῆς κεφαλῆς καλύτερον διασφύζονται οἱ ὀφθαλμοί, πλαστικῶς ὅπως δῆποτε εἰργασμένοι διὰ προεξοχῆς τοῦ βολβοῦ καὶ ἐμβαθύνσεως τῆς ἰριδος, ὅπως εἰς τὰ παλαιοχριστιανικὰ ἀνάγλυφα.

Τὰ τρία ἄνωτέρω τεμάχια εἶναι πιθανώτατα λείψανα διακοσμῆσεων τῶν περὶ τὴν ἡμέτεραν βασιλικὴν κτισμάτων.

5. Ἐκ περισυλλογῆς προέρχεται καὶ μικρὸν τμήμα κυρτοῦ θωρακίου μετὰ λοξοτμήτου ἄνω γλυφῆς (ὕψους 0,12 μ.), ἔνθα διασφύζεται ἐπιτεδόγλυφος κεφαλὴ μετὰ φωτοστεφάνου

Εικ. 130. Ἄνευρεθείσα κεφαλὴ ἀμνοῦ.

Εικ. 131.
Ἐπιπεδόγλυφος κεφαλὴ ἀγίου (:)
ἐπὶ τμήματος θωρακίου.

(*εἰκ. 131*)· τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου (ὄφθαλμοί, ρίς, στόμα) ὡς καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἀποδίδονται διὰ χαραγῶν, φαίνεται δὲ ἐκ τοῦ διασωθέντος μέρους τοῦ λαιμοῦ εἰδός τι μαφορίου κατερχομένου δεξιὰ καὶ καλύπτοντος μέρος τῆς σιαγόνος. Ὑπετέθη ὅτι πρόκειται περὶ ἀγιογραφικῆς τινος συνθέσεως (οἶον, τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ), πιθανώτερον ὁμως φαίνεται ὅτι εἶναι μεμονωμένη τις παράστασις.

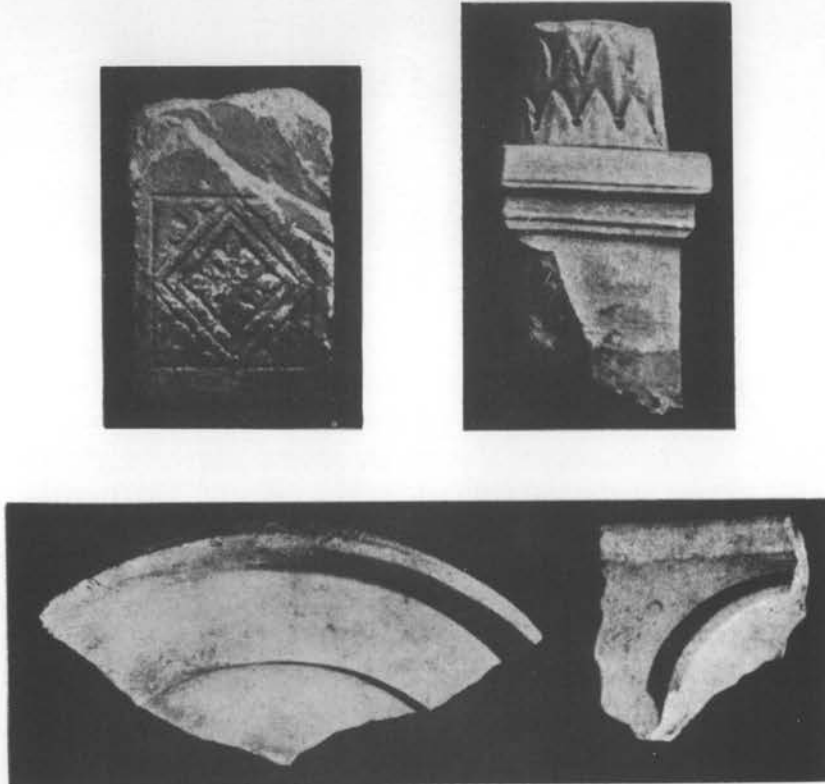

Εικ. 132. Τμήματα πεσσίσκων τῆς σολέας.

6. Τμήματα τετραγωνικῶν κιονίσκων τῆς σολέας τοῦ ναοῦ (*εἰκ. 132*), ἐξ ὧν τὰ δύο ἀριστερὰ ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς, τὸ δεξιὰ δὲ εἰκονιζόμενον προέρχεται ἐκ περισυλλογῆς πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν. Τὰ τεμάχια ταῦτα διασφύζουσιν ἰδιορρυθμοὺς λαβὰς εἰς σχῆμα καρπῶν πεύκης ἢ εἴδους τινὸς θυσσάνου σχηματιζομένου διὰ γλυφῶν. Προέρχονται πιθανώτατα ἐκ τῶν διαχωριστικῶν μεταξὺ θωρακίων μικρῶν πεσσῶν

τῆς σολέας, ὑπάρχουσι δὲ εἰς τὸ ἐν τούτων δύο ἐγκοπαὶ (προέρχεται ἐπομένως ἐκ τῶν ἐν τῷ μέσῳ πεσσίσιων), εἰς τὸ ἕτερον δὲ μόνον μία, δηλωτικὴ τῆς ἐν τῇ εἰσόδῳ θέσεως αὐτοῦ.

7. Δύο βάσεις τραπεζῶν προερχόμεναι ἐκ περισυλλογῆς πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν (*εἰκ. 133-134*). Ἐκ τούτων ἡ τετράγωνος ἀριστερὰ (ὑψ. 0,46 μ.) ἔχει ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως τὸν συνήθη διάκοσμον τῶν θωρακίων, ἦτοι ῥόμβον μὲ διπλῆν ταινίαν πληρούμενον διὰ σταυροῦ, οὔτινος αἱ κεραῖαι ἀπολήγουσιν εἰς τρίφυλλα καὶ ἐγγραμμένον εἰς τετράγωνον, τὰς γωνίας τοῦ ὁποῦ κοσμοῦσιν ἡμίφυλλα· ἡ ἑτέρα (ὑψ. 0,86 μ.) εἶναι πλαστικώτερον εἰργασμένη καὶ προφανῶς

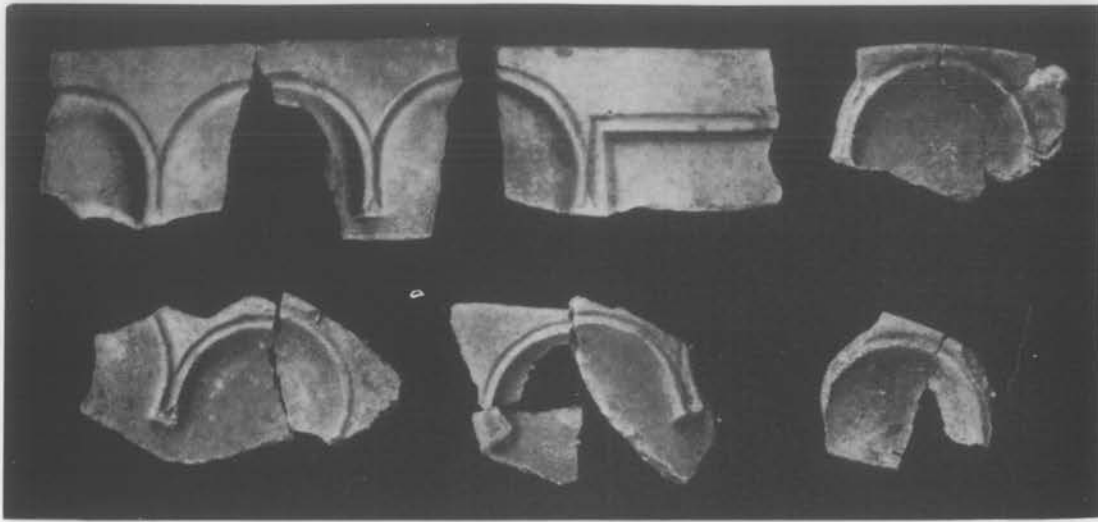

Εἰκ. 133 - 135. Βάσεις καὶ τμήματα τραπεζῶν.

ἀρχαιότερα τῆς πρώτης· ἔχει τὸ σχῆμα τετραγωνικῆς βάσεως μετὰ βάθρου (podium) ἄνω δὲ στρογγύλον κορμὸν μετὰ ἀναγλύφου φολιδοῦ διακόσμου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια εἶναι ἐλαφρῶς κοίλη μετ' ὀπῆς ἐν τῷ μέσῳ, κατάλληλος νὰ δεχθῇ τὴν πλάκα τραπέζης.

Πλάκες τοιαῦται ἀνευρέθησαν δύο (*εἰκ. 135*), ἐξ ὧν ἡ ἀριστερὰ εἶναι ἀβαθῆς στρογγύλη μετὰ διπλοῦ πλαισίου, ἡ δ' ἑτέρα (δεξιὰ) τετράγωνος, ἔχουσα πλὴν τοῦ πλαισίου ἐν τῷ μέσῳ στρογγύλην ἐμβάθυνσιν εἰς σχῆμα λεκάνης. Αἱ τράπεζαι αὗται προέρχονται προφανῶς ἐκ προσκτισμάτων τῆς βασιλικῆς.

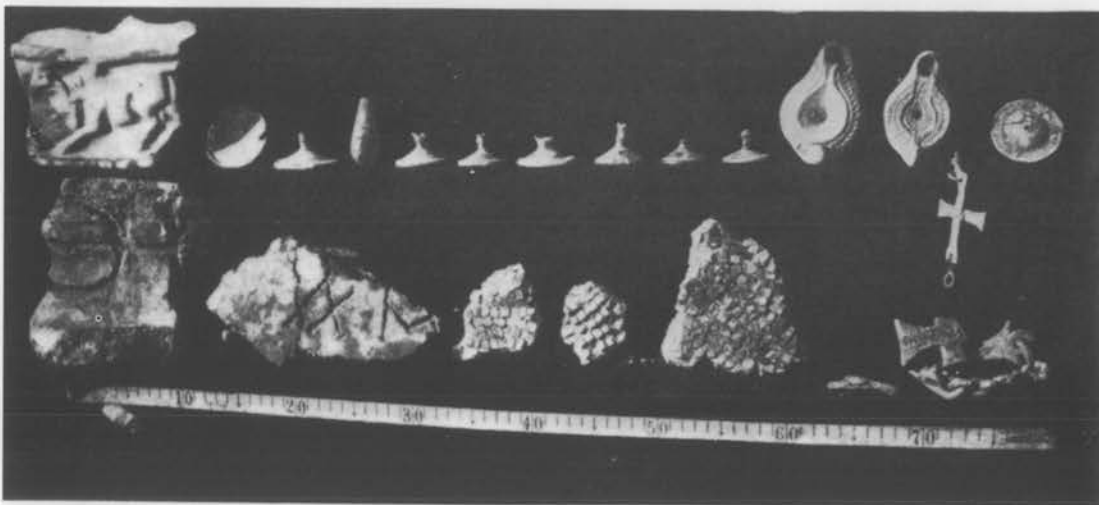
Ἀξιολογότερα εἶναι ἕτερα τμήματα τραπεζῶν παριστώμενα ἐν *εἰκ. 136*. Ἐκ τούτων δύο ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ αἰθρίου, τὰ δὲ λοιπὰ περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ χώρου τῆς ὑποτιθεμένης ἀγορᾶς τῆς πόλεως (βλ. ἄνωτ. σ. 13) κατὰ τὴν κατασκευὴν περιτοιχίσματος τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας τῆς κωμοπόλεως. Τὰ τεμάχια ταῦτα προέρχονται ἐκ τραπε-

Εικ. 136. Ἀνευρεθέντα τεμάχια ἐκ τραπεζῶν νεκροδείκτων (*mensae martyrum* ;).

ζῶν, ὁμοίων κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὰς ἐσχάτως ἀνευρισκομένας εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, οἷον ἐν Ἐφέσῳ, Κορίνθῳ κ. ἄλλ., ἢ χρησιμοποίησις καὶ ὁ συμβολισμὸς τῶν ὁποίων δὲν ἐξηκριβώθησαν εἰσέτι. Ἡ ὁμοιότης τῶν πρὸς τὰς γνωστὰς τραπέζας νεκρικῶν δείκτων καὶ ἀγαπῶν, τελουμένων εἴτε εἰς ἰδιωτικούς τάφους εἴτε καὶ εἰς τάφους μαρτύρων τῆς πίστεως (διὸ καὶ εἶναι γνωστὰ ὡς *mensae martyrum*) εἶναι καταφανής (βλ. περὶ τῶν τραπεζῶν τούτων εἰς προσεχῆ μελέτην μου περὶ χριστιανικῶν βασιλικῶν).

Τμήμα τραπέζης εἶναι καὶ τεμάχιον εἰκονιζόμενον ἐν *εἰκ. 137* ἀριστερὰ ἄνω τὸ διασπῶν τεμάχιον προέρχεται ἐκ τῆς στεφάνης μεγάλης τραπέζης ἔνθα εἰκονίζοντο κυνηγετικά σκηναί. Ἡ τέχνη τοῦ τεμαχίου τούτου εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν γνωστὴν τραπέζαν τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (βλ. Ὁδηγὸν Βυζαντινοῦ Μουσείου, Ἀθῆναι, 1924 σ. 15 κέ.).

Εικ. 137. Τεμάχια ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων μικροτεχνημάτων.

Β'. ΜΩΣΑΪΚΑ - ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ

Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνευρέθη πλῆθος τεμαχίων* μωσαϊκῶν καὶ μέγας ἀριθμὸς διαλελυμένων ψηφίδων, προερχομένων ἐκ τῶν διακοσμήσεων τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ.

Ὡς διακρίνεται εἰς τὰ τεμάχια τῆς εἰκ. 137 (κάτω σειρὰ ἐν τῷ μέσῳ) ἄτινα προσάγονται ὡς δείγματα ἐνταῦθα, αἱ ψηφίδες εἶναι ἀκανόνιστοι, τοποθετημένοι εἰς ἰκανὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ὥστε ν' ἀφίνωνται κενά· εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ψηφίδων διαφαινόμενον κονίαμα διακρίνονται χρωματισμοί, ἀνάλογοι πάντοτε πρὸς τὸ χρῶμα τῶν ψηφίδων (ὑπὸ τὰς χρυσᾶς ψηφίδας ὑπάρχει ἐρυθρὸς χρωματισμὸς, ὑπὸ τὰς βαθεῖας κυανᾶς καὶ τὰς πρασίνοους ὅμοιοι χρωματισμοὶ καὶ οὕτω καθεξῆς). Ὅμοίως παρατηρεῖται εἰς ἀνευρεθέντα τεμάχια—προερχόμενα προφανῶς ἐκ διακοσμήσεων τόξων—ἢ διὰ λόγους ὀπτικῆς λοξῆ κατὰ σειρὰς τοποθέτησις τῶν ψηφίδων.

Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ βαπτιστηρίου ἀνευρέθησαν καὶ τμήματα κονιαμάτων μετὰ ζωηρῶν χρωματισμῶν, προερχόμενα ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν μερῶν τούτων τοῦ ναοῦ. Ἄτυχῶς ἢ κατάστασις, εἰς ἣν τ' ἀνωτέρω ἀνευρέθησαν, δὲν ἐπιτρέπει λεπτομερεστέραν ἀνάλυσιν τῆς τέχνης καὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ.

Γ'. ΠΗΛΙΝΑ - ΥΑΛΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΙΝΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἀριστερὰ τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς εὐρισκομένου σκευοφυλακίου ἀνευρέθησαν εἰς σχετικῶς μεγάλην ποσότητα τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα ἀντικείμενα, ἠκρωτηριασμένα καὶ ἐφθαρμένα κατὰ τὸ πλεῖστον, ἰκανὰ ἐν τούτοις νὰ δώσωσιν ἰδέαν τινα οὐ μόνον τοῦ στολισμοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἀρχαίας ταύτης χριστιανικῆς βασιλικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν διαφορῶν σκευῶν τῶν ἐν χρήσει εἰς τὰ σκευοφυλάκια τῶν παλαιῶν τούτων ναῶν.

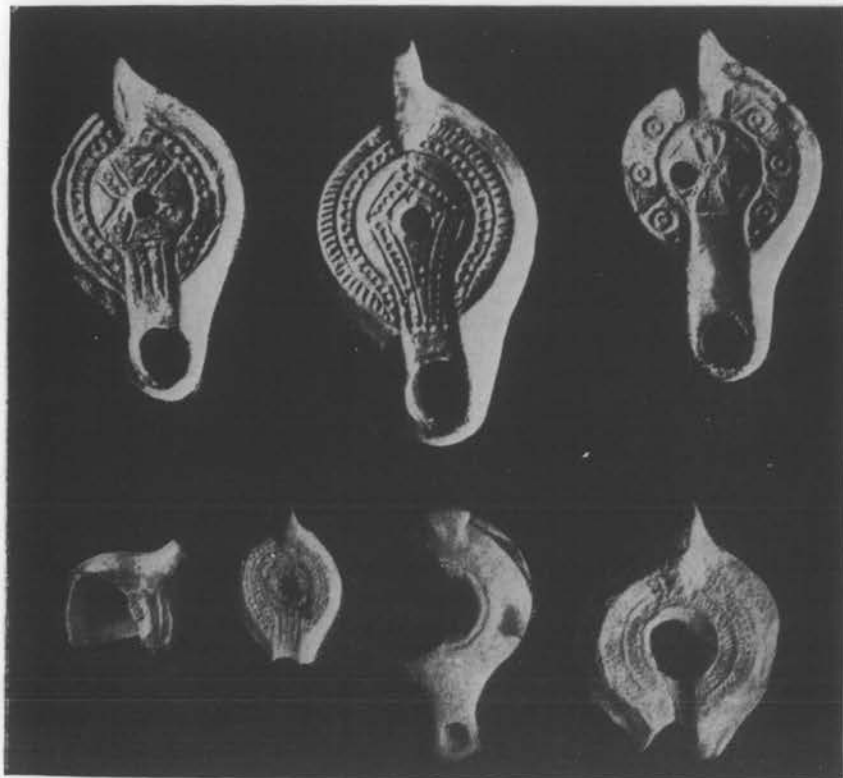
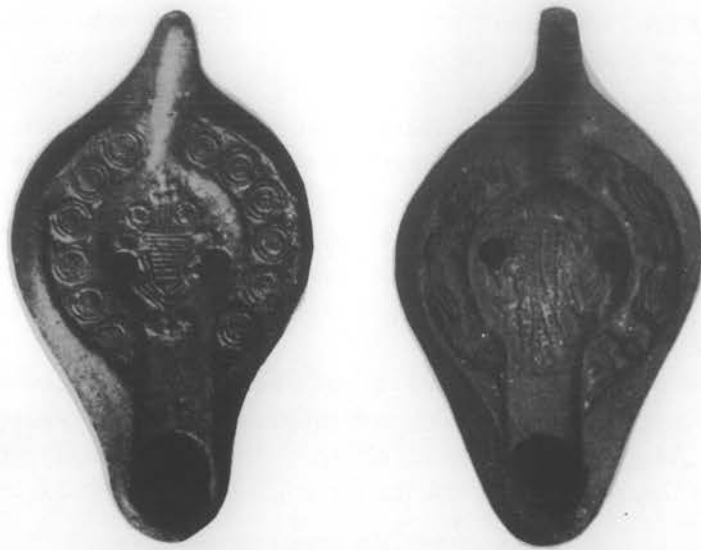
α'. Πήλινα.

1. Πλῆθος τεμαχίων ἐκ μεγάλων *πίθων* (βλέπε ἀνωτέρω ἐν σελ. 45 περιγραφὴν τοῦ σκευοφυλακίου), μεταξὺ τῶν ὁποίων τεμάχια ἐκ στομίων μετ' ἐγχαράκτων ἐπιγραφῶν (εἰς εἰκ. 137 τὰ δύο τεμάχια ἀριστερὰ τῆς κάτω σειρᾶς). Εἰς ἐν τῶν τεμαχίων τούτων διασφύζεται ἢ ἐπιγραφή ΘΗ(βῶν]πιθ. ἐκκλησίας Θεβῶν], εἰς τὸ ἕτερον δὲ τὰ γράμματα: Χ μετὰ λοξῆς γραμμῆς πρὸ τοῦ γράμματος (πιθ. χίλιοι) καὶ Μ (πιθ. μόδιοι). Ἦτοι τὸ πρῶτον ἀναγράφει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, τὸ δὲ δεύτερον τὴν χορητικότητα ἴσως τοῦ πίθου.

2. Πολλοὶ *λύχνοι*, οἱ κυριώτεροι τῶν ὁποίων παρίστανται εἰς τὰς εἰκ. 138-140 (πρβλ. καὶ εἰκ. 135 δεξιὰ ἄνω σειρὰ).

Οἱ λύχνοι οὗτοι ἔχουσι τὸ σύνηδες ὠοειδὲς μετὰ λαβῆς σχῆμα τῶν παλαιοχριστιανικῶν λύχνων, αἱ ἀνάγλυφοι δὲ διακοσμήσεις τῶν, ἀνήκοντες εἰς τοὺς διαφοροὺς γνωστοὺς τύπους, εἶναι διάφοροι. Εἰς τὸν λύχνον τῆς εἰκ. 138 τὸ κέντρον πληροῦται δι' ἀγγείου (εἰς σχῆμα κανθάρου), ἐξ οὗ φύονται ἄνθη ἐκατέρωθεν, ἐν ᾧ ἢ παρυφῆ ἔχει τὸ σύνηδες ἐκ τριπλῶν κύκλων κόσμημα. Εἰς τὸν λύχνον τῆς εἰκ. 139 τὸ κέντρον καταλαμβάνει ταῶς, τὴν δὲ παρυφῆν κόσμημα εἰς σχῆμα πτεροῦ καὶ ἐσχηματοποιημένα ἄνθη. Εἰς τοὺς λύχνους τῆς εἰκ. 140 (πρβλ. καὶ τὴν εἰκ. 137 δεξιὰ ἄνω) ἐπικρατεῖ εἰς τὰς παρυφὰς τὸ ἀπλοῦν ἢ διπλοῦν διὰ στιγμῶν καὶ κύκλων εἰς σχῆμα ρόδακος κόσμημα, ἐν ᾧ τὸ κέντρον πληροῦται διὰ μονογραμμάτων τοῦ Χριστοῦ, ῥόμβων, κύκλων εἰς σχῆμα στεφάνου καὶ καθεξῆς¹.

1 Τοὺς διαφοροὺς τύπους τῶν λύχνων βλέπε ἐν Wulff, Altchr. u. Miltelalt. Bildwerke ἔ. ἀ. Νο 1220 κέ.

Εικ. 138 - 140. Παλαιοχριστιανικοί λύχνοι εύρεθέντες ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ναοῦ.

Εικ. 141. Πηλίνη σφραγίς
άνευρεθείσα ἐν τῷ σκευοφυλα-
κίῳ τοῦ ναοῦ.

3. Μεταξὺ τῶν πηλίνων εὐρημάτων τοῦ σκευοφυλακίου εἶναι καὶ σφραγίς ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ ἀνάγλυφον διπλοῦν ἰσοσκελῆ σταυρὸν ἐντὸς κύκλου καὶ κατὰ τὴν παρυφὴν ἑλικοειδῆς γραμμικὸν κόσμημα μετὰ στιγμῶν (εἰκ. 141).

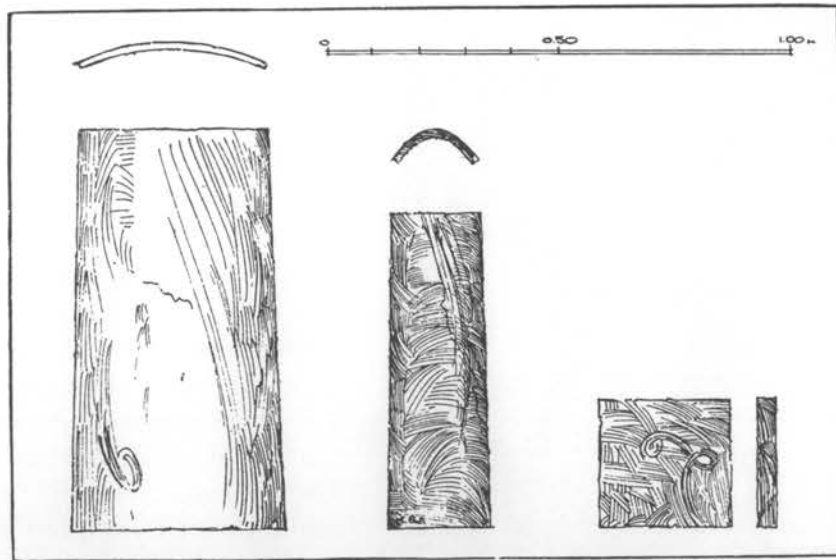
4. Ἐκ τοῦ σκευοφυλακίου περισυνελέγη καὶ πλῆθος θραυσμάτων ἐξ ἀγγείων ἄνευ γανώσεως, τὸ ἀνευρεθὲν δὲ ἀκέραιον παριστᾷ ἡ εἰκ. 142.

Πλὴν τούτων ἀπόκεινται εἰς τὴν συλλογὴν Ν. Ἀγχιάλου περισυλλεγένητα ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν καὶ ἄλλα ἀγγεῖα, ἄνευ γανώσεως τῶν αὐτῶν χρόνων, παριστώμενα εἰς τὴν εἰκ. 142 ἄνω, ἥτοι στάμνος καὶ εἰδός τι μαγειρικοῦ σκεύους(;) ἔχοντος κατὰ τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ὄπας.

Εἰς τὰ πῆλινα εὐρήματα περιλαμβάνομεν τέλος ἐνταῦθα καὶ μεγάλας κεράμους εὐρεθείσας εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ προπύλου (βλ. ἄνωτ. σ. 49), τὸ σχῆμα τῶν ὁποίων παριστᾷ ἡ εἰκὼν 143.

Εἰκ. 142. Ἄνευρεθέντα πῆλινα ἀγγεῖα
διαφόρων σχημάτων.

Εἰκ. 143. Σχήματα κεράμων καὶ πλίνθων τῆς βασιλικῆς.

β'. Υάλινα.

Κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ σκευοφυλακίου ἀνευρέθησαν καὶ πολλαὶ βάσεις ἐξ ὑαλίνων δοχείων κανδηλῶν (διαμ. 0,04—0,05 1/2 μ.). Αὗται ἔχουσιν ἐλαφρῶς τὸ σχῆμα κολούρου

πυραμίδος—πλὴν μιᾶς ἥτις εἶναι ἐπίπεδος—καταλήγουσι δὲ πᾶσαι κατὰ τὸ ἄκρον εἰς δακτύλιον κοῖλον καὶ διατηροῦσιν ἐν μέρει τὴν κάθετον λαβὴν ἐν τῷ κέντρῳ, ἥτις ἐπλατύνετο εἰς τὸ χεῖλος ἄνω ἢ λαβὴ αὐτὴ ἔχει ὕψος ποικίλλον ἀπὸ 0,005—0,009 μ. Ὡς ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων δηλοῦται, αἱ κανδήλαι αὗται ἦσαν ἐλαφρῶς ἀσύμμετροι κατὰ τὸ σχῆμα προδίδουσαι τὴν διὰ τῆς χειρὸς ἐργασίαν, τὰ δὲ χρώματά των ἔχουσι διαφόρους ἀποχρώσεις κυανοῦ καὶ πρασίνου (βλ. εἰκ. 137 ἄνω σειρά).

Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων ὑπάρχουσι: μικροὶ ἐκ λεπτοτάτης ὑάλου δίσκοι (διαμ. 0,05 1/2 μ.) ἐλαφρῶς κοῖλοι καὶ φιαλίδιον βαθέως κυανοῦν (ὑψ. 0,06 μ.), ὅπερ εἶναι πιθανώτατα τὸ κάτω μέρος μεγάλης κρεμαστῆς κανδήλας (εἰκ. 137).

Εἰκ. 144. Σταυροὶ ἐξ ὀρειχάλκου καὶ ἕτερα μετὰλλινα ἀντικείμενα ἀνευρεθέντα εἰς τὸ σκευοφυλάκιον τοῦ ναοῦ.

ἄνω τμήμα τῆς καθέτου κεραίας, ἀνήκει εἰς τὸν τύπον μὲ τὰς πλατυνομένας κεραίας καὶ τὰς δισκοειδεῖς ἀπολήξεις τῶν γωνιῶν, ἐφηρημόζετο δὲ εἰς σκευός τι, ὡς δεικνύει ὁ ἐν τῷ μέσῳ

Ἰάλινα τεμάχια εἰς μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀνευρέθησαν καὶ κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ θαλάσσιου τοῦ ναοῦ. Ταῦτα προέρχονται προφανῶς ἐξ ὑελοπινάκων παραθύρων, τὸ πάχος δὲ αὐτῶν δὲν εἶναι πάντοτε ὅμοιον (εἰς τὰ ἄκρα ποικίλλει ἀπὸ 0,001—0,002 μ., εἰς δὲ τὸ μέσον ἀπὸ 0,004 μ.—0,005 μ.)· τὸ ἐπικρατοῦν εἰς τὰ τεμάχια ταῦτα χρῶμα εἶναι τὸ πράσινον.

γ'. Μετὰλλινα.

Ἄξιόλογα εἶναι καὶ τ' ἀνευρεθέντα ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ναοῦ μετὰλλινα ἀντικείμενα.

1. Τρεῖς σταυροὶ ἐξ ὀρειχάλκου τοῦ 5^{ου} ἢ 6^{ου} αἰῶνος (εἰκ. 144) ἐκ τῶν συνήθως χρησιμοποιουμένων πρὸς ἀνάρτησιν σκευῶν εἰς παλαιοχριστιανικοὺς ναοὺς. Ἐκ τούτων οἱ δύο ἀριστερὰ ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ μὲ τὰ πλατυνομένα ἄκρα τῶν κεραίων, διατηροῦσι δὲ εἰσέτι τοὺς μετὰλλίνους δεσμοὺς εἰς τὴν κάθετον κεραίαν· εἰς τὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκ. 144 (συγκείμενον ἐκ τεμαχίων δύο σταυρῶν) διασφύζεται καὶ ἡ συγκρατοῦσα αὐτὸν ἄλυσις. Ὁ σταυρὸς δεξιὰ ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκ. 144, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐλλείπει τὸ

υπάρχων δεσμός. Τέλος τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ τεμάχιον εἶναι τὸ ἡμισυ περίπου τμήμα μονογράμματος¹.

Τὰ λοιπὰ ὄρειχάλκινα τεμάχια, τὰ παριπτώμενα εἰς τὴν εἰκ. 144 προέχονται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῶν ἐξαρτημάτων θυροφύλλων, τὸ δὲ ἄνωθεν τοῦ μονογράμματος τεμάχιον εἶναι ὄρειχαλκίνη βάσις σκεύους τοῦ ναοῦ.

2. Νομισματομόρφον χρυσοῦν ἔλασμα 0,03 μ. (εἰκ. 145) περιβαλλόμενον διὰ χρυσοῦ ὁμοίως στεφάνου καὶ ἔχον εἰς τέσσαρας σειρὰς ἐγγάρακτον διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ὀλόκληρον τὸν τρισάγιον ὕμνον (Ἅγιος ὁ Θεὸς — Ἅγιος ἰσχυρὸς — Ἅγιος ἀθάνατος — ἐλέησον ἡμᾶς) ἄνωθεν τοῦ ὕμνου ὑπάρχουσιν ὁμοίως ἐγγάρακτοι: σταυρὸς ἰσοσκελῆς ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐκατέρωθεν τὰ σύμβολα ἡλίου καὶ σελήνης, κάτωθεν δὲ ἐν τῷ μέσῳ μονόγραμμα ἀναλυόμενον εἰς τὰ γράμματα: Δ, Μ, Ρ, Τ καὶ Υ (Δημητρίου);². Ἐκατέρωθεν τοῦ μονογράμματος εἶναι κεχαραγμέναι συμμετρικῶς περιστρεφάσαι τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ κέντρον.

Πρόκειται ἴσως περὶ φυλακτηρίου (amuleta), τοῦ τρισαγίου ὕμνου κεχαραγμένου ἀντὶ εὐχῆς ἢ ἐπικλήσεως τοῦ κατόχου (Δημητρίου);³, ἥτοι ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν χριστιανικῶν ἐγκολπίων. Εἰς τὸ ἔλασμα τοῦτο δὲν ὑπάρχει ὀπὴ πρὸς ἀνάρτησιν, ἐπομένως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τοῦτο περιεκλείετο εἰς τι στρογγύλον πλαίσιον ἢ θήκην ἐξ ἑτέρας ὕλης.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τοῦ εὐρήματος τούτου, ἂν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει: τὰ σύμβολα ἡλίου καὶ σελήνης, τὸ μονόγραμμα καὶ ἡ παλαιογραφία τοῦ ὕμνου, θὰ ἠδύνατο τις νὰ τὸ ἀναγάγῃ εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνους⁴.

Εἰκ. 145
Χρυσὸν φυλακτήριον (amuleta) μετὰ τοῦ τρισαγίου ὕμνου.

Δ. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Κατὰ τὴν ἐκκάθαρσιν τοῦ δαπέδου τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ σκευοφυλακίου ἀνευρέθησαν καὶ νομίσματα, ἐξ ὧν τὰ ὑπ' ἀρ. 3 κέ. εἶναι καὶ ἀξιώλογα κατὰ τοῦτο, καθ' ὅσον δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀπόδειξις τῆς χρονικῆς περιόδου τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ. Ταῦτα κατὰ παράκλησίν μου ὁ συναδέλφος κ. Κωνσταντόπουλος κατέταξεν ὡς ἑξῆς:

Εἰκ. 146. Νόμισμα Κωνσταντίου Β' εὐρεθὲν παρὰ τὴν ἀψίδα τοῦ ναοῦ.

Κωνσταντίος Β'. — (323-361) (εἰκ. 146).

1. /Α—18 χιλ.—D.N. CONSTAN—TIVS P.F. AVG.

Πέριξ προτομῆς Κωνσταντίου Β' πρὸς δεξιὰ, μετὰ διαδήματος καὶ χλαμύδος.

Τὸ ὄλον ἐν κύκλῳ σφαιριδίων ἐφθαρμένον.

Ἔπι. FEL. TEMP. RE [PA] RATIO πέριξ τοῦ αὐτοκράτορος καταβάλλοντος διὰ τοῦ δόρατος πολέμιον.

¹ Τοὺς διαφόρους τύπους ὁμοίων σταυρῶν βλέπε ἐν Wulff, Altchr. u. Mittelalt. Bildwerke, ἔ. ἀ. Νο 44 κέ.

² Ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων τὰ: Δ καὶ Μ ἀποτελοῦσι τὸ συμπλήρωμα τοῦ μέσου, ἐν ᾧ τὰ τρία τελευταῖα γράμματα εἶναι κεχαραγμένα εἰς τὴν προέκτασιν πρὸς τὰ ἄνω τῶν δύο σκελῶν τοῦ γράμματος Μ καὶ ἐκατέρωθεν τοῦ Δ· τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ συμπλήρωμα Τ καὶ Υ ἔχει διαταχθῆ εἰς σχῆμα σταυροῦ.

³ Ἡ γενίκευσις τοῦ τρισαγίου ὕμνου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ

ἀρχεται ὡς γνωστὸν, κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπὸ Θεοδοσίου Β' (408-450) πρβλ. Γ. Σωτηρίου, Τὰ λειτουργικὰ ἔργα, Ἀθήναι, 1920, σ. 33.

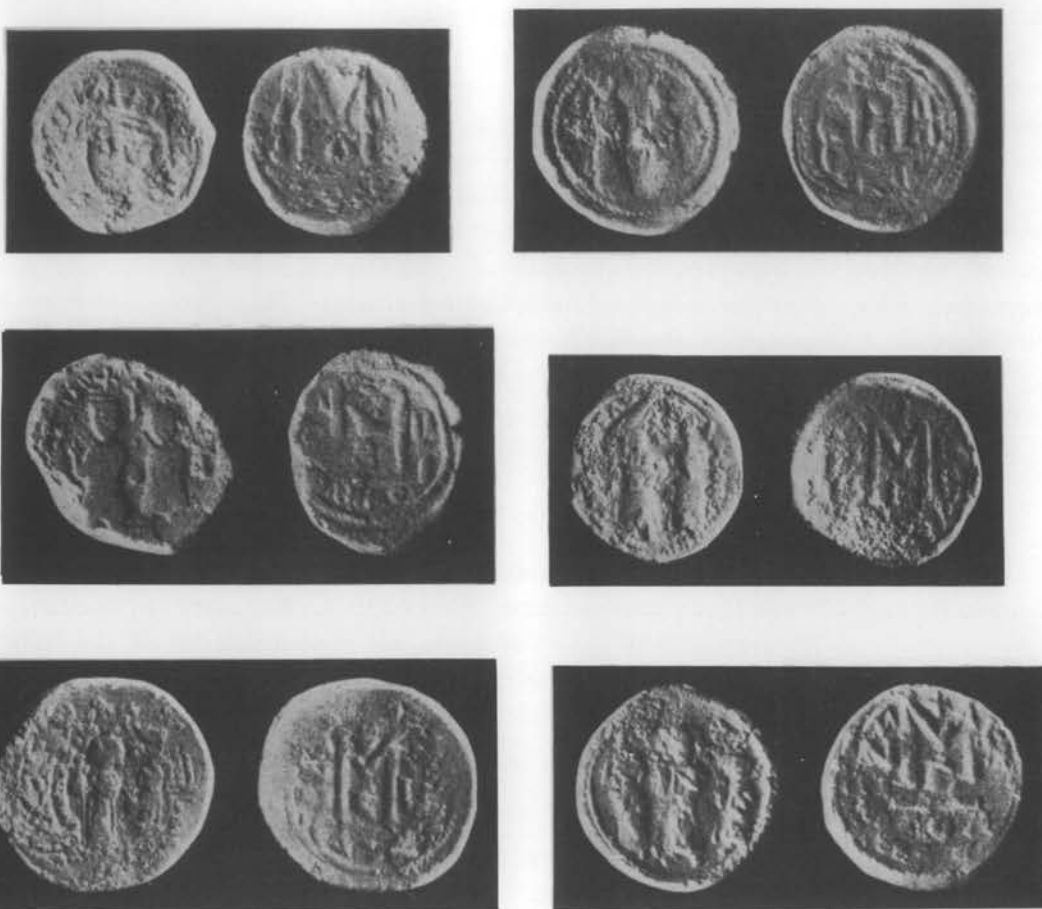
⁴ Περὶ τῆς ἐμφανίσεως τῶν συμβόλων ἡλίου καὶ σελήνης καὶ περὶ σχημάτων τῶν φυλακτηρίων τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς ἐποχῆς μετ' ἐπιγραφῶν κλπ. πρβλ. Kaufmann, Handb. d. christl. Archäologie, Paderborn, 1913, σ. 632 κέ., ἐνθα ὑπάρχει καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία περὶ φυλακτηρίων εἰς δακτυλίους, ἐγκόλπια κττ.

Ἐν τῷ πεδίῳ ἀριστερᾷ Β, ἐν τῷ ἐξέρῳ S. M. T [ES.

Τὸ ὄλον ἐν κύκλῳ σφαιριδίων.

2. /Α—18 χιλ.—Ἔτερον ἐφθαρμένον πιθανῶς τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, ἔχον ὅμοιον ὀπισθεν τύπον καὶ ὁμοίαν ἐπιγραφὴν.

Τὰ δύο ἀνωτέρω νομίσματα εὐρέθησαν ἔξωθεν τῆς ἀψίδος τοῦ ναοῦ κατὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς.

Εἰκ. 147-152. Νομίσματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν συμβασιλέων αὐτοῦ εὐρεθέντα ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τοῦ ναοῦ.

Ἡράκλειος μόνος.—(610-641) (εἰκ. 147).

3. /Α—27 χιλ.—Ἐπιγραφὴ ἀσαφὴς διότι τὸ νόμισμα ἔχει ἐπικοπῆ ἐπὶ ἄλλου προγε-
νεστέρου, ἴσως Τιβερίου.

..... ER AVG. — περίξ προτομῆς κατ' ἐνώπιον Ἡρακλείου μετὰ δια-
δήματος.

Ἦπ. μέγα Μ ἔχον ἑκατέρωθεν κιονιδὸν ἀριστερὰ μὲν ANNO δεξιὰ δὲ III· ἐν τῷ
ἐξέρῳ CON.

Τεσσαρακοντανούμιον κοπὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὸ ὄλον ἐν στεφάνῳ.

Ἡράκλειος καὶ Ἡράκλειος Κωνσταντῖνος (613-641) (εἰκ. 148).

4. /A-31 χιλ.—D]N HERAC . . . — E[TH]E[RA . . .
[CONST].

πέριξ Ἡρακλείου καὶ Ἡρακλείου Κωνσταντίνου ἰσταμένων κατ' ἐνώπιον, φερόντων διαδήματα καὶ κρατούντων σταυροφόρους σφαιράς. Ἐν τῷ μέσῳ ἄνω μικρὸς σταυρός.

ἮΟπ. μέγα Μ ἔχον ἑκατέρωθεν κιονιδὸν ἀριστερὰ μὲν A[NN]O δεξιὰ δὲ III — κάτωθεν τοῦ Μ ὑπάρχει Β καὶ ἐν τῷ ἐξέργῳ ΝΙΚΟ. Τεσσαρακοντανούμιον.

Τὸ ὄλον ἐν στεφάνῳ.

5. /A-33 χιλ.—Ἔτερον ἐπικεκομμένον ἐπὶ προγενεστέρου νομίσματος ἔχον ἀσαφεῖς τὰς ἐπιγραφὰς (εἰκ. 149).

6. /A-30 χιλ.—Ἄνευ ἐπιγραφῆς πέριξ.

ἮΟμοιος τύπος ἐν στεφάνῳ.

ἮΟπ. μέγα Μ ἔχον ἑκατέρωθεν κιονιδὸν ἀριστερὰ μὲν ANNO, δεξιὰ δὲ III κάτωθεν τοῦ Μ τὸ Β καὶ ἐν τῷ ἐξέργῳ ΝΙΚΟ.

Τεσσαρακοντανούμερον κοπὲν ἐν Νικομηδείᾳ.

Τὸ ὄλον ἐν στεφάνῳ (εἰκ. 150).

7. /A-27 χιλ.—. . . . EAL — RACON

ἮΟμοιος τύπος ἐπικεκομμένος ἐπὶ προγενεστέρου νομίσματος.

ἮΟπ. μέγα Μ ἔχον ἑκατέρωθεν κιονιδὸν ἀριστερὰ μὲν ANNO, δεξιὰ δὲ II— ἄνωθεν τοῦ Μ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ καὶ κάτωθεν Γ— ἐν τῷ ἐξέργῳ ΚΥΖ.

Τεσσαρακοντανούμιον κοπὲν ἐν Κυζίκῳ. (εἰκ. 151).

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ εὐρήματος πλὴν τῶν ἀνωτέρω προέρχονται καὶ ἕτερα δεκαπέντε Ἡρακλείου καὶ Κωνσταντίνου, ἅτινα εἶναι ἐπικεκομμένα τὰ πλεῖστα ἐπὶ προγενεστέρων νομισμάτων καὶ ἔχουσιν ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένας τὰς ἐπιγραφάς.

Τὰ πλεῖστα, καθ' ὅσον δύναται τις νὰ κρίνη ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, προέρχονται ἐκ τῶν νομισματοκοπιῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Νικομηδείας.

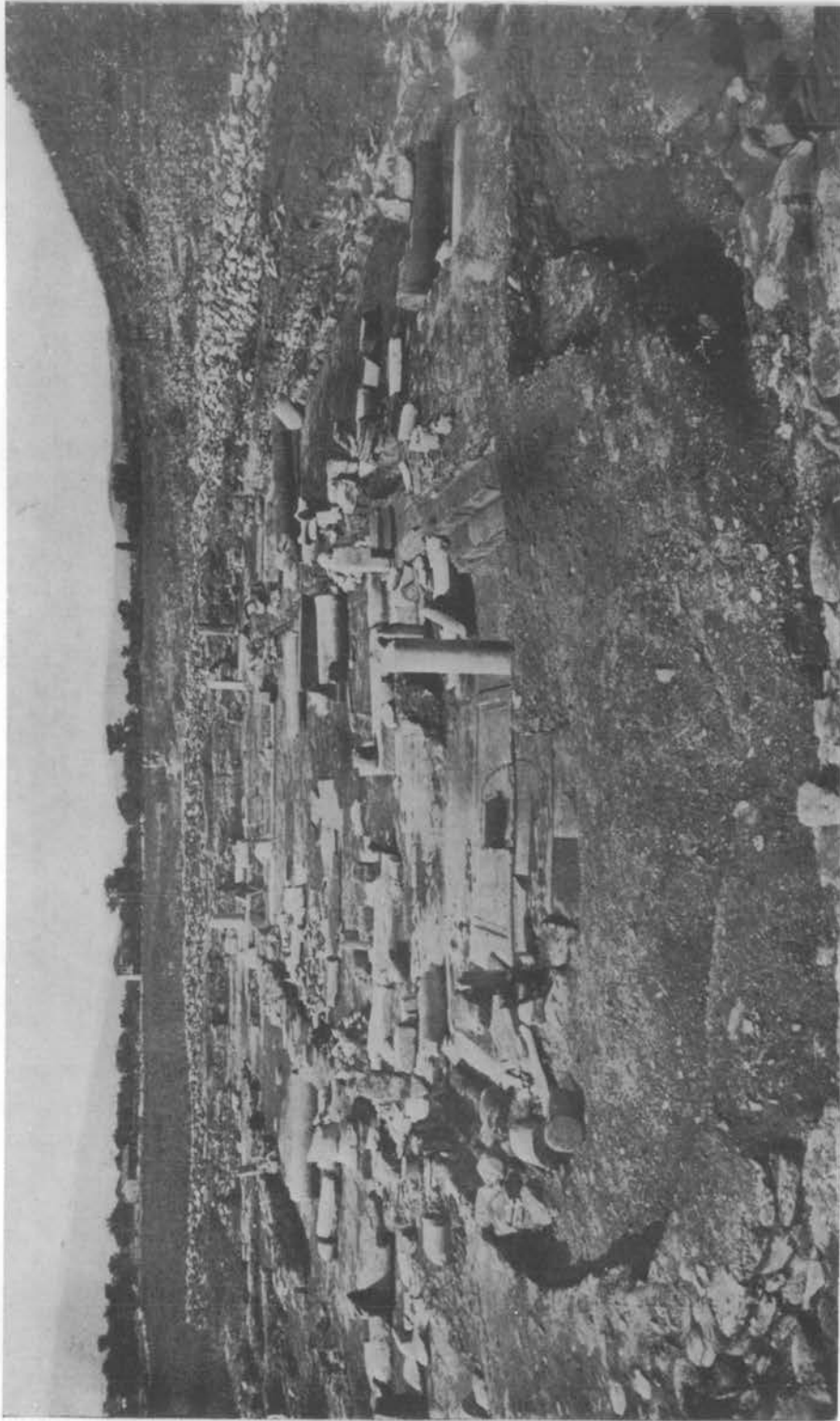
Ἡράκλειος, Ἡράκλειος Κωνσταντῖνος καὶ Μαρίνα — (614-641) (εἰκ. 152).

8. /A-29 χιλ.—Ἄνευ ἐπιγραφῆς. Ἡράκλειος ἐν τῷ μέσῳ, Μαρίνα ἀριστερὰ καὶ Ἡράκλειος Κωνσταντῖνος δεξιὰ, ἰστάμενοι, φέροντες ἕκαστος σταυροφόρον σφαιραν. Ἄνω δύο μικροὶ σταυροί.

ἮΟπ. μέγα Μ ἔχον ἑκατέρωθεν κιονιδὸν ἀριστερὰ ANNO δεξιὰ δὲ C· ἄνωθεν τοῦ Μ σταυρὸν καὶ κάτωθεν Γ— ἐν τῷ ἐξέργῳ CON. Τεσσαρακοντανούμιον κοπὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Σημειωτέον, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω νομισμάτων τὸ μὲν μέγα Μ εἶναι ἀριθμητικὸν σημαῖνον *τεσσαράκοντα νόμμια*, ἢ ἑκατέρωθεν δὲ ἐπιγραφῇ ANNO—III ἢ IIII κτλ. δηλοῖ τὸ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Τὸ ἐν τῷ ἐξέργῳ CON ἢ ΝΙΚΟ ἢ ΚΥΖ τὸ νομισματοκοπιῶν καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ γράμμα Α,Β,Γ, κτλ. τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως.

Ἡ χρονολογία τῶν νομισμάτων τούτων (μέσα τοῦ 7^{ου} αἰῶνος), τῶν μόνων ἀνευρεθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ὁλοκλήρου τῆς βασιλικῆς, συμφωνεῖ πρὸς τὴν δοθεῖσαν ἀνωτέρω (βλ. σελ. 5 κέ.) χρονολογίαν τῆς καταστροφῆς τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας.

Εικ. 153. Γενική άποψη των ερειπίων τής βασιλικής Β μετά τας άνασακράς (άπό τής άψίδος προς τó αίθριο).

Είκ. 154. "Απομιν τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς Β πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν (δοκιμαστικαὶ ἐρευναι τοῦ ἔτους 1926 πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν θεμελιῶν τῆς ἀψίδος).

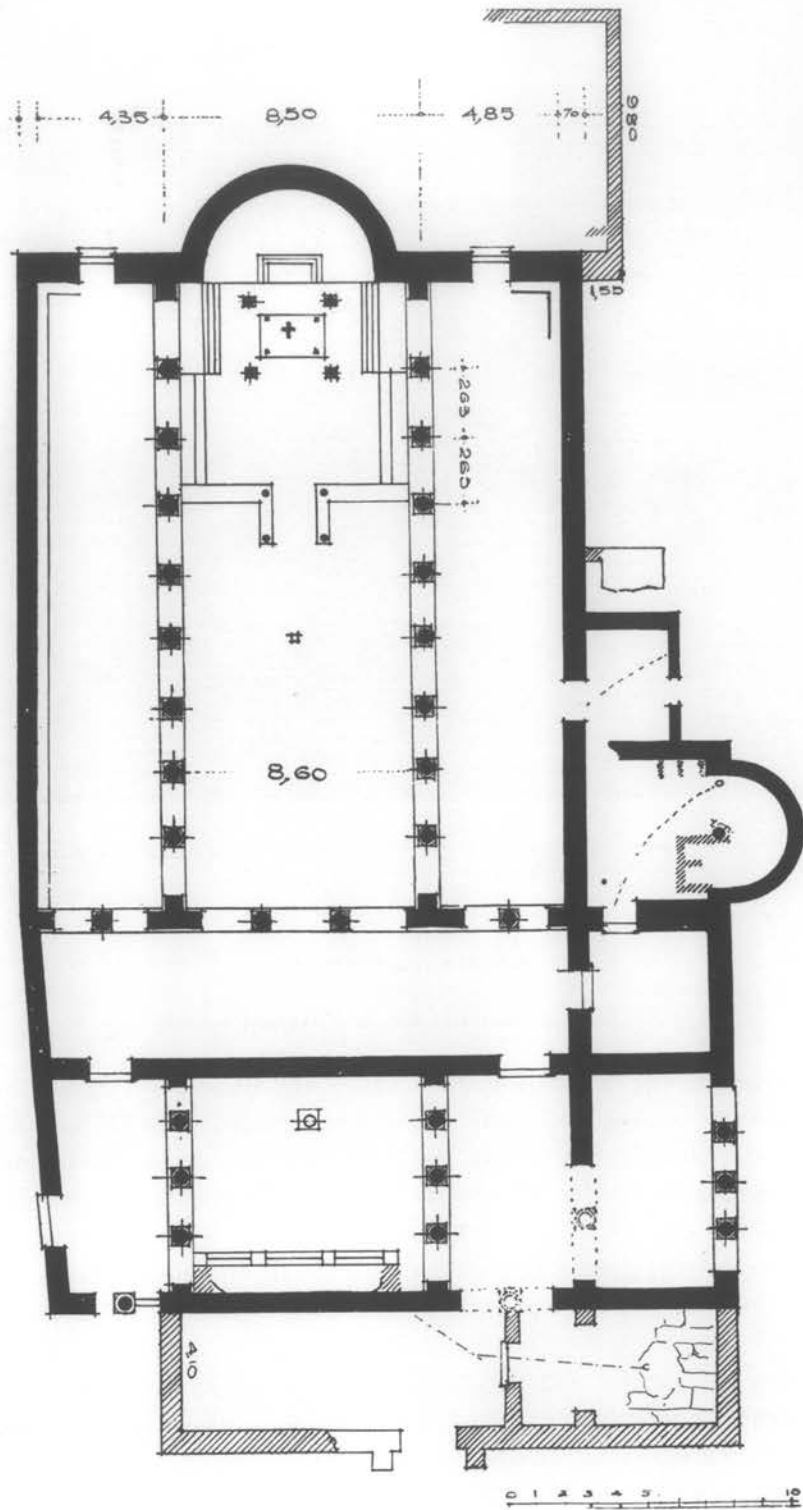
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΘΗΒΩΝ

§ 6. Περιγραφή τῆς Βασιλικῆς Β. — Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἐξετασθείσης βασιλικῆς ἀνευρέθη καὶ δευτέρα ὁμοίως σπουδαία χριστιανικὴ βασιλικὴ ἐν Θήβαις τῆς Θεσσαλίας κάτωθεν τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ λόφου τῆς Πυράσου καὶ παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν (βλ. τοπογραφικὸν διάγραμμα εἰς Πίν. Α.), ἀπέχει δὲ αὕτη 200 περίπου μέτρα ἀνατολικῶς τῆς πρώτης βασιλικῆς καὶ περὶ τὰ 60 μ. ἀπὸ τοῦ λιμένος.

Ἡ ἐμφάνισις καὶ τῆς βασιλικῆς ταύτης ὀφείλεται εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἦτοι τὴν ἀφαιρέσιν χωμάτων διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ τὴν ἀνεύρεσιν ἀρχιτεκτονικῶν τινῶν μελῶν.

Δοκιμαστικὴν ἐρευναν ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου ἐνήργησα κατὰ τὸ ἔτος 1926 πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἣν ἀνεῦρον ἐπίσης κατεστραμμένην, ὡς διακρίνεται ἐν τῇ εἰκόνι 154, συστηματικᾶς δὲ ἀνασκαφᾶς ἐξετέλεσα εἰς δύο συνεχῆ ἔτη: Σεπτέμβριον τοῦ 1928 — ὅτε ἀνεῦρον τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦ ναοῦ — καὶ Αὐγούστον τοῦ 1929, ὁπότε ἀπεκάλυψα ὀλόκληρον τὴν βασιλικὴν καὶ τὰ προσκτίσματα αὐτῆς.

Εἰκ. 155. Γενική κάτωρις τῆς βασιλικῆς Β.

Α'. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

α'. Γενική κάτοψις — τοιχοδομία. — Ὡς ἐν τῇ γενικῇ κατόψει τῆς βασιλικῆς ταύτης διακρίνεται (*εἰκ. 155*· πρβλ. καὶ γενικὴν ἄποψιν τῶν ἀνευρεθέντων ἐρειπίων ἐν *εἰκ. 153*), ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα ἑλληνοριστικῶς τύπου χριστιανικὴν βασιλικὴν μήκους 22.25 μ. καὶ πλάτους 17,05 μ. μετὰ νάρθηκος, αἵθριου μετὰ προπύλου καὶ προσκτισμάτων.

Ἐκ τῶν μερῶν τούτων τῆς δευτέρας βασιλικῆς τὸ μὲν αἶθριον εἶναι μικρῶν διαστάσεων (7.70 μ. πλάτους) — ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ μεγαλοπρεπὲς αἶθριον τῆς βασιλικῆς Α, ὅπερ ἔχει διπλάσιον πλάτος — τὸ πρόπυλον εὐρίσκεται κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν, τὰ δὲ προσκτίσματα εἶναι ἀσύμμετρα πρὸς τὸ κτίσμα, ἰδίᾳ τὸ προσηρημένον δυτικῶς τοῦ μνημείου, μεθ' οὗ τοῦτο συνεκινῶνται. Ἡ ἰδιορρυθμίᾳ τῆς βασιλικῆς ταύτης καθιστᾷ αὐτὴν ἐνδιαφέρουσαν, καθόσον εἶναι χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τῆς ποικιλίας τῆς παρατηρουμένης εἰς τοὺς παλαιοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἡ τοιχοδομία τῆς βασιλικῆς Β συνίσταται ἐξ εὐτελεστερας ἀργολιθοδομῆς μετ' ἀσβεστοῦ καὶ λεπτῆς ἄμμου, εἰς ὀλίγα δὲ σημεῖα παρεντίθεται καὶ ἀρχαιότερον ὕλικόν, ἥτοι ἐρυθροποῖ ἢ μέλανες τραχῆται καὶ πλίνθοι ὁμοίως διαστάσεων πρὸς τὰς πλίνθους τῆς βασιλικῆς Α.

Τὸ σφζόμενον ὕψος τῶν θεμελίων τῆς εἶναι 1,50 μ. κατὰ τὴν Β. καὶ Δ. πλευρὰν, ἐν ᾧ κατὰ τὴν Ν. τὰ θεμέλια ἔχουσιν ἐνιαχοῦ ἑξαφανισθῆ, τὰ ἐλάχιστα δὲ σφζόμενα τμήματα ἔχουσιν ὕψος μόνον 0,50 μ. Εἰς τὴν ἀψίδα διεσώθησαν καλύτερον ὀπωσδήποτε τὰ θεμέλια τῆς νοτίας πλευρᾶς εἰς ἐλάχιστον ὕψος (0,50 μ.).

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ μνημείου ἀνευρέθησαν σχεδὸν κατεστραμμένα εἰς τὸν κυρίως ναόν, τὸν νάρθηκα καὶ τὸ αἶθριον, αἱ βάσεις δὲ τῶν κιόνων εἶναι ἀσβεστοποιημένα κατὰ τὸ πλεῖστον ἕνεκα πυρκαϊᾶς, ἣτις σχεδὸν ἐξηφάνισε τὸ μνημεῖον, πλὴν τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὅπερ, ὡς θὰ ἴδωμεν, διετηρήθη ἀρτιότερον.

Αἱ κιονοστοιχίαι τῆς βασιλικῆς δὲν εὐρέθησαν ἐνταῦθα πεφραγμένοι ὡς ἐν τῇ βασιλικῇ Α, εἰς τὸ αἶθριον ὁμοῦ καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ στοάν, παρατηροῦνται μεταγενέστεραι ἐπισκευαί, ἀνυψωθέντος τοῦ δαπέδου καὶ ἐπεστρωμένου διὰ μεγάλων πλίνθων. Ὅμοίως εἶχον φραχθῆ καὶ αἱ ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος πυλίδες διὰ μικρῶν πεσσῶν τῆς σολέας (*εἰκ. 156*).

β'.) Μέρη τοῦ ναοῦ. — Τὸ μνημεῖον ἀνεσκάφη συστηματικῶς ἀπὸ δυσμῶν, τὴν σειρὰν δὲ ταύτην ἀκολουθοῦμεν καὶ ἐν τῇ κατωτέρῳ περιγραφῇ.

1. *Τὸ αἶθριον μετὰ τοῦ προπύλου.* — Εἰς τὸν ναόν ὁδηγεῖ πρόπυλον κείμενον νοτίως τοῦ αἵθριου ὡς προέκτασις αὐτοῦ.

Τὸ πρόπυλον τοῦτο τοῦ ναοῦ ἐν εἴδει εὐρείας στοᾶς (7.70 × 4.10 μ.) φέρει κατὰ τὴν νοτίαν αὐτοῦ πλευρὰν τὴν κιονοστοιχίαν ἐκ τριῶν κιόνων, ἐξ ἧς ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν αἱ ἰωνίζουσαι βάσεις (πλευραὶ πλίνθου 0,54 μ., ὕψος 0,18 μ., διαμ. 0,44 μ.). Τὸ δάπεδον τοῦ προπύλου

Εἰκ. 156. Πύλη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ εὐρεθείσα πεφραγμένη διὰ πεσσῶν τῆς σολέας.

ἔχει κατωφερικὴν κλίσιν πρὸς τὰ ἔξω, εἶναι δὲ ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων πλακῶν κυανοῦ λίθου· ἡ πλακόστρωσις αὕτη ἐξακολουθεῖ εἰς μικρὸν διάστημα καὶ ἔξωθεν τῆς κιονοστοιχίας.

Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον ἀνοίγεται ἀσυμμέτρως (οὐχὶ δηλ. εἰς τὸ μέσον ἀλλ' εἰς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἡμισυ) μεγάλη πύλη πλάτους 4 μ. Αὕτη ἦτο πιθανῶς δίλοβος, φέρουσα εἰς τὸ μέσον κίονα, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς λοιπὰς εἰσόδους τοῦ αἴθριου καὶ τοῦ νάρθηκος, αἵτινες ἂν καὶ στενωτέραι χωρίζονται διὰ κίονος· εὐρέθη ὁμοίως κατεστραμμένη μὲ ἴχνη μάλιστα μεταγενεστέρων ἐντοιχίσεων· φαίνεται, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ναοῦ ἐχρησιμοποιήθη βραδύτερον δι' ἄλλον σκοπὸν, πιθανώτατα διὰ κατοικίαν, ὡς ἀφίνει τὰ ὑποτεθῆ τοῦτο ἢ ἀνεύρεσις κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν μεταγενεστέρων κτιστῶν ὑπολειμμάτων.

Διὰ τῆς εὐρείας διλόβου ταύτης εἰσόδου εἰσέρχεται τις εἰς τὸ αἶθριον τοῦ ναοῦ.

Τὸ αἶθριον ἔχει διάφορον μορφήν τοῦ αἴθριου τῆς ἄλλης βασιλικῆς. Δὲν εἶναι τετρά-

Εἰκ. 157. Τὸ αἶθριον—ἐπεστρωμένον κατὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ στοᾶν διὰ μεγάλων πλίνθων—καὶ ὁ νάρθηξ τοῦ ναοῦ.

γωνον ἀλλ' ὀρθογώνιον καὶ ἔχει μόνον δύο κιονοστοιχίας εἰς τὰ πλάγια (παραλείπεται δηλονότι ἡ ἐναντι τῆς δυτικῆς πλευρᾶς κιονοστοιχία). Αἱ κιονοστοιχίαι εὐρίσκονται εἰς τὴν προέκτασιν τῆς γραμμῆς τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς, ἀποτελοῦνται δ' ἐκ τριῶν μόνων κίονων σχηματίζουσαι μικρῶν διαστάσεων στοᾶς (βλ. κάτωψιν ἐν εἰκ. 155).

Αἱ στοαὶ ἀνευρέθησαν παραμεμορφωμέναι διὰ μεταγενεστέρων ἐπισκευῶν καὶ ἡ μὲν ἀριστερὰ εὐρέθη ἐπεστρωμένη διὰ μεγάλων πλίνθων (0,50 × 0,50 μ.) αἵτινες ἐκάλυπτον ἐν μέρει τὴν ἀριστερὰν κιονοστοιχίαν (εἰκ. 157) ἢ δὲ δεξιὰ διατηρεῖ μὲν τμήματα τοῦ ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν δαπέδου τῆς, ἀνευρέθησαν ὁμοίως αἱ βάσεις τῆς κιονοστοιχίας τῆς ἐν μέρει πεφραγμέναι διὰ μεταγενεστέρου τοίχου. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῶν στοῶν τούτων εὐρίσκονται αἱ εἰσοδοὶ τοῦ αἴθριου, σχηματιζόμεναι ὡς δίλοβα ἀνοίγματα μετὰ κίονος ἐν τῷ μέσῳ, εἶναι δὲ ἀσύμμετροι ὡς πρὸς τὸ μέγεθος. Ἡ μικροτέρα εἰσοδος τῆς ἀριστερᾶς στοᾶς διατηρεῖ εἰσέτι τμήμα τοῦ κατωφλίου τῆς ἐκ τραχίτου λίθου ἄνευ ὄλων ἢ πλατυτέρα

εἴσοδος τῆς δεξιᾶς στοᾶς εὐρέθη κατεστραμμένη, ἴσως δὲ μετετράπη ὅταν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους προσετέθη τὸ πρόσκτισμα κατὰ μῆκος τῆς προσόψεως μέχρι τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου (βλ. κάτωψιν). Ἐτέραν πύλην ἔχει τὸ αἶθριον πρὸς βορρᾶν, ἣτις ὠδήγει πιθανώτατα εἰς οἴκημα.

Τὰς παρατηρουμένας ἐν τῷ αἰθρίῳ ἐπιχειρᾶς δύνανται, νομίζω, νὰ ἐξηγήσῃ ἢ κατὰ τὰς ἀποχωματώσεις πρὸς κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ ἀνευρεθεῖσα ἐπιγραφὴ, ἢ ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου Ἐλπιδίου, ὃν γνωρίζομεν ὡς ἀκμάσαντα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰῶνος (τῷ 538· βλέπε τὰ λεχθέντα ἀνωτέρω περὶ Ἐλπιδίου ἐν σελ. 6 πρβλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἐν εἰκ. 6).

Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ὁ διάκονος Στέφανος ἐπὶ Ἐλπιδίου ἐτέλεσε τὸ ἔργον ὑπὲρ εὐχῆς. Ἴσως πρόκειται περὶ σοβαρᾶς ἐπισκευῆς τοῦ μέρους τούτου τοῦ ναοῦ, πιθανῶς δὲ οὗτος εἶναι καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῶν προσκτισμάτων του (βλ. κατωτέρω).

Εἰς τὸ μέσον τῆς κεντρικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου καὶ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἀνεφάνη φρέαρ, οὗτινος ἀνευρέθη τὸ τετραγωνικὸν μετ' ὀπῆς ἐν τῷ μέσῳ στόμιον (βλέπε τοῦτο ἐν εἰκόνι 157 δεξιὰ εἰς τὸ ἄκρον). Τὸ φρέαρ ἔχει ἰκανὸν βάθος, φαίνεται δ' ὅτι

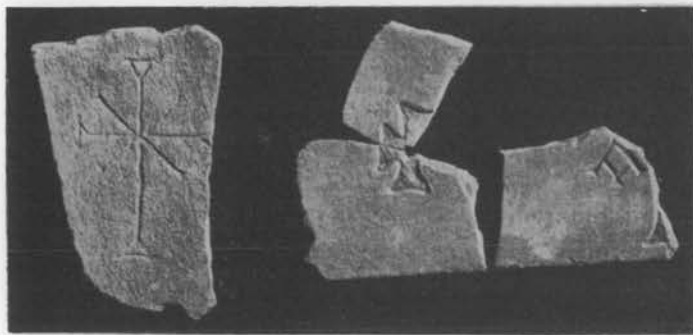
Εἰκ. 158. Ἡ φιάλη τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Β.

σχετίζεται καὶ μὲ τοὺς ἀναφανέντας εἰς τὰ προσκίσματα ὀχετούς, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ αἰθρίου καὶ ἔναντι τοῦ φρέατος ἦλθεν εἰς φῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εἰδός τι κτιστῆς λάρνακος διὰ παχέος κορασανίου ἐπενδεδυμένης ἐσωτερικῶς καὶ διασφζούσης εἰς τὰ ἄκρα τοῦ δαπέδου τὰς προφυλακτικὰς γωνίας, ὡς παρατηρεῖται τὸ τοιοῦτον καὶ εἰς τὰς κρήνας καὶ κιστέρας. Ἡ λάρναξ αὕτη (εἰκ. 158) εἶναι προφανῶς ἡ φιάλη τοῦ αἰθρίου, ἔχει μῆκος 4,10 μ. καὶ πλάτος 0,90 μ. σχηματίζεται δὲ μεταξὺ δύο ἐξέχοντων τοίχων πλάτους 0,80 μ. ἀσυμμέτρως ἐκτισμένων, ἥτοι τοῦ μὲν ἀριστεροῦ παρὰ τὴν παραστάδα τῆς ἀριστερᾶς κιονοστοιχίας τοῦ αἰθρίου, τοῦ δεξιοῦ δὲ εἰς διάστημα 0,85 μ. ἀπὸ τῆς παραστάδος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ κιονοστοιχίας. Τοὺς ἐξέχοντας τούτους τοίχους συνδέουσι μεγάλαι μετὰ πλατείας ἐγκοπῆς μαρμάρيني πλάκες (πλάτ. 1,25 μ.), ἔχουσαι τέσσαρας τετραγωνικὰς μικρὰς λαξεύσεις 0,20 × 0,20 μ.) καὶ γομφώσεις διὰ τοὺς τετραγωνικοὺς κιονίσκους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν τὰ θωράκια τὰ ἀποκλείοντα τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ σχηματίζοντα τὴν φιάλην. Δυστυχῶς ἐκ τοῦ διακόσμου τούτου τῆς φιάλης δὲν ἀνευρέθησαν μέλη, δι' ὧν θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ σχῆμα αὐτῆς. Ἐπίσης τὸ ζήτημα τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου τοῦ ὕδατος δυσκόλως δύνανται νὰ διευκρινισθῇ, καθ' ὅσον ἀνευρέθη μὲν ὁ ὀχετὸς τῆς ἐξόδου εἰς τὸ δυτικῶς τοῦ αἰθρίου πρόσκτισμα, διευθυνόμενος κάτωθεν τοῦ τμήματος τοῦ τοίχου

Εικ. 159. Βάσις λυχνίας εὐρεθεῖσα παρὰ τὴν φιάλην καὶ δεξιὰ τῆς πύλης τοῦ αἰθρίου.

Εικ. 160 - 162. Τεμάγια θωρακίων ἀνευρεθέντα ἀριστερὰ τῆς φιάλης τοῦ αἰθρίου.

τοῦ ὑπάρχοντος μεταξύ δεξιῦ σκέλους τῆς φιάλης καὶ παραστάδος τῆς δεξιᾶς κιονοστοιχίας, ὡς διακρίνεται ἐν τῇ κατόψει, δὲν διεσώθη ὅμως ὁ ὄχετος τῆς εἰσόδου τοῦ ὕδατος (ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ φιάλη ἐπληροῦτο δι' ἀντλήσεως ἐκ τοῦ φρέατος).

Παρὰ τὴν παραστάδα τῆς ἀριστερᾶς κιονοστοιχίας ἀνευρέθη κατὰ χώραν ἀνεστραμμένη ἰωνίζουσα βάσις ἔχουσα 4 τόρμους, ἐν οἷς διατηρεῖται εἰσέτι ὁ συνδετικός μόλυβδος (εἰκ. 159). Πρόκειται προφανῶς περὶ βάσεως τετρασκελοῦς μεταλλίνης λυχνίας. Παρὰ τὴν βᾶσιν μάλιστα ταύτην ἦλθον εἰς φῶς: τεμάχιον μαρμαρίνης πλακὸς μετ' ἐγγαράκτου σταυροῦ καὶ προχείρως κεχαραγμένης ἐν εἴδει graffiti ἐπιγραφῆς ἥτοι ἐπικλήσεως: Χ(ριστὸς) Φῶς Ζωῆς (εἰκ. 160), τὰ τεμάχια τῆς εἰκ. 161 μετὰ σταυρῶν καὶ μονογραμμάτων καὶ τὸ τεμάχιον τῆς εἰκ. 162 μετὰ μονογράμματος δυναμένου νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς τοῦ μονογράμματος τοῦ ἐπισκόπου Ἐλπιδίου. Πάντα ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ναοῦ ὑπῆρχεν εἰδός τι προσκυνηταρίου (ἴσως καὶ λάρναξ μετὰ λειψάνων τοῦ ἐπισκόπου Ἐλπιδίου (:)), ὧν ὅμως τὸ σχῆμα δὲν δύναται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ν' ἀποκατασταθῆ.

2. *Νάρθηξ*. — Ἀπὸ τοῦ αἵθριου εἰσέρχεται τις εἰς συνήθη ἀπλοῦν νάρθηκα (πλ. 4,20 μ.) διὰ δύο πυλῶν, εὐρισκομένων εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῶν πλαγίων στοῶν τοῦ αἵθριου, ὡς καὶ ἐν τῇ βασιλικῇ Α. Ἀπὸ τοῦ νάρθηκος δὲ εἰς τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τριβήλου, ὁμοίου σχεδὸν πρὸς τὸ τριβήλον τῆς βασιλικῆς Α — οὔτινος ἀνευρέθη ὁ στυλοβάτης ἐκ τριῶν μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν (πάχ. 0,22 καὶ πλ. 0,65 μ.) καὶ αἱ δύο βάσεις τῶν κίωνων εἰς τεμάχια (πλευραὶ πλίνθου 0,60 καὶ ὕψ. βάσεως 0,30 μ.) — καὶ διὰ δύο ἐτέρων πυλῶν ἐκατέρωθεν τούτου εὐρισκομένων. Αἱ πύλαι αὗται σχηματίζονται ὡς δίλοβα ἀνοίγματα, ὅμοια πρὸς τὴν κυρίαν πύλην καὶ τὴν πύλην τῆς ἀριστερᾶς στοᾶς τοῦ αἵθριου τοῦ ναοῦ, ἃς εἶδομεν ἀνωτέρω. Κατὰ χώραν ἀνευρέθη ἡ ἰωνίζουσα βάσις τοῦ κίονος τῆς δεξιᾶς εἰσόδου, εἰς τὴν ἀριστερὰν δὲ εἴσοδον ὁ στυλοβάτης, ἥτοι σαφῆ καὶ ἐνταῦθα τὰ ἴχνη ὁμοίου διλόβου ἀνοίγματος. Αἱ βάσεις αὗται τῶν πυλῶν εἶναι μικρότεροι, ὅπως καὶ τοῦ προτύλου (πλ. πλίνθ. 0,54 μ. διάμ. 0,44 καὶ ὕψ. 0,18 μ.). Αἱ ἐκατέρωθεν τοῦ τριβήλου εἴσοδοι μετὰ τῶν κίωνων, συνεχίζουσαι οἰοῦναι τὴν μορφήν τοῦ τριβήλου καὶ δι' ὁμοίων βήλων προφανῶς κοσμούμεναι, θὰ προσέδιδον γραφικὴν ὄψιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ νάρθηκος τούτου πλευρὰν. Τοιαύτη διαμόρφωσις τῶν εἰσόδων εἰς τὸν κυρίως ναὸν δὲν παρατηρεῖται οὔτε εἰς τὴν βασιλικὴν Α οὔτε εἰς ἕτερον ἐκ τῶν γνωστῶν μοι μέχρι τοῦδε παλαιοχριστιανικῶν μνημείων.

Ἀπὸ τοῦ τριβήλου καὶ τῶν ἐκατέρωθεν τούτου εἰσόδων εἰσέρχεται τις εἰς τὸν κυρίως ναόν.

3. *Κυρίως ναός*. — Οὗτος ἔχει τὸ σχῆμα ἐλληνιστικῆς βασιλικῆς διαιρουμένης διὰ δύο κιονοστοιχιῶν — ἕξ ὀκτὼ κίωνων ἐκάστης — εἰς τρία κλίτη, ὧν τὸ μέσον ἔχει πλάτος 8,60 μ. ἔναντι τῶν πλαγίων σχηματιζομένων ἀσυμμέτρως πως, ἥτοι τοῦ μὲν δεξιῦ ἔχοντος πλάτος 4,85 μ. τοῦ δὲ ἀριστεροῦ 4,35 μ. Τὸ τελευταῖον μάλιστα κλίτος παρεκκλίνει τῆς εὐθείας μέχρι τοῦ νάρθηκος 0,36 μ., ἀπὸ τοῦ νάρθηκος δὲ πρὸς τὸ αἶθριον ἀκόμη 0,29 μ. ἥτοι σχηματίζει τεθλασμένην γραμμὴν ἀπέχουσαν ἀπὸ τῆς ΒΑ γωνίας τοῦ κτίσματος μέχρι τῆς ΒΔ 0,65 μ. (βλ. εἰκ. 157). Καὶ ἐλαφροὶ μὲν ἢ μεγαλύτεροι ἀσυμμετρῶς παρατηροῦνται συχνώτατα εἰς χριστιανικὰ κτίσματα¹, ἐνταῦθα ὅμως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῆ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἡ βασιλικὴ συνεδέετο ἴσως πρὸς προγενέστερον κτίσμα κατὰ τὴν Β. πλευρὰν, ὡς ἀφίνει νὰ

1 Πρὸβλ. λ.χ. βασιλικὰς Μ. Ἀσίας ἐν Strzygowski, Kleinasiens. Leipzig, 1903 εἰκ. 41 (Κανιδελὶ Κιλικίας: 2,17 μ. πλάτος δεξιῦ κλίτους καὶ 3 μ. πλ. ἀριστεροῦ κλίτους)· πρὸβλ. αὐτόθι καὶ ἄλλα παραδείγματα.

ὑποτεθῆ τοῦτο ἢ πύλη τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ αἰθρίου καὶ ἡ ἐμφάνισις τοίχων κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ ναοῦ (βλ. κάτωψιν πρβλ. καὶ τὰ κατωτέρω προσκτίσματα).

Αἱ κιονοστοιχίαι βαίνουνσιν ἐπὶ ὑψηλοῦ στυλοβάτου, ὅστις εἰς μὲν τὸ μέσον κλίτος ὑψοῦται 0,42 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, εἰς τὰ πλάγια δὲ κλίτη 0,50 μ. διότι τὸ δάπεδον αὐτῶν εἶναι χαμηλότερον κατὰ 0,08 μ. Ἐκ τῶν βάσεων τῶν κίωνων, αἵτινες εἶναι ἰωνίζουσαι, ὡς καὶ τῆς βασιλικῆς Α, διεσώθησαν κατὰ χώραν τέσσαρες τῆς δεξιᾶς κιονοστοιχίας καὶ μία μόνον ἐκ τῆς ἀριστερᾶς. Αἱ βάσεις αὗται δὲν εἶναι πᾶσαι ὁμοιομόρφου ἐργασίας οὔτε τοῦ αὐτοῦ ὕψους, προδίδουσι δὲ δευτέραν χρῆσιν τὸ μέσον ὕψος των εἶναι 0,23 μ. μία δὲ παρὰ τὴν σολέαν ἔχει ὕψος 0,33 μ. Αἱ λοιπαὶ βάσεις ἀνευρέθησαν εἰς τεμάχια, συναρμολογηθέντα εἰς

Εἰκ. 163. Τὸ νότιον κλίτος τοῦ ναοῦ (ἴσρις ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυομάς).

τὰς οἰκείας θέσεις μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρατηρουμένη καταστροφή. Αἱ κατὰ χώραν ἀνευρεθεῖσαι βάσεις εἶναι ἀσβεστοποιημέναι, τὰ δὲ τεμάχια ἀνευρέθησαν μελανά ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, ἣτις ἀπετέφρωσε τὸ ἀνασκαπτόμενον μνημεῖον.

Ὁ στυλοβάτης ἀποτελεῖται ἐξ ἀργολιθοδομῆς (εἰκ. 163) καὶ εἶναι δι' ὀρθομαρμαρώσεως ἐπενδεδυμένος, τοποθετοῦνται δὲ μόνον κάτωθεν τῶν βάσεων τῶν κίωνων τετράγωνοι τραχίται λίθοι (0,60 × 0,60 μ. καὶ πάχ. 0,25 μ.)

Ἐκ τῶν κυλινδρικῶν κορμῶν τῶν κίωνων ἀνευρέθησαν ἱκανοὶ εἰς τεμάχια, εἰς δὲ διεσώθη ἀκέραιος ὕψους 3,70 μ. (βλ. τοῦτον ἐν εἰκ. 157 εἰς τὸ πρὸς τὸν νάρθηκα τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους ὅπου καὶ ἀνευρέθη). Τὸ μέγα σχετικῶς ὕψος τῶν κορμῶν τούτων (3,70 μ. καὶ διαμ. 0,60 μ.), ὡς καὶ ἡ μὴ ἀνεύρεσις μικροτέρων κορμῶν κίωνων πλὴν τῶν μικροτέρων κίωνων τοῦ

προπύλου και τῶν θυρῶν, ἡ κάτω διάμετρος τῶν ὁποίων (0,44 μ.) ἐφαρμόζει ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν κατὰ χώραν βάσεων (διαμ. 0,45 μ.), ὑποδηλοῦσιν, ὅτι ἡ βασιλικὴ αὕτη ἐστερεῖτο ὑπερφῶν ἢ γυναικωνίτου.

Τὸ δάπεδον τοῦ μέσου κλίτους ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν, ἐξ ὧν ἐλάχισται ἀνευρέθησαν (2,20 × 0,87 μ.) τῶν δὲ πλαγίων κλιτῶν διὰ μεγάλων πλίνθων (0,50 × 50 καὶ πάχ. 0,05 μ.), αἵτινες διεσώθησαν εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ Β. κλίτος καὶ κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὸ νότιον.

Κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου τῆς βορείας πλευρᾶς (ἦτοι τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους) καὶ εἰς ὕψος 0,30 μ. ἀνεφάνη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν κτιστὸν βᾶθρον (πλάτ. 0,40 μ.), ὅπερ συνεχίζεται καὶ εἰς τμήμα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὅμοιον βᾶθρον ὑπῆρχεν, ὡς ἐκ τῶν ὀλίγων σφζομένων τμημάτων δύναται τις νὰ κρίνῃ, καὶ εἰς τὰ ἀντίστοιχα μέρη τῆς Α. καὶ Ν. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ. Τὸ συνεχὲς τοῦτο βᾶθρον, ὅπερ καὶ εἰς πολλοὺς ναοὺς παρατηρεῖται, δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῆ ἢ ὡς τὰ μέρη ἔνθα ἐκάθηντο οἱ πιστοί. Ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου (ἐν ἐκκλ. ἱστορίᾳ βιβλ. 10 κεφ. 4 στ. 44-45 «ἀλλὰ γὰρ ὧδε καὶ τὸν νεῶν ἐπιτελέσας θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτοις εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν καὶ προσέτι βᾶθροις ἐν τάξει τοῖς καθ' ὄλου κατὰ τὸ πρέπον κοσμήσας...») παρέχει σαφῆ τὴν ἀρχαίαν διάταξιν τοῦ ναοῦ, τὰ μέρη τοῦ ὁποίου εἶχον καθίσματα κατὰ τάξεις (ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδῶν) ἢ ἀνεύρεσις βᾶθρων τοιούτων εἰς τὴν βασιλικὴν ταύτην εἶναι, νομίζω, χαρακτηριστικὴ τῆς συνηθείας ταύτης εἰς τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς ναοὺς.

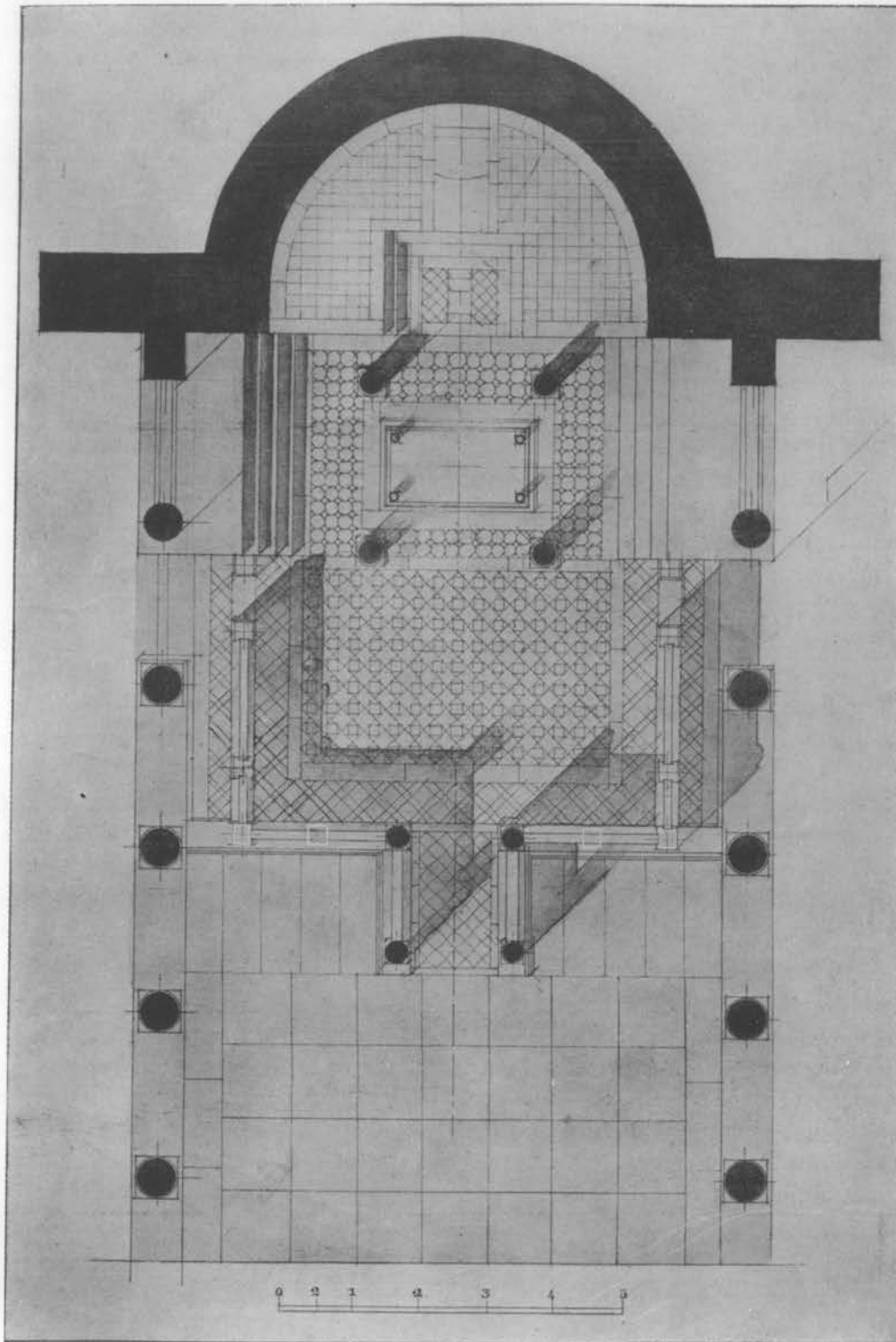
4. *Ἱερὸν Βῆμα.* — Ὅ,τι ὁμοῦ ἀναδεικνύει τὴν βασιλικὴν ταύτην εἶναι τὸ εἰς ἀρίστην σχετικῶς κατάστασιν ἀνευρεθὲν ἱερὸν βῆμα, οὗτινος αἱ σχεδὸν ἀνέπαφοι διατηρηθεῖσαι βάσεις τῆς ἀγίας Τραπέζης, τοῦ κιβωρίου, τοῦ συνθρόνου καὶ τῆς σολέας μετὰ τοῦ ἐκ μαρμαροθετήματος δαπέδου του (*εἰκ. 164*) ἐπέτρεψαν τὴν πλήρη ἀναπαράστασιν αὐτοῦ, κατέστησαν δὲ δυνατὴν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀνευρεθέντος κατεστραμμένου ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς Α (βλ. ἀνωτ. σ. 26). Ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὸ οὕτως ἀνευρεθὲν ἱερὸν βῆμα καὶ ἰδίᾳ τὸ σύνθρονον τοῦ ναοῦ προσδίδει ἡ διάταξις αὐτοῦ, ἣτις δὲν εἶναι ἡ συνηθὴς τῶν παλαιοχριστιανικῶν ναῶν μὲ τὸ ἡμικυκλικὸν σύνθρονον παρὰ τὴν ἀψίδα, ἀλλ' ἔχει ἐτέραν μορφήν, ἣτις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὑπάρχει εἰς σειρὰν βασιλικῶν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ἔμεινεν ὁμοῦ μέχρι τοῦδε ἀπαρατήρητος (ὡς εἰς τὴν βασιλικὴν τῆς Ὀλυμπίας) ἢ κακῶς ἡρμηνεύθη (ὡς εἰς τὴν βασιλικὴν τῆς Νικοπόλεως)¹.

α) *Ἀψίς.* Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἱεροῦ βήματος ἡ ἀψὶς ἀνευρέθη 0,40 μ. ὑψηλότερον τοῦ λοιποῦ δαπέδου τοῦ βήματος (τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς ὕψος βλέπε κατωτέρω). Εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦτο δάπεδον τῆς ἀψίδος ἡ ἀνοδος ἐγένετο ἐκ τοῦ μέσου, ἔνθα ἀνοίγεται ὀρθογώνιος κόγχη (1,30 × 1,15 μ.) διασφύζουσα σήμερον τὸ ὕψος μιᾶς βαθμίδος καὶ ἐπεστρωμένη διὰ μαρμαροθετήματος (*εἰκ. 165-166*) φέρουσα δὲ κατὰ τὰς τρεῖς αὐτῆς πλευρᾶς βαθμίδας κτιστὰς ἐπενδεδυμένας διὰ λευκῶν καὶ ἐρυθρῶν μαρμαρίνων πλακῶν, ἐξ ὧν διεσώθησαν τμήματα.

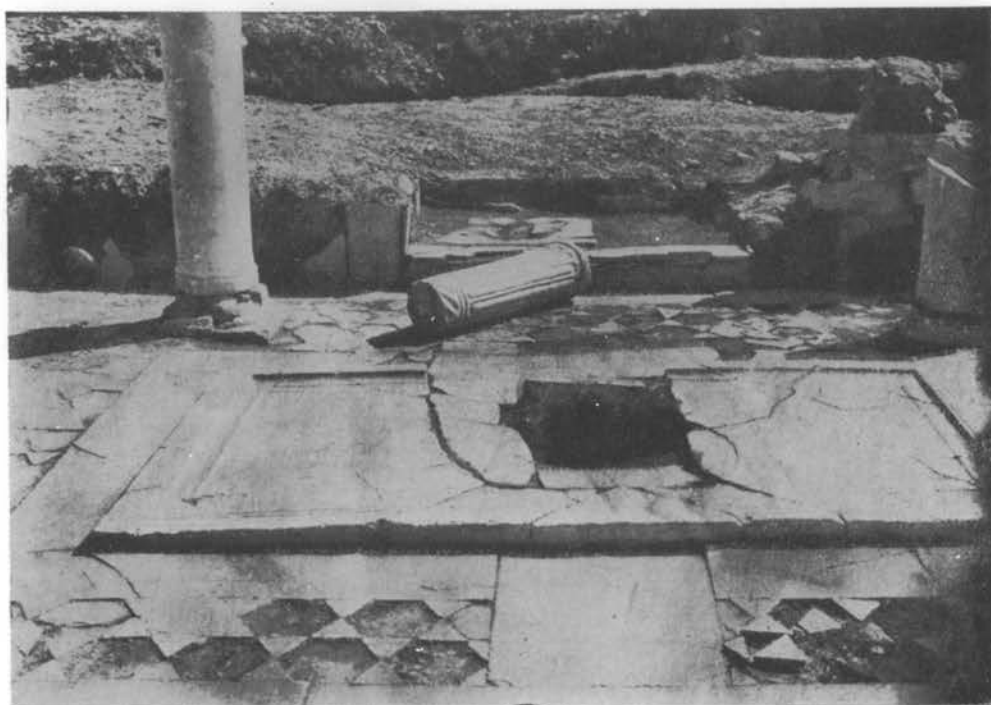
Διὰ μεγαλυτέρων πλακῶν ἀνευρέθη ἐν μέρει ἐπενδεδυμένη καὶ ἡ πρόσοψις τοῦ ὑψωμένου δαπέδου τῆς ἀψίδος, ὡς διακρίνεται εἰς τὰς ἀνωτέρω εἰκόνας.

Κατὰ τὰ δύο ἄκρα τῆς ἀψίδος ἀνευρέθησαν ἕτεραι βαθμίδες, ὁμοίως κτισταὶ καὶ ἐπεν-

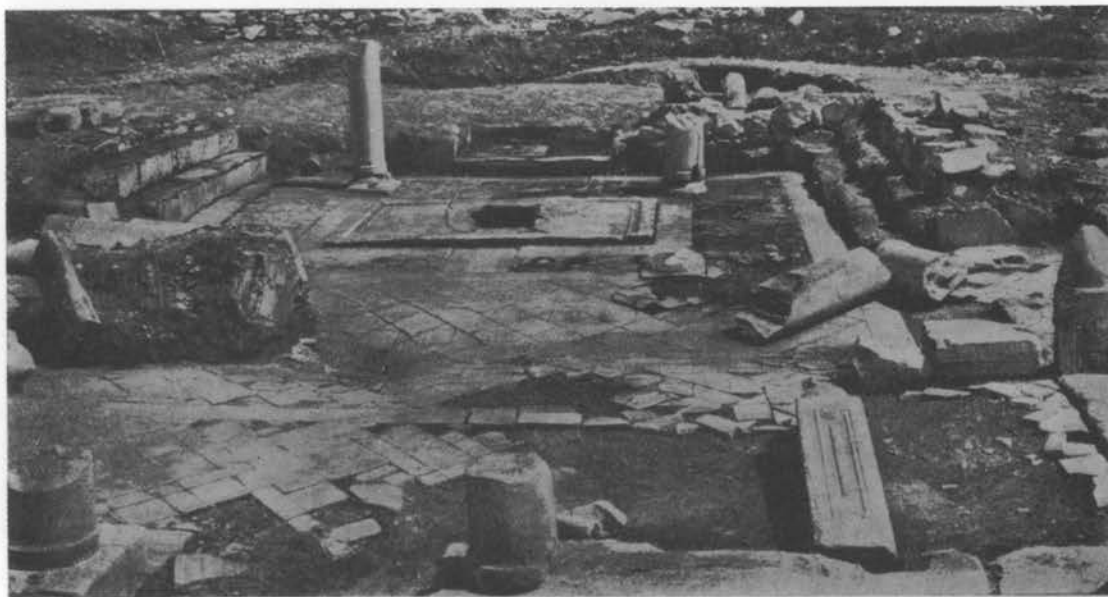
1 Βλ. Α. Φιλαδέλφεια, ἐν Ἀρχ. Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1916, τέρων ὡς «βάθρα ἢ τι τοιοῦτον, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο μα-
σελ. 36, ἔνθα οὗτος ἐκλαμβάνει τὸ σύνθρονον τῶν πρεσβυ-
νουάλια . . . ».

Εικ. 164. Λεπτομερής κάτοψις τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ.

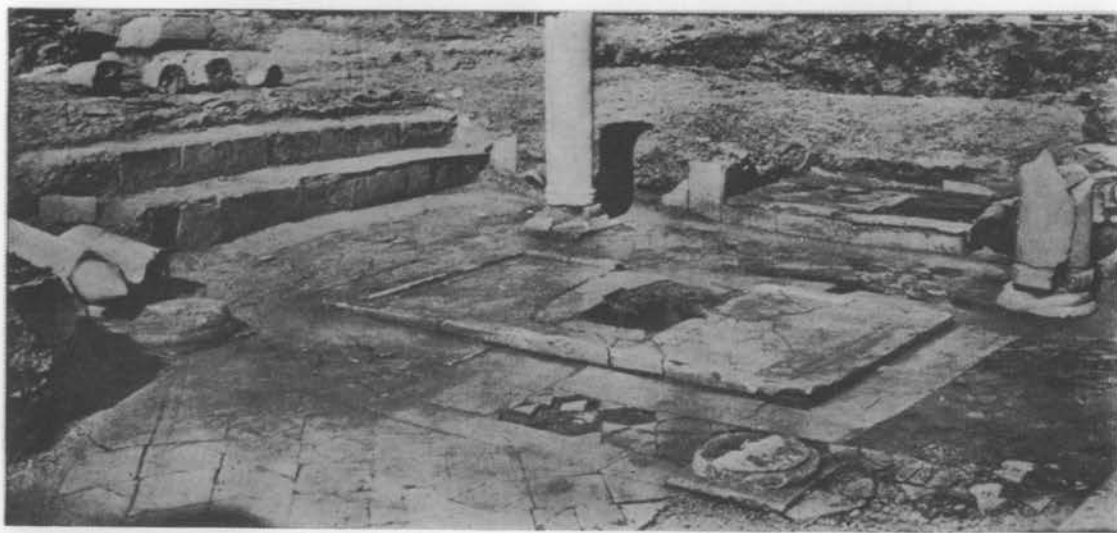

Εἰκ. 165. Ἡ ἀψὶς μετὰ τοῦ ἐλισκολικοῦ θρόνου καὶ ἡ ἀγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ.

Εἰκ. 166. Γενικὴ ἀποψὶς τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ (πλὴν τῆς σολέας).

δεδύμεναι διὰ πλακῶν, τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν, ἐξ ὧν διεσώθησαν αἱ τρεῖς, χωροῦσαι πρὸς δυσμὰς εἰς μῆκος τριῶν καὶ ἡμίσεος μέτρων (εἰκ. 167 - 168). Αὗται ὀδηγοῦσιν εἰς ὑψηλὸν δάπεδον ἐκτεινόμενον εἰς πλάτος 1.50 μ., σχηματίζονται δὲ οὕτω δύο ὀγκώδη κτιστὰ βάθρα (πλ. 2.40 μ.) μετὰ βαθμίδων καταλαμβάνοντα ἑκατέρωθεν καὶ τὸν στυλοβάτην τῶν κιονοστοιχιῶν,

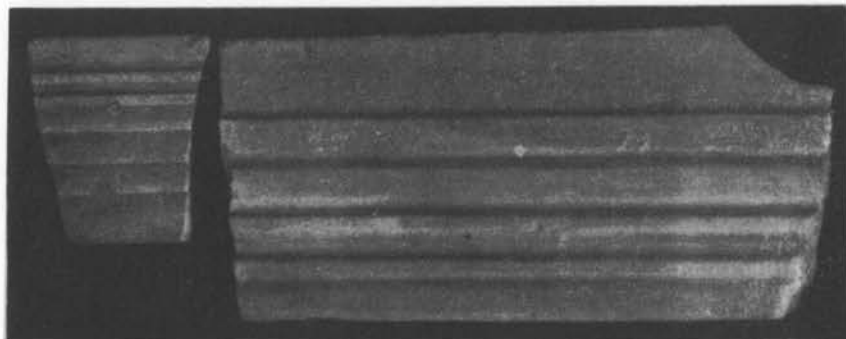

Εἰκ. 167 - 168. Ἡ ἅγια Τράπεζα μετὰ τοῦ κιβωρίου καὶ τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῆς βάθρα τοῦ συνθρόνου.

τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι κίονες ἐντοιχίζονται εἰς τὰ ἄκρα τοῦ βήθρου (βλ. εἰς εἰκ. 164 λεπτομερῆ κάτοψιν ἱεροῦ βήματος). Τὸ δάπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον ὀδηγοῦν αἱ βαθμίδες αὗται, ἦτο ἐπίσης μαρμαρόστρωτον, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀνευρεθέντων ἐκεῖ μαρμαρίνων πλακιδίων· εἰς τὰ ἄκρα ἐφράσσετο ὑπὸ χαμηλῶν θωρακίων, ὡς συμπεραίνομεν τοῦτο καὶ ἐξ ἀνευ-

ρεθέντος κατά την εκκαθάρισιν τοῦ περι τὸ ἀριστερόν βάθρον χώρου κορμοῦ κίονος τῆς ἀριστερᾶς κιονοστοιχίας (ἀναφανέντος παραπλεύρως τοῦ βάθρου τούτου), ὅστις εἰς ἀπόστασιν 0,30 μ. ἀπὸ τοῦ κάτω ἄκρου αὐτοῦ φέρει βαθεῖαν ἐγκοπὴν (0,04 μ. πλάτους καὶ 0,60 μήκους) πρὸς στήριξιν θωρακίου πρόκειται ἐπομένως περι τοῦ ἐτέρου τῶν πρώτων ἀπὸ τῆς ἀψίδος κίωνων τῶν κιονοστοιχιῶν τῶν ἐντοιχισμένων εἰς τὰ ἄκρα τῶν βάθρων (βλ. εἰκ. 164). Οὕτως ἐκ τοῦ κίονος τούτου οὐ μόνον διαπιστοῦται ἡ ὑπαρξίς θωρακίων εἰς τὰ βάθρα ἀλλὰ καὶ καθορίζεται τὸ ὕψος αὐτῶν εἰς ἓν μέτρον, ὑπολογιζομένου καὶ τοῦ ὕψους τῆς βάσεως (0,30 μ.) καὶ τοῦ ὕψους τοῦ στυλοβάτου (0,40 μ.).

Τὰ χαμηλὰ ταῦτα θωράκια δὲν ἦσαν ὁμοια πρὸς τὰ συνήθη θωράκια. Εἰς τὴν πρώτην βασιλικήν, ἣτις διέσωσε καλύτερον τὸν μαρμάριον διάκοσμον αὐτῆς, ἀνευρέθησαν πολλὰ τεμάχια μαρμαρίων πλακῶν (εἰκ. 169) ὕψους μόλις 0,40 μ. καὶ μεγάλου μήκους μὲ γλυφὰς κατὰ μῆκος, ὁμοίας πρὸς γλυφὰς βάσεων ὀρθομαρμαρώσεων (πρβλ. ὁμοίας κατὰ χώραν εἰς ναὸν ἀγ. Εἰρήνης Κωνσταντινουπόλεως ἐν George, ἔ.ἀ. πίν. 14)· ἀλλ' εἰς τὰ ἡμέτερα ὑπάρ-

Εἰκ. 169. Τμήματα χαμηλῶν θωρακίων τοῦ συνθρόνου τῆς βασιλικῆς Α.

χουσι γλυφαὶ καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτῶν ὄψεις· δυνάμεθα ἐπομένως νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τοιαῦτα πλάκες ἐχρησίμευον ὡς θωράκια τῶν βάθρων.

Τὰ ὑψηλὰ ταῦτα βάθρα, τὰ περιφρασσόμενα ὑπὸ θωρακίων, δὲν δύνανται νὰ νοηθῶσιν ἄλλως εἰ μὴ ὡς βάθρα διὰ τοὺς «θρόνους τῶν πρεσβυτέρων»¹. Ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου κατελάμβανε μόνος τὸν ὑψωμένον χώρον τῆς ἀψίδος, ὅστις ἐχρησίμευεν οὕτως εἰπεῖν ὡς τὸ βάθρον αὐτοῦ καὶ εὐρίσκετο ἢ εἰς τὸ ὕψος τῶν θρόνων τῶν ἱερέων (ἦτοι εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου) ἢ καὶ εἰς μεγαλύτερον ὕψος. Οὕτως ἐσηματίζετο τὸ σύνθρονον εἰς σχῆμα \square , περικλείον τὴν ἁγίαν Τράπεζαν μετὰ τοῦ κιβωρίου αὐτῆς, ἣτις κατεῖχεν ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν σχηματιζόμενον ὑπὸ τοῦ συνθρόνου ὀρθογώνιον χώρον, ἀφίνουσα μόνον γύρωθεν στενὰς διόδους (πλ. 0,80 μ.) διὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἱερέων, ὡς βλέπει τις εἰς τὴν παρεχομένην ἐνταῦθα ἀποκατάστασιν τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς Α (Πίν. Ε'), τῆς ἐχούσης ἀκριβῶς ὁμοίαν διάταξιν πρὸς τὴν διάταξιν τῆς ἐξεταζομένης βασιλικῆς.

Ἡ διάταξις αὕτη τοῦ συνθρόνου τῶν βασιλικῶν τῶν θεσσαλικῶν Θηβῶν ἐνέχει ἰκανὴν

1 Οἱ θρόνοι τῶν πρεσβυτέρων, μαρμάρινοι ἢ ξύλινοι, δὲν εἶναι γνωστὸν ποίαν μορφήν εἶχον· πιθανώτερον εἶναι ὅτι εἶχον διαφόρους μορφάς εἴτε ὡς μεμονωμέναι ἔδραι εἴτε ὡς συνεχῆς κάθισμα. Κατὰ τὰς τελευταίας ἐρεῦνας ἐν Νικο-

πόλει ἀνεῦρον τμήμα χαμηλοῦ (0,20 μ.) συνεχοῦς καθίσματος καταλήγοντος εἰς τὸ διασωθὲν ἄκρον εἰς πόδα λέοντος τὸ μαρμάρινον τοῦτο τμήμα, ὑποθέτω, ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν ἐδρῶν τῶν ἱερέων.

σημασίαν καὶ ἀπὸ λειτουργικῆς ἀπόψεως ἔχομεν δηλονότι τὴν συμβολίζουσαν τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ ἱερὰν καθέδραν, μόνην δεσπόζουσαν ἐπὶ τοῦ εὐρέος ἡμικυκλίου τῆς ἀψίδος, τοὺς δὲ θρόνους τῶν πρεσβυτέρων ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν τῆς μεγάλης ἀγίας Τραπεζῆς καὶ πλησιέστατα πρὸς αὐτήν. Ἡ θέσις αὕτη τῶν ἐδρῶν τῶν πρεσβυτέρων μεταξὺ τῆς ἀψίδος καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ, ἔνθα ἔμενον οἱ πιστοί, εἶναι καταλληλοτέρα διὰ τὰς διακονίας αὐτῶν, συμφωνεῖ δὲ πληρέστερον πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἐκκλησιαστικούς κανόνας, ἐν οἷς ὀρίζονται: οἱ ἐκ δεξιῶν καὶ οἱ ἐξ ἀριστερῶν πρεσβύτεροι.

Εἰς τοὺς λεγομένους λ. χ. Κανόνας ἐκκλησιαστικούς τῶν ἀγίων Ἀποστόλων καὶ διαταγὰς διὰ Κλήμεντος προκειμένου περὶ τῆς ἀγ. Τραπεζῆς ἢ τοῦ θυσιαστηρίου λέγεται: «Οἱ ἐκ δεξιῶν πρεσβύτεροι προνοήσονται τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸ θυσιαστήριον ὅπως τιμῆσωσι καὶ ἀντιτιμηθῶσιν εἰς ὃ ἂν δέη. Οἱ ἐξ ἀριστερῶν πρεσβύτεροι προνοήσονται τοῦ πλήθους, ὅπως εὐσταθήσῃ καὶ ἀθόρυβον ἦ...»

Εἶναι ἀληθές, ὅτι μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὴ μόνῃ ἢ μορφῇ τοῦ ἡμικυκλικοῦ συνθρόνου ἐν τῇ ἀψίδι, τοῦ ἔχοντος εἰς τὸ μέσον τὴν ἀγ. Τράπεζαν καὶ διαμορφωθέντος κατὰ τὸ πρότυπον τῶν λεγομένων ἐν τῇ Ἀποκαλύψει (δ'. 4 - 11 «καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου θρόνοι εἴκοσι καὶ τέσσαρες καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους εἶδον τοὺς 24 πρεσβυτέρους καθημένους κλπ.»)². Εἰς τὰς βασιλικὰς τῆς Ν. Ἀγγιάλου παρατηρεῖται νέα μορφή: τὸ θυσιαστήριον ἢ ἡ ἀγ. Τράπεζα εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον ὀρθογωνίου χώρου, ἐκτεινομένου πέραν τῆς ἀψίδος—καθιερωμένης πλέον εἰς μόνον τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον—διατάσσονται δὲ αἱ ἔδραι τῶν πρεσβυτέρων ἐκατέρωθεν αὐτοῦ οὕτως ὥστε καὶ πάλιν τὸ πρεσβυτέριον εὐρίσκεται κύκλῳ τοῦ θυσιαστηρίου, συμφῶνως πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν ἀλλὰ καὶ συμφῶνως πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας, τοὺς καθορίζοντας ἀκριβέστερον τὴν θέσιν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τὰς διακονίας αὐτῶν. Ἡ διάταξις αὕτη τοῦ συνθρόνου τῶν βασιλικῶν τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν, ἣτις ἠρμήνευσε καὶ τὴν ὁμοίαν διάταξιν τοῦ συνθρόνου τῶν βασιλικῶν τῆς Νικοπόλεως τῆς Ἡπείρου, μνημείων ὁμοίως τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, παρατηρήθη δὲ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τῶν Στόβων τῆς βορείου Μακεδονίας³, δύναται νὰ εἶναι ἐπίσης παλαιά, ὑφισταμένη παραλλήλως πρὸς τὸ ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς ἀψίδος περιοριζόμενον βῆμα τῶν ἀρχαίων ναῶν καὶ τὸ ἐκ τούτου προελθὸν ἡμικυκλικὸν σύνθρονον τῆς ἀψίδος, ὡς ἔ' ἀποδείξῃ τοῦτο λεπτομερῆς ἔρευνα τοῦ ἱεροῦ βήματος τῶν διασωθέντων παλαιοχριστιανικῶν μνημείων—ἣτις δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι—καὶ κατὰδειξις τῶν γενομένων εἰς παλαιὰς χριστιανικὰς βασιλικὰς ἕνεκα διαφόρων λόγων ἐπισκευῶν.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ διαμορφωθείσα βαθμηδὸν διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν φερομένων εἰς ὄνομα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου περὶ μυστικῆς θεολογίας ἔργων (τῶν ἀναγομένων εἰς τὰ τέλη τοῦ 5^{ου} αἰῶνος)⁴ μυστικὴ λατρεία καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν παστο-

1 Βλ. κείμενον καὶ ἐν Texte u. Untersuchungen etc. Leipzig, II-1886-σελ. 14 κέ. (Die Quellen d. sog. Apost. Kirchenordnungen). Περὶ τῶν Κανόνων τούτων καὶ τῆς ἀποδομῆς εἰς αὐτοὺς χρονολογίας βλ. καὶ ἐν Δ. Μπαλάου, Πατρολογία, Ἀθήναι, 1930, σ. 434.

2 Πρβλ. τὰ τῆς ἀρχικῆς διαμορφώσεως τῆς ἀγ. Τραπεζῆς ἐν Fr. Wieland, Altar und Altargrab, Leipzig, 1912, σελ. 38 κέ. καὶ 179 κέ.

3 Πρβλ. Jahresh. d. österr. arch. Instituts XXIV-1928 σ. 67, ἔνθα ὁ ἀνασκάψας συνέδεσε τὸ ἀριστερὰ μόνον ἀνευρηθὲν βῆμα τῶν θρόνων τῶν πρεσβυτέρων πρὸς τὸ Μαρτύριον (confessio) καὶ ἐξέλαβεν αὐτὸ ὡς προερχόμενον

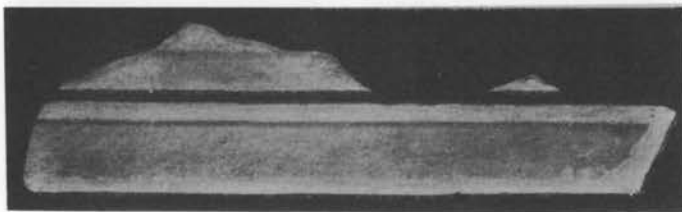
ἐκ τῆς ἀνάγκης (τῆς ὑπάρξεως δηλ. εἰς τὴν ἀψίδα Μαρτυρίου) καὶ τῆς ὑποτιθεμένης μεταθέσεως τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου εἰς τὰ πλάγια, ἐν ᾧ καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τῶν Στόβων ἔχομεν τὴν αὐτὴν διάταξιν συνθρόνου ὡς καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς τῆς Ν. Ἀγγιάλου. Ἐν ταῖς βασιλικαῖς τῆς Νικοπόλεως τῆς Ἡπείρου ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος ἐξάιρεται ὑψύμενος κατὰ πολὺ τῶν θρόνων τῶν πρεσβυτέρων ἐτέρας ποιικιλίας τῆς αὐτῆς διατάξεως παρατηροῦμεν εἰς τὰς νεωστὶ ἀνασκαφείσας βασιλικὰς: τῶν Δαφνουσίων, Ὀλύμπου Ἀττικῆς καὶ ἄλλ., περὶ ὧν λέγομεν ἐν τῇ περὶ βασιλικῶν τῆς Ἑλλάδος μελέτῃ ἡμῶν.

4 Πρβλ. Μπαλάου, Πατρολογία, ἐ. ἀ. σ. 515.

φοριών — τῶν ἐκτεινομένων ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος ὡς χωριστῶν διαμερισμάτων — καὶ διὰ λειτουργικὰς ἀνάγκας, συνετέλεσαν νὰ παραμερισθῶσιν οἱ ἔξω τῆς ἀψίδος θρόνοι τῶν πρεσβυτέρων, ἵνα μὴ παρεμποδίζηται ἡ ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ παστοφόρα — τὰ διαμορφωθέντα εἰς Πρόθεσιν καὶ Διακονικὸν — δίοδος.

β') Ἁγία Τραπεζα καὶ Κιβώριον. Ἐκ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ἀνευρέθη ἡ κάτω πλάξ (2,25 × 1,35 μ.) ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πλαισιουμένη διὰ γλυφῶν (πλάτ. γλυφῶν 0,18 μ.), εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι τετράγωνα (0,12 × 0,12 μ.) λαξεύματα, ἧτοι αἱ θέσεις ἔνθα τοποθετοῦνται οἱ βαστάζοντες τὴν ἄνω πλάκα τῆς ἁγ. Τραπεζῆς κιονίσκοι (βλ. εἰκ. 165-168). Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀνευρέθησαν τμήματα τῶν κιονίσκων τούτων, ἐξ ὧν παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰ χαρακτηριστικώτατα δείγματα τῆς βάσεως καὶ τοῦ ἠνωμένου κιονοκράνου τῶν (εἰκ. 170)· ἡ βᾶσις ἔχει τὴν πλίνθον, ἣτις ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν τετραγώνων λαξευμάτων τῶν ἄκρων τῆς κάτω πλακῶς καὶ διπλᾶς ἰωνιζούσας γλυφάς, τὸ δὲ ἠνωμένον κιονόκρανον κοσμεῖται δι' ἐσχηματοποιημένων ὑδροβίων φύλλων (ἐχόντων τὴν μορφήν ἰωνικοῦ κυματίου), ἄνωθεν δὲ αὐτοῦ ὑπάρχει πλίνθος διὰ τὴν στήριξιν τῆς ἄνω πλακῶς τῆς ἁγ. Τραπεζῆς. Ἴσως πρὸς ἀσφάλειαν τῆς πλακῶς ὑπῆρχε καὶ ἐν τῷ μέσῳ στῦλος (ὁ γνωστὸς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ «κάλαμος»), ἃν ὡς τοιοῦτον θεωρήσωμεν τὸ ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τεμάχιον ῥαβδωτοῦ κιονίσκου ρωμαϊκῶν χρόνων (βλ. εἰκ. 165) ὑποθέσωμεν δὲ ὅτι πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθησαν ἀρχαῖον ὑλικόν.

Ἐκ τῆς ἄνω πλακῶς τῆς ἁγ. Τραπεζῆς, ὁμοίως ἐκ λευκοῦ ἐκλεκτοῦ μαρμάρου, ἀνευρέθησαν πέν. ε τεμάχια (εἰκ. 171) ἔχοντα μορφήν παρομοίαν πρὸς τὴν κάτω πλάκα, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι εἰς τὸ πάχος αὐτῆς σχηματίζεται εἰσέχουσα γλυφή, αὕτη δὲ διακρίνει ταύτην ἀπὸ τῆς διασθείσεως σχεδὸν ἀκεραίας κάτω πλακῶς. Παρόμοιοι κιονίσκοι καὶ τεμάχια πλακῶς ἀνευρέθησαν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (βλ. σ. 24), καὶ κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς Α.

Εἰκ. 171. Τὸ μεγαλύτερον τεμάχιον ἐκ τῆς ἄνω πλακῶς τῆς ἁγ. Τραπεζῆς.

ὧν ἀνευρέθησαν μόνον τὰ κάτω μέρη (εἰκ. 172). Ἐξ αὐτῶν κατανοεῖται, ὅτι ἐσχηματίζοντο θήκαι, ἧτοι μία μακρὰ εἰς τὴν κατὰ μῆκος κεραίαν τοῦ σταυροῦ καὶ δύο ἐκατέρωθεν εἰς τὴν ἐγκάρσιον αὐτοῦ κεραίαν. Ἡ ἔρευνα τοῦ ἐγκαινίου τούτου τοῦ ναοῦ ἀπέδωκε πληθύν ὠξιδωμένων ἤλων ἀναμεμιγμένων μετὰ χωμάτων καὶ καστανόχρου κόνεως, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ θήκη τῶν ἐγκαινίων ἢ περιέχουσα προφανῶς λείψανα μαρτύρων ἦτο ξυλίνη. Ὅμοίως ἀνευρέθησαν μικρὰ τεμάχια ἀνθρώκων. Ὅτι ὁμοῦς εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα εἶναι ὅτι τὸ ἐγκαινίον τοῦτο φαίνεται τεθειμένον εἰς ὑστέρους χρόνους, διὸ καὶ ἐθραυσθῆ πρὸς

Εἰκ. 170. Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων κιονίσκων τῆς ἁγ. Τραπεζῆς.

Τὸ κέντρον τῆς κάτω πλακῶς τῆς ἁγ. Τραπεζῆς ἀνευρέθη τεθραυσμένον καὶ συμπληρωμένον δι' ἑτέρων πλακῶν ἀνασύραντες ταύτας εὔρομεν τὸ ἐγκαινίον τοῦ ναοῦ, ἧτοι σταυροειδὲς ὄρυγμα (βάθος 0,56 μ.), ἐκτισμένον διὰ πλίνθων καὶ ἐπενδεδυμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν,

τοῦτο τὸ κέντρον τῆς πλακός. Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ ἐγκαίνιον καθιερώθη γενικῶς διὰ συνοδικῆς διατάξεως βραδύτατα¹ τὰ συμφραζόμενα ἐν τούτοις τοῦ κανόνος καὶ αἱ ἐρμηνεῖαι

Εἰκ. 172. Τὸ ἐγκαίνιον τοῦ ναοῦ (σταυροειδὲς ὄργανο κάτωθεν τοῦ κέντρον τῆς πλακός τῆς ἀγ. Τραπεζῆς).

αὐτοῦ (πρβλ. Ζωναρᾶν «ἀλλὰ — οἱ εἰκονομάχοι — καὶ ἔθθη παλαιὰ παραλελοίπασιν.. τὸ ἐν ταῖς καθιερώσεσι τῶν θείων ναῶν μὴ γίνεσθαι καταθέσεις λειψάνων ἀγίων»)² μαρτυροῦσιν, ὅτι ἤδη πρὸ τῆς εἰκονομαχίας ἐθεωρεῖτο τὸ ἐγκαίνιον «παλαιὸν ἔθος»³, ἐπεκράτησε δὲ πιθανώτατα εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνους, ὅτε προφανῶς ἐγένετο καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον ναὸν ἢ κατάθεσις λειψάνων κάτωθεν τῆς ἀρχικῆς ἄνευ λειψάνων πλακός τῆς ἀγ. Τραπεζῆς. Ὅμοιον ἐγκαίνιον ἀνευρέθη καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν Α, ὅπου ὁμοῦ δὲν διεσώθη ἢ κάτω πλάξ τῆς ἀγ. Τραπεζῆς.

Εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς ἀγ. Τραπεζῆς ἀνευρέθησαν αἱ ἰωνίζουσαι βάσεις τοῦ *Κιβωρίου* (πλευραὶ πλίνθ. 0,40 × 0,40 μ.) σχηματίζουσαι μέγα τετράγωνον (2,80 × 2,80 μ.) καὶ τμήματα τῶν κυλινδρικών κορμῶν τῶν κίωνων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (βλ. εἰκ. 165). Ἐπίσης ἀνευρέθησαν καὶ τὰ κορινθιάζοντα κιονόκρανα αὐτῶν μετὰ σταυροῦ ἐν τῷ μέσῳ εἰς

τεμάχια (πρβλ. εἰκόνα εἰς τὰ κατωτέρω ἐξεταζόμενα γλυπτὰ τῆς βασιλικῆς). Ἐκ τῶν τόξων, τῶν συνδεόντων τοὺς κίονας τοῦ κιβωρίου, δὲν ἀνευρέθησαν μέλη, δυνάμενα νὰ καθορίσωσιν ἀκριβέστερον τὴν μορφήν αὐτοῦ.

γ') *Σολέα*. Ἀπὸ τῶν ἄκρων τοῦ συνθρόνου καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν στυλοβατῶν τῶν κιονοστοιχιῶν ἐκτείνονται αἱ βάσεις τῶν κιγκλίδων, δι' ὧν περιεφράσσεται καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ἢ ὡς εὐρὺ ὀρθογώνιον (6,50 × 4,50 μ.) σχηματιζομένη σολέα τοῦ ναοῦ ((*εἰκ. 174* πρβλ. καὶ κάτοψιν ἐν εἰκ. 164). Ὀλόκληρος ὁ χώρος οὗτος τῆς σολέας εὐρέθη ἐπεστρωμένος διὰ μαρμαροθετήματος, σχηματιζομένου δι' ἀπλῶν γεωμετρικῶν σχεδίων ἐκ λευκῶν καὶ βαθέων κυανῶν μαρμαρίνων πλακιδίων (βλ. εἰκ. 165-168)· εἰς μίαν ἐκ τῶν πλακῶν τοῦ μαρμαροθετήματος τούτου εὐρέθη κεχαραγμένον τὸ ὄνομα: ΟΝΗCΙΜΟΥ (*εἰκ. 173*), τοῦ χορηγήσαντος πιθανώτατα πρὸς κατασκευὴν τοῦ δαπέδου τούτου τοῦ ναοῦ.

Αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν ἔβαινον αἱ κιγκλίδες εἰς τὰ πλάγια τῆς σολέας, χωροῦσι παραλλήλως πρὸς τὴν κιονοστοιχίαν μέχρι τοῦ τρίτου ζεύγους τῶν κίωνων αὐτῆς, ἀποτελοῦνται δὲ ἐκ μαρμαρίνων δοκῶν (πλ. 0,30 μ.), αἵτινες μόλις ἐξέχουσι τοῦ δαπέδου καὶ διασφύζουσι κατὰ διαστήματα ἴσῃ τῆς στηριξέως τῶν χαμηλῶν πεσσίσκων. Πλησίον τοῦ συνθρόνου ἢ βάσις διακόπτεται καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη (εἰς πλάτος 0,80 μ.) συνεχιζομένου

Εἰκ. 173. Ἐπιγραφή ἐπὶ πλακιδίου τοῦ μαρμαροθετήματος τῆς σολέας τοῦ ναοῦ.

1 Πρβλ. ζ' κανόνα τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου «ὅσοι οὖν σεπτοὶ ναοὶ καθιερώθησαν ἄνευ λειψάνων μαρτύρων ὀριζομένῃν αὐτοῖς κατάθεσιν γίνεσθαι λειψάνων μετὰ τῆς συνήθους εὐχῆς» (ἐν Ράλλη καὶ Ποτῆ, Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Β', Ἀθήναι, 1892, σ. 580).

2 Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 581.

3 Βλ. Ἀποκαλ. 6, στ. 9. «εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» πρβλ. ἄλλας μαρτυρίας καὶ ἐν Wieland, Altar u. Altargrab, ἔ. ἀ. σ. 39 κ. ε.

Εικ. 174. Γενική άπομris του ίεροϋ βήματος του ναοϋ μετά της σολέας.

κάτω του μαρμαροτετήματος του δαπέδου· τούτο δεικνύει, ότι ύπῆρχον εκεί δίοδοι· ότι δὲ αἱ δίοδοι αὗται ἔφερον καὶ θυρίδας δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ἐκ τῶν διακρινομένων ἐκατέρωθεν ἰχνῶν τοποθετήσεως πεσίσκων, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο τὰ θυρόφυλλα (πρβλ. ἀποκατάστασιν εἰς πίν. Ε').

Ἐκ τῶν πεσίσκων ἀνευρέθησαν ἕξ (αἱ τέσσαρες ἕξ αὐτῶν ἦσαν ἐντετοιχισμένοι εἰς τὰς ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος θυρίδας— βλ. εἰκ. 156— οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς σολέας)· ἐκ τῶν πεσίσκων τούτων τρεῖς ἀνευρέθησαν σχεδὸν ἀκέραιοι καὶ οἱ λοιποὶ εἰς τεμάχια, εἶναι δὲ πάντες ὁμοιόμορφοι (ὑψ. 1,20 μ. καὶ πλάτ. 0,26 μ.), πλὴν ἑνός, ὅστις εἶναι λεπτότερος (0,20 μ.) καὶ καταφανῶς μεταγενέστερος. Φέρουσι τὰς συνήθης γλυφὰς (πρβλ. εἰκ. 79) κατὰ τὰς δύο δὲ πλευρὰς τὰς ἐγκοπὰς διὰ τὴν στήριξιν τῶν θωρακίων.

Ἡ σφζομένη κατὰ χώραν βάσις εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς σολέας εἶναι πλατυτέρα (0,50 μ.) καὶ ὑψηλοτέρα (0,25 μ.) κοσμουμένη εἰς τὴν ἐξωτερικὴν κάθετον ἐπιφάνειαν αὐτῆς διὰ γλυφῶν, προχωρεῖ δὲ ἐκατέρωθεν μέχρι τῶν στυλοβατῶν τῶν κιονοστοιχιῶν. Εἰς τὸ μέσον ἀνοίγεται εἴσοδος προβαλλομένων τῶν βάσεων εἰς σχῆμα πυλῶνος, ὅπως καὶ εἰς τὴν πρώτην βασιλικὴν (πρβλ. εἰκ. 28). Εἰς τὸ σημεῖον τῆς στροφῆς διακρίνονται ἐπὶ τῶν βάσεων ἰχνη κονιάματος (0,40 × 0,40 μ.) μὲ ἓνα κεντρικὸν τόρμον εἰς τὸ μέσον διασφύζοντα καὶ τὸν μεταλλινὸν σύνδεσμον διὰ τὴν στήριξιν προφανῶς κίονος οὐχὶ δὲ πεσίσκου. Ὁμοία ἰχνη καὶ ἀνὰ τρεῖς μεγάλαι γομφώσεις εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ πυλῶνος δηλοῦσιν, ὅτι καὶ ἐκεῖ θὰ ὑπῆρχον ἐπίσης κίονες. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπόστασις ἀπὸ κέντρου εἰς κέντρον τῶν τεσσάρων τούτων κίωνων εἶναι καθέτως καὶ ὀριζοντίως ἀκριβῶς τετράγωνος (1,50 × 1,50 μ.) ὑποθέτομεν, ὅτι ὑπεράνω αὐτῶν ὑψοῦτο πιθανῶς τετράστυλον εἰς σχῆμα κιβωρίου.

Τοιοῦτον σχῆμα εἰκονίζεται καὶ εἰς μνημεῖα τῆς μικροτεχνίας, ὡς εἶναι ἡ πολλάκις ὑπὸ τῶν

ἀνασκαφάντων τὴν Salona μνημονευθεῖσα περίφημος λειψανοθήκη τῆς Pola¹, ἔνθα διακρίνεται παρόμοιον σχῆμα εἰσόδου εἰς εἰκονιζομένην αὐτόθι πρόσοψιν τῆς σολέας παλαιοῦ ναοῦ.

Οἱ κίονες οὗτοι τῆς εἰσόδου ἦσαν ἐξ ὠραίου ἐρυθροῦ (λακωνικοῦ;) μαρμάρου, πολλὰ δὲ τεμάχια—ἀνήκοντα ἴσως καὶ εἰς περισσοτέρους τῶν τεσσάρων κίονας—ὁμοῦ μὲ ἄλλα τεμάχια ἐκ πρασίνου θεσσαλικοῦ (ἀτρακίου) μαρμάρου ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς σολέας (βλ. εἰς εἰκ. 174 δεξιὰ τοὺς σωρούς ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων τούτων τεμαχίων).

Ἡ λοιπὴ πρόσοψις τῆς σολέας δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἔφευρεν ὑψηλοὺς κίονας καὶ ἐπιστύλιον ἄνω ἢ χαμηλοὺς πεσίσκους μὲ κιγκλίδας ὅπως αἱ πλάγαι πλευραί. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μὲ ὑψηλοὺς κίονας ἔχομεν τεκμήρια: α' τὴν πλατυτέραν βᾶσιν τῆς σολέας εἰς τὴν δυτικὴν αὐτῆς πρόσοψιν καὶ β' τὴν ἀνεύρεσιν πολλῶν τμημάτων ἐξ ἐρυθρῶν καὶ πρασίνων κίωνων².

Οὕτως ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἐν τῇ βασιλικῇ Β ἀσφαλῶν τεκμηρίων τῆς διατάξεως τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς Α³, τοῦ ἐρευνηθέντος ἐκ νέου μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς δευτέρας βασιλικῆς καὶ ἀποδειχθέντος καθ' ὅλα ὁμοίου πρὸς αὐτὴν—πλὴν τῆς προσόψεως τῆς σολέας—ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς Α, ὡς δεικνύει ὁ Πίναξ Ε'.

5. Προσκτίσματα. Τὴν βασιλικὴν Β περιέβαλλον προσκτίσματα, ἐξ ὧν τινὰ μὲν φαίνονται σύγχρονα πρὸς αὐτὴν ἄλλα δὲ προσετέθησαν ἀσυμμέτρως εἰς μεταγενεστέρους χρόνους.

α) *Κατηγόμενα καὶ βαπτιστήριον τοῦ ναοῦ.* Δυτικῶς τοῦ αἵθριου ἀνεφάνη στενὸν ὀρθογώνιον κτίσμα (17,35 × 4,10 μ.) (εἰκ. 175) ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ αἵθριου κιονοστοιχίας μέχρι τοῦ προπύλου τοῦ ναοῦ, προστεθὲν προφανῶς εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ὡς δεικνύουσι τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς τῶν τοίχων. Τὸ κτίσμα τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο κυρίως αἰθούσας· ἡτοι ἀριστερὰ μὲν ἐκτείνεται μεγάλη αἰθούσα (9,78 × 4,10 μ.), ἐπεστρωμένη διὰ μαρμαρίνων πλακῶν καὶ ἔχουσα ἐπενδεδυμένους τοὺς τοίχους δι' ὀρθομαρμαρώσεως, δεξιὰ δὲ μικρὰ αἰθούσα (5,50 × 4,10 μ.) ὁμοίως ἐπεστρωμένη. Πρὸ τῆς μικρᾶς ταύτης αἰθούσης καὶ εἰς ἀπόστασιν 2,07 μ. σχηματίζεται εἰδός τι προθαλάμου συγκοινωνοῦντος διὰ τῆς μεγάλης αἰθούσης διὰ θύρας, ἧς ἀνεφάνη τὸ μαρμαρίνον κατώφλιον, ἐν ᾧ διατηροῦνται εἰσέτι οἱ ὄλμοι τῶν θυροφύλλων, δημιουργοῦνται δὲ διὰ τοῦ προθαλάμου τούτου καὶ δύο εἰσοδοὶ εἰς τὸ δεξιὸν τμήμα τοῦ αἵθριου. Εἰς τὴν μεγάλην αἰθούσαν ὀδηγεῖ πυλῶν, οὐτινος διεσώθη μόνον τὸ δεξιὸν σκέλος (βλ. κάτωσιν ἐν εἰκ. 155).

Μεγάλην δυσκολίαν παρέχει ἡ ἐρμηνεῖα τοῦ δεξιοῦ τετραγώνου διαμερίσματος μετὰ τοῦ προθαλάμου. Πρὸ τοῦ τελευταίου δύο παραστάδες ὑποδηλοῦσιν, ὅτι τοῦτο ἐχωρίζετο διὰ παραπετάσματος ἢ βήλου ἀπὸ τοῦ προθαλάμου, ὅστις πάλιν συνεκoinώνει μετὰ μεγάλης

¹ Βλέπε εἰκόνα ἐν Österr. Jahresheft XIX/XX, 1919, Beibl. σελ. 195 κέ.

² Σολέα μὲ ὑψηλοὺς κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν αὐτῆς καὶ πιθανῶς χαμηλὰς κιγκλίδας εἰς τὰ πλάγια ἀνεφάνη καὶ εἰς τὴν ἀνασκαπτομένην εἰσέτι δευτέραν βασιλικὴν τῆς Νικοπόλεως τῆς Ἡπείρου. Ἐκεῖ ἢ ἐν εἶδει ὑψηλοῦ τέμπλου πρόσοψις βεβαιοῦται ἔνεκα τῆς εὐρέσεως πεσίσκων φερδόντων ἄνω ἠνωμένην τὴν βᾶσιν τοῦ κίονος, ὅπως ἐπεκράτησε τὸ τοιοῦτον καὶ εἰς τὰ μεταγενέστερα τέμπλα. Εἶναι δὲ δύσκολον νὰ δεχθῶμεν καὶ τὰς πλαγίας πλευρὰς τῆς σολέας μὲ ὑψηλοὺς κίονας διότι αὕτη καταλήγει, ὅπως καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς τῆς Ν. Ἀγχιάλου, εἰς τοὺς χαμηλοὺς θρόνους τῶν λε-

ρέων, θὰ ὑψοῦτο δὲ ἐκεῖ ἡ σολέα ἀσύνδετος καὶ μετέωρος. (Περὶ τῶν διαφορῶν σχημάτων τῆς σολέας καὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος καθόλου τῶν βασιλικῶν τῆς Ἑλλάδος πρβλ. τὴν περὶ τῶν βασιλικῶν τῆς Ἑλλάδος ἡμετέραν μελέτην).

³ Τὰς βασιλικὰς τῶν χριστ. Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἀριθμοῦμεν διὰ τῶν στοιχείων Α καὶ Β, καθόσον δὲν ἀνευρέθησαν ἐπιγραφαὶ δυνάμεναι νὰ προσδιορίσωσιν αὐτὰς ἀκριβέστερον ἢ ἐπιγραφὴ τοῦ Ἑλπιδίου, ἢ ἀνευρεθεῖσα εἰς τὴν δευτέραν βασιλικὴν, ὡς ἀναφερομένη εἰς ἐπισκευὰς τοῦ ναοῦ, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ δευτέρου μνημείου. Ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῶσι: βασιλικὴ τῆς Ἀγορᾶς καὶ βασιλικὴ παρὰ τὸν λιμένα.

Εικ. 175. Γενική άποψη από δυομάν της βασιλικής Β (έμπροσθεν και δεξιά της εικόνας διακρίνονται τὰ προσκτίσματα τοῦ ναοῦ).

αἰθούσης διὰ θύρας, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω. Εἰς τὴν δεξιάν αἰθούσαν αἱ ἀνευρεθεῖσαι πλάκες τοῦ δαπέδου ἦσαν οὕτω διατεταγμέναι ὥστε νὰ σχηματίζωσι κύκλον ἐν τῷ μέσῳ. Τὰς πλάκας ταύτας ἀφαιρέσαντες εὔρομεν μεταξὺ τῶν χωμάτων πολλὰ τμήματα ἐκ μαρμαρίνης λεκάνης ἐχούσης τὸ σχῆμα σταυροῦ (πάχους 0,12 μ. καὶ ὕψους 0,50μ.) (εἰκ. 176)· ἐπὶ τοῦ χεῖλους τεμαχίου τῆς λεκάνης ταύτης εἶναι κεχαραγμένος ἰσοσκελῆς σταυρός, ἐντεθειμένος δὲ εἰς τὰς

Εἰκ. 176. Ἄνευρεθέντα λείψανα τοῦ βαπτιστηρίου τοῦ ναοῦ.

κεραίας αὐτοῦ μόλυβδος (βλ. εἰκ. 176). Εἰς τὸν ἀνασκαφέντα κύκλον ἀνεφάνη κατὰ τὸ βόρειον μέρος ὀχετὸς ἐπιμελῶς διὰ κορασανίου ἐκτισμένος, ὃν, παρακολουθήσαντες, εὔρομεν διερχόμενον ὑπὸ τὸ κατώφλιον τοῦ προθαλάμου καὶ συνεχιζόμενον ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς μεγάλης αἰθούσης, κάτωθεν τοῦ ὁποίου σχηματίζεται διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ὀπή, δι' ἧς διωχετεύετο τὸ ὕδωρ, δεξιά τῆς φιάλης τοῦ αἰθρίου (βλ. κάτωψιν ἐν εἰκ. 155).

Προβάλλει ἤδη τὸ ἐρώτημα: πῶς δύναται ὀλόκληρον τὸ πρόσκτισμα τοῦτο νὰ ἐρμηνευθῆ.

Τὰ διαμερίσματα αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀνευρεθέντα, νομίζομεν, ὅτι ἐπιτρέπουν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τοῦτο ὡς τὰ *Κατηχούμενα* καὶ τὸ *Βαπτιστήριον* τοῦ ναοῦ. Ἡ ἀριστερὰ μεγάλη αἴθουσα εἶναι πιθανώτατα ἡ αἴθουσα διδασκαλίας τῶν κατηχουμένων μετὰ ἰδιαιτέρας εἰσόδου καὶ μικρᾶς διόδου εἰς τὸ αἶθριον τοῦ ναοῦ, ἡ δεξιὰ δὲ αἴθουσα τὸ βαπτιστήριον μετὰ τῆς κολυμβήθρας (τῆς ἀνευρεθείσης δηλ. εἰς τεμάχια σταυρικῆς μαρμαρίνης λεκάνης), πρὸ αὐτῆς δὲ ἡ ἀπαραίτητος μικρὰ αἴθουσα διὰ τοὺς ἐξορκισμοὺς εἰς σχῆμα προθαλάμου. Ἀπὸ τούτου πάλιν μικρὰ διόδος ἄγει εἰς τὸν ναόν.

Διὰ τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν τοῦ προσκτίσματος τούτου θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐπικαλεσθῆ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου (Epist. 33 «post lectiones atque tractatum dimissis catechumenis symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebant basilicae»¹. "Ὅτι ἀφ' ἐτέρου τὰ Κατηχούμενα ἢ Κατηχουμενεῖα ἦσαν συνήθη πρόσκτισματα τῶν παλαιοχριστιανικῶν ναῶν, πλὴν τῶν λεγομένων εἰς τὰς Κατηχήσεις Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ 97^{ου} κανόνος τῆς ἐν Τρούλλῳ ς' Οἰκουμ. Συνόδου: «τοὺς . . . τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας καὶ καταφρονικῶς περὶ αὐτοὺς ἔχοντας καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίῳις ναοῖς κατηχουμένων ἐξωθεῖσθαι προσιάττομεν»· τὸν κανόνα τοῦτον ἐρμηνεύων ὁ Βαλσαμὼν λέγει: «ἱεροὶ τόποι λέγονται οἱ ἀφωρισμένοι τῷ Θεῷ, ἡγουν οἱ θεῖοι ναοί, οἱ πρόναοι, τὰ κατηχουμενεῖα καὶ τὰ περὶ αὐτά»².

β) *Σκευοφυλάκιον* καὶ *Ἑοσία*. — Τρία ἔτερα μικρὰ πρόσκτισματα εὐρέθησαν προσηρημένα εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ πρόπυλον (*εἰκ. 177*).

Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον εἶναι τετράγωνον (4.20 × 4.35 μ.) διαμέρισμα, ὅπερ εὐρίσκεται εἰς τὴν προέκτασιν τοῦ νάρθηκος συγκοινωνεῖ δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μεγάλων πλίνθων (0.50 × 0.50 μ.) ὅπως τὰ πλάγια κλίτη τῆς βασιλικῆς. Τοῦτο εἶναι ἀναμφιβόλως σύγχρονον πρὸς τὸν ναόν, ὡς δεικνύει ὁ συνεχόμενος πρὸς τὸ πρόπυλον Ν. τοῖχος αὐτοῦ. Εἰς τὴν θέσιν ἄλλως τε ταύτην πρόσκτισματα τετράγωνα ἢ ἐπιμήκη ἀπαντῶσι συνηθέστατα εἰς τὰς βασιλικὰς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἡμέτερον φαίνεται, ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς τὸ *σκευοφυλάκιον*, διότι κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ ἀνευρέθη πλῆθος συντριμμάτων ἐκ πλίνθων καὶ ἀγγείων διαφόρων σχημάτων.

Πρὸς τὸ διαμέρισμα τοῦτο συγκοινωνεῖ ἕτερον μεγαλύτερον (6.90 × 4.90 μ.) φέρον πρὸς Ν. ἀψίδα, ὅπερ δὲν εἶναι βέβαιον ἂν εἶναι σύγχρονον πρὸς τὸν ναόν ἢ μεταγενέστερον, καθόσον αἱ παρατηρούμεναι ἀσυμμετρίαι δύνανται νὰ εἶναι καὶ ἀρχικαί. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διαμερίσματος τούτου καὶ ὀλίγον δεξιώτερον ἀνευρέθη κτιστὴ βάσις ἐκ πλίνθων εἰς σχῆμα Ε εἰς τὸ ἀριστερὸν δὲ αὐτῆς ἄκρον βάσις κίονος κατὰ χώραν καὶ μέγα τμήμα τοῦ ἀντιστοιχοῦντος εἰς αὐτὴν κορμοῦ. Ὅμοιαι κτισταὶ βάσεις ἀνευρέθησαν εἰς τὸ μέσον περιῖπου τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς στηριζόμεναι ἐπ' αὐτῆς. Παρ' αὐτὰς καὶ κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς ἀψίδος εὐρίσκεται ἐμπεπηγμένον ἐπὶ τοῦ δαπέδου στόμιον ὀχετοῦ· ὁ ὀχετὸς οὗτος συνεχίζεται κάτωθεν τοῦ δαπέδου, καμπυλούμενος δὲ φθάνει πρὸς τὴν θυρίδα, δι' ἧς γίνεται ἡ συγκοινωνία πρὸς τὸ πρῶτον διαμέρισμα (*εἰκ. 178*). Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀνευρέθη πλῆθος ἐκ πλίνθων, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ ὅτι τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἐστεγάζετο διὰ καμάρας, εἰς τὰς ἐν αὐτῷ δὲ ὑπαρχούσας κτιστὰς βάσεις μέγα πλῆθος ἀνθρώπων καὶ τέφρας. Προφανῶς ἔχομεν ἐνώπιον

¹ Πρβλ. τὸ χωρίον καὶ ἐν Kraus, Real-Enzycl. d. christl. Alterthümer, II, Freiburg i. B. 1886, σελ. 153 (ἐν λέξει κατηχούμενα), ἔνθα τὰ πρόσκτισματα ταῦτα ὀρθῶς χαρα-

κτηρίζονται ὡς «Schülgebäude».

² Βλ. ἐν Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, Β', Ἀθήναι, 1852, σελ. 526 κέ.

Εικ. 177. Τὰ προσκίονα τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς (ὄψις ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς).

Εικ. 178. Ἡ ἀνευρεθεῖσα παρὰ τὸ νότιον κλίτος Ἑοτία.

ἡμῶν ἐστίαν, αἱ κτισταὶ δὲ βάσεις εἶναι οἱ πύραυνοι καὶ ὁ κίων ἐχρησίμευε διὰ τὴν ἀνάρτησιν τοῦ λέβητος. Ἡ διοχέτευσις τοῦ ὕδατος ἔχει πιθανώτατα σχέσιν πρὸς τὸ φρέαρ τοῦ αἰθρίου.

Πρὸς Α. ἡ ἐστία συγκοινωνεῖ δι' ἀνοίγματος — ὅπερ ἀνευρέθη κατεστραμμένον — πρὸς τρίτον μικρὸν διαμέρισμα διὰ πλακῶν ἐκ σχιστολίθου ἐπεστρωμένον, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀνεφάνη ὁμοίως ὄχετός. Τοῦτο συγκοινωνεῖ καὶ πρὸς τὸ δεξιὸν κλίτος τῆς βασιλικῆς, πρὸς Ν δὲ ἔχει μικρὰν ἐξώθυραν ἄγουσαν ἴσως εἰς αὐλήν, διότι τὸ ἐξωθεν δάπεδον εὐρέθη ἐπεστρωμένον διὰ πλίνθων. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο πιθανώτατα εἶναι ἡ πρὸ τῆς ἐστίας αἴθουσα, ἔνθα διενέμοντο τὰ ἐδέσματα εἰς τοὺς προσερχομένους πτωχοὺς τῆς χριστιανικῆς κοινότητος. Ἀνατολικῶς τοῦ διαμερίσματος τούτου ἀνευρέθη κτιστὴ βάση, ἣτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἡ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ναοῦ χαμηλὴ τράπεζα (βλ. εἰς εἰκ. 177 τὸ ἔμπροσθεν χαμηλὸν κτίσμα), ἔνθα ἐγένετο ἡ ἐστίασις τῶν προσερχομένων πιστῶν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁμοίαι χαμηλαὶ κτισταὶ τράπεζαι ἐξωθεν οἰκιῶν εἶναι ἐγγώριος συνήθεια διατηρηθεῖσα μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων. Τοιαῦτα προσκτίσματα, ἰδιάζοντα εἰς Μονάς, πρώτην φορὰν, καθόσον γνωρίζω, συναντῶνται εἰς ἐκκλησίας τῶν πόλεων, συνδέονται δὲ πρὸς τὰς ἐλεημοσύνας τῶν παλαιῶν ναῶν καὶ τὴν μέριμναν περὶ τῶν πτωχῶν τῆς κοινότητος.

γ') *Οἰκήματα*. Τέλος ἕτερον πρόσκτισμα ἀνεφάνη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, τοῦ ὁποίου

Εἰκ. 179. Ἡ δεξιὰ πύλις τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ.

οἱ τοῖχοι συνέχονται πρὸς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς Α πλευρᾶς, διευθύνονται δὲ 9.80 μ. πρὸς νότον, ὁπόθεν κλίνουσι πρὸς Α. Ἐνεκα τῆς μεγάλης ἐπιχωματώσεως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐρευνήσωμεν τοῦτο τελείως, φαίνεται ὁμως ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ οἰκήματος κληρικῶν καθ' ὅσον συγκοινωνεῖ τὸ διαμέρισμα τοῦτο διὰ πυλίδων ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος ἀνοιγομένων (εἰκ. 179· πρβλ. τὴν ἐτέραν πυλίδα ἐν εἰκ. 156). Ὅτι καὶ ἄλλα οἰκήματα περιέβαλλον τὴν

βασιλικὴν Β κατὰ τὴν Β καὶ Δ πλευράν, τοῦτο ἀφῆκε νὰ ὑποτεθῆ ἡ ἐμφάνισις συνεχομένου τοῖχου κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ κατηχομενείου, ὡς καὶ ἡ πύλη τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἀριστεροῦ τμήματος τοῦ αἰθρίου.

Β'. ΓΛΥΠΤΙΚΗ

§ 7. *Μαρμάρινος διάκοσμος τοῦ ναοῦ*. — Ἐκ τῶν γλυπτῶν τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης βασιλικῆς ἐλάχιστα εἶχον περισυλλεγῆ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς· πάντα σχεδὸν τὰ κατωτέρω ἀναγραφόμενα εὐρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1928-1929 ἀτυχῶς καὶ ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένα.

Εἰς τὸν γλυπτικὸν διάκοσμον τοῦ ναοῦ τούτου, φαίνεται, ὅτι ἐγένετο χρῆσις καὶ ὑλικῶν εἰλημμένων ἐκ παλαιότερου ναοῦ — τοῦ τέλους ἴσως τοῦ 4^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος —, ὡς τοῦτο ἀφῆκε νὰ ὑποτεθῆ ἡ ἀνεύρεσις παλαιότερου ὑλικῶν χρησιμοποιοηθέντος εἰς τὸ ἀνασκαφὴν μνημεῖον.

Οὕτω τὸ ἀνευρεθὲν, ἀποκεκολλημένον τῆς θέσεώς του προεξέχον βᾶθρον τῆς εἰσόδου τῆς σολέας ἔχει τὴν κάτω ἐπιφάνειαν αὐτοῦ κεκοσμημένην δι' ἀναγλύφων· τοῦτο προέρχεται ἐκ παλαιότερου διχοτομηθέντος θωρακίου (πάχ. 0,25 μ.), ὁ ἀνάγλυφος διάκοσμος τοῦ ὁποίου

ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἰσοσκελῶν σταυρῶν ἐντὸς κύκλων καὶ ἐξ ἀπλῶν τετραγώνων πλαισίων μὲ τρίφυλλα εἰς τὰς γωνίας, εἶναι δὲ εἰργασμένος εἰς ἐπίπεδον ἀβαθῆς ἀνάγλυφον ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν μνημειώδη ἀπλότητα γλυπτῶν τοῦ 4^{ου} αἰῶνος (*εἰκ. 180*).

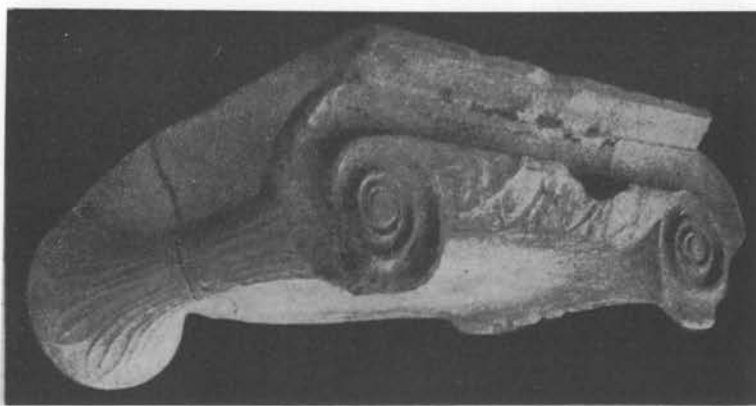
α') *Κιονόκρανα*. Τὰ κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς εἶναι ἰωνικὰ καὶ ἔχουσι ἰδιαίτερα ὑψηλὰ ἐπιθήματα. Ἄνευρέθη ἐν μόνον σχεδὸν ἀκέραιον κιονόκρανον, ἕτερον ἀποκεκρουσμένον εἰς τὰς γωνίας καὶ δύο τεμάχια ἐκ τρίτου κιονοκράνου. Ταῦτα ὅμως δὲν εἶναι ὁμοίμορφα, ἀλλ' ἀνήκουσι εἰς δύο εἶδη. Τὸ τῆς *εἰκ. 181* (διαμ. 0,52 μ., ὕψ. 0,30 μ. καὶ πλευρὰ ἀβασκος 0,57 μ.), καλῶς εἰργασμένον, φέρει εἰς τὴν πλαγίαν ὄψιν ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων δέσμη ὑδροβίων εἰς ἀβαθῆς ἀνάγλυφον· ἡ αὐτὴ τέχνη παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ ἰωνικὸν κυμάτιον τῶν προσόψεων. Αἱ ἔλικες εἶναι εἰργασμένοι βαθῶς κοῖλοι, πλησιάζουσι δὲ κατὰ τὴν μορφήν τὰ ρωμαϊκὰ πρότυπα.

Εἰκ. 180. Ἡ κάτω ὄψις βάρθρον τῆς σολέας εἰλημμένου ἐκ θωρακίου ναοῦ τοῦ 4^{ου} αἰῶνος.

Τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τεμάχια ἕτερα κιονόκρανα εἶναι μὲν τοῦ αὐτοῦ μεγέθους ἀλλ' ἀπλᾶ εἰς τὰς πλαγίας ὄψεις καὶ ἀμελέστερον εἰργασμένα· αἱ ἔλικες αὐτῶν εἶναι ὅλως ἀβαθεῖς ἐν εἶδει ταινίας ἐλισσομένης, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο εἰς τὰ μεταγενέστερα ἰωνικὰ κιονόκρανα τοῦ 6^{ου} αἰῶνος¹.

Τὰ πρῶτα προέρχονται ἴσως ἐξ ἀρχαιοτέρου χριστιανικοῦ ναοῦ, χρησιμοποιηθέντα ἐκ δευτέρου, φαίνεται δ' ὅτι εἴτε κατὰ τὴν ἴδρυσιν εἴτε εἰς μεγάλας ἐπισκευὰς τοῦ ναοῦ συνε-

Εἰκ. 181. Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων κιονοκράνων τῆς βασιλικῆς Β.

πληρώθησαν τὰ ἐλλείποντα δι' ἐτέρων προσομοιαζόντων πρὸς τὰ πρῶτα. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ χρῆσις ἰωνικῶν κιονοκράνων μὲ χωριστὸν ἐπιθήμα, ἂν καὶ φαίνεται ὅτι καθ' ὅλον τὸν 5^{ον} αἰῶνα ἦτο τοῦτο ἐν χρῆσει παραλλήλως πρὸς τὸ ἠνωμένον τοῦτο, ἐμφανισθὲν ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 5^{ου} αἰῶνος², ἀποβαίνει τυπικὸν εἰς τὰ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ κτίσματα, ὡς εἶναι

τὰ κιονόκρανα μεθ' ἠνωμένων ἐπιθημάτων τῶν ναῶν: ἀγ. Εἰρήνης Κων/πόλεως, Καταπολιανῆς Πάρου, Θεολόγου Ἐφέσου κ. ἄλλ.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθησαν καὶ ἱκανὰ τμήματα κορινθιαζόντων κιονοκράνων μὲ

¹ Πρβλ. κιονόκρανα τοῦ ναοῦ τοῦ Θεολόγου τῆς Ἐφέσου, ἐν Γ. Σωτηρίου, ὁ ναὸς τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, Ἀρχ. Δελτίον, τόμ. 7-1922 — σελ. 140 κέ.

² Πρβλ. κιονόκρανον εὐρεθὲν ἐν Σκριποῦ (Γ. Σωτηρίου, Ὁ ναὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐν Θήβαις, ἐν Ἀρχ. Ἐφημερ. τοῦ ἔτους 1924 σ. 14 εἰκ. 20).

-θεοδοσιανήν ἄκανθον, ἅτινα ἀπεικονίζονται ἐν *εἰκ. 182*. Ταῦτα εἶναι μικρῶν διαστάσεων (πλευραὶ ἄβρακος $0,30 \times 0,40$ μ.) καὶ προέρχονται ἴσως ἐκ τοῦ κιβωρίου καὶ τῆς σολέας τοῦ ναοῦ. Εἰς ἐν ἐκ τῶν τμημάτων τούτων, προερχόμενον ἐκ τοῦ ἄνω μέρους κιονοκράνου (πλά-

Εἰκ. 182. Τεμάχια ἐκ θεοδοσιανῶν καὶ κορινθιαζόντων κιονοκράνων προερχόμενα ἐκ κιονοκράνων τοῦ κιβωρίου, τῆς σολέας καὶ τοῦ προπύλου.

τους $0,30$ μ. βλ. *εἰκ. 182* κάτω δεξιὰ) διασφύζονται καὶ ἴχνη χρωμάτων (χρυσοῦν εἰς τὸν σταυρὸν ἐρυθρὸν δὲ εἰς τὰς ἀκάνθους).

Ἐκ τῶν μικροτέρων κίωνων τοῦ προπύλου καὶ τοῦ τριβήλου προέρχονται κορινθιαζόντα κιονόκρανα μὲ πλατεῖαν ἄκανθον, ἐξ ὧν ἀνευρέθησαν μόνον τμήματα τῆς βάσεως τοῦ κιονοκράνου (*εἰκ. 182* ἄνω σειρὰ), ἣτις συμπληρουμένη, δεικνύει διάμετρον $0,35$ μ., ὅση δηλ. εἶναι καὶ ἡ διάμετρος ἄνω τοῦ μικροτέρου κίονος τοῦ ἀνευρεθέντος ἀκεραίου, τοῦ ὁποῦ ἡ κάτω διάμετρος ($0,45$ μ.) συμφωνεῖ πρὸς τὴν διάμετρον τῶν βάσεων τοῦ προπύλου.

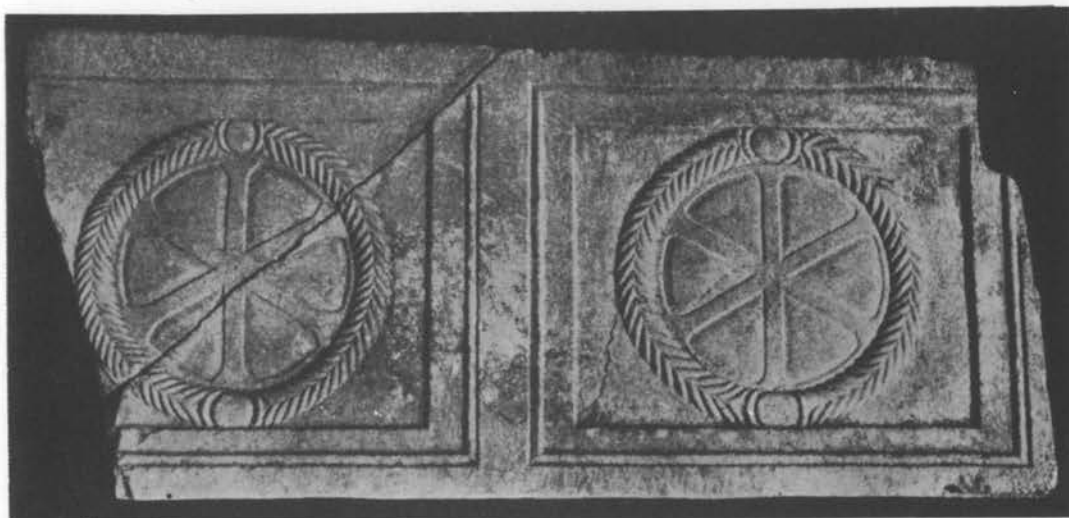
Εἰκ. 183. Ἐπιθήματα κιονοκράνων τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος.

β') Ἐπιθήματα. Τὰ ἐπὶ τῶν κιονοκράνων τούτων ἐφαρμοζόμενα ἐπιθήματα εἶναι ὑψηλά, τεσσάρων ἐν ὄλῳ εἰδῶν. Δύο ἀνευρεθέντα ἀκέραια εἶναι ὅλως ἀπλᾶ (ὑψ. $0,30$ μ., ἄνω $0,50 \times 0,72$ μ. καὶ κάτω $0,45 \times 0,45$ μ.) μὴ φέροντα οὔτε σταυρούς. Ἔτερα δύο (ὑψ. $0,30$ μ. ἄνω $0,50 \times 50$ καὶ κάτω

$0,70 \times 1,00$ μ.) φέρουσι καὶ εἰς τὰς δύο αὐτῶν πλευρὰς τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς στεφάνου ἐκ φύλλων δάφνης εἰς ἐξέχον ἀνάγλυφον καὶ καλὴν ἐργασίαν (*εἰκ. 183*) ὁμοιάζοντα πρὸς πολλὰ ἐπιθήματα ναῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος (ἀγ. Παρασκευῆς: Θεσσαλονίκης, Χαλκίδος κ.ἄλλ.).

Εικ. 184. Ἐκ τῶν ἐπιθημάτων τῶν κιόνων τῆς βασιλικῆς.

Εικ. 185-186. Αἱ δύο ὄψεις ἀνευρεθέντος θωρακίου τῆς βασιλικῆς.

Ταῦτα προέρχονται ἐκ τοῦ τριβήλου τοῦ νάρθηκος, καθόσον εὐρέθησαν παρὰ τὸν στυλοβάτην αὐτοῦ, εἶναι δὲ μεγαλυτέρων διαστάσεων, ὡς εἶδομεν, καὶ προγενέστερα τῶν πρώτων.

Τὸ τρίτον εἶδος τῶν ἐπιθημάτων (ὑψ. 0,30 μ. κάτω 0,50 × 0,50 καὶ ἄνω 0,72 × 0,60 μ.). (εἰκ. 184) κοσμεῖται δι' ἰσοσκελοῦς σταυροῦ ἐντὸς κύκλου, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου δύο μετε-

Εἰκ. 187. Τμήματα ἐξ ἐπιπεδογλύφων θωρακίων τῆς βασιλικῆς.

τέρου πάχους (0.04 - 0.05 μ.) εἰς μικρὰ τεμάχια μὴ δυνάμενα πλήρως νὰ συμπληρωθῶσι (εἰκ. 187). Τὰ δύο ἐξ αὐτῶν κοσμοῦνται διὰ μεγάλων κλάδων ἀκάνθου εἰς ἐπιπεδόγλυφον τεχνικὴν ἥτοι τὰ μὲν κοσμήματα εἶναι λεῖα, ἐντελῶς ἐπίπεδα, ἔχοντα κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς νευρώσεις τῶν φύλλων ὡς ἀπλᾶς χαραγὰς, τὸ δὲ βάθος ἀφίνεται ἀδρῶς εἰργασμένον χωρὶς σχεδὸν οὐδόλωσ νὰ βαθύνεται· τοῦτο δεικνύει, ὅτι δὲν ἐπληροῦτο δι' ὑελώδους τινος ὕλης, ὅπως τὰ ἀληθῆ ἐπιπεδόγλυφα τοῦ 10-11^{ου} αἰῶνος, ἀλλ' ἀφίνετο τὸ βάθος ἀδρῶς εἰργασμένον διὰ τὴν φωτοσκίασιν. Ἡ ἐπιπεδόγλυφος αὕτη ἐργασία ἦτο ἐν χρήσει ἤδη ἀπὸ τῶν

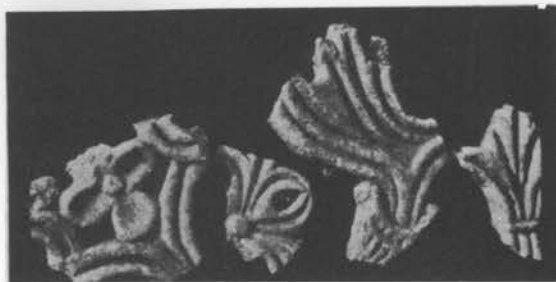
φάνειαν εἰς ἀβαθῆ καὶ ἀμελῆ ἐργασίαν. Τὰ ἐπιθήματα τοῦ εἶδους τούτου ἐκόσμουσαν τὰ κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς.

Ἄνευρέθη τέλος καὶ ἕτερον μικρὸν τμήμα ἐπιθήματος ἔχον εἰς τὸ μέσον ὁμοίον σταυρὸν ἀλλ' ἑκατέρωθεν ἡμίφυλλα ἀκάνθου τῆς αὐτῆς πρὸς τὰ προγενέστερα ἐργασίας.

γ') *Θωράκια*. Μεταξὺ τῶν κιόνων ὑπῆρχον μεγάλα διπλᾶ θωράκια, ἐξ ὧν διεσώθη ἐν σχεδὸν ἀκέραιον καὶ πλήθος συντριμμάτων ἐξ ὁμοίων θωρακίων. Τὸ ἀκέραιον (εἰκ. 185-186) μήκος 1.85 μ. ὅσον ἀκριβῶς εἶναι τὸ μεταξὺ τῶν κιόνων διάστημα (ὑψ. 0.80 πλάθ. 0.07 μ.) εἶναι ἀμφίγλυφον· κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν κοσμεῖται ἰδιὰ τοῦ μονογράμματος τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς στεφάνου ἐκ φύλλων δάφνης ἐσχηματοποιημένης, περιβάλλεται δὲ ἕκαστος στέφανος ὑπὸ τετραγώνου πλαισίου ἐκ γλυφῶν, ἡ ἄλλη δὲ πλευρὰ ἐντὸς ἀπλουστέρων τετραγώνων πλαισίων φέρει σταυρὸν μετὰ μονογράμματος.

Πλὴν αὐτῶν εὐρέθησαν καὶ τρία ἄλλα εἶδη θωρακίων μικρο-

ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ὡς ἐμφανίζεται εἰς ἕτερα γλυπτὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ὁμοίας τεχνικῆς μὲ διάκοσμον ἐξ ἀνθεμίων, ἢ μορφῆ τῶν ὁποίων – πολὺ πλησίον ἀκόμη ἴσταμένη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν – προδίδει τὴν πρὸ τῶν μέσων τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ἐποχὴν¹. Τὸ μικρὸν πάχος αὐτῶν δεικνύει, ὅτι δὲν προέρχονται ἐκ τῆς σολέας, ἣτις διασφύζει αὐλακὰς διὰ θωράκια πλάτους 0.07 μ. Εἰς αὐτὴν θὰ προσηρμόζετο ἐν τρίτον εἶδος θωρακίων διατηρήτων, τῶν ὁποίων τὸ πλαίσιον ὅλως ἀπλοῦν – ἐκ μιᾶς μόνον γλυφῆς – ἔχει πάχος 0.06 - 0.07 μ. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοιούτων θωρακίων πληροῦται διὰ δύο εἰδῶν διατηρήτων κοσμημάτων, ὧν ἀνευρέθησαν πολλὰ θραύσματα εἰς πολὺ μικρὸν μέγεθος (*εἰκ. 188*). τὰ μὲν φέρουσι διπλᾶς ταινίας συμπλεκόμενας εἰς κύκλους καὶ πληρουμένες διὰ ροδάκων, τὰ δὲ κλάδους ἀκάνθου· ἀμφότερα εἰς ἐργασίαν ἀδρότεραν, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ λεπτοεργήματα τῆς βασιλικῆς Α. Τὰ πρῶτα, ὑποστάντα, φαίνεται, ἐν μέρει καταστροφὴν, ἀντικατεστάθησαν μεταγενεστέρως μὲ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἐμμμήθησαν τὸ σχέδιον ἀλλ' εἰς ἐργασίαν πολὺ κατωτέραν καὶ εἰς τεχνικὴν οὐχὶ πλέον διάτρητον. Ἐκ τούτων διεσώθη ἐν τεμάχιον διασφύζον τὸ πλαίσιον καὶ μέρος τῆς ἀρχῆς τοῦ διακόσμου του (*εἰκ. 189*).

Εἰκ. 188-189. Τεμάχια ἐκ διατηρήτων θωρακίων.

δ') *Γεῖσα*. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν διάκοσμον τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν τοίχων τῆς δευτέρας ταύτης βασιλικῆς, ἐκοσμοῦντο οὗτοι διὰ γείσων ἐνὸς μόνου εἶδους. Τὰ ἀνευρεθέντα ἐκ τούτων

Εἰκ. 190. Τεμάχια ἐκ τῶν γείσων τῆς βασιλικῆς Β.

τεμάχια δὲν ἀποτελοῦνται ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν μεγάλου πλάτους διὰ νὰ εἰσχωρῶσιν εἰς ὅλον τὸ πάχος τοῦ τοίχου, ὅπως εἰς τὴν ἄλλην βασιλικὴν, ἀλλ' εἶναι στενά, ἐνετοιχίζοντο δὲ εἰς βάθος 0,15 μ. (*εἰκ. 190*). Ἐπὶ τῆς λοξῆς τῶν ἐπιφανείας, ὕψους μόλις 0.08 μ., φέρουσι

¹ Βλ. Γ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸν Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, Ἀθήναι, 1924, σελ. 16 κέ.

σειράν ἠνωμένων φοινικοειδῶν εἰς σχῆμα Μ, θέμα συνηθέστατον κατὰ τὸν 5^{ον} καὶ 6^{ον} αἰῶνα ἰδίᾳ εἰς ἐπιστύλια καὶ ὑπέρθυρα ὅμοια ἀνευρέθησαν καὶ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (βλ. εἰκόνα ἐν Ἀρχαιολ. Δελτίῳ τοῦ ἔτους 1918, Παράρτ. σελ. 35).

Ἐκ τῶν γείσων τούτων ἀνευρέθησαν ὀκτὼ τεμάχια εἰς μῆκος δύο περίπου μέτρων τὰ πλεῖστα τούτων εἶναι εἰργασμένα ἐπὶ ἀρχαίου ὕλικου καὶ μάλιστα ἐπὶ τμημάτων προερχομένων ἐκ κορμῶν κυλινδρικών κιόνων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ — ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

Ἐκ τῆς γενομένης ἀνωτέρω περιγραφῆς τῶν ἀνευρεθέντων ἀρχιτεκτονικῶν καὶ γλυπτικῶν λειψάνων τῆς δευτέρας ταύτης βασιλικῆς ἐξάγεται, ὅτι δύναται αὕτη νὰ θεωρηθῆ ὡς σύγχρονος περίπου τῆς βασιλικῆς Α, ἥτοι μνημεῖον τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι εἰς τὸν γλυπτικὸν ἰδίᾳ διάκοσμον δὲν παρουσιάζει ἡ βασιλικὴ αὕτη τὴν ἐνιαίαν καὶ ἐπιμελημένην ἐργασίαν τῆς προηγουμένης βασιλικῆς, τοῦτο ὅμως πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη, εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως εὐρισκομένη, ἦτο προφανῶς δευτερευούσης σημασίας, δὲν ἐκτίσθη δὲ οὔτε διεκοσμήθη μὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς κεντρικῆς. Ἀφ' ἑτέρου ἡ βασιλικὴ αὕτη ὑπέστη ἱκανὰς προσθήκας καὶ ἐπισκευὰς εἴτε ἕνεκα παρουσιαζομένων ἀναγκῶν εἴτε καὶ ἕνεκα βλάβης τῶν μερῶν αὐτῆς. Ὡς δεικνύει ἐν τούτοις ἡ ὅμοια τοιχοδομία καὶ αἱ μιμήσεις τῶν αὐτῶν διακοσμητικῶν θεμάτων εἰς τὰ ἀντικατασταθέντα γλυπτικά τεμάχια, αἱ ἐπισκευαὶ αὗται δὲν δύναται νὰ τεθῶσι πέραν τῶν μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων, ἥτοι πέραν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνεχίζονται — ὅλοῦν παρακμάζοντα — τὰ αὐτὰ διακοσμητικὰ θέματα ἐν τῇ χριστιανικῇ γλυπτικῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἀνευρέθη ἐν τῷ ἐπισκευασθέντι αἰθρίῳ τοῦ ναοῦ ἐπιγραφὴ ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου Ἐλπιδίου (538), νομίζομεν ὅτι αἱ ἐπισκευαὶ αὗται δύναται ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας του ν' ἀποδοθῶσιν. Ἐπομένως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν μνημεῖον τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} αἰῶνος μὲ ἐπισκευὰς τοῦ 6^{ου}.

Εἰκ. 191. Λειψανοθήκη ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἐν Ρολὰ μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως προσόψεως τῆς σολέας παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ (βλέπε ἀνωτέρω ἐν σελ. 127 κέ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Ἡ ἐνεργηθεῖσα εἰς τὴν περιοχὴν τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας περισυλλογὴ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν εἶχεν ἀποδώσει ἰκανὸν ἀριθμὸν (εἰς τεμάχια κατὰ τὸ πλεῖστον) ἐπιταφίων ἐπιγραφῶν ἑλληνικῶν, ῥωμαϊκῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Αἱ ἀκολουθήσασαι ἀνασκαφαὶ προσέθηκαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐτέρας ἐπιγραφὰς ἢ τεμάχια συμπληροῦντα τὰς πρότερον περισυλλεγείσας, οὕτω δὲ ἀπληρτίσθη ἐν τῇ καταρτιθείσῃ ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ συλλογῇ ἴδιον ἐπιγραφικὸν τμήμα.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παρούσης μελέτης μεταχειρίσθημεν τινὰς ἐξ αὐτῶν διὰ τὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὄνομα τῆς ἀνασκαπτομένης πόλεως (πρβλ. σ. 3 κέ.), εἰς τὴν γενικὴν δὲ περιγραφὴν τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν (σελ. 11. κέ.) εἶδομεν καὶ τὰ νεκροταφεῖα τῆς πόλεως, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αὐταὶ προέρχονται. Ἐνταῦθα προσθέτομεν, ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἰδίᾳ τῆς βασιλικῆς Α ἀνευρέθησαν καὶ ἐπιγραφαὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ, προερχόμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ σαρκοφάγων, ἃς οἱ χριστιανοὶ εἶχον μεταχειρισθῆ εἴτε ὡς οἰκοδομήσιμον ὑλικὸν εἴτε ὡς γείσα, ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῶν ὁποίων ἔθεσαν χριστιανικὰς διακοσμήσεις.

Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, τὰς ἀναγομένας κυρίως εἰς ἑλληνικοὺς καὶ ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἀνέλαβε νὰ ἐπεξεργασθῆ ὁ ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων Θεσσαλίας Ν. Γιαννόπουλος, ὅστις εἶχε καὶ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν δημοσιεύσει εἰς διάφορα περιοδικὰ πολλὰς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ περισυλλεγείσων ἐπιγραφῶν. Ἐνταῦθα δημοσιεύομεν τὸ ὑλικὸν τοῦτο ἐπιφυλασσόμεθα δὲ εἰς τὴν μέλλουσαν ν' ἀκολουθήσῃ τὴν παροῦσαν μελέτην δευτέραν ἔκθεσιν περὶ τῶν συνεχιζομένων εἰσέτι ἀνασκαφῶν Ν. Ἀγχιάλου νὰ προσθέσωμεν ὅτι πληρεστέρα μελέτη τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἦϊελε παρουσιάσει καὶ συμπληρώσει.

Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΠΥΡΑΣΟΥ-ΘΗΒΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τὰς ἑλληνικὰς καὶ ῥωμαϊκὰς ἐπιγραφὰς Πυράσου—Θηβῶν, διακρίνομεν : 1^{ον} εἰς ἐπιγραφὰς ἀνευρεθείσας καὶ δημοσιευθείσας πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ καὶ 2^{ον} εἰς ἐπιγραφὰς ἀνευρεθείσας κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἀνασκαφῶν.

Αἱ πρῶται ἐδημοσιεύθησαν ἐν *Bull. Corresp. Hell.* XVIII, 1894, 310, 1—*Αὐτόθι* XV, 1891, 562, 1, καὶ *αὐτόθι*, XXVI, 1904, 380, 76.—*Δελτίον Φιλ. Ἐτ. Ὀθρως*, Β', 1899, 7, 7 καὶ *B.C.H.* XXVI, 1904, 380, 77.—*Αὐτόθι* XIV, 1890, 243, 6.—*Δελτίον Φ.Ε.Ο.* Β', 1899, 22, 32. *BCH*, XXVI, 1904, 360. 78.—*Δελτίον ΦΕΟ*, Γ', 1906, 21, 27.—*Αὐτόθι*, Γ' 1906, 18, 9.—*Αὐτόθι* Γ', 1906, 19, 13.—*Αὐτόθι* Γ' 1906, 24, 34.—*Αὐτόθι* Γ' 19, 14.—*Αὐτόθι* Γ', 1906, 24, 35.—Ζ', 1911, 32, 2.-33, 3, 4.-34, 5, 6, 7, 8.-35, 9.-35, 10 (ὑπὸ Hiller).—36, 11.-37, 10 (ἀνάπτυξις ὑπὸ Hiller τῆς ὑπ' ἀριθ. 10 ἐπιγραφῆς).—Ἐπίσης ἐν *Byzantinische Zeitschrift* XXI, 1912, 153, 2.—153-154, 3.—*Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher* I, 1920, 386, 1.—*Αὐτόθι*, 387, 2, 3, 4.-388, 5, 6, 7.-389, 8.

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τινες ἀνέκδοτοι προγενεστέρας εὗρεθείσαι.

Ἐκ τῶν ἄνω εὗρεθεισῶν καὶ δημοσιευθεισῶν ἐπιγραφῶν ὁ Ὄθων Kern συμπεριέ-

λαβεν ἐν *Inscriptiones Graecae* τόμ. IX, μέρ. II (*Inscriptiones Thessaliae*) τὰς ὑπ' ἀριθ. 132-137^a καὶ *addenda ultima* (μ. VII - VIII) τὰς ὑπ' ἀριθμὸν 1362-1369. Μένουσι δὲ μὴ συμπεριληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Kern αἱ εἰς τὰ μεταγενεστέρως ἐκδοθέντα: *Δελτίον τῆς ἐν Ἀλμυρῶ Φιλαρχαίου Ἐταιρείας «Ὁθρονος»* τεύχος Ζ' τοῦ 1911, *Byzantinische Zeitschrift*, *Byzantinisch-neugrich. Jahrbücher* καὶ Ἀρχ. Ἐφημερίδα τοῦ ἔτους 1915 σ. 80 (1-8) ἐπιγραφαί.

Α'. Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικῶν χρόνων.

1.— Στήλη ἐπιτύμβιος λευκοῦ μαρμάρου ἀπολήγουσα εἰς ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων ἐφθαρμένων καὶ γείσου, ἀποκεκρουσμένη ἀριστερὰ καὶ κάτω. Ὑψ. 0,44. πλ. 0,25. πάχ. 0,06. ὕψ. γραμ. 0,02. Ἡ στήλη φέρει δύο ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς μίαν ἄνω ὑπὸ τὸ γεῖσον καὶ ἐτέραν κάτω ἀντιστρόφως, ὅπερ δηλοῖ ὅτι βραδύτερον ἐχρησιμοποιήθη εἰς ἕτερον τάφον.

ΡΥΝΑ	[Φ] ρύνα
ΠΤΟΛΕΜΟΥ	[Νεο] πτολέμου
ΤΙΦΡΟΝΙΔΑΣ	[Ἄν] τιφρονίδας
ΡΕΥΑ	.. ρεύα(;)

ΞΟΙΞ	Διον [ύ-]
ΝΟΙΝ	σιος.

2.— Μεγάλη στήλη μέλανος τραχύτου λίθου ἐντελής, ἀπολήγουσα εἰς γωνίαν. Ὑψ. 1,20. πλ. 0,54. πάχ. 0,07. ὕψ. γραμ. 0,07-0,09. Γ' αἰὼν π. X.

ΛΕΠΤΩΝ	Δέπτων
ΧΑΡΙΔΑ	Χαριδά-
ΜΟΥ	μον.

3.— Ἐπιστύλιον μετ' ἐφθαρμένον ἀετώματος καὶ ἀκρωτηρίων ναῖσκομόρφου μνημείου, λευκοῦ μαρμάρου, μήκους 1,17, ὕψ. μετόπης 0,095, ὕψ. ἀπὸ μετόπης μέχρι τῆς σφρομένης κορυφῆς τοῦ ἀετώματος 0,25, πάχ. 0,25, γρ. ὕψ. 0,03: Δ' ἕως Γ' π. X. αἰῶνος.

ΧΟΡΟΝΙΚΟΣ ΕΥΚΤΗΜΟΝΟΣ

4.— Στήλη ἐπιτύμβιος λευκοῦ μαρμάρου, ἀποκεκρουσμένη ἄνω καὶ κάτω. Κάτωθι τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἀναγεγλυμμένη ἐντὸς ἐγκοίλου τετραγώνου πρῶρα πλοίου ὕψ. 0,35, πλ. 0,42, πάχ. 0,12, ὕψος γρ. 0,035. Β' αἰῶνος π. X.

.. ΣΙΜΑΧΕ	[Λυ] σίμαχε
ΜΕΝΟΙΤΟΥ	Μενοίτου
ΧΡΗΣΤΕ	χρηστὲ
ΧΑΙΡΕ	Χαῖρε

Στίχ. 2 *Μενοίτου*, τὸ ὄνομα εἶναι *Μενοίτας* κατ' ἰδιωτισμὸν θεσσαλικὸν *Μενοιταῖος* (= υἱὸς *Μενοίτου*). Πρὸβλ. IG, IX² 517 ἐπιγρ. Λαρίσης: *Φίλιππος Μενοιταῖος Κραννούσιος*.

5.— Στήλη ἐπιτύμβιος, εὐρεθεῖσα τῷ 1926, σηκόμορφος, ἀποκεκρουσμένη λοξῶς δεξιὰ καὶ κάτω, λευκοῦ μαρμάρου. Ὑψ. 0,28, πλ. ἄνω 0,13, πλ. κάτω 0,20. πάχ. 0,07. ὕψ. γραμ. 0,015. Γ' π. Χ. αἰῶνος.

ΦΙΛΟΜΟΥ — — — — — Φιλόμου[σος — — — — —]

6. Στήλη λευκοῦ μαρμάρου ἀναθηματικὴ (μετὰ 4 ὀπῶν δι' ἀναθήματα), ναϊσκόμορφος ἐκ πλάγιου τοῦ ναοῦ μετὰ δύο τετραπλεύρων κιονίσκων δωρικοῦ τύπου (0,50×0,55 πάχ. 0,07 ὕψ. γραμμ. 0,013). Ἐπὶ τῆς μετόπης ἄνω ἐδηλώθησαν τὰ ἀνθήμια. Ὁ ἀριστερὸς κιονίσκος ἀπεξεσμένος καὶ ἐφθαρμένος, ὁ δεξιὸς ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ μέσου μέχρι τῆς βάσεως τῆς στήλης· ἐλλείπει ἡ βάση ἀποκεκρουσμένη ἀριστερά. Ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ προπύλου τῆς βασιλικῆς Α.

Θ/εοῖμα Μνάσωνος Λάματρι καὶ Κόρα.

Ἡ στήλη προέρχεται προφανῶς ἐκ τοῦ περιφήμου ἱεροῦ τῆς Δήμητρος ἐν Πυράσφ, περὶ οὗ βλέπε ἀνωτέρω ἐν σελίδι 2 κέ.

Ὅμοία ἀναθηματικὴ στήλη περι-
συνελέγη πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἐκ τοῦ

αὐτοῦ χώρου ἄνευ ἐπιγραφῆς, ἣτις, φαίνεται, ὅτι ἦτο γραπτὴ καὶ οὐχὶ ἐγγράρατος.

7.— Βάσις κατὰ τὸ ἥμισυ τετραυσιμένη καὶ ἐντετοιχισμένη ἐπὶ τῆς θύρας τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς ἀγοῦσης εἰς τὸ βαπτιστήριον, λίθου τραχύτου ἀποκεκρουσμένη κατὰ τὸ ἥμισυ δεξιὰ. Εὐρέθη τῷ 1927. Ὑψ. 0,80 πλάτ. 0,23, πάχ. 0,15 γραμ. ὕψ. 0,015 Δ' αἰῶνος π. Χ.

Ι. Α. Α. Ο. Π. . .	ι α. α. ο. π — — — — —
Ι . . ΛΟΝ	[ι . .] λον — — — — —
ΙΩΙΛΟΝ	Ζώϊλον — — — — —
ΥΠΕΡΚΛΙ	ὑπερ κλι — — — — —
ΚΗΔΟΣ	κῆδος — — — — —
Ο	ο — — — — —

Β'. Ἐπιγραφαὶ ρωμαϊκῶν χρόνων.

8. — Βάσις τετράγωνος λευκοῦ μαρμάρου ἀνδριάντος εἰς ρωμαῖον αὐτοκράτορα, εὑρεθείσα τῷ 1926 ἔν τινι οἰκίᾳ τῆς ἀνατολικῆς συνουκίας Νέας Ἀγχιάλου «Τὰ 12 σπήτια». Ἡ ἐπιγραφή εἶναι κεχαραγμένη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πάχους, ἥτις ἄνω εἶναι ἀποκεκρουσμένη οὕτως ὥστε λείπει τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ 1^{ου} στίχου. Ὑψος 0,72 πλάτος 0,60. πάχος 0,20. Τὸ ὕψος εἶναι τὸ πάχος τοῦ λίθου ὕψ. γρ. 0,035.

Γ Α Ι Ο Υ	Γάϊο[ν Ἰούλιον; — — — — —]
Η Α Ν Γ Α Ι Ο Υ Υ Ι Ο Υ Ι Ο Υ Λ Ι Ο Υ Κ Α Ι	ηαν Γαῖον υἱοῦ Ἰουλίου Καί-
Σ Α Ρ Ο Σ Θ Ε Σ Υ Τ Ο Υ Σ Ε Β Α	σαρος, Θεοῦ, τοῦ σεβα [στοῦ]
Γ Ε Ρ Μ Α Ν Ι Κ Ο Υ Τ Ι Ι Ν Λ Ο Ι	Γερμανικοῦ — — — — —

Ὁμοία βάσις ἀνδριάντος ρωμαίου αὐτοκράτορος Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος εὑρέθη ὑπὸ Ἀρβανιτοπούλου ὡς βάσις κίονος ἐν παλαιοχριστιανικῇ βασιλικῇ τῆς Δημητριάδος μετενεχθεῖσα εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου καὶ ἔχουσα ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πάχους: *Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, αὐτοκράτωρ, Θεός.* Ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς: «*Δημητριεῖς Γάϊον καὶ ν Ἰοῦσ[τον] Ρυῦφον πρεσβευ | τήν καὶ ἀντιστρατήγον ἀποδεδειγμένον δὲ καὶ δὴ | μαρχον τῶν ἐα(ν)τῶν εὐεργέτην, ἀρετῆς ἔτεκεν τῆς εἰς ἐα(ν)τούς.*»

9. — Τεμάχιον πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουσμένον καθ' ὅλας τὰς πλευράς. Ὑψος 0,13. πλ. 0,32. πάχ. 0,06 ὕψ. γρ. 0,04.

— — — Γ Ω Ν Ο Φ Α Μ Ε Ν Ο Σ Α — —	[Λάμ]πων ὁ φάμενος ἀ[πηλευθερωσθαι]
— — — Ο Ν Ι Κ Α Σ Ι Π Ο Λ Ε Ο Σ — —	[ἀπ]ὸ Νικασιπόλεος — — — — —

Τεμάχιον στήλης περιεχούσης πράξεις ἀπελευθερώσεως δούλων (πρβλ. καὶ Byz.-neugriech. Jahrbücher, I, 1920, 388, 5).

10. — Τμήμα μακρᾶς πλευρᾶς σαρκοφάγου τὸ ἥμισυ κατὰ μῆκος πλακὸς λευκοῦ μαρμάρου, τεθραυσμένον πάλιν εἰς δύο τεμάχια κατὰ τὸ μέσον ἐφαρμόζοντα. Τούτων τὸ δεξιὸν ἥμισυ εἶχεν ἀνευρεθῆ τῷ 1917 καὶ εἶχε δημοσιευθῆ ἐν Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher τόμ. I, 1920, σ. 387 ἀριθ. 3. Τῷ δὲ 1924 κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ κ. Σωτηρίου ἀνευρέθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἕτερον ἀριστερὸν ἥμισυ τῆς αὐτῆς σαρκοφάγου, ὅπερ ἐφαρμοζόμενον ἀποτελεῖ πλήρη σχεδὸν κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ τὴν ἐπιγραφὴν. Διαστάσεις τῆς πλακὸς ὅλης εἶναι: μῆκος 1,35, πλάτος 0,28, πάχος 0,12. ὕψ. γρ. 0,04 περίπου. Τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ τῆς αὐτῆς πλακὸς, τεθραυσμένον ἐπίσης εἰς δύο τεμάχια ἐφαρμόζοντα, τὸ μὲν ἀριστερὸν εἶχεν εὑρεθῆ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Σωτηρίου καὶ δημοσιευθῆ ἔνθ' ἀνωτέρω, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηρίου κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς αὐτοῦ τῷ 1924. Ἐφαρμοζόμενα δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηρίου τὰ τέσσαρα ταῦτα τεμάχια ἀποτελοῦσι πλήρη τὴν ἐπιγραφὴν. Τὸ μῆκος τοῦ κάτω ἡμίσεος τῆς πλακὸς εἶναι 0,82· πλάτος 0,21 - 0,23· πάχ. 0,10 ὕψος γραμ. 0,04.

Ἡ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή εἶναι ἕμμετρος.

Ἡ μεταγραφή αὐτῆς δύναται νὰ εἶναι ἡ ἑξῆς:

*Βουλευτὴν Θη[β]ῶν, ἀρχὰς τελέσαν
τα πόλιν Δήμητρος [μ]ύστην ὠμοῖς
καλὸν ἀείρω... ικιτα (;) τοῦνομ' ἔχον
[τα.....
θ...ε...κλινον.....
την' νηπίαχοι παῖδες φιλή τ' ἄλοχος γεγα
νῖα οἰκτρὰ κινυρομένη Λουκία
θάψε πόσιν.*

Στίχ. 3. — *οἰκτρὰ κινυρομένη*. Τὴν φράσιν βλέπομεν ἐν ἑτέρῳ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγραφῆ εὐρεθείσῃ ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ χωρίῳ Δρίσκοι τῶν Φαρσάλων καὶ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ *Δελτίῳ* τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἑταιρείας «Ὁθρυος» (τευχ. Ζ' 1911, σελ. 55-57, ἀρ. 3). Ἐκεῖ φέρεται: *οἰκτρὰ κινυραμένην* = *θρηνοῦσαν*. Τὸ ῥῆμα παράγεται ἐκ τῆς *κινύρας* μουσικοῦ ὄργάνου. Εἰκόνα τῆς ἐπιγραφῆς βλέπε ἀνωτέρω ἐν σελ. 3 (εἰκ. 3)

11. — Πλάξ μεγάλη σαρκοφάγου λευκοῦ μαρμάρου τετραυραμένη εἰς δέκα τεμάχια ἐφαρμοζόντα, ἐλλείπουσιν ὁμῶς δεξιὰ. Μῆκος 0,80. πλ. 0,50. πάχ. 0,13. Ὁρθογωνίου πλαισίου μῆκος οφζόμ. 0,35 × πλ. 0,30 ὑψ. γραμμ. 0,035.

ΙΕΡΩΝ	Ἰέρων
ΠΩΛΛΙΩ	Πωλλίω-
ΝΟCΝΕΙΚΟ	νος, Νικο-
ΜΗΔΕΥCΝΑΥ	μηδεύς, ναύ-
ΚΛΗΡΟCΕΤΩΝ	κληρος ἐτῶν
ΚΒ.	κβ'.

Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα *Πωλλίωνος* πρβλ. ἑτέραν ἐκ χριστιανικῶν Θηβῶν ἐπιγραφὴν *Πωλλίων Πολλίωνος* καὶ *Πωλία Πολλίωνος* μετενεχθεῖσαν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (Arvanitourillos, *Revue de Philologie*, XXXV, 1911, 153, 45). Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐθνικὸν *Νεικομηδεύς* καὶ τὸ ἐπάγγελμα *ναύκληρος* πρβλ. ἑτέραν ἐπιγραφὴν ἐκ χριστιανικῶν Θηβῶν ἐν *Δελτίῳ* Φιλαρχ. Ἑταιρείας «Ὁθρυος» (τεῦχος Γ'. 1906, σ. 32, ἀρ. 29).

Ἡ προκειμένη ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher* τόμ. I, 1920 389, 8.

12. — Ἐπὶ τμήματος γείσου παλαιοχριστιανικοῦ κατειργασμένου ἐπὶ ἀρχαιοτέρας ἐνεπιγράφου ἐπιτυμβίου πλακὸς σαρκοφάγου. Διεσώθη τὸ ἀριστερὸν τμήμα εὐρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ κ. Σωτηρίου: Ὑψος 0,29, πλάτ. 0,10 ὑψ. γρ. 0,05.

ΜΜΝΑ	Μ... (;) — — — — —
ΠΑΤΕΝ	πατεν — — — — —
ΕΑΥΤ	ἐαν τ[οῦ ἦ - ἦς — — — — εἰ]
ΔΕΤΙC	δέ τις [τολ-]
ΜΗCΗΑ	[μ] ἦση ἄ [νοῖξαι
ΩΜΑ	[καὶ... σ] ὦμα
ΕΙ	[δώσ] εἰ [τῷ ταμείῳ...]

13. — Πλάξ σαρκοφάγου λευκοῦ μαρμάρου τεθραυσμένη εἰς πολλὰ τεμάχια ἐφαρμόζοντα· λείπουσιν ὅμως τὰ κάτω, δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ἡ ἐπιγραφή κατὰ τὸ ἄνω μέρος ἀπεξέσθη· ὑπολογίζονται δὲ ὅτι θὰ ἀπεξέσθησαν τρεῖς στίχοι· διεσώθη δὲ μόνον ὁ τέταρτος. Ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ κ. Σωτηρίου τῷ 1925. Μῆκος 0,81, πλάτος 0,20—0,25, πάχος 0,11.

ΤΡΗΠΡΕΥΑ | ΝΤΑΤΕΙΜΑΙ | ΣΕΚΚΡΙ | ΤΟΙΣ | ΧΑΙΡΟΝ . . .

— — — τρη πρέπαντα τειμαῖς ἐκκρίτοις — — χαιρον . . .

14. — Πλάξ σαρκοφάγου λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουσμένη καθ' ὅλας τὰς πλευράς. Ἐσώθη κατὰ τὰ δύο τρίτα τὸ πλαίσιον μετ' ἑλλιποῦς ἐπιγραφῆς. Μῆκος 0,63, πλ. 0,35, πάχος 0,16 ὕψ. γρ. 0,04.

— — — — — Ω Ν Α Ι Ρ Ο
 . . Ι Ο Σ Κ Ε Κ Η Σ Θ Α Ι Μ Ε Χ Ρ Ι
 . . Φ Ν Α Ι Ο Σ Α Ν Δ Ε Τ Ε Ρ Ο Σ

— — — — — ων αιρο
 — — — — — ιος κε κησθαι μέχρι
 — — — — — [ἀ]φναιὸς ἂν δ' ἕτερος

15. — Τεμάχιον πλακὸς σαρκοφάγου τὸ κάτω μέρος τοῦ πλαισίου τῆς ἐπιγραφῆς, ἐφ' οὗ ἐσώθη εἰς στίχος κολοβός. Μῆκος 0,25. πλάτ. 0,15. πάχ. 0,13. ὕψ. γρ. 0,05. Ἀποκεκρουσμένον ἄνω, δεξιὰ καὶ ἀριστερά· κάτω ἐσώθη τὸ πλαίσιον.

ΘΗΗΤΟΥΣΠΑΝΤΑΣΑ — — — θνητούς πάντας ἀ — —

Προβλ. καὶ Byzant. - neugriech. Jahrbücher, I, 1920, 388, 7.

16. — Τμήμα πλακὸς σαρκοφάγου λευκοῦ μαρμάρου, ἐφ' οὗ διεσώθη τὸ ἐν τέταρτον περίπου τοῦ πλαισίου μετ' ἐπιγραφῆς κολοβῆς. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι ἕμμετρος. Μῆκος 0,55 κάτω, 0,41 ἄνω πλ. 0,36—0,34. πάχ. 0,12, πλαίσιον μῆκ. σφζ. 0,30. πλ. σφζ. 0,15, ὕψ. γρ. 0,035.

Ω Ν Ι Σ Ι Π Α Σ Η Λ
 Α Σ Τ Ω Ν Τ Ε Τ Ε Ι Μ Α Ϊ Σ Α Ι Ε Ν Ι
 Σ Ε Μ Ν Η Δ Α Μ Α Ρ Σ Υ Ν Π Α Ι Σ
 Π Α Ν Υ Σ Τ Α Τ Ω Κ Ο Σ Μ Η Σ Η

— — — — — ωνι [σ:] ι [π]άση λ — — — — —
 ἀστῶν τε τειμαῖς αἰ ἐν ι — — — — —
 σεμνή δάμαρ σὸν παισ [ί] — — — — —
 πανυστάτω κοσμήση — — — — —

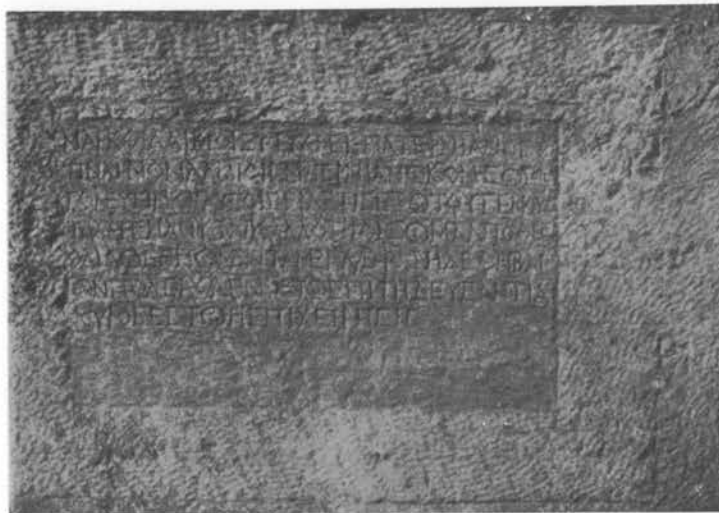
Στίχ. 2. Διορθωτέον ἐν Byzant. - neugriech. Jahrbücher I, 1920, 387,2, ἀντὶ ΓΕ ΓΕΙΜΑΣ (= γε γείμας) εἰς ΤΕ ΤΕΙΜΑΙΣ (= τε τειμαῖς).

17.— Τμήμα πλακῶς σαρκοφάγου ἀποκεκρουσμένη κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς· ἐσώθη τὸ ἐν τρίτον περίπου τοῦ πλαισίου, ἐφ' οὗ ἡ κολοβὴ ἐπιγραφή. Μῆκος 0,47, πλ. 0,50 ἀριστερὰ καὶ 0,60 δεξιὰ· πάχ. 0,13, ὕψ. γρ. 0,05. Μάρμαρον ὑπόφαιον.

ΑΓΛΘΑΝΩΡ — — — — Ἀγαθάνωρ
ΝΤΡΙΕΤΗ — — — — ν τριετῆ.

Πρβλ. Ἀρχ. Ἐφ. 1913, 218, 1.

18.— Μεγάλῃ πλαῖ σαρκοφάγου λευκοῦ μαρμάρου, ἀποκοπεῖσα ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καθέτως ἀριστερὰ κατὰ τὸ $\frac{1}{4}$ καὶ μεταποιηθεῖσα κατὰ τὴν μακρὰν στενὴν πλευρὰν τοῦ πάχους εἰς λοξότμητον γείσον χριστιανικὸν ἄνωθεν τοῦ τριβήλου τῆς παρὰ τὴν ἀγορὰν Ν. Ἀγχιάλου ἀνασκαφείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ἀπεξέσθη δὲ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ δέλτος τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλακῶς ἐπιτυμβίου τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγραφῆς, μὸλις διακρινομένη. Μῆκος 1,26, πλάτ. 0,65, πάχ. 0,15. Πλαισίου (δέλτου) μῆκος 0,60, πλάτ. 0,42, ὕψ. γραμ. 0,07:

Μᾶρκοι Λαίβιοι Εὐνύχης κ(αί) Πατερνιανὸς
τὴν ληγὸν Λαίβιοις Πατερνιανῶ κ(αί) Ὀνησῶ τοῖς
γονεῦσιν καὶ ἑαυτοῖς· εἰ δέ τις ἔξω τοῦ γένους
τολμήσῃ ἀν(οῖ)ξαι καὶ ἀλλότριον σῶμα ἀποθέσ-
θαι, δώσει τὸ μὲν ταμείῳ (δηνάρια) βφ. τῇ δὲ Θηβαί-
ων πόλει (δηνάρια) ασν κ(αί) τῶ ἐπιτηδεύσαντι ἄ-
κυρος ἔστω ἡ ἐπιχείρησις.

Λαίβιος. Λατ. Laevius IG 2, 3514. Εὐνύχης. Ὄνομα συνηθέστατον εἰς τὰς θεσσαλικὰς ἐπιγραφάς. IG 9. 2, 881, 324, 1268 κτλ. Πατερνιανός. λατ. Paternianus IG 2. 3191. Ὀνησῶ. Kirchner, Prosop. Attica 171.

19. — Μεγάλη πλάξ σαρκοφάγου ἐπεστρωμένη ἐπὶ τῆς κιονοστοιχίας τοῦ δεξιοῦ κλίτους τῆς παρὰ τὴν ἀγορὰν τῆς Νέας Ἀγχιάλου ἀνασκαφείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ἡ πλάξ εἶχεν ἀποκαλυφθῆ τῷ 1920. Ἔχει μῆκος 1,65, πλάτος 0,93 καὶ πάχ. 0,10. Ἄνω εἶναι κανονικῶς κεκομμένη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν οὕτως ὥστε ἀγνοοῦμεν πόσοι στίχοι λείπουσιν, ὁ δὲ πρῶτος τῶν τριῶν σφζομένων στίχων ἔχει τὰς κορυφὰς τῶν γραμμάτων κεκομμένας καὶ εἶναι ἐλλιπῆς δεξιὰ. Ἐπίσης ἡ πλάξ εἶναι ἀποκεκομμένη κατὰ τὴν ἄνω ἀριστερὰν γωνίαν οὕτως ὥστε λείπει ἡ ἀρχὴ τῶν δύο πρώτων στίχων καὶ ἓν γράμμα τοῦ τρίτου. Ὑψος γραμμάτων 0,05.

— — — — — τη; ν μηδένα ἕτερον τ [εθ;] ἢ [ναι;] — ν ληρόν [τ;] ο [π;] .. ω [οι] — — — — —
 [έν;] ηνακός, εἴτις τολήση ἐνβιάσασθαι δώση (=σει) τῷ ἱερωτάτῳ
 [τ] αμείῳ (δηνάρια) ^αΜ (=ύρια) καὶ τῇ λαμπροτάτῃ Θηβαίων πόλει (δηνάρια) ε (=πεντακισχίλια),

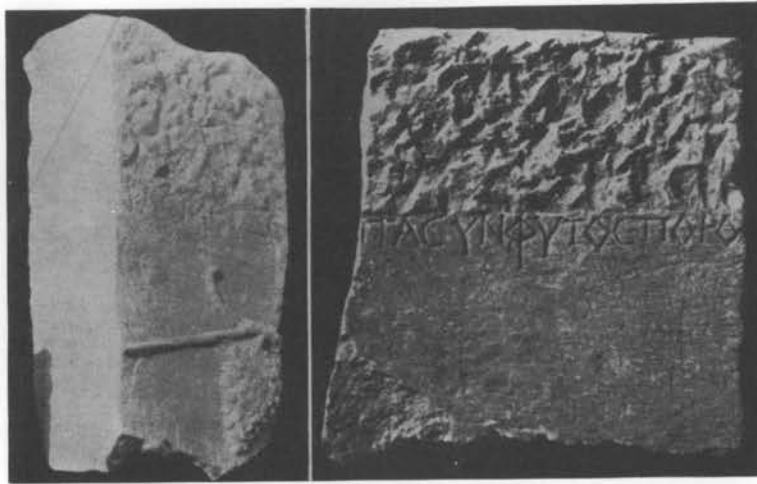
Στίχ. 2 [έν]ηνακός. Συνεπληρώθη οὕτω διότι λείπουσιν ἐν ἀρχῇ δύο γράμματα, ἐκτὸς ἂν ἡ λέξις εἶναι συνέχεια τοῦ πρώτου στίχου.

Στίχ. 2. ἐνβιάσασθαι. Ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς φέρεται ἀνοῖξαι (πρβλ. ἀρ. 12).

Στίχ. 2. ἱερωτάτῳ/ταμείῳ. Παρατηρητέον τὸ ἐπίθετον διὰ τὸ Δημόσιον Ταμεῖον.

Στίχ. 3. τῇ λαμπροτάτῃ Θηβαίων πόλει. Ὄντως τὰ ἀποκαλυφθέντα πλούσια γλυπτὰ ἐκ μαρμάρου μνημεῖα τῶν Θηβῶν τῶν ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων δικαιολογοῦσι πληρέστατα τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ δοθὲν ἐπίθετον τῇ πόλει.

20. — Δύο τμήματα σαρκοφάγου λευκοῦ λίθου μετὰ γείσου καὶ ἀνθεμίου κατεστραμμένου, ἀποκεκρουσμένα καθ' ὅλας πλευρὰς ὕψ. 0,45, πλ. 0,31, παχ. 0,07· ὕψ. γρ. 0,02-0,043.

Ὅρας ὁδεῖτα σύμφυτος πορο . . .

Ἐκ τῶν τμημάτων τούτων τὸ μὲν δεξιὸν εὐρέθη ἐπὶ τάφου ἐκτισμένου ἐντὸς τοῦ βαπτιστηρίου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῇ 1927 (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 9 καὶ 41) τὸ δὲ ἀριστερὸν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ προπύλου ἔχον κάτωθεν ἀνάγλυφον σταφυλῆν.

21. — Στήλη λευκοῦ μαρμάρου ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀριστερὰ τῆς θύρας τοῦ νάρθηκος τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, περιέχουσα ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ πάχους πράξεις ἀπελευθερωτικὰς δούλων τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (ὑψος 0,75. πλ. 0,15, πάχ. 0,10 ὑψ. γρ. 0,055).

ΗΝΟ_Ν	1. ηνο — — ν — —
ΟΜΙΑ	2. ομία — — —
ΔΙΟΝΥΣΙ	3. Διονοσί [α
ΔΙΟΓΕ	4. Διογε
5 ΟΥΣΑΠΕ	5. ν] ους ἀπε
ΛΕΥΘΕΡΩ	6. λευθερω
ΕΙΣΑΑΠΟΔΗ	7. θ] εἶσα ἀπὸ δη
ΙΟΥΤΟΥΙ	8. μου] του ι
ΛΜΕΝΕΟΣ	9. — — μενεος
10 Σ Μ Λ Δ	10. — — — — — —
Ν Μ ΙΙΙ Λ	11. — — — — — —
ΛΕΟΣΕΙΣ	12. λεος εις —
ΣΤΩΑΠΟ	13. στω ἀπὸ
Ε	14. ε — — —

22. — Στήλη μετ' αειώματος και άκρωτηρίων άποκεκρουσμένη δεξιά, άριστερά και κάτω.
Ύψος 0,20, πλάτ. 0,15, πάχ. 0,08 ύψ. γρ. 0,03.

Μ	1. Μ(νημεϊον)
Θ Α Λ Λ Ε Μ Η Δ Ω Σ	2. Θαλλεμηδως
Δ Ι Ο Ν Υ Σ Ι Σ Κ Ο Π Ι	3. Διονυσις κόπι
Η Ρ Ω Σ Χ Ρ Η Σ Τ Ε Χ	4. Ἡρωσ χρηστὲ χ [αἴρε
Ε Μ Η Ν Τ Ε Λ Ε Υ Τ Η	5. . . . ἐμὴν τελευτὴ [ν]
Τ Ε Θ Η Ν Α Ι .	6. τεθῆναι.

23. Τμήμα έπιγραφῆς ρωμαϊκῶν χρόνων επί τῆς ἄνω έπιφανείας χριστιανικοῦ κιονοκράνου άποκεκρουσμένου καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς (0,31×0,23 πάχ. 0,115 ύψ. γραμμ. 0,025). Τὸ τμήμα τῆς άριστ. πλευρᾶς τοῦ κιονοκράνου διασφῆζει ανάγλυφον σταυρὸν μεταξὺ φύλλων μαλακῆς άκάνθου· εἶναι ἐν τῶν άνωτέρω έξετασθέντων κιονοκράνων (βλ. εἰκ. 182) τῆς βασιλικῆς, εἰς τὸ μέσον κλίτος τῆς ὁποίας και άνευρέθη.

1. — — κίε — — νι —
2. — — εως τιμα — —
3. μενους π — —
4. — — Πηλεν θ — —
5. — — ωρας ε — —
6. — — υπερ αι — —
7. — — ως τι — —

24. — Βάσις άνδριάντος (ύψ. 0,35. πλ. 0,50, πάχ. 0,60. γρ. ύψ. 0,015) περιέχουσα πράξεις άπελευθερώσεως δούλων τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, δημοσιευθεῖσα ἐν μέρει πλημμελῶς.

Ἡ βάσις αὕτη βραδυτέρον μετ' άλλων λίθων ένεπιγράφων και άρχιτεκτονικῶν παλαιοχριστιανικῶν μετηνέχθη ὑπὸ Ἀρβανιτοπούλου εἰς τὸ ἐν Βόλῳ Μουσεῖον. Τῷ 1919, έπιμελήτης άρχαιοτήτων ὦν, παρετήρησα ὅτι ἡ βάσις έφερε και ἐπὶ τῆς πλαγίας πλευρᾶς έτέραν άναγραφὴν πράξεων άπελευθερωτικῶν άνέκδοτον ἔτι.

Τούτου δ' ἔνεκα δημοσιεύομεν άμφοτέρας τὰς ὕψεις τοῦ λίθου ένταῦθα, τὸ μὲν έπιδιορθοῦντες τὴν πρώτην έκδοσιν, τὸ δὲ παρέχοντες τὴν άνέκδοτον.

Ἔργις Α' πλευρᾶς.

Α Δ Ο Υ Τ Ο Υ Λ Ε Ο Ν Τ Ο Σ Κ Α Ι
Λ Ε Ο Ν Τ Ο Σ Τ Ο Υ Ι Ο Υ Α Υ
Ν Ο Υ Ο Υ Α Ν Τ Ι Μ Α Χ Α Α Π Ο
ΟΥΣ Τ Ρ Α Τ Ο Ν Ι Κ Ο Υ
5 Ο Μ Ο Λ Ω Ο Υ
Τ Η Υ Π Ο Μ Ε Ν Ω Ν Ο Σ Τ Ο Υ Ζ Ω Σ Ι Μ Ο Υ

"Οψις Β' πλευρᾶς.

ΡΧΟΥΤΟΥΠΟ
 ΝΟΥΣΤΡΑΤΗΓ
 ΕΥΟΝΤΟΣΤΗΣ
 ΤΗΝΕΠΙΣΤΡΑ
 5 Τ ΩΣΑΝΔΡΟΥΟΦΑΜΕ
 ΝΟΣΑΠΗΛΕΥΘΕΡΩΣΘΑΙΚΑΙΔΕΔ
 ΩΚΩΣΤΗΠΟΛΕΙΤΑΠΙΝΟΜΕΝΑΚΑΤΑ
 ΤΟΝΝΟΜΟΝ Τ ΣΜ <

"Οψις Α'.

Ασκληπι;] άδον τοῦ Λέοντος και
 — — — — — Λέοντος τοῦ (ν)ιοῦ αὐτοῦ.
 — — — — — Μη]νός Θύου. Ἀντιμάχα ἀπό
 — — — — — τ]οῦ Στρατονίκου.

- 5 Μη]νός] Ὁμολόφου.
 Βιο;] τη ὑπό Μένωνος τοῦ Ζωσίμου.

Μεθ' ὃ ἄγραφος ἐπιφάνεια τοῦ λίθου ὕψους 0,09 και ἐπιφάνεια ἡμικατεργασμένη δι σφύρας ὕψους 0,10.

"Οψις Β'.

— — — — — ἀπό Τιμά;] ρχον τοῦ Πο[λέ;]
 μωνος — — — — — ν]ου, στρατη [γοῦ;]
 — — — — — ταμι] έόντος τῆς [πόλεως,
 τὴν δεῖνα ἐξάμηνον;] τὴν ἐπὶ στρα [τηγοῦ]
 5 — — — — — Σ]ωάνδρον, ὁ φάμε-
 νος ἀπηλευθερωθῆαι και δεδ-
 ωκώς τῇ πόλει τὰ γινόμενα κατὰ
 τὸν νόμον [X = δηνάρια ΚΒ <] — τ — ΟΜ < —

Και ἐνταῦθα, ἀποκεκρουσμένου ὄντιος τοῦ λίθου κατὰ μῆκος και εἰς ὕψος 0, 10, λείπει ἡ συνέχεια τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐκ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς λείπουν τὰ ὀνόματα τῶν στρατηγῶν και τῶν ταμιῶν, διεσώθησαν δὲ τὰ ὀνόματα δύο θεσσαλικῶν μηνῶν Θύου και Ὁμολόφου, γνωστῶν και ἐκ πολλῶν ἄλλων θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν (περὶ τῶν μηνῶν πρβλ. G. Rensch, De manumissionum praetoribus apud Thessalos, dissert. Halle S. 1908, σελ. 124 και ἐξῆς.)

Τὸ καταβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ἀπελευθέρου τίμημα εἰς τὸ ταμεῖον ἦτο δηνάρια ΚΒ < ἦτοι δηνάρια εἴκοσι δύο ἡμισυ.

Ἐν τῷ Δελτίῳ Φιλαρχ. Ἐτ. «Ὁρθρος» (Ζ', 1911, 35, 9) ἐδημοσιεύθη πλημμελῶς:

Στίχ. 1. ΛΔΩΝ ἀντὶ ΑΔΟΥ.

Στίχ. 3. Μ ΘΥΟΥ ἀντὶ Ν ΘΥΟΥ, διότι ὁ χαρακτὴς ἔγραψε συντεταγμένην τὴν λέξιν [ΜΗ]Ν. ἀντὶ ΜΗΝΟΣ.

Στίχ. 6. ΝΗΥΠΟΜΕΝΩΝΟΣ κλπ. ἀντὶ --- ΤΗ ΥΠΟΜΕΝΩΝΟΣ κλπ. Τὰ δ' ἐλλείποντα γράμματα συμπληρούμενα ἀποτελοῦσι τὸ ὄνομα [ΒΙΟ] ΤΗ.

Στίχ. 2. ΙΟΥ ὁ χαρακτὴς συγχυσθεὶς ἐκ τοῦ προηγουμένου ἄρθρου ἔλαθε τοῦ ἀρκτικοῦ Υ τῆς λέξεως ΝΙΟΥ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ

1. Πλάξ λίθου ὑποφαίου τετραυσιμένη κάτω καὶ δεξιὰ (0,29 × 0,24 π.άχ. 0,03 ὕψ. γραμμ. 0,03). Τὰ γράμματα ἰσομεγέθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένα.

1. Μνήμα ἔ [νθα κ]
2. ατάκ <ει> τ <αι> Σ[έργ:]
3. ιος ἀναγ [νόστης
3. ιπ' (;). Εἴ τις [τολήσει]
5. ἀν <οῖ> ξ [αι ; ...
6. των κ.

στ. 4. ιπ' μετὰ σημείου συντμήσεως (;).

Ἡ ἐπιγραφή ἀνάγεται εἰς τὴν γνωστὴν κατηγορίαν χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν συνεχιζουσῶν ἀρχαῖον ἔθος, ἐν αἷς εὗρηται ποικίλα ἀναθέματα κατὰ τῶν ἐπιχειρούντων βεβήλωσιν τῶν τάφων (βλ. Κ. Κωνσταντοπούλου ἐν «Ἀρμονία» Ἀθῆναι 1900, σελ. 21 ἔνθα καὶ τὰ παράλληλα)· πρβλ. καὶ τὴν ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 12 ἐπιγραφὴν ρωμαϊκῶν χρόνων).

2. Πλάξ λίθου φαιοῦ τετραυσιμένη εἰς τρία τεμάχια συναρμόζοντα ἀκριβῶς (0,45 × 0,49 π.άχ. 0,03 ὕψος γραμμάτων 0,04).

Γράμματα σχεδὸν ἰσομεγέθη ἐπιμελῶς κεχαραγμένα.

1. Μνημ(εῖ)ον
2. διαφέρον
3. Πέτρον Ἀν-
4. τιοχέ(ω)ς
5. καὶ Δημη[ητρίου]

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐπεκαλέσθημεν καὶ ἀνωτέρω (βλ. σελ. 17) πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐμπορικῆς σημασίας τῆς ἀνασκαπτομένης πόλεως.

3. Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουσμένη καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς (0,17 × 0,16, ὕψος γραμμάτων 0,03). Γράμματα ἰσομεγέθη.

1. [Μη] μόρι [ον]
2. [X ;] αροκ [ράτους ;]
3. ε ; θναί . . ν
4. κ . . ω κ(εῖ)τ(αι) . .

4. Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουσμένη καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς (0,25 × 0,20, ὕψος γραμμάτων 0,03).

1. Μνημ [α] . . .
2. τίον πρεσ [βυτέρου]
3. . . Μαρίας
4. . . ο . . . (συμβίου ;)

5. Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου τμήματος κορμοῦ κυλινδρικοῦ κίονος (0,10 × 25, πάχ. 0,05, ὕψος γραμμάτων 0,05.) Ἐν τῷ μέσῳ μονογραμματικὸς σταυρὸς καὶ ἐκατέρωθεν τῆς βάσεως αὐτοῦ Α - Ω.

1. Μη [μό] ριον
2. Δομνίνου

6. Στήλη ἐπὶ λίθου λευκοῦ τοξωτῆ ἄνω (0,46 × 0,54 πάχ. 0,04, ὕψος γραμμάτων 0,04). Μικροὶ σταυροὶ ἐν τῷ μέσῳ ἄνω καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς· ἐν τέλει μεγαλύτερος σταυρὸς ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ μεγάλα φύλλα κισσοῦ. Τὰ γράμματα βαθέως κεχαρᾶ γμένα σχεδὸν ἰσομεγέθη.

1. Ἐνθα κατά-
2. κ<εις>τ<αι> ὁ τῆς εὐλαβοῦς
3. μνήμης Πέτρος Ἄν-
4. αγν<ώ>σσης καὶ ἡ σύν-
5. βιος αὐτοῦ Εἰρ<ή>νη ἔχ<ω>ν
6. τὴν μέθ<ο>δον κραν-
7. βιας.

Σημειωτέα ἡ ἐναλλαγή τοῦ C καὶ C. Τὸ ι μετὰ δύο στιγμῶν ἄνω (ι).

Στ. 6-7 ἔχ<ω>ν τὴν μέθοδον (ἐπάγγελμα;) κρα<μ>βιτᾶς (ἐκ τοῦ κράμβη; = λαχανοπώλης ἢ κηπουρός;)

7. Πλάξ ὑποκυάνου ἐγχωρίου μαρμάρου ἀποκεκρουσμένη κάτω καὶ δεξιὰ (0,15 × 0,30, ὕψος γραμμάτων 0,03) ἔλλειπει τὸ ἥμισυ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς. Ἄνωθεν τῆς ἀρχῆς σταυρός.

1. Μνήμα δ [ιαφέρων] . . .
2. ἐπαρχι [ακοῦ;]
3. ἀπετε [λειώθη;]
4. τὸ πεδ [ίον;]
5. Μαῖτον . . .
6. Ημ [έρα] έ.

8. Στήλη ἐκ λευκοῦ ἐγχωρίου λίθου, ἀποκεκρουσμένη ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ ἄνω (0,75 × 0,45, ὕψος γραμμάτων 0,035-0,04). Τὸ κάτω μέρος ἀκατέργαστον. Τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς δηλοῦται διὰ σταυροῦ καὶ φύλλου κισσοῦ.

[Μνημεῖον]

1. [διαφέρον τὰ] Ιοήλ (;)
2. Πρόβον Πέ-
3. [τρον ;] .. ας κ < αἰ > Συμε
4. [ών ;] .. ου τῶν νέων
5. Ἀμήν.

Στ. 3. Σημειωτέα ἢ σύντμησις τοῦ και - και ὁ τύπος τοῦ Υ ἐν λέξει Συμεῶν τὸ τελευταῖον πιθανῶς ἐξ ἀμελείας τοῦ χαρακτοῦ.

Στ. 4. συμπλήρωμα τοῦ ου.

9. Πλάξ λίθου φαιοῦ ἐγχωρίου (0,44 × 0,37, ὕψος γραμμάτων 0,035). Ἄνω ἐν τῷ μέσῳ σταυρός, ἐκ τῶν ἄκρων τῆς ἐγκαρσίας κεραίας τοῦ ὁποῖου κλαδίσκοι ἀπολήγοντες εἰς φύλλα κισσοῦ· κάτω περιστρεφὰ ραμφίζουσα κλαδίσκον ἀπολήγοντα εἰς μέγα φύλλον κισσοῦ καὶ ἐν τῷ μέσῳ μικρὸς σταυρός.

Ὅμοιως ἕτεροι δύο σταυροὶ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἐπιγραφή κεχαραγμένη ἐπὶ ἀρχαιοτέρας - ρωμαϊκῶν χρόνων - ἐπιγραφῆς, ἐξ ἧς διετηρήθησαν ἀριστερὰ τῆς περιστρεφῆς τὰ γράμματα ΦΡΟ . . . ΙΑ καὶ ἕτερα ἔγχρη γραμμάτων εἰς 2^{αν} 4^{ην} καὶ 5^{ην} σειράν.

1. Μνημεῖον διαφέρον
2. τὰ Ἰωάννου καὶ τ < ἦ > ς
3. τούτου γαμετ < ἦ > ς Νι-
4. κίμπας καὶ τέκν < ου > αὐ-
5. τῷ [ν] Ἰορδάνου.

Τὸ ὄνομα Νικίμπα ἀσύνηθες· ἀξιοσημείωτον τὸ ὄνομα τοῦ τέκνου τῆς οικογενείας (Ἰορδάνης)· πιθαν. οἰκογένεια χριστιανικὴ ἐξ Ἰουδαίων.

10. Πλάξ λίθου λευκοῦ ἀποκεκρουσμένη δεξιὰ καὶ κάτωθεν (0,34 × 0,20, ὕψος γραμμάτων 0,08). Ἐκατέρωθεν τοῦ στ. 1 σταυροί. Ἄξιοσημείωτος ὁ τύπος τοῦ Δ.

1. Κυριδί-
2. ωνος
3. μνημ <εῖ>ο (ν)

11. Στήλη ὑπολεύκου λίθου (1,00 × 0,40, ὕψ. γραμμ. 0,02-0,03) τοξωτὴ ἄνω ἢ ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ λαξευθέντος ἄνω τμήματος πλακὸς πιθανώτατα σαρκοφάγου ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἄνευρέθη εἰς ἀγρὸν Χρ. Ἄξαρχη παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν ἔξωθεν τῆς κωμοπόλεως (βλέπε ἄνωτ. σελ. 15).

	+	
1. Μημόρι-	+	καὶ Θε-
2. ον Μαν-		οδού-
3. ρίλλας	+	λον ἀπὸ τ-
4.		ἡ <ς> Ἐπιφαν<ί>ου
5. ἡμέραι δέκα, κατὰ <σ> ελη-		
6. νέον τελενοῦσα Μαυρί-		
7. λλα. Κατὰ σεληνέον ἡμέ-		
8. ρα Κυριακὴ πρώτη.		

Τὸ C δις ὡς O. Στ. 5-7. Κατὰ σεληνέον (&).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀξιόλογος διὰ τὰ παρεχόμενα χρονολογικὰ ὀνόματα (κατὰ σεληνέον) καὶ

τὰς ἀναφερομένας ἑορτὰς καὶ τακτὰς ἡμέρας (ἡμέραι δέκα ἀπὸ τῆς Ἐπιφανίου — ἡμέρας ἢ ἑορτῆς — ἡμέρα Κυριακῆ πρώτη).

Τὰ Ἐπιφάνια ἢ Θεοφάνια, ὡς γνωστόν, γενικῶς μὲν πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἦσαν ἠνωμένα μὲ τὰ Χριστούγεννα κατὰ τόπους δὲ ἀπὸ τοῦ Πάπα Ἰουλίου (336 - 52). Εἰς Ἀντιόχειαν τῷ 376 εἰσῆχθη τὸ πρῶτον ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Τὴν ἀρχαίαν ἐνότητά τῶν δύο τούτων ἑορτῶν ἐτήρησεν ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ δωδεκαημέρῳ καὶ ἐν τῇ ὁμοιότητι τῶν ἀκολουθιῶν (Πρβλ. Ρομπότου, Λειτουργικῆ, Ἀθῆναι, 1869, σ. 220). Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην θὰ ἐρμηνεύσωμεν καὶ εἰς ἰδίαν μελέτην.

12. Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουσμένη κάτω καὶ ὀλίγον κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν (0,25 × 0,27, ὕψος γραμμάτων 0,11). Γράμματα ἀνισομεγέθη βαθέως ἀλλ' ἀμελῶς κεχαραγμένα.

1. Ε] ἰρήνης δια-
 2. κόνου καὶ Ζωῆ-
 3. ς τῆς δούλη-
 4. ς μου ἦν Κ [ύριος]
- [παρελάβετο ;]

13. Στήλη ἐγχωρίου ὑποφαίου λίθου, ἀπολήγουσα εἰς ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων ἐφθαρμένων (0,71 × 0,36 πᾶχ. λίθου 0,08 ὕψ. γραμ. 0,025). Ἐπὶ τοῦ ἀετώματος ἐν τῷ μέσῳ σταυρός. Ἡ στήλη εὐρέθη ἔνθα καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 12 ἐπιγραφὴ.

+

1. Μνημηον δια
2. φέρον τὰ Ἰσιδο
3. ρο κηπουρο σὺν
4. τη συνβιο αὐτοῦ
5. + Κοσμία —

Στ. 1. μνημ(εἰ)ον. Στ. 2-3 Ἰσι-
δ(ώ)ρ(φ) κηπουρ(φ). Στ. 4. τ(ῆ)
συ(μ)βί(φ). Στ. 5. Κοσμί(α).

14. Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου, τετρασμένη κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς· τεμάχιον κορμοῦ κυλινδρικοῦ κίονος (0,45 × 0,29 πᾶχ. 0,20, ὕψ. γραμμ. 0,04). Εἰς ταινίαν ἄνω καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς κεχαραγμένοι σταυροί· ἀνευρέθη ἔνθα καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ.

+ + +

- + Ἐνθα κ[ατάκει]
2. τε Θωμ[α...]
3. .. προε[βντ]
4. ερον

Στ. 1-2 κ[ατάκει]τ(αι).

15. Πλάξ λίθου ἔγχωριου ὑποκυάνου, τεθραυσμένη εἰς τρία ἄνισα τεμάχια ἐφαρμόζοντα ἑλλιπῆς δεξιὰ καὶ κάτω ($0,78 \times 0,55$ π.χ. 0,03, ὕψ. γραμ. 0,05). Τὴν ἐπιγραφὴν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω (βλ. σελ. 6 καὶ εἰκ. 6) πολλακίς δὲ ἐμνημονεύσαμεν αὐτὴν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ.

1. Ἐπὶ Ἐλπιδίου τοῦ
2. ἀγιω(τάτου) ἐπισκό(που)
3. Στέφανος ὁ ἐλάχ(ιστος)
4. Διάκο(νος) ὑπὲρ εὐχῆς

Σημειωτέα αἱ συντηρήσεις τῶν λέξεων: ἀγιω(τάτου) ἐπισκό(που) ἐλάχ(ιστος) διάκο(νος). Τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἐλπιδίου εἶδομεν ἀνωτέρω.

16. Πλάξ λίθου φαιοῦ ἀποκεκρουσμένη πανταχόθεν ($0,34 \times 0,24$ ὕψ. γραμ. 0,045). Καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην παρεθέσαμεν ἀνωτέρω (βλ. σελ. 5 εἰκ. 5) ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ὄνοματος τῆς ἀνασκαπτομένης πόλεως.

1.
2. π(;)ογα . . .
3. Π]αυλον δ[ιακο]
4. νου Θειβῶ[ν]
5. χ;]ερε το κεχ[αρισμένο

Στ. 4. Θ<η>βῶ[ν]—Στ. 5. X] <αἰ>ρε; τ<ῶ>κεχ[αρισμένω;].

17. Πλάξ ἔγχωριου πρασινόχρου λίθου πανταχόθεν ἀποκεκρουσμένη ($0,30 \times 0,19$ π.χ. 0,02 ὕψ. γρ. 0,04-0,035). Εὐρέθη εἰς δάπεδον ἀριστεροῦ διαμερίσματος αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Β. ἀνεστραμμένη (τὴν ὀπισθίαν ὄψιν βλ. ἐν εἰκ. 161 ἀριστερὰ μετὰ σταυροῦ καὶ πλαγίας γραμμῆς (X;))

1. [Μν]ημιον [διαφέρων . .
2. . . . οικ κο
3. . . . ι γενα
4. . . . καὶ πρα
5. . . . κίτε κ
6. . . . ος +

18. Στήλη ἐπιμήκης πρασινοφαίου ἔγχωριου ἀκατεργάστου λίθου ($0,93 \times 0,44$ ὕψος γραμμ. 0,04).

1. Ἐνθα κίτε
2. ε Σύμφορος
- + + + +
3. Ριχομιδῶν Μ
4. ἀγιρος.

Στ. 1-2 κίτε = κεῖται. Στ. 3-4 μάγ<ει>ρος.

19. Στήλη επιμήκης λίθου λευκοῦ (0,90,×11 ὕψ. γραμμ. 0,025).

1. Μνη-
2. μιον
3. Ανθεμίον
4. κριπιδα
5. ρίου + + +

20. Στήλη άκατεργάστου έγχωρίου μελανοφαίου λίθου άποκεκρουσμένη δεξιά (0,55×0,25 ὕψ. γραμμ. 0,05).

+	
1. Προ	Προ-
2. βατι	βάτι < ε >
3. ευμυρι	εὐμοίρει

Ἡ έπιγραφή έχει άναλογίαν πρὸς γνωστά άρχαιότερα χαράγματα έν Ρώμη, περι ὧν βλέπε έν Kaufmann, Handb. d. christl. Epigraphik, Freiburg, 1917 σ. 297 κέ., ένθα μάλι-στα εὔρηται ὁ αὐτὸς τύπος: ευμυρι άντι εὐμοίρει.

21. Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου άποκεκρουσμένη άνω και δεξιά λοξῶς, σφζομένης έν μέρει τῆς άριστερᾶς πλευρᾶς (0,11×0,10 ὕψ. γραμμ. 0,03).

- [Μνημεϊον]
1. διαφ [έρον τὰ]
 2. Όνη [σίμου α]
 3. ναγ [νόστου ;]
 4. ο

22. Στήλη λευκοῦ έγχωρίου λίθου (0,74×0,14, ὕψ. γραμμ. 1,05). Κιονίσκος άποκεκρου-σμένος και άπεσχισμένος άνω και κάτω.

1. [Μνημεϊ] ον διαφέρ [ον τὰ]
2. 'Ι] ωάννου κ [αϊ
3. τη̄ συνβίο αῡ [τοῦ . . .

Στ. 3. Τῆ̄ συνβίο άντι συμβίω. Σημειωτέα ή συνένωσις τοῦ Η μετά τοῦ Γ και ή έν τέλει άμελῆς γραφή τοῦ Α, οὔτινος ὁ χαράκτης παρέλειψε τήν δεξιάν πλαγίαν κεραϊάν.

23. Πλάξ λίθου λευκοῦ (0,35×0,25, ὕψ. γραμμ. 0,05). άποκεκρουσμένη άριστερά.

1. [Μν] η μιον . . .
2. [Εῦ] τυχίω
3. [πρ] εσβυτε-
4. ρ] ου.

Στ. 1. Μνημηον άντι μνημεϊον· τὸ έν τῷ μέσῳ μ̄ έχει τήν μορφήν τοῦ υ.

24. Πλάξ ἐγχωρίου λίθου (0,36×0,34, ὕψ. γραμ. 0,09).

1. Μνημεῖον
2. Ἀγαθοκλῆ δια-
3. φέροντι Φλωρεν-
4. τί + ου

25. Στήλη ἐκ λευκοῦ ἐγχωρίου λίθου (0,75×0,14, ὕψ. γραμμ. 0,06).

+ ANTΩ
NINO [ς;]
MAPA [ν ἀθά;]

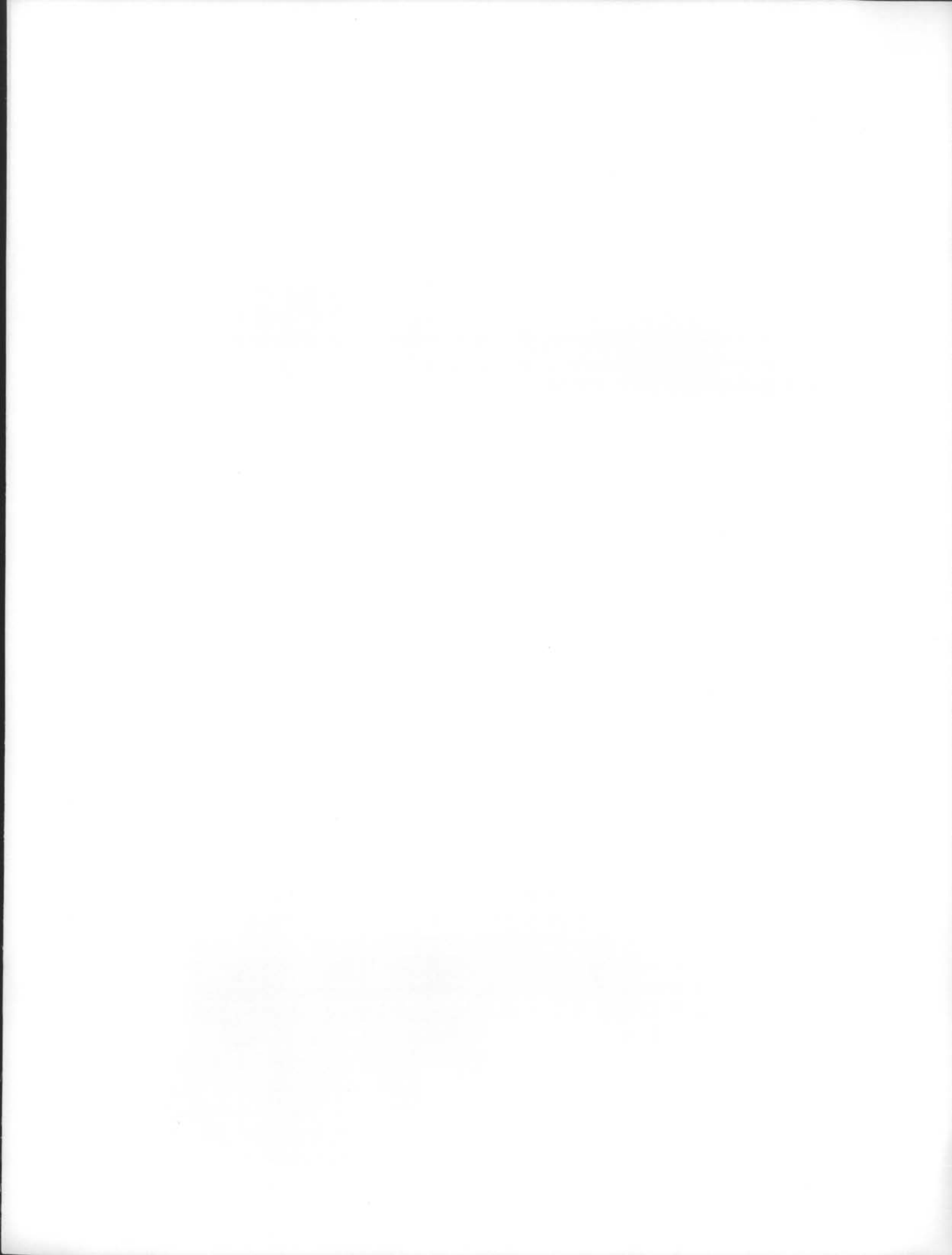
26. Πλάξ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκρουσμένη δεξιὰ καὶ κάτω (0,13×0,10, ὕψ. γραμμ. 0,02-0,03). Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως ὑπάρχουσι γλυφαί, ἧτοι προέρχεται τὸ τμήμα ἐκ παλαιότερου ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους. Ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι κεχαραγμένη ἐπτάφωτος λιχνία εἰς τὸ σύνηδες ἐν ἰουδαϊκαῖς ἐπιγραφαῖς σχῆμα.

Ἄνευρέθη εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἀνατολικοῦ προσκτίσματος τῆς βασιλικῆς παρὰ τὸν λιμένα καὶ ἀποδεικνύει, ὡς εἶδομεν, τὴν ἐμπορικὴν σημασίαν τῆς πόλεως κατὰ τοὺς παλαιο-χριστιανικοὺς χρόνους.

Μν [ῆμα
νος καὶ
ἔτη σ (ι ν ;
α. τ.

Σημ. — Αἱ ὑπ' ἀριθ. 2, 4-6, 8-9, 15, 18-20 καὶ 22-23 χριστιανικαὶ ἐπιγραφαί, ἀνευρεθεῖσαι πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν, ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1915 σελ. 80-82 καὶ ἐν *Byz-neugr. Jahrb.* I, 1920 σ. 389-394.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ
ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΗΒΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΑΡΙΘ. 126 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΑΝΑΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ 1993
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1929

ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΓΡ. ΚΑΡΙΑΝΑΚΗΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΕΙΣ
ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 40-42 ΚΑΛΛΙΘΕΑ
ΕΚΤΥΠΩΣΗ
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΕΠΑΜ. ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΓΡΑΜΜΟΥ 24 ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ISSN 1105-7785
ISBN 960-7036-29-8